

Timothy Riese, Jeremy Bradley,
Emma Yakimova, Galina Krylova

Оңай мари йылме: A Comprehensive Introduction to the Mari Language

Electronic version of the textbook

Марийский язык для всех I

(З. Г. Зорина, Г. С. Крылова, Э. С. Якимова, 1990)

Department of Finno-Ugric Studies
University of Vienna
2010

Release: 2.0

Date: 22 September 2010

Версий: 2.0

Дата: 22 сентябрь 2010

This book is published under the **Creative Commons Attribution–Share Alike 3.0 Unported license**.

You are free:

to Share – to copy, distribute and transmit the work

to Remix – to adapt the work

Under the following conditions:

Attribution – You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).

Share Alike – If you alter, transform, or build upon this work, you may distribute the resulting work only under the same or similar license to this one.

With the understanding that:

Waiver – Any of the above conditions can be waived if you get permission from the copyright holder.

Public Domain – Where the work or any of its elements is in the public domain under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Other Rights – In no way are any of the following rights affected by the license:

- Your fair dealing or **fair use** rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- The author's **moral** rights;
- Rights other persons may have either in the work itself or in how the work is used, such as **publicity** or privacy rights.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work. The best way to do this is with a link to this web page.

Тиде книга **Creative Commons Attribution–Share Alike 3.0 лицензий** дене лектеш.

Те яра кертыда:

пайдаланаш — ты изданийым возен налаш, шараш да вес енган пуаш

вашталташ (тыгаяк пашам ышташ) — ты пашам шкендан күлеш сомыланда келыштараш

Тыгай йодмашым шуктымеке:

Атрибуций — Те пашан шке лүмжым да авторжым лицензий семын ончыктышаш улыда (но автор-влакын тендан дене иктаж-могай кылым кучымышт ончыкталташ огыл).

Йоным аралымыш- (Share Alike) — Те иктаж-мом вашталтеда, вестүрлемдеда але ты произведенийым тунган налыда гын, лектышыжым те произведенийсе гай але келшыше лицензий дене гына шаркален кертыда.

Да тидын годым умылен:

Шорымыш – Права оза кона гын, күшнө ончыктымо кеч-могай йон чаралт кертеш.

Калыкын поялыкше — Ты произведений але тудын кеч-могай ужашыже төртык почеш калыкын поялыкшылан шотлалтеш гын, ты лицензий нигузат тудын статусшым огеш иземде.

Моло правда — Ты лицензий нимогай могыр гычынат тыгай правдам ок тукө:

- Те эрыкан улыда шараш (fair dealing), але шкыланда парымым кычалде, (**fair use**), моло түрлө вашлиялтше исключений-влакым але автор-влакын праваштым пудыртыде кучылташ;
- Автор-влакын **личный имущественный огыл** праваштым;
- Произведений дене кузе пайдаланымылан кора моло-влакын правашт логалалт кертыт, мутлан, **калык ончылан** кучылтмо годым але шолып.

Палдарымыш — Вес енган уэш кучылташ але шарашлан те произведенийын лицензий йодмашыж дене палдаршаш улыда. Эн сай йон – тиде веб-лышташлан кылверым пуаш.

Table of Contents

Preface.....	4
Introduction	5
0) The Mari language.....	5
1) The sounds of the Mari language.....	6
2) The Mari alphabet	15
3) Palatalization	16
4) Stress in Mari	17
5) Vowel harmony in Mari.....	18
6) Consonant alternation	19
7) Russian loan words	20
8) Language sample	21
9) Exercises.....	22
I. Икымше тема: Палыме лийына.....	23
I.1. Икымше урок: Кӧ тиде?.....	23
I.2. Кокымшо урок: Елу ден Серге.....	31
I.3. Кумшо урок: Эчан ден кочаже.....	43
I.4. Нылымше урок: Сапаевмыт дек уна-влак толыт	55
I.5 *Ушештарымаш	71
II. Кокымшо тема: Паша да каныме кече	76
II.1. Икымше урок: Эрдене	76
II.2. Кокымшо урок: Рушарня.....	88
II.3. Кумшо урок: Ануш черле.....	98
II.4. Нылымше урок: Идалык жап	115
II.5. Ушештарымаш.....	129
III. Кумшо тема: Кочкыш	134
III.1. Икымше урок: Эчан кевытыш кая	134
III.2. Кокымшо урок: Шочмо кече	146
III.3. Кумшо урок: Команмелна.....	157
III.4. Нылымше урок: Марий-влак мом кочкыт?.....	165
III.5. Ушештарымаш.....	180
IV. Нылымше тема: Ялыште	185
IV.1. Икымше урок: Сай увер.....	185
IV.2. Кокымшо урок: Ялысе суртышто	198
IV.3. Кумшо урок: Паша тургым	211
IV.4. Нылымше урок: Озанлык вуйлатышым мо тургыжландара?	226
IV.5. Ушештарымаш.....	237
Exercise key	241
Glossary.....	283

Preface

The publication of the two volumes of *Мари́йский язык для всех* in 1990 and 1991 heralded the beginning of a new era for all those interested in the Mari language and culture who before that time had met with the seemingly insurmountable challenge posed by the lack of adequate materials. For the first time there was finally a manual that dealt with the modern literary language in depth, was clearly structured and well thought out, and in addition was enjoyable to use. Although the book was written in Russian and intended solely for Russian speakers, it soon found its way across the borders and became the standard work for Mari learners in the West as well.

Now, twenty years later, the book has by no means outlived its usefulness, and interest in the Mari language, culture, literature, and religion has in no way diminished, but, on the contrary, has increased. It was felt necessary, however, to adapt the book to meet present-day needs. This meant updating the texts to reflect recent changes in Mari society, modernizing the orthography and the language used, and altering the book for the purposes of the many Mari learners who do not have access to a Mari teacher, in other words making it fully suitable for self-learners. In the interests of universality two important changes were made: 1) The book was rewritten in English rather than in Russian, and 2) it will be made available worldwide on the Internet, rather than being published in a traditional printed format.

The book is still divided into topics, each consisting of several lessons, but the structure of the original lessons has been changed. Each lesson is now made up of 1) a text, 2) the vocabulary needed to understand the text, i.e., an alphabetical list of all the new words appearing in this text, 3) a grammar section, 4) a section on individual words and their usage, and 5) an exercise section. Compared to the original, the grammar section is longer and more detailed. The exercises are all geared to the needs of self-learners and answers to all exercises are given in the key.

The adaptation of this manual was carried out at the Department of Finno-Ugric Studies of the University of Vienna in cooperation with the original authors, Emma Yakimova and Galina Krylova. In lessons I through IV we now present the revised version of the first volume. Work on the second volume is already underway and it is expected to appear in October 2011.

We would like to thank all those who have given us aid and support in this project: the University of Vienna, Angelika Parfuss, Ilona Soukup, Tatyana Yefremova, Elina Guseva, Andrey Chemyshev, Natasha Pushkina, Volodya Matveyev, Laura Bradley, and Elaine Bradley.

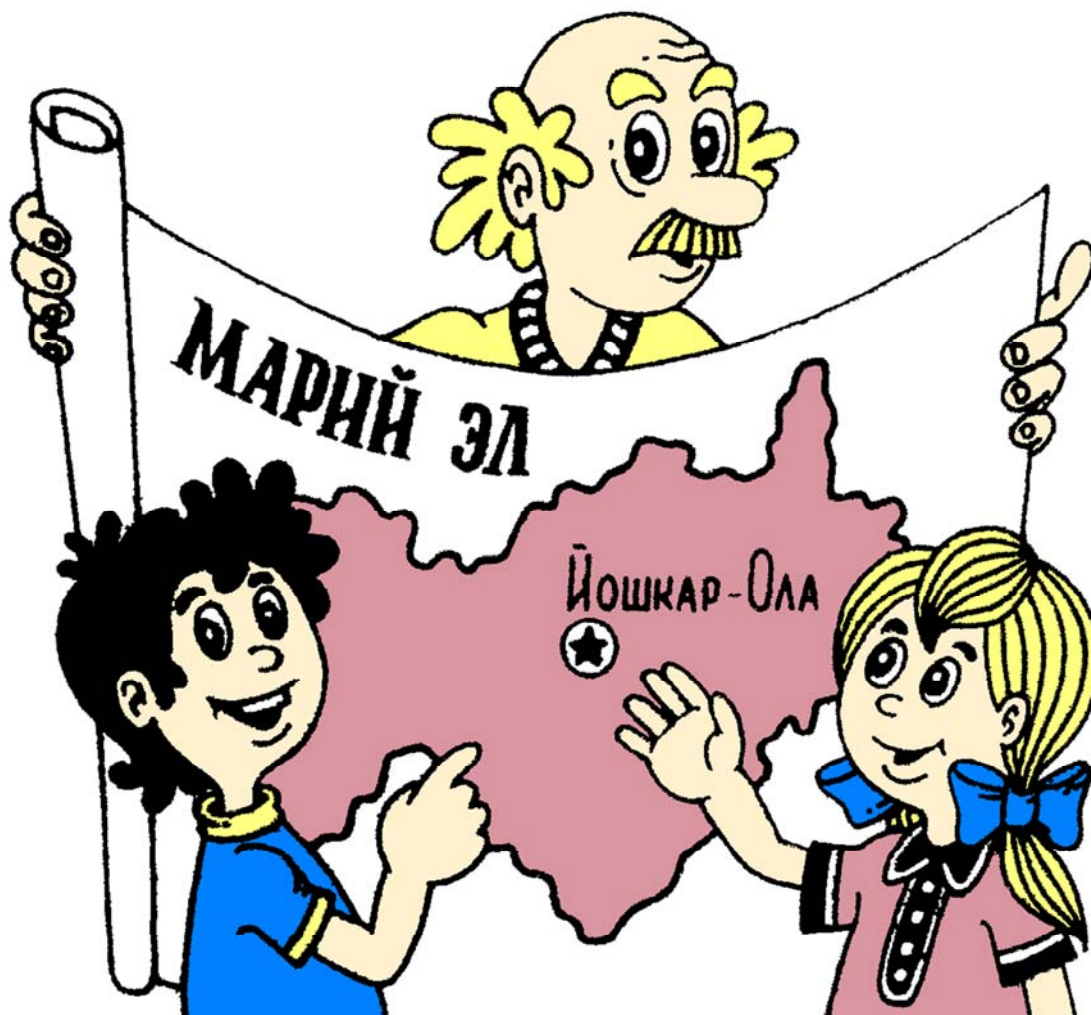
To all Mari learners the world over we wish the same joy we had ourselves when using this book for our first steps in this fascinating language.

Пашада ушныжо!

Timothy Riese
Jeremy Bradley

Vienna,
September 2010

Introduction

0) The Mari language

Mari belongs to the Finno-Ugric branch of the Uralic language family and is thus related to languages such as Finnish, Estonian, Hungarian, and Saami, as well as to a number of other languages spoken in Russia – for example, Mordvin, Komi, and Udmurt. According to the last All-Russian Census of 2002, approximately 600,000 people in the Russian Federation consider themselves to belong to the Mari people, and of these around 80% speak Mari as their mother tongue. The majority of these people are concentrated in the central Volga area in the Republic Mari El as well as in neighboring regions. There is also a sizable Mari minority further to the east, in Bashkiria. Literary Mari exists in two variants, Meadow Mari and Hill Mari. Meadow Mari, which is used by the great majority of Mari speakers, is the language variant that is presented in this book.

This introduction consist of the following sections: 1) the sounds of the Mari language, 2) the Mari alphabet (representation of the sounds in writing),

3) palatalization in Mari, 4) stress in Mari words, 5) vowel harmony in Mari, 6) consonant alternation, 7) Russian loan words, 8) a language sample (transcription of the lyrics of a song included in the audio materials accompanying this book, and 9) exercises related to Mari pronunciation and orthography.

1) The sounds of the Mari language

a) Consonants: In the modern Mari literary language the following consonant phonemes can be distinguished. The symbols used here are those of the Finno-Ugrian transliteration system.

		Bilabial	Labiodental	Alveolar	Postalveolar	Palatal	Velar
Stop	Voiceless	p		t			k
	Voiced	b		d			g
Fricative	Voiceless		f	s	š		
	Voiced	w	v	z	ž		
Affricate				c	č		ç
Nasal		m		n		n'	ŋ
Lateral				l			
Trill				r			
Approximant						j	

Note that this table omits Russian palatalized consonants found in some loan words, i.e., /t'/, /d'/, /s'/, /š'/, /z'/, and /r'/.

Notes on individual consonants:

1. p: voiceless bilabial stop, like English p (park).

/pört/	house	/optaš/	to place
/pu/	tree; wood	/šüşpək/	nightingale
/pel/	half	/čaple/	lovely
/šopo/	sour	/üp/	hair
/üpan/	with hair	/šəp/	calm
/kopa/	palm of the hand	/žap/	time

2. b: voiced bilabial stop, like English b (ball)

This consonant appears predominantly in loan words and descriptive words, as well as in the combination /mb/.

Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in the final position – cf. 6).

/boks/	boxing
/benzin/	gas (petrol)
/tabu/	taboo
/kombo/	goose
/šümbel/	darling

3. k: voiceless velar stop, like English c (cat)

/keče/	sun; day	/ške/	self
/kö/	who	/pikš/	arrow
/kok/	two	/akret/	ancient
/aka/	elder sister	/ik/	one
/tükaš/	to touch	/jük/	voice; sound
/šuko/	much; many	/adak/	again

4. g: voiced velar stop, like English g (good)

Aside from loan words and descriptive words, this consonant is only rarely found in the first position. Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in the final position – cf. 6).

Older sources will denote this phoneme as a voiced velar fricative, akin to Dutch g in gaan. This pronunciation is no longer common.

/gən/	if	/ikgaj/	alike
/goč/	through	/poŋgo/	mushroom
/gəč/	from	/erge/	son
/šogaš/	to stand		
/tuge/	like this		
/kugu/	big		

5. t: voiceless dental stop, like English t (town)

/tele/	winter	/ikte/	one
/tide/	this	/utla/	excessively
/tušto/	there	/ertaš/	to walk by
/oto/	grove	/kudət/	six
/jatər/	very much	/čot/	a lot
/wate/	wife	/jot/	foreign

6. d: voiced dental stop, like English d (duck)

Aside from loan words and descriptive words, this consonant is only rarely found in the first position. Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in the final position – cf. 6).

Older sources will denote this phoneme as a voiced dental fricative, akin to th in **this**. This pronunciation is no longer common.

/dene/	with	/mondaš/	to forget
/deke/	to	/pərdəž/	wall
/deč/	than	/kinde/	bread
/čodəra/	forest		
/uda/	bad		
/odo/	Udmurt		

7. w: voiced bilabial fricative, similar to English w (water)

This sound does not occur in the final position. It should also be noted that younger speakers usually pronounce this sound as a voiced labiodental fricative /v/.

/wate/	wife	/sowla/	spoon
/wer/	place	/sörwalaš/	to implore
/wuj/	head	/türwö/	lips
/awa/	mother		
/lewe/	warm		
/kawa/	sky		

8. f: voiceless labiodental fricative, like English f (father)

This sound is exclusively found in loan words.

/fakt/	fact
/šef/	boss
/afrika/	Africa
/cellofan/	cellophane

9. v: voiced labiodental fricative, like English v (vase)

Traditionally, this sound was exclusively used in Russian loan words. In recent years, however, it has replaced /w/ in all contexts among younger speakers.

Due to terminal devoicing, this phoneme cannot occur in the final position – cf. 6.

/vaze/	vase
/d'ivan/	divan
/avgust/	August

10. s: voiceless alveolar fricative, like English s (sun)

/saj/	good	/porsən/	silk
/ser/	shore	/jüksö/	swan
/satu/	goods	/posna/	separate
/pasu/	field	/tüs/	color
/jösö/	difficult	/kas/	evening
/püsö/	sharp	/pəres/	cat

11. z: voiced alveolar fricative, like English z (zoo)

This sound occurs in the first position only in Russian loan words.

/zal/	hall	/urzo/	handful
		/üzgar/	object
		/süzlö/	awl
/küzaš/	to climb	/teŋəz/	sea
/aza/	baby	/kagaz/	paper
/izi/	small	/n'egəz/	foundation

12. š: voiceless postalveolar fricative, like English sh (show)

/šəl/	meat	/umša/	mouth
/šij/	silver	/jüštö/	cold
/šodo/	lung	/waštar/	maple
/ušem/	union	/ješ/	family
/üşan/	faith	/ruš/	Russian
/paša/	work	/ulaš/	to be

13. ž: voiced postalveolar fricative, like English s in leisure, measure

In the first position, this sound primarily occurs in loan words.

/žap/	time	/ožno/	earlier
		/užga/	fur
		/kuržaš/	to run
/kužu/	long	/mardež/	wind
/užaš/	part	/eŋəž/	raspberry
/šəže/	fall	/keŋež/	summer

14. χ: voiceless velar fricative

This sound does not occur in English, but is a common sound in German, where it is spelled ch (*machen*). In Mari, it occurs only in Russian loan words.

/χor/	choir
/kolχoz/	kolkhoz
/ceχ/	work hall

15. j: palatal approximant, like English y (yard)

/jot/	foreign	/sajlaš/	to elect
/jön/	method	/ojgo/	grief
/jer/	lake	/pajrem/	holiday
/pojan/	rich	/wuj/	head
/kajaš/	to go	/saj/	good
/püja/	dam	/toj/	brass, bronze

16. c: voiceless alveolar affricate, like English ts (cats)

This sound occurs primarily in loan words.

/ceχ/	work hall
/racion/	ration
/molod'ec/	good boy!
/akcent/	accent

17. č: voiceless postalveolar affricate, like English ch (church)

/čän/	true	/monča/	sauna
/čon/	mind; spirit	/küđerčö/	thunder
/čəwe/	chicken	/tičmaš/	catkin
/ača/	father	/lač/	exactly
/čüčü/	uncle	/küč/	finger nail
/kočo/	bitter	/küšəč/	from above

18. m: bilabial nasal, like English m (man)

/mo/	what	/imn'e/	horse
/mäj/	I	/omsa/	door
/mükš/	bee	/olma/	apple
/omo/	sleep; dream	/idəm/	threshing floor
/jumo/	god	/tam/	flavor
/tumo/	oak	/em/	medicine

19. n: alveolar nasal, like English n (no)

/ner/	nose	/janda/	glass
/nare/	roughly	/tumna/	owl
/nele/	heavy; difficult	/sösna/	pig
/tenij/	this year	/čon/	soul
/tarwanaš/	to move	/tagan/	heel
/dene/	with	/ijan/	icy

20. n': palatal nasal, like English ny (canyon)

/n'imo/	nothing	/imn'e/	horse
/n'eməč/	German	/arn'a/	week
/n'ustək/	sullen	/kürtn'ö/	iron
/tün'a/	world	/pütən'/	all, everything
/wən'er/	canvas	/kutən'/	along
/mən'ar/	how many	/sugən'/	blessing

21. ŋ: velar nasal, like English ng (song)

This sound does not occur in the first position.

		/poŋgo/	mushroom
		/šoŋšo/	hedgehog
		/jeŋga/	daughter-in-law
/oŋa/	board	/čaŋ/	bell
/šəŋa/	mosquito	/oŋ/	breast
/eŋer/	river	/jeŋ/	person

It is important to note the difference between /ŋ/ and the sound combination /ŋg/.

/weŋe/	son-in-law	/meŋge /	column
/čaŋa/	jackdaw	/koŋga/	oven, stove
/oŋa/	board	/šoŋgo/	old

22. l: alveolar lateral approximant, like English l (like)

/lewe/	warm	/kumlo/	thirty
/lač/	exactly	/polšaš/	to help
/lupš/	whip	/süzlö/	awl
/kolo/	twenty	/el/	land
/nele/	difficult	/nəl/	four
/ilaš/	to live	/kol/	fish

23. l': palatal lateral approximant

This sound does not occur in English, but can be found in Italian, where it is denoted by *gl* (*figlio*).

/l'uwək/	messy (person)	/pərl'a/	together
/l'ərgaš/	to giggle	/wərl'aŋge/	wagtail
/l'apkaš/	to chatter	/pügəl'mö/	cone
/šül'ö/	oat	/mugəl'/	scornfully
/kögəl'o/	pie	/kul'/	bast sack
/šol'o/	(younger) brother	/cel'/	target

24. r: alveolar trill

The Mari *r* is equivalent to the *r* found in continental European languages (German, Italian, Russian) and not to the English *r*.

/ruaš/	dough	/erge/	son
/rodo/	relative	/arn'a/	week
/rüdö/	center	/jorlo/	poor
/aru/	clean	/jer/	lake
/örəš/	moustache	/wür/	blood
/jöra/	good, fine	/eŋer/	river

b) Vowels: The Mari literary language has the following vowel phonemes:

	Front		Back	
	Rounded	Unrounded	Unrounded	Rounded
Close	ü	i		u
Mid	ö	e	ə	o
Open			a	

Notes on individual vowels:

 Track 03 / 0_0_03.mp3

1. i: close unrounded front vowel

Like *i* in German or Latin, or English *ea* in **easy**.

/nine/	these	/indeš/	nine
/pij/	dog	/nij/	bast
/pire/	wolf	/imn'e/	horse
/ige/	cub	/igeče/	weather
/izi/	small	/wij/	power
/iləš/	life	/ik/	one

2. u: close rounded front vowel

Like u in German or Latin, or English oo in moon.

/tudo/	(s)he	/aru/	clean
/nuno/	they	/kugu/	big
/wuj/	head	/pasu/	field
/ulaš/	to be	/užaš/	part
/tušto/	there	/usta/	skilled
/uke/	no; none	/ušem/	union

3. ü: close rounded front vowel

This sound does not occur in English, but is common in German, where it is denoted by ü (*müde*), and in French, where it is denoted by u (*tu*).

/üp/	hair	/üdə/	daughter; girl
/tür/	edge	/üməl/	shadow
/küzö/	knife	/üwö/	willow
/kütü/	herd	/kü/	stone
/üj/	butter	/küštaš/	to bake
/müj/	honey	/küčək/	short

4. a: open unrounded front vowel

Like a in German or Latin, or English a in father.

/ak/	price	/joča/	child
/awa/	mother	/saj/	good
/tau/	thank you	/pasu/	field
/ulam/	I am	/paša/	work
/oŋaj/	interesting	/ijan/	icy
/jeda/	every	/žap/	time

5. o: mid rounded back vowel

Like o in German or Latin, or English o in more. Note the reduction of this sound in the final position when not stressed – cf. 4).

/mo/	what	/molo/	other
/koka/	aunt	/oto/	grove
/wož/	root	/korno/	path
/jot/	foreign	/tušto/	there
/wošt/	through	/kolo/	twenty
/jonež/	crossbow	/šošo/	spring

6. e: mid unrounded back vowel

Like e in German or Latin, or English e in end. Note the reduction of this sound in the final position when not stressed – cf. 4).

/ere/	always	/tele/	winter
/me/	we	/keče/	sun; day
/ejer/	river	/erge/	son
/ner/	nose	/imn'e/	horse
/tenge/	ruble	/təlze/	moon; month
/kue/	birch	/nele/	heavy; difficult

7. ö: mid rounded front vowel

This sound does not occur in English, but is common in German, where it is denoted by ö (*möglich*), and in French, where it is denoted by eu (*peur*). Note the reduction of this sound in the final position when not stressed – cf. 4).

/pört/	house	/jösö/	difficult
/örš/	bullfinch	/körgö/	insides
/kö/	who	/wül'ö/	mare
/jön/	method	/rüdö/	center
/sösna/	pig	/šüdö/	hundred
/jöra/	good, fine	/küzö/	knife

8. ə: mid unrounded back vowel

This reduced vowel is pronounced similarly to the English reduced vowel that is denoted in different ways (*alone, lemon, heaven*).

/təlze/	moon; month	/erək/	freedom
/tunəktəšo/	teacher	/əl'e/	was
/ər/	kopeck	/ječəze/	skier
/kəzət/	now	/pələš/	ear
/məjən/	my	/jər/	around
/tə/	this	/omədəmələk/	insomnia

2) The Mari alphabet

The Mari alphabet is based on the Cyrillic alphabet in its Russian variant and consists of 36 letters. Three of these do not occur in the Russian alphabet (*ö, ý, һ*) and several letters are only used in writing Russian loan words (*ë, ф, х, ц, щ*). The system of palatalization in Mari differs greatly from that in Russian and will be discussed separately below.

А	а	/a/
Б	б	/b/
В	в	/w/ ~ /v/ (cf. 1.a.7., 1.a.9.)
Г	г	/g/
Д	д	/d/
Е	е	/e/; /je/
Ё	ё	/jo/
Ж	ж	/ž/
З	з	/z/
И	и	/i/
Й	й	/j/
К	к	/k/
Л	л	/l/
М	м	/m/
Н	н	/n/
	Ӣ	/ŋ/
О	о	/o/
Ӗ	Ӗ	/ö/
П	п	/p/
Р	р	/r/
С	с	/s/
Т	т	/t/
У	у	/u/
Ӱ	Ӱ	/ü/
Ф	ф	/f/
Х	х	/χ/
Ц	ц	/c/
Ч	ч	/č/
Ш	ш	/š/
Щ	щ	/š'/
	ъ	hard sign
Ы	ы	/ə/
	ь	soft sign
Э	э	/e/
Ю	ю	/u/; /ju/
Я	я	/a/; /ja/

Notes on individual letters:

1. Hard sign (*ъ*): This letter has no sound value of its own. In Russian it serves only to indicate that the preceding letter is not palatalized (see below) and it occurs very rarely. It is not needed for such a function in Mari, but is used in compounds where the first word ends in a consonant and the second word starts with the letter *е*, *я*, or *ю*, to mark the boundary of the compounds and, in the case of *е*, to indicate that the letter is pronounced as /je/ and not as /e/. Examples: *пӱръен* [pörjeŋ] ‘man’, *йыръюж* [jərjuž] ‘atmosphere’.

2. Soft sign (*ь*): This letter has no sound value of its own and serves only to indicate that the preceding letter is palatalized (see below). Example: *кольмо* [kol’mo] ‘shovel’.

3. The letters *е*, *ю*, and *я* are pronounced /je/, /ju/, and /ja/ (English: ye, yu, and ya) respectively in the following positions:

a) Word-initial position: *еш* [ješ] ‘family’, *юж* [juž] ‘air’, *ял* [jal] ‘village’.

b) After other vowels: *мием* [mijem] ‘I go’, *июнь* [ijun’] ‘June’, *ияш* [ijaš] ‘to swim’.

c) After the hard sign (*ъ*): *пӱръен* [pörjeŋ] ‘man’.

In addition, *ю* and *я* are used to indicate the palatalization of a preceding n or l (see below).

4. The letter *ё* (jo, English yo), which in Russian can be used to indicate the palatalization of a preceding consonant followed by the sound o or the sound sequence yo in word-initial or syllable-initial position, is used in Mari only in Russian loan words, e.g., *лётчик* [l’otčik] ‘pilot’, *самолёт* [samoljot] ‘airplane’. The sound sequence /jo/ (English: yo) is written *йо* in Mari: *йошкар* [joškar] ‘red’.

3) Palatalization

Two consonants are capable of palatalization in Mari: n and l. There is thus a contrast between n and n’ (roughly: ny) and between l and l’ (roughly: ly). There are two possibilities for indicating the palatalization of n and l: a) the use of the soft sign *ь*, and b) the use of the letters *ю* and *я*.

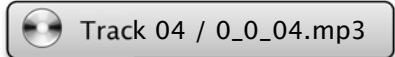
a) Soft sign (*ь*): The soft sign indicates that a preceding l or n is palatalized. Thus, *нь* = /n’/ and *ль* = /l’/. The soft sign is used in this way between consonants, in word-final position, and before the vowels *о*, *ӱ*, and *ы*. Examples: *ыльым* [əl’əm] ‘I was’, *ыльда* [əl’da] ‘you /plural/ were’, *кольмо* [kol’mo] ‘shovel’, *шӱльӱ* [šül’ö] ‘oats’, *тупынь* [tupən’] ‘obstinate, stubborn’.

b) *ю*, *я*: These letters indicate that a preceding l or n is palatalized. Thus *лю* = l’u and *ля* = l’a. Examples: *лювыра* [l’uwəra] ‘silt’, *ляпкаш* [l’apkaš] ‘to chatter’, *коля* [kol’a] ‘mouse’, *арня* [arn’a] ‘week’.

Before the vowels *e* and *i* (*e*, *и*) the palatalization of *n* and *l* is not indicated in writing. This means that the letter sequences *не*, *ни*, *ле*, and *ли* can be read either as /ne/ or /n'e/, /ni/ or /n'i/, le or l'e and li or l'i, respectively. Examples: *неле* [nele] 'heavy; difficult' – *неле* [nel'e] '(s)he swallowed', *теле* [tele] 'winter', *имне* [imn'e] 'horse', *нине* [nine] 'these', *нигö* [n'igö] 'nobody'. Since the palatalization of *n* and *l* before *e* and *i* is unpredictable, palatalization of *н* and *л* before *e* and *и* will be marked in this book. For example, the word *имне* 'horse' will be written in this book as *имн'е*.

Note in addition that in Russian loan words consonants other than *n* and *l* can be palatalized in accordance with Russian pronunciation. Examples: *телефон* [t'el'efon] 'telephone', *театр* [t'eatr] 'theater'. Palatalization in Russian loan words is, however, not indicated in this book. Detailed information on the pronunciation of Russian words can easily be found in Russian grammar books or on the Internet.

4) Stress in Mari

Stress in Mari is not bound to a certain syllable, but as a general rule falls on the last full vowel of the word. Full vowels are all vowels apart from a) the vowel *ы* [ə] and b) the vowels *e*, *o*, and *ö* in word-final position. In word-final position *e*, *o*, and *ö* are slightly reduced in pronunciation and alternate with *ы* when a suffix is added, e.g., *тудо* [tudo] 'he/she/it' – *туды-м* [tudəm] 'him/her/it (accusative)'. In this book stress is indicated with a bold letter. Examples:

a) The last vowel in the word is a full vowel:

вучаш	'to wait'	пүртүс	'nature'
пайрем	'holiday'	мотор	'beautiful'
олма	'apple'	изи	'small'

b) The last vowel in the word is *ы*:

эрык	'freedom'	күчык	'short'
калык	'people, nation'	пучымыш	'porridge'

c) The last vowel in the word is *e*, *o*, or *ö* in word-final position:

кече	'day; sun'	пече	'fence'
поро	'good'	юмо	'God'
шүртö	'thread'	күртньö	'iron'

If a word contains only reduced vowels (only *ы*, or *ы* with *е*, *о*, or *ö* in word-final position), stress falls on the first syllable.

пылыш	‘ear’	шыже	‘fall’
кызыт	‘now’	лыве	‘butterfly’

There are, however, words whose stress patterns do not correspond to the rules cited above. Particular attention must be paid to these:

эре	‘always’
тенге	‘ruble’
тау	‘thank you’

Note in addition that newer Russian loan words are generally stressed in accordance with Russian pronunciation:

фамилий	‘family name’
физика	‘physics’

In compounds, the stress does not shift to the first word, even if the second verb does not contain any full vowels.

н’емыч ‘German’	+ чыве ‘chicken’	= н’емыччыве ‘turkey’
лат ‘-teen’	+ нылымше ‘fourth’	= латнылымше ‘fourteenth’

5) Vowel harmony in Mari

Vowel harmony in Mari is expressed through the choice of specific suffix variants. Many suffixes in Mari have three variants with the vowels *е*, *о*, and *ö* respectively, e.g., the inessive case suffix (where?) with the variants – *(ы)ште*, *–(ы)што*, and *–(ы)штö*, or the suffix of the passive participle with the variants *–(ы)ме*, *–(ы)мо*, and *–(ы)мö*. The correct choice of the suffix variant is determined by the last full vowel of the word to which it is added – which will also be the stressed suffix, except in the case of some loan words – and can be summarized as follows:

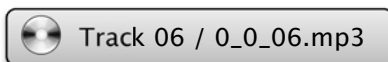
Stressed vowel	Suffix vowel
а е і ә (а е и ы)	е
о u (о у)	о
ö ü (ö ү)	ö

Examples with the inessive case suffix:

Nominative		Inessive	
ола	city	ола-ште	in the city
ер	lake	ер-ыште	in the lake
кид	hand	кид-ыште	in the hand
пылыш	ear	пылыш-ыште	in the ear
вож	root	вож-ышто	in the root
мут	word	мут-ышто	in the word
пöрт	house	пöрт-ыштö	in the house
вўд	water	вўд-ыштö	in the water

As mentioned under point 4, in word-final position *e*, *o*, and *ö* are slightly reduced in pronunciation, i.e., are not pronounced as clearly as when they occur in another position in the word.

6) Consonant alternation

a) Terminal devoicing: Final obstruent devoicing affects the voiced consonant *д* in Mari words, as well as the consonants *б*, *в*, *г*, and *д* in Russian loan words.

д in Mari words: The letter *д* is pronounced /d/ when followed by a vowel. When it is followed by a consonant and also when it is the last letter of the word, it is pronounced /t/, but is still written *д*. Examples: *вўд* [wüt] ‘water’ ~ *вўд-на* [wütna] ‘our water’ ~ *вўд-еш* [wüdeš] ‘into the water’ ~ *вўд-ым* [wüdəm] ‘water (accusative)’; *лудаш* [ludaš] ‘to read’ ~ *луд* [lut] ‘Read!’.

As regards Russian loan words, the voiced consonants *б*, *в*, *г*, and *д* are, in accordance with Russian pronunciation rules, devoiced in the final position as well as in the syllable-final position (when followed by a consonant): *флаг* [flak] ‘flag’ ~ *флаг-на* [flakna] ‘our flag’ ~ *флаг-ым* [flagəm] ‘flag (accusative)’ ~ *флаг-ем* [flagem] ‘my flag’.

b) Alternation with з: In several words *з* (z) in syllable-initial position alternates with *ч* (č) or *т* (t) in syllable-final position: *возаш* [wozaš] ‘to lie down’ ~ *воч* [woč] ‘Lie down!’; *визыт* [wizət] ‘five (long form)’ ~ *вич* [wič] ‘five (short form)’ ~ *витле* [witle] ‘fifty’.

c) Voiceless stops in compounds: If the first element of a compound ends in a vowel or voiced consonant, *п*, *к*, and *т* in the initial position of the compound’s second element have a tendency to become *в*, *г*, and *д* both in pronunciation and in orthography: *вўр* ‘blood’ + *кече* ‘day’ = *вўргече* ‘Wednesday’, *н’и* ‘no-’ + *кунам* ‘when’ = *нигунам* ‘never’, *карме* ‘fly’ + *понго* ‘mushroom’ = *кармывонго* ‘fly agaric’, *омса* ‘door’ + *тўр* ‘edge’ = *омсадўр* ‘doorway’, *пун* ‘hair’ + *тўрвö* ‘lip’ = *пундўрвö* ‘stone loach’.

7) Russian loan words

A large number of Russian loan words are used in modern Mari. In many cases, they have been adapted to conform more closely with Mari pronunciation and spelling rules.

a) **Old loan words:** A number of old Russian loan words in Mari have been significantly adapted. In some cases, the meaning has changed as well:

Russian	Mari	Translation
крестьянин	кресаньык	peasant
будто	пуйто	as if
бочка	вочко	barrel
деньги	тенге	money → ruble
Рождество	Рошто	Christmas
ещё	эше	still
русский	руш	Russian

b) **Unstressed final vowels:** The letters *a* and *я* are often unstressed in the final position in Russian. In some older loan words, stress has shifted to the final syllable: *машина* 'car' (Russian: *машина*), *книга* 'book' (Russian: *книга*). For newer and less frequently used loan words, the final vowel is often replaced with *e* or (*ь*)*o*, depending on which letter vowel harmony (cf. 5) demands. Note that this can result in unmarked palatalization if the letter combination *ля* or *ня* is replaced by *л'е* or *н'е*. In other cases, the letter *a* is omitted.

Likewise, the letter *o* is replaced by *e* in the final position if it is unstressed and if vowel harmony demands *e*.

Russian	Mari	Translation
форма	формо	form
дача	даче	dacha
кухня	кухньо	kitchen
вафля	вафл'е	waffle
ракета	ракет	rocket
газета	газет	newspaper
государство	государстве	state
повидло	повидле	jam

Note that these processes do not always happen; many loan words remain unaffected – *тундра* 'tundra', *гетто* 'ghetto', *какао* 'cocoa', *радио* 'radio', etc.

c) **Gender endings:** Since Mari has no grammatical gender, endings denoting gender in Russian words are often disregarded in loaning. Specifically, this affects words ending in *-ия* /-ija/ and *-ие* /-ije/ in Russian

that are loaned to Mari without the final /-a/ or /-e/ denoting gender, resulting in truncated stems in Mari words ending in -ий /-ij/.

Russian	Mari	Translation
лекция	лекций	lecture
поэзия	поэзий	poetry
здание	зданий	building

When Russian adjectives are used in Mari, either the nominative singular masculine (ending in -ий or -ый) is used or the adjective ending is removed completely: Russian: *итальянский язык* 'Italian language' > Mari: *итальян йылме*.

8) Language sample

Listen to the song “Икымше Йоратымаш” (“First Love”), as performed by the Mari artists Natasha Pushkina and Volodya Matveyev, in order to get a feel for the sound of the language.

*Ушыштем – тымык тылзын кас-влакше,
шумыштем – йогын вуд йолгорно.
Ок мондалт икымше йоратымаш,
ок мондалт Ош Вичын йогынжат.
Ок мондалт икымше йоратымаш,
ок мондалт Ош Вичын йогынжат.*

*Тые мыйын чонем йулалтенат,
шарналтен ойырлымо жапнам.
Молан, молан чон йоратымашын
ушнымаш лийын огыл вара?
Молан, молан чон йоратымашын
ушнымаш лийын огыл вара?*

*Корнышто энгекеш логалыда гын,
ида волто те шке кумылдам.
Те ушешда налза рвезе жапдам
да эн первый вашлийме тандам.
Те ушешда налза рвезе жапдам
да эн первый вашлийме тандам,
да эн первый вашлийме тандам.*

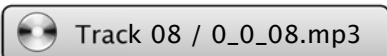
*Ušəštem – təmək təlzən kas-vlakše,
šüməštem – jogən vüd jolgoro.
Ok mondalt ikəmše joratəmaš,
ok mondalt Oš Vičən jogənžat.
Ok mondalt ikəmše joratəmaš,
ok mondalt Oš Vičən jogənžat.*

*Təje məjən čonem jülaltenat,
šarnalten ojerləmo žapnam.
Molan, molan čon joratəmašən
ušnəmaš lijən ogəl vara?
Molan, molan čon joratəmašən
ušnəmaš lijən ogəl vara?*

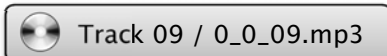
*Kornəšto engekəš logaləda gən,
ida volto te ške kuməldam.
Te ušəšda nalza rveze žapdam
da en pervəj vašlijime tanđam.
Te ušəšda nalza rveze žapdam
da en pervəj vašlijime tanđam,
da en pervəj vašlijime tanđam.*

9) Exercises

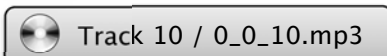
1. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

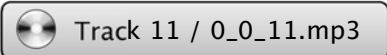
2. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

3. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

4. Write down the words you hear in this recording in Cyrillic.

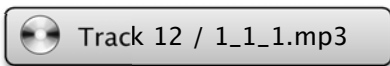

5. Mark the stressed vowels

пеледыш	'flower'	пөртыштө	'in the house'
пеледеш	'it blooms	пөртыштем	'in my house'
пеледын	'it bloomed'	кызытсе	'contemporary'
толеш	(s)he comes	нарынче	'yellow'
толын	(s)he came	ынде	'now'
туныктышо	teacher	лүмдымө	'nameless'
туныктышем	my teacher	пөлем	'room'
йылме	tongue; language	пылышыже	'his/her ear'

I. Икымше тема: Палыме лийына

I.1. Икымше урок: Кө тиде?

I. Text

Фамилий: Сапаева
 Лүм: Елена
 Ача лүм: Петровна
 Ийгот: 35 (кумло вич) ий
 Илыме вер: Йошкар-Ола, Эшпай урем
 Паша вер: университет (туныктышо)

1: – Тиде кө?
 2: – Тиде Сапаева Елена Петровна.
 1: – Тудо мыняр ияш?
 2: – Тудо 35 (кумло вич) ияш.
 1: – Тудо кушто ила?
 2: – Тудо Йошкар-Олаште ила.
 1: – Тудо мом ышта?
 2: – Тудо туныктышо.

Фамилий: Сапаев
 Лүм: Сергей
 Ача лүм: Николаевич
 Ийгот: 37 (кумло шым) ий
 Илыме вер: Йошкар-Ола, Эшпай урем
 Паша вер: редакций (журналист)

1: – Тиде кө?
 2: – Тиде Сапаев Сергей Николаевич.
 1: – Тудо мыняр ияш?
 2: – Тудо 37 (кумло шым) ияш.
 1: – Тудо кушто ила?
 2: – Тудо Йошкар-Олаште ила.
 1: – Тудо мом ышта?
 2: – Тудо журналист.

II. Vocabulary

ача	father	мыняр ияш	how old?
ача лум	patronym, father's name	ола	city
вер	place	палыме	acquainted; acquaintance
журналист	journalist	палыме лийына	'Let's get acquainted.'
ий	year	паша	work
ийгот	age	паша вер	place of work
икымше	first	редакций	editorial office
ила	(s)he lives	тема	theme; topic
илыме вер	place of residence	тиде	this
ияш	/cf. IV.3/	тудо	he/she/it; that
йошкар	red	тудо мыняр ияш?	How old is (s)he?
кӧ	who	туныктышо	teacher
кушто	where	университет	university
лум	name	урем	street, road
мо	what	урок	lesson; homework
/Accusative: мом/		фамилий	last name
мыняр	how much, how many	ышта	(s)he does

III. Grammar

1. Articles: Mari does not use either a definite or an indefinite article. The word *вер* 'place' can thus be translated as 'place', 'a place', or 'the place' as the context requires.

2. to be: The Mari equivalent of the English verb 'to be' is not compulsory: a) in sentences with a third person singular subject of the type 'A = B' or b) sentences of the type 'there is something somewhere', if the subject is in the third person singular.

- Тиде кӧ?	- Who is this?
- Тиде Сергей. Тудо туныктышо.	- This is Sergey. He is a teacher.

- Йошкар-Олаште мыняр театр?	- How many theaters are there in Yoshkar-Ola?
- Йошкар-Олаште вич театр.	- In Yoshkar-Ola there are five theaters.

Note that in the two sentences above the subject in Mari is in the singular (in contrast to the English equivalents) and thus the usage of 'to be' is not compulsory, cf. III.7.

3. Gender: In the Mari language there is no grammatical gender. The personal pronoun in the third person singular *тудо* can be translated as 'he', 'she', or 'it', depending on who or what it refers to.

Тудо туныктышо.	(S)he is a teacher.
Тудо мыняр ияш?	How old is (s)he?

4. Word order: In Mari the usual position of the finite verb is at the end of the sentence.

Тудо Йошкар-Олаште ила.	(S)he lives in Yoshkar-Ola.
-------------------------	-----------------------------

5. Inessive case: The inessive case is used in answer to the question *кушто?* 'where?': *Москва-ште* 'in Moscow', *Йошкар-Ола-ште* 'in Yoshkar-Ola'.

Vowel harmonic forms of the inessive: The inessive suffixes are used: a) after a stressed a, e, i, or ə (Cyrillic: *а е и ы*), *-ште* or *-ыште*; b) after a stressed o or u (Cyrillic: *о у*), *-што* or *-ышто*; and c) after a stressed ö or ü (Cyrillic: *ö ü*), *-штö* or *-ыштö*.

Distribution of the suffix variants:

1) The variants *-ште/-што/-штö* occur directly after a stressed vowel.

Nominative		Inessive
ола	city	ола-ште
пасу	field, meadow	пасу-што
тенге	ruble	тенге-ште
күтү	herd	күтү-штö

2) The variants *-ыште/-ышто/-ыштö* are used after a consonant.

сад	garden	сад-ыште
вер	place	вер-ыште
кид	hand	кид-ыште
мут	word	мут-ышто
пöрт	house	пöрт-ыштö
вүд	water	вүд-ыштö

3) If a word ends in an unstressed *o/e/ö*, this vowel becomes *ы* before the suffix *-ште/-што/-штö* is added.

кече	day; sun	кечы-ште
тумо	oak	тумы-што
кöргö	(the) inside	кöргы-штö

Note that if a full vowel occurs in a word after the stressed vowel, it determines the suffix variant. This can only be the case in loan words: *президиум* ‘presidium’ > *президиум-ышто*; *Магдебург* ‘Magdeburg’ > *Магдебург-ышто*; *номер* ‘number’ > *номер-ыште*; *копий* ‘copy’ > *копий-ыште*; *метод* ‘method’ > *метод-ышто*.

For some select loan words and foreign names, a final *-o/-e/-ö* can be unstressed and in the final position, but it is not reduced when a suffix is attached to it: *радио* ‘radio’ > *радиошто*.

An unstressed final *-a* in loan words, however, generally becomes *ы* before the addition of the suffix *-ште/-што/-штö*: *Одесса* ‘Odessa’ > *Одессы-ште*; *Польша* ‘Poland’ > *Польшы-што*.

6. Cardinal numbers 1 – 50: Most numbers in Mari have a short form and a long form. The short form is used as an attribute, i.e., before a noun, and the long form is used independently when it is not followed by another word. The numbers 10, 20, 30, 40, and 50 have only one form.

	Short form	Long form
1	ик	икте, иктыт
2	кок	кокыт, коктыт
3	кум	кумыт
4	ныл	нылыт
5	вич	визыт
6	куд	кудыт
7	шым	шымыт
8	кандаш	кандаше
9	индеш	индеше

10	лу	
11	латик	латикте
12	латкок	латкокыт
13	латкум	латкумыт
14	латныл	латнылыт
15	латвич	латвизыт
16	латкуд	латкудыт
17	латшым	латшымыт
18	латкандаш	латкандаше
19	латиндеш	латиндеше

20	коло	
21	коло ик	коло икте
22	коло кок	коло кокыт
23	коло кум	коло кумыт

30	кумло	
34	кумло ныл	кумло нылыт
35	кумло вич	кумло визыт
36	кумло куд	кумло кудыт

40	нылле	
47	нылле шым	нылле шымыт
48	нылле кандаш	нылле кандаше
49	нылле индеш	нылле индеше

50	витле	
----	-------	--

лучко '15': Note the alternative *лучко* for both *латвич* and *латвизыт*.

– Йошкар–Олаште мыняр кинотеатр? – а) Кокыт. – б) Йошкар–Олаште кок кинотеатр.	– How many cinemas are there in Yoshkar–Ola? – а) Two. – б) There are two cinemas in Yoshkar–Ola.
– Моркышто мыняр школ? – а) Кумыт. – б) Моркышто кум школ.	How many schools are there in Morko? – а) Three. – б) There are three schools in Morko.

7. Singular after numerals: After a number (short form) the noun always remains in the singular: *ик урем*, *кок урем*, *кум урем*, *ныл урем*, *вич урем*, *куд урем*, *шым урем*, *кандаш урем*, *индеш урем*, *лу урем*, etc. The same applies to *мыняр* 'how much/how many?': *мыняр школ?* 'How many schools?'. If these constructions function as subjects, the finite verb is also in the singular.

8. Attributes: Attributive adjectives precede the nouns they modify: *икымше урок* 'first lesson'. There is no congruence between nouns and attributive adjectives connected to them; adjectives preceding a noun remain in their base form: *икымше урок-ышто* 'in the first lesson'. While numerous denominal adjective suffixes exist in Mari, one can use nominals as attributive adjectives without altering them: *паша* 'work', *вер* 'place' > *паша вер* 'work place' > *паша вер-ыште*; *Морко* 'Morko' (town in Mari El), *район* 'district' > *Морко район* 'Morko district' > *Морко район-ышто*.

Cardinal numbers quantifying nouns remain unaltered as well: *кок район* 'two regions' > *кок район-ышто* 'in two regions'.

9. Dictionary forms: Standard Mari is extremely regular – while stem changes do occur in certain grammatical forms, they are always systematic and predictable. There are only two irregular verbs in the language and only pronouns are declined in an unpredictable fashion. As a result, it is not generally necessary to learn any forms but the nominative singular of

nominals and no other forms are featured in dictionaries. For verbs, it suffices to know the infinitive and the conjugation class, which will be discussed in the following lesson.

IV. Words and word usage

1. *кӧ, мо*: The word *кӧ* 'who' is used to refer to human beings and the word *мо* 'what', to everything else.

- Тиде кӧ? - Тиде Сергей Николаевич.	- Who is this? - This is Sergey Nikolayevich.
- Тиде кӧ? - Тиде туныктышо.	- Who is this? - This is a teacher.
- Тиде мо? - Тиде урем.	- What is this? - This is a street.
- Тиде мо? - Тиде пырыс.	- What is this? - This is a cat.

2. Names: In accordance with the Russian custom, Maris have a first name (*лӱм*), a patronym (*ача лӱм*), and a last name (*фамилий*). The patronym is formed from the father's first name; the masculine forms end in *-ич*, *-ович*, and *-евич*, and the feminine forms in *-ична*, *-овна*, and *-евна*. Examples: *Илья* > *Ильич* – *Ильинична*, *Пётр* > *Петрович* – *Петровна*, *Василий* > *Васильевич* – *Васильевна*.

3. *ияш*: When asking how old someone is, the expression *мыняр ияш* is used: *мыняр* 'how much, how many?' and *ияш*, an adjective consisting of the word *ий* 'year' and the adjectival suffix *-аш*.

- Тудо мыняр ияш? - Тудо кумло шым ияш.	- How old is (s)he? - (S)he is 37 years old.
--	---

V. Exercises

1. Form the inessive case forms of the following place names.

*Москва	Шернур	*Франций
Одесса	Йошкар-Ола	Лондон
Волжск	*Париж	Нью-Йорк
*Санкт-Петербург	Иркутск	*Будапешт
Берлин	Козьмодемьянск	*Польша

* *Москва* 'Moscow', *Санкт-Петербург* 'St. Petersburg', *Париж* 'Paris', *Франций* 'France', *Будапешт* 'Budapest', *Польша* 'Poland'

2. Form the inessive case forms of the following nouns.

вер	ола	*школ
урем	университет	*район

* *школ* 'school', *район* 'district'

3. Answer the following questions using the words in parentheses.

- Йыван кушто?	- Йыван ...	(ола)
- Эчан кушто?	- Эчан ...	(Лондон)
- Ивук кушто?	- Ивук ...	(урем)
- Пöтыр кушто?	- Пöтыр ...	(школ)
- Сергей кушто?	- Сергей ...	(Шернур район)
- Елена кушто?	- Елена ...	(университет)

4. Write the short forms of the following numbers.

1, 3, 5, 7, 9, 13, 17, 23, 27, 35, 39, 41, 45, 49

5. Write the long forms of the following numbers.

2, 4, 6, 8, 12, 14, 16, 18, 24, 28, 32, 36, 38, 42, 48

6. Write the following numbers. Note that they have only one form.

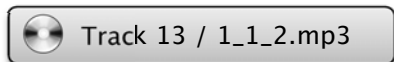
10, 20, 30, 40, 50

7. Write out the following sums using the long form. Example: $3 + 5 = 8$. >
*Кумыт *да визыт кандаше.*

- 1.) $2 + 3 = 5$.
- 2.) $3 + 7 = 10$.
- 3.) $5 + 2 = 7$.
- 4.) $9 + 8 = 17$.
- 5.) $23 + 19 = 42$.

* *да* 'and'

8. Write down the numbers you hear in the recording. Also note if it is a number's short or long form.

9. Answer the following questions according to the example.

Йошкар–Олаште мыняр университет?

а) Кокыт.

б) Йошкар–Олаште кок университет.

- 1.) Йошкар–Олаште мыняр *театр? (5)
- 2.) Йошкар–Олаште мыняр *музей? (8)
- 3.) Йошкар–Олаште мыняр *кинотеатр? (2)
- 4.) Йошкар–Олаште мыняр школ? (30)

* *театр* 'theater', *музей* 'museum', *кинотеатр* 'cinema'

10. Select the correct form in the following sentences.

- 1.) *Эстонийыште (кок/кокыт) университет.
- 2.) Тиде олаште (вич/визыт) театр.
- 3.) Тиде уремыште мыняр *кевыт? – (Кум/Кумыт)
- 4.) Редакцияште (шым/шымыт) журналист *пашам ышта.
- 5.) *Таче мыняр урок? – (Куд/Кудыт).
- 6.) Икымше темыште (вич/визыт) урок.

* *Эстоний* ‘Estonia’, *кевыт* ‘store, shop’, *пашам ышта* ‘((s)he) works’, *таче* ‘today’

11. Read the following details about Андрей Петрович Акрелин as well as the questions and answers about them and then write questions and answers about Виталий Борисович Эшкинин and Анна Ивановна Кузнецова.

Фамилий:	Акрелин
Лум:	Андрей
Ача лум:	Петрович
Ийгот:	25 (коло вич) ий
Илыме вер:	Шернур район
Паша вер:	школ (туныктышо)

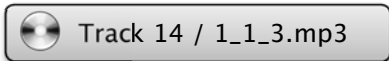
- Тиде кө?
- Тиде Андрей Петрович Акрелин.
- Тудо мыняр ияш?
- Тудо 25 (коло вич) ияш.
- Тудо кушто ила?
- Тудо Шернур районышто ила.
- Тудо мом ышта?
- Тудо туныктышо.

Фамилий:	Эшкинин
Лум:	Виталий
Ача лум:	Борисович
Ийгот:	43 (нылле кум) ий
Илыме вер:	Морко
Паша вер:	редакция (журналист)

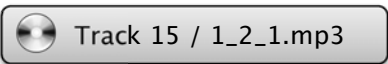
Фамилий:	Кузнецова
Лум:	Анна
Ача лум:	Ивановна
Ийгот:	19 (латиндеш) ий
Илыме вер:	Йошкар-Ола, Шабдар урем
Паша вер:	школ (*секретарь)

* *секретарь* ‘secretary’

12. Write down the dictation.

I.2. Кокымшо урок: Елу ден Серге

I. Text

Елу ден Серге Йошкар-Олаште илат. Нуно Эшпай уремыште, 12-шо (латкокимшо) номеран пӧртыштӧ илат. Серге 37 (кумло шым) ияш. Тудо редакцийыште пашам ышта. Тудо журналист. Елу, тудын ватыже, 35 (кумло вич) ияш. Тудо университетыште марий йылмым туныкта. Тудо туныктышо.

Елу ден Серген кок йочашт уло: эрге ден ўдыр. Эргыштын лўмжӧ Эчан. Тудо 14 ияш. Тудо школышто тунемеш. Ўдырыштын лўмжӧ Ануш. Тудо 5 ияш. Тудо йоча садыш коштеш.

Калык мут
Книга илаш туныкта.

II. Vocabulary

вате	wife; woman	номеран	(of the) number /cf. IV.2./
ден	and	нуно	they
илаш (-ем)	to live	пашам	to work
йоча	child	ышташ (-ем)	
йоча сад	kindergarten	пӧрт	house
йоча садыш коштеш	(s)he goes to kindergarten	сад	garden
йылме	language; tongue	тунемаш (-ам)	to learn
калык	people, nation	туныкташ (-ем)	to teach
калык мут	proverb	уло	here: has/have /cf. III.7./
книга	book	ўдыр	daughter; girl
кошташ (-ам)	to go; to attend	школ	school
марий	Mari; husband; man	ышташ (-ем)	to do
мут	word	эрге	son; boy
номер	number		

III. Grammar

1. Verbs

a) Infinitive: The infinitive of Mari verbs is formed with the invariable infinitive ending *-аш*: *тунем-аш* 'to learn', *туныкт-аш* 'to teach', *кошт-аш* 'to go', *ил-аш* 'to live'. Note that this ending is written *-яш* in the case of verbs whose stems end in *-j*: *каяш* /kaj-aš/ 'to go, to leave'.

b) First and second conjugations: Every Mari verb belongs to one of two conjugations (known as conjugations I and II). To be able to use a Mari verb, it is necessary to know which conjugation it belongs to. Since the infinitive form of the verb does not show the conjugation, in this book the infinitive will be followed by either *(-ам) ~ (-ям)* or *(-ем) ~ (-эм)*, these being the suffixes for the first person singular present tense. Thus *тунемаш (-ам)* 'to learn' and *кошташ (-ам)* 'to go; to attend' are first conjugation verbs and *туныкташ (-ем)* 'to teach' and *илаш (-ем)* 'to live' are second conjugation verbs. The two conjugation groups differ in morphology only – whether a verb belongs to conjugation I or II has no bearing on its meaning.

c) Present tense: In Mari linguistic terminology the present tense is called the present/future tense, since its forms can refer to either the present or the future. In translations into English the context determines which (English) tense is appropriate: *Тудо пӧртым ышта.* '(S)he builds a house.' ~ '(S)he will build a house.' It should also be noted that Mari does not distinguish between simple and progressive forms, as English does. Thus, depending on the context, the above sentence could also be translated as '(S)he is building a house' or '(S)he will be building a house'.

Endings of the present tense are added to the stem of the infinitive, i.e., infinitive minus *-аш*. Regarding infinitives ending in *-яш*, see below.

d) Endings of the third person singular/plural: In the third person singular and plural – present tense, the endings are as follows:

	Conjugation I	Conjugation II
3Sg	-еш (-эш)	-а (-я)
3Pl	-ыт	-ат (-ят)

Example with *тунем-аш* 'to learn' (conjugation I) and *ил-аш* 'to live' (conjugation II).

	Conjugation I	Conjugation II
3Sg	тунем-еш	ил-а
3Pl	тунем-ыт	ил-ат

Note that the stress falls on all of the above verbal endings with the exception of the third person plural, conjugation I (*-ыт*): *нуно коштыт* 'they go ~ they are going', *нуно тунемыт* 'they learn ~ they are learning'.

Orthography: Note the spelling of the forms of conjugation II verbs whose stems end in *-j* and whose infinitives end accordingly in *-яш*. Example: *каяш* /kajaš/ 'to go, to leave' > *кая* /kaja/, *каят* /kajat/. Also note the spelling of conjugation I verbs with stems ending in a vowel: *шуаш* /šuaš/ 'to reach' > *шуэш* /šueš/.

2. Accusative: The ending of the accusative case is *-м* (*-ым*). The interrogative pronouns *кӧ* 'who' and *мо* 'what' become *кӧ-м* 'whom' and *мо-м* respectively.

a) After an accented vowel the ending is *-м*.

Nominative		Accusative
паша	work	паша-м
йоча	child	йоча-м
Серге	Sergey	Серге-м
Елу	Yelu	Елу-м

b) Word-final unaccented *o/e/ӧ* becomes *ы* before *-м*.

Nominative		Accusative
вате	wife	ваты-м
тудо	he/she/it	туды-м
эрге	son	эргы-м

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-а*: *тема* 'theme; topic' > *темы-м*.

c) After consonants the ending is *-ым*.

Nominative		Accusative
пӧрт	house	пӧрт-ым
урем	street, road	урем-ым
мут	word	мут-ым
урок	lesson	урок-ым

3. Genitive: The ending of the genitive case is *-н* (*-ын*). The interrogative pronouns *кӧ* 'who' and *мо* 'what' become *кӧ-н* 'whose' and *мо-н* respectively.

a) After an accented vowel the ending is *-н*.

Nominative		Genitive
паша	work	паша-н
йоча	child	йоча-н
Серге	Sergey	Серге-н
Елу	Yelu	Елу-н

b) Word-final unaccented *o/e/ö* becomes *ы* before *-н*.

Nominative		Genitive
вате	wife	ваты-н
тудо	he/she/it	туды-н
эрге	son	эргы-н

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-а*: *тема* > *темы-н*.

c) After consonants the ending is *-ын*.

Nominative		Genitive
пöрт	house	пöрт-ын
урем	street, road	урем-ын
мут	word	мут-ын
урок	lesson	урок-ын

4. Possessive suffixes: To indicate possession in a noun Mari uses the possessive suffixes: *йоча-же* 'his/her child', *йоча-шт* 'their child ~ their children'.

a) Possessive suffix – third person singular: The possessive suffixes in the third person singular are: *-же/-жо/-жö* or *-ше/-шо/-шö*.

a1) After accented vowels and the voiced consonants *й, л, ль, м, н, нь, нг,* and *р*, the ending is either *-же, -жо, or -жö* in accordance with the rules of vowel harmony.

паша-же	his/her work
пасу-жо	his/her field
күтү-жö	his/her herd

вер-же	his/her place
чон-жо	his/her soul
үдыр-жö	his/her daughter

The suffix *-же, -жо, or -жö* is also used after Russian loan words ending in *ль, нь,* and *рь*: *писатель* 'writer, author' > *писатель-же*, *июнь* 'June' > *июнь-жо*, *букварь* 'ABC, primer' > *букварь-же*.

a2) Word-final unaccented *o/e/ö* becomes *ы* before *-же, -жо or -жö*.

эрге	son	эргы-же	his/her son
родо	relative	роды-жо	his/her relative(s)
күзö	knife	күзы-жö	his/her knife

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-a*: *тема* 'theme, topic' > *темы-же*.

Short form: For words ending in vowels, the possessive suffix of the third person singular also has a short form *-ж*, which is used before further suffixes, postpositions, and conjunctions: *ачаж дене* 'with his/her father' *ача-ж-лан* 'to his/her father'. This short form can only be attached to stems ending in a vowel (a1 and a2).

a3) After the consonant *-ш*, the ending is *-ыже/-ыжо/-ыжӧ*: *лышташ* 'leaf' > *лышташ-ыже*, *уш* 'mind, intellect' > *уш-ыжо*. (In the spoken language the ending here can also be *-ше/-шо/-шӧ* > *лышташ-ше*.)

a4) After consonants (with the exception of the above-mentioned *й, л, ль, м, н, нь, нг*, and *р*) the ending is *-ше/-шо/-шӧ*.

пӧрт-шӧ	his/her house
сад-ше	his/her garden
мут-шо	his/her word
калык-ше	his/her people/nation

b) Possessive suffix – third person plural: The possessive suffix in the third person plural is *-шт* (*-ышт*). This suffix indicates a plurality of possessors 'their' and can – depending on the context – imply the plurality of what is possessed as well: *йоча-шт* 'their child' or 'their children'.

b1) After accented vowels the ending is *-шт*.

паша-шт	their work
ола-шт	their city
ача-шт	their father
олмапу-шт	their apple tree
кӱтӱ-шт	their herd

b2) A word-final unaccented *o/e/ӧ* (as well as an unaccented final *-a* in Russian loan words) becomes *ы* before *-шт*.

эрге	son	эргы-шт	their son
йылме	language; tongue	йылмы-шт	their language

b3) After all consonants the ending is *-ышт*.

пӧрт-ышт	their house
ӱдыр-ышт	their daughter
школ-ышт	their school
вер-ышт	their place

5. Order of possessive and case suffixes: When possessive suffixes co-occur in a word with genitive or accusative case suffixes, the order is: 1) possessive suffix + 2) genitive or accusative case suffix. Example: *эрге* 'son' > *эргы-жы-н* ~ *эргы-шт-ын* (possessive suffix + genitive), *эргы-жы-м* ~ *эргы-шт-ым* (possessive suffix + accusative case suffix).

6. Possessive construction with two nouns: When two nouns form a possessive construction (e.g., *the boy's name*, *the capital of the country*) the first element is the possessor word in the genitive followed by the possessed word marked with the possessive suffix of the third person singular or plural: *Елу-н эргы-же* 'Yelu's son', *Серге-н ұдыр-жө* 'Serge's daughter', *Елу ден Серге-н йоча-шт* 'Yelu and Serge's child'. This rule also applies when the possessor word is *тудо* '(s)he' or *нуно* 'they': *туд-ын ваты-же* 'his wife', *нуны-н йоча-шт* 'their child'.

7. 'to have': Mari has no verb meaning 'to have'. Instead, the following construction is used: 1) possessor word (noun/pronoun) in the genitive, 2) the possessed word with the appropriate possessive suffix, and 3) the impersonal form of the verb 'to be' > *уло*.

Серге-н кок йоча-же уло.	Serge has two children.
Елу-н мыняр эргы-же уло?	How many sons does Yelu have?
Елу ден Серге-н йоча-шт уло?	Do Yelu and Serge have any children?

8. Ordinal numbers 1-51: Ordinal numbers are formed by adding *-мше/-мшо/-мшө* (*-ымше/-ымшо/-ымшө*) to the short form of the cardinal numbers. The variant added depends on vowel harmony and on the way the cardinal number ends. 1) If the cardinal number ends in a consonant, the variant *-ымше/-ымшо/-ымшө* is added: *кок* 'two' > *кок-ымшо* 'second', *кандаш* 'eight' > *кандаш-ымше* 'eighth'. 2) If the cardinal number ends in *-м*, the shortened variant *-ше/-шо/-шө* is added: *кум* 'three' > *кум-шо* 'third', *шым* 'seven' > *шым-ше* 'seventh'. 3) If the cardinal number ends in an unaccented *о/е/ө*, this final vowel becomes *ы* before the ending *-мше/-мшо/-мшө* is added: *коло* 'twenty' > *колы-мшо* 'twentieth', *витле* 'fifty' > *витлы-мше* 'fiftieth'. 4) Note in addition the usage of the reduced vowel in *лу* 'ten' > *лу-ымшо* 'tenth' and consonant alternation in *вич* 'five' > *виз-ымше* 'fifth'. In compound numbers, the ordinal suffix is only attached to the last element. The first element remains unaltered, even when the ordinal as a whole is declined: *коло кокымшын* 'of the twenty-second', *кумло шымшыже* 'his thirty-seventh one'.

1.	икымше	11.	латикымше
2.	кокимшо	12.	латкокимшо
3.	кумшо	13.	латкумшо
4.	нылымше	14.	латнылымше
5.	визымше	15.	латвизымше
6.	кудымшо	16.	латкудымшо
7.	шымше	17.	латшымше
8.	кандашымше	18.	латкандашымше
9.	индешымше	19.	латиндешымше
10.	луымшо	20.	колымшо

21.	коло икымше	40.	ныллымше
22.	коло кокимшо	45.	нылле визымше
30.	кумлымшо	46.	нылле кудымшо
33.	кумло кумшо	50.	витлымше
34.	кумло нылымше	51.	витле икымше

In the written language, abbreviated versions can be used, with the suffix *-ше/-шо/-шö* using the form dictated by vowel harmony: *икымше* ~ 1-*ше*, *кокимшо* ~ 2-*шо*.

IV. Words and word usage

1. Months: The names of the months are listed in the following table. The inessive case can be used with the names of the months: *март* 'March' > *март-ыште* 'in March'. In combination with ordinal numbers, one can also use the inessive to refer to specific dates: *апрель* 'April' > *коло кокимшо апрельыште* 'on the twenty-second of April'.

Nominative		Inessive
январь	January	январыште
февраль	February	февральыште
март	March	мартыште
апрель	April	апрельыште
май	May	майыште
июнь	June	июнышто
июль	July	июлышто
август	August	августышто
сентябрь	September	сентябрьыште
октябрь	October	октябрьыште
ноябрь	November	ноябрьыште
декабрь	December	декабрьыште

2. The derivational suffix *-ан*: Adjectives are formed from nouns with the productive derivational suffix *-ан*. It is used to denote possession of the noun to which it is attached and can often be translated as 'with': *кокимшо*

номеран пöрт 'house number five (house with the number five)', *кудымшо номеран школ* 'school number six (school with the number six)', *вуд* 'water' > *вуд-ан* 'watery'.

V. Exercises

1. Insert the following verbs into the appropriate sentences. (*коштеш, пашам ышта, тунемеш, ила*)

- 1.) Ивук университетыште
- 2.) Елу Эшпай уремыште
- 3.) Серге редакцийыште
- 4.) Ануш йоча садыш

2. Insert the following verbs into the appropriate sentences. (*тунемыт, пашам ыштат, илат, коштыт*)

- 1.) Елу ден Серге Йошкар-Олаште
- 2.) Анук ден Ивук школышто
- 3.) Елу ден Олюк йоча садыш
- 4.) Миклай ден Эчан

3. In the following sentences put the verb into the third person singular or plural.

- 1.) (илаш) Елу Йошкар-Олаште Елу ден Серге Йошкар-Олаште
- 2.) (тунемаш) Эчан школышто Эчан ден Ивук школышто
- 3.) (ышташ) Серге редакцийыште пашам Серге ден Пöтыр редакцийыште пашам
- 4.) (кошташ) Ануш йоча садыш Ануш ден Олюк йоча садыш
- 5.) (туныкташ) Елу университетыште Елу ден Миклай университетыште

4. Read the following three dialogues and rewrite each of them three times using the words given.

- a) – Елу кушто ила?
 – Тудо Йошкар-Олаште ила.
 – Елу ден Серге кушто илат?
 – Нуно Йошкар-Олаште илат.

- 1.) Ана, Ана ден Олю, *Москва
- 2.) Олю, Олю ден эргыже, Морко
- 3.) Эчан, Эчан ден ватыже, Волжск

* *Москва* 'Moscow'

- b) – Эчан кушто тунемеш?
 – Тудо школышто тунемеш.
 – Эчан ден Миклай кушто тунемыт?
 – Нуно школышто тунемыт.

- 1.) Ана, Ана ден Олю, *лицей
 2.) Ивук, Ивук ден Пётыр, *колледж
 3.) Ануш, Ануш ден Йыван, университет

* *лицей* ‘specialized secondary school’, *колледж* ‘technical secondary school’

- c) – Ануш кушто пашам ышта?
 – Тудо *фермыште пашам ышта.
 – Ануш ден Ёдыржө кушто пашам ыштат?
 – Нуно фермыште пашам ыштат.

- 1.) Ивук, Ивук ден эргыже, *завод
 2.) Миклай, Миклай ден ватыже, школ
 3.) Зина, Зина ден Ёдыржө, йоча сад

* *ферме* ‘farm’, *завод* ‘factory, plant’

5. Put the following words into the accusative case. Example: *книга* – *книгам*

паша, йоча, урем, Эчан, Елу, номер, редакций, пөрт, Ивук, вате, университет, йылме, лум, Ёдыр

6. Put the words in parentheses into the accusative case.

- 1.) Эчук (марий йылме) туныкта.
 2.) Пётыр (*химий) тунемеш.
 3.) Вёдыр (паша) ышта.
 4.) Елу ден Серге (пөрт) ыштат.

* *химий* ‘chemistry’

7. Read the following dialogue and then rewrite it twice using the words given.

- Серге туныктышо. Тудо унниверситетыште пашам ышта.
 – Серге мом туныкта?
 – Тудо марий йылмым туныкта.
 – *А Елу мом ышта?
 – Елу журналист. Тудо редакцийыште пашам ышта.
 – А эргышт?
 – Эргышт школышто тунемеш.
 – Тудо мом тунемеш?
 – Тудо марий йылмым, *математикым, *физикым, химийым,

*историйым тунемеш.

- 1.) Роза: туныктышо, университет, *француз йылме; Эчук: *инженер, завод; Ёдырышт: школ, математика, физика, химий
- 2.) Ольга: туныктышо, школ, *биологий; Йыван: *агроном, ферме; эргышт: колледж, математика, физика, химий, историй

* a 'and; but', *математика* 'mathematics', *физика* 'physics', *историй* 'history', *француз* 'French', *инженер* 'engineer', *биологий* 'biology', *агроном* 'agronomist'

8. Put the following nouns into the genitive case. Example: *урем – уремын*

Елу	паша	йылме	Йошкар-Ола
Ана	йоча	вате	Калык
ола	эрге	йоча сад	Эчан
пöрт	ёдыр	Москва	Йыван

9. Add the possessive suffixes of the third person singular and plural to the following nouns. Example: *книга – книгаже, книгашт*

пöрт	йоча	ола	йылме
урем	ёдыр	редакций	
паша	вате	номер	

10. Answer the following questions. Example: *Тиде көн книгаже? (Анук) – Анукын книгаже.* 'Whose book is this? It's Anuk's.'

- 1.) Тиде көн йочаже? (Серге)
- 2.) Тиде көн ёдыржө? (Елу)
- 3.) Тиде көн эргыже? (Ана)
- 4.) Тиде көн ватыже? (Пöтыр)
- 5.) Көн книгаже? (туныктышо)
- 6.) Көн ёдырышт? (нуно)

11. Read the following dialogues and rewrite them using the words given.

- a) – Тиде көн эргыже?
 – Тиде Елун эргыже.
 – Елун мыняр эргыже уло?
 – Ик эргыже.

- 1.) Елу, ёдыр, икте
- 2.) Серге, эрге, икте
- 3.) Серге, ёдыр, икте

- b) – Елу ден Серген йочашт уло?
 – Уло.
 – Нунын мыняр йочашт уло?
 – Кок йочашт уло.

- 1.) Зоя ден Ивук, йоча, кумыт.
- 2.) Ана ден Пöтыр, йоча, визыт

12. Write out the following dates and put them into the inessive case.
Example: February 2nd > *кокымшо февраль*, on February 2nd > *кокымшо февральыште*

(on) January 15 th	(on) July 14 th
(on) February 12 th	(on) August 8 th
(on) March 8 th	(on) September 17 th
(on) April 22 nd	(on) October 16 th
(on) May 1 st	(on) November 6 th
(on) June 12 th	(on) December 25 nd

13. Write out the ordinal numbers in the following sentences.

- 1.) Тудо (16) номеран пӧртыштӧ ила.
- 2.) Ёдыржӧ (2) *классыште тунемеш.
- 3.) Эргыже (7) классыште тунемеш.
- 4.) Йочашт (1) номеран йоча садыш коштеш.
- 5.) Эргышт (6) номеран школыш коштеш.

* *класс* 'class'

14. Read the following dialogue and rewrite it using the words given.

- Елу ден Серге кушто илат?
- Елу ден Серге Йошкар-Олаште, Эшпай уремыште, 12-шо номеран пӧртыштӧ илат.
- Серге мыняр ияш?
- Серге 37 (кумло шым) ияш.
- Тудо кушто пашам ышта?
- Редакцийыште.
- Тудо мом ышта?
- Тудо журналист.
- Тудын ватыже кӧ?
- Тудо туныктышо.
- Тудо мом туныкта?
- Марий йылмым.
- Тудо мыняр ияш?
- Тудо 39 (кумло индеш) ияш.
- Нунын йочашт уло?
- Уло.
- Нунын мыняр йочашт уло?
- Кок йочашт: эрге ден ёдыр.
- Эргышт мыняр ияш?
- 14 (латныл) ияш.
- Тудо мом ышта?
- Тудо школышто тунемеш.
- А ёдырышт?
- Ёдырышт вич ияш. Тудо йоча садыш коштеш.
- Нунын лумышт кузе?
- Эргыштын лумжӧ Эчан, ёдырыштын - Ануш.

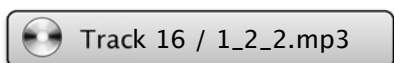
Эчан, Морко *район, Шүргыял, 45 ий, ферме, агроном; Верук, тудын ватыже, 40 ий, *секретарь, школ; Йыван, эргышт, 18 ий, студент, университет; Анук, Ёдырышт, 12 ий, школ

* *район* 'district', *секретарь* 'secretary', *студент* 'student'

15. Translate into Mari.

Miklay and Vera live in Moscow /*Москва*/. They live on Pushkin Street in house number 45. Miklay works at a secondary school /*лицей*/. He teaches history. His wife is studying /*тунемаш*/ at a university. They have one child. His name is Pötyr /*Пётыр*/. He is five years old. He goes to kindergarten.

16. Write down the dictation.

I.3. Кумшо урок: Эчан ден кочаже

Track 17 / 1_3_1.mp3

I. Text

- К: – Поро кечет лийже, Эчан!
 Э: – Поро кече, кочай. Кузе илет?
 К: – Тау. Илем эркын-эркын.
 Ачат ден ават кушто улыт?
 Э: – Ачам ден авам пашаште улыт.
 К: – А шўжарет кушто?
 Э: – Шўжарем йоча садыште.
 К: – А тый кунам школыш кает?
 Э: – Урокым ыштем да каем.
 К: – Ачат ден ават кунам толыт?
 Э: – Нуно кастене толыт. Кочай, мый
 вашке каем, тый кодат ал'е кает?
 К: – Мый каем, кастене толам.
 Э: – Тугеже чеверын, кочай!
 К: – Чеверын, уныкам!

Калык мут

Ава могай, йочажат тугай.

II. Vocabulary

а	and; but	могай	what (kind of)
ава	mother	мый	I
ал'е	or	поро	good
-ат	and /cf. IV.5./	тау	thank you; thanks
вашке	soon; quick(ly)	толаш (-ам)	to come
да	and; but; yes	тугай	so, such, that kind
кастене	in the evening	тугеже	then, in this case
каяш (-ем)	to go, to leave	тый	you /cf. IV.2/
кече	day; sun	улаш (-ам)	to be
кодаш (-ам)	to stay, to remain	уныка	grandchild
коча	grandfather	чеверын	good-bye
кузе	how	шўжар	(younger) sister
Кузе илет?	How are you?	эркын	softly; slowly; gradually /cf. IV.4/ /Илем эркын-эркын. I'm alright./
кунам	when		
куш(ко)	where (to)?		
лийже	may (something) be /cf. IV.3/		

III. Grammar

1. Conjugation: present tense, first and second persons singular: In the first and second persons singular – present tense, the endings are as follows:

	Conjugation I	Conjugation II
1Sg	-ам (-ям)	-ем (-эм)
2Sg	-ат (-ят)	-ет (-эт)

Example with *тунем-аш* ‘to learn’ (conjugation I) and *ил-аш* ‘to live’ (conjugation II).

	Conjugation I	Conjugation II
1Sg	тунем-ам	ил-ем
2Sg	тунем-ат	ил-ет
3Sg	тунем-еш	ил-а
3Pl	тунем-ыт	ил-ат

Note the spelling of conjugation I verbs with stems ending in -j, e.g., *лияш* /lijaš/ ‘to become’ > *лиям* /lijam/ ‘I become’, *лият* /lijat/ ‘you become’. Likewise, note the spelling of conjugation II verbs with stems ending in a vowel: *пуаш* /puaş/ ‘to give’ > *пуэм* /puem/ ‘I give’, *пуэт* /puet/ ‘you give’.

2. *улаш* ‘to be’: This verb is conjugated regularly (conjugation I), but in sentences of the type ‘A = B’, i.e., ‘She is a teacher, I am sick’, the form in the third person singular is usually omitted. Note that the form is not omitted in the third person plural and that it is not necessary to put the predicate nominal into the plural.

1Sg	ул-ам	Мый журналист улам.	I am a journalist.
2Sg	ул-ат	Тый журналист улат.	You are a journalist.
3Sg	[ул-еш]	Тудо журналист.	(S)he is a journalist.
3Pl	ул-ыт	Нуно журналист улыт.	They are journalists.

3. Illative case: The illative case is used in answer to the question *кушко* (*куш*) ‘where (to)?’: *ола-ш(ке)* ‘to/into the city’, *пӧрт-ыш(кӧ)* ‘to/into the house’.

Case endings: The illative case has a long and a short form which are distinguished by the presence or absence of -ке/-ко/-кӧ after the element -ш. Long form: -шке/-шко/-шкӧ (-ышке/-ышко/-ышкӧ); short form: -ш (-ыш). The choice of the vowel in the long form is determined by the rules of vowel harmony. Note that the rules for the choice of the suffix variant are the same as those for the inessive. To a large degree the long and short forms can be used interchangeably, but the short forms are more typical of colloquial speech. In fixed, idiomatic expressions a certain form can be required, e.g., the short form in *мо-ш шога?* ‘How much does it cost?’

a) The variants *-ш(ке)/-ш(ко)/-ш(кө)* occur directly after a stressed vowel.

Nominative		Illative
ола	city	ола-ш(ке)
пасу	field, meadow	пасу-ш(ко)
тенге	ruble	тенге-ш(ке)
күтү	herd	күтү-ш(кө)

b) The variants *-ыш(ке)/-ыш(ко)/-ыш(кө)* are used after a consonant.

сад	garden	сад-ыш(ке)
вер	place	вер-ыш(ке)
школ	school	школ-ыш(ко)
вүд	water	вүд-ыш(кө)

c) If a word ends in an unstressed *o/e/ö*, this vowel becomes *ы* before the suffix *-ш(ке)/-ш(ко)/-ш(кө)* is added.

пече	fence	печы-ш(ке)
тумо	oak	тумы-ш(ко)
көргө	(the) inside	көргы-ш(кө)

Note that this rule also applies to Russian loan words ending in an unaccented *-а*: *тема > темы-ш(ке)*.

4. Possessive suffixes – first and second persons singular: The endings of the possessive suffixes in the first person singular are *-м/-ем/-эм* and in the second person singular, *-т/-ет/эт*. The variants *-ем/эм* and *-ет/эт* are always stressed.

a) The variants *-м* and *-т* appear directly after the stressed end vowels *-а, -я, -е, -э*.

1Sg	ола парня тенге куэ	ола-м парня-м тенге-м куэ-м	my city my finger my ruble my birch tree
2Sg	ола парня тенге куэ	ола-т парня-т тенге-т куэ-т	your city your finger your ruble your birch tree

b) The variants *-эм* and *-эт* are used after all other stressed end vowels.

1Sg	пасу күтү чичи пальто	пасу-эм күтү-эм чичи-эм пальто-эм	my field my herd my little chicken my coat
2Sg	пасу күтү чичи пальто	пасу-эт күтү-эт чичи-эт пальто-эт	your field your herd your little chicken your coat

c) When a word ends in an unstressed vowel, the unstressed vowel disappears and the endings *-ем* and *-ет* are used.

1Sg	вате тумо күзө тема	ват-ем тум-ем күз-ем тем-ем	my wife my oak tree my knife my topic
2Sg	вате тумо күзө тема	ват-ет тум-ет күз-ет тем-ет	your wife your oak tree your knife your topic

d) After all consonants the variants *-ем* and *-ет* are used.

1Sg	пөрт-ем лүм-ем мут-ем	my house my name my word
2Sg	пөрт-ет лүм-ет мут-ет	your house your name your word

Possessive endings: Here is a summary of the possessive endings in the first/second/third persons singular and the third person plural.

1Sg	-м, -ем, -эм	пөрт-ем	ват-ем	ола-м	пасу-эм
2Sg	-т, -ет, -эт	пөрт-ет	ват-ет	ола-т	пасу-эт
3Sg	-ж(е)/-ж(о)/ж(ө) (-ше/-шо/-шө)	пөрт-шө	ваты-ж(е)	ола-ж(е)	пасу-ж(о)
3Pl	-шт (-ышт)	пөрт-ышт	ваты-шт	ола-шт	пасу-шт

Orthography: Note the spelling of words ending in *-й* and *-ь* when the possessive suffixes *-ем* and *-ет* are added: *фамилий* 'last name' > *фамилием*, *фамилиет* 'my ~ your last name' *гармонь* /garmon'/ 'accordion' > *гармонем* /garmon'em/, *гармонет* /garmon'et/, 'my ~ your accordion'.

Kinship terms: With certain, but not all kinship terms ending in an unstressed *o/e/ö*, usage varies from that cited above. With these words the unstressed final vowel changes regularly to *ы* and then the ending *-м* (1Sg) or *-ч* (2Sg) is added.

вeнгe	son-in-law	вeнгы-м	вeнгы-ч	my/your son-in-law
шeшкe	daughter-in-law	шeшкы-м	шeшкы-ч	my/your daughter-in-law
шoльo	(younger) brother	шoльы-м	шoльы-ч	my/your (younger) brother
эргe	son	эргы-м	эргы-ч	my/your son

Note in addition: 1) In the case of *чүчү* ‘uncle (mother’s younger brother)’ the final vowel is stressed, but the 2Sg ending can be *-ч*: *чүчү-м*, *чүчү-ч* ‘my ~ your uncle’. 2) In addition to these differing forms the regular ones are also possible: *эрг-ем*, *эрг-ет* ‘my ~ your son’.

5. Pronouns: Mari is a pro-drop language. Personal pronouns as subjects are optional and can be omitted.

Тый кушто илет? Кушто илет?	Where do you live?
Мый кастене толам. Кастене толам.	I will come in the evening.
Тудо Йошкар-Олаште ила. Йошкар-Олаште ила.	(S)he lives in Yoshkar-Ola.
Нуно марий йылмым тунемыт. Марий йылмым тунемыт.	They are learning Mari.

IV. Words and word usage

1. Kinship terminology: Note that kinship terminology in Mari is more precise than in English, with more distinctions being made between younger/elder relations and the maternal/paternal lines. The following is a list of the most commonly used kinship terms. It also contains vocative forms, i.e., forms used when addressing the person in question. (Apart from kinship terms, special vocative forms are not used in Mari.) There are two major ways of forming the vocative: a) with *-j*, or b) with the possessive suffix (1st person singular). Note in addition that some vocative forms can also be used in place of the normal nominative.

a) Vocative in –й.

Nominative		Vocative
ава	mother	авай, авий
ака	(elder) sister aunt (parent's younger sister)	акай
ача	father	ачай, ачий
енга	sister-in-law (elder brother's wife)	енгай
иза	(elder) brother uncle (father's younger brother)	изай
кова	grandmother	ковай
кока	aunt (mother's or father's elder sister)	кокай
коча	grandfather	кочай
кугыза	uncle (mother's or father's elder brother)	кугызай
курска	brother-in-law (elder sister's husband) uncle (parent's younger sister's husband)	курскай
чүчү	uncle (mother's younger brother)	чүчүй

b) Vocative with possessive suffix (first person singular). The ending is either the usual accented –ем or the unaccented –(ы)м (cf. III.4.).

Nominative		Vocative
вате	wife	ватем
венге	son-in-law brother-in-law (younger sister's husband)	венгым
марий	husband	марием
шешке	daughter-in-law sister-in-law (younger brother's wife)	шешкым
шольо	(younger) brother	шольым
шўжар	(younger) sister	шўжарем
уныка	grandchild	уныкам
ўдыр	daughter	ўдырем
эрге	son	эргым
чүчүньо	aunt (mother's younger brother's wife)	чүчүньым

The following family tree gives an overview of kinship terminology in both the nominative and the vocative. Dark grey entries represent male family members and light grey ones, female family members. Horizontal connections represent marriages and vertical connections, parentage. Older siblings are always to the left in this chart.

2. ТЫЙ ‘you’: The form *тый* is the second person singular informal pronoun, used in addressing children, friends, and relatives. For more particulars cf. 1.4.(IV.1.).

3. ЛИЙЖЕ: The word *лийже* is formally the third person singular form of the verb *лияш* ‘to be’ in the imperative mood. (The complete paradigm of ‘to be’ in Mari is made up of forms of the verbs *улаш* and *лияш*. These forms will be presented in succession.) The meaning of *лийже* is thus ‘may (it, something) be’ and the word is typically used in various greetings. The greeting *Поро кечет лийже* ‘Hello’ is literally ‘May you have a good day’.

4. Reduplication: Reduplication is one method used in Mari to form new words or give a word a new intensified nuance. It can be used with adverbs (*эркын-эркын* ‘slowly, gradually, softly, peacefully’, adjectives (*поро-поро* ‘very good’), verbs (*каем-каем* ‘I go and go’) and interjections (*шорт-шорт* ‘(with a) crack/crash’).

5. -АТ ‘and’: The particle *-ат* ‘and’ is written together with the word it follows. Unstressed vowels preceding it are typically eliminated: *йоча-же* ‘his/her child’ + *-ат* > *йоча-ж-ат* ‘and his/her child’. As regards the manner in which this suffix is connected with various stems, it is equivalent to the derivational suffix *-ан* – cf. 1.2.(IV.2.).

6. КӖ ‘who’: In contrast to English, when asking people what their occupation is, the interrogative pronoun *кӖ* ‘who’ is used.

- Эчан кӖ?	- What (lit. who) is Echan?
- Эчан туныктышо.	- Echan is a teacher.

7. КАЯШ (-ЕМ), КОШТАШ (-АМ) ‘to go’:

Both words can be translated as ‘to go’. But, *кошташ* can be used to emphasize habitual or repeated actions, and movements somewhere and back. It can also be used in the sense of ‘to attend’ (e.g., a school). It also denotes the ability to walk, as in a young child.

Тудо кандаш шагатлан школыш кая.	(S)he’s going to school at eight o’clock.
Мый кажне кечын кандаш шагатлан школыш коштам.	I go to school at eight o’clock every day.
Мыйын йочам ынде школыш коштеш.	My child already goes to school.
Тендан йочада коштеш?	Is your child (already) walking?

V. Exercises

1. Answer the following questions, inserting the verb used in the question in the proper form.

- 1.) Кугызай, тый кушто пашам ыштет? Мый школышто
- 2.) Акай, тый кушто тунемат? Мый университетыште
- 3.) Ачай, тый мом туныктет? Мый *математикым
- 4.) Эргым, тый мом тунемат? Мый *историйым
- 5.) Изай, тый кодат? Мый

* *математика* 'mathematics', *историй* 'history'

2. Conjugate the following verbs (present tense, first/second/third persons singular and third person plural).

Conjugation I: кодаш, толаш, кошташ

Conjugation II: туныкташ, ышташ, каяш

3. Read the following dialogue and then write three similar ones using the words given.

- Курскай, тый кө улат?
- Мый *инженер улам.
- Тый мыняр ияш улат?
- Мый 39 (кумло индеш) ияш улам.
- А кушто тый пашам ыштет?
- Йошкар-Олаште, *заводышто.

- 1.) Иза: *агроном, 25 ий, *ферме.
- 2.) Кока: туныктышо, 53 ий, школ.
- 3.) Ака: *студент, 19 ий, университет

* *инженер* 'engineer', *завод* 'factory, plant' *агроном* 'agronomist', *ферме* 'farm', *студент* '(university) student'

4. Put the noun in parentheses into the illative case.

- 1.) Мый (*кино) каем.
- 2.) Тый (ола) кает.
- 3.) Тудо (паша) кая.
- 4.) Эчан (школ) кая.
- 5.) Елу ден Серге (*театр) каят.

* *кино* 'cinema; movie', *театр* 'theater'

5. Put the nouns in parentheses into either the illative, the inessive, or the accusative case.

- 1.) Миклай (паша) кая.
- 2.) Тудын ўдыржө (университет) тунемеш.
- 3.) Эчанын эргыже (йоча сад) коштеш.
- 4.) Елу (*ял) ила.
- 5.) Нуно (школ) тунемыт.
- 6.) Мый (марий йылме) тунемам.
- 7.) Изамын ватыже (университет) пашам ышта.
- 8.) **Ачаж ден эргыже (паша) каят.

* *ял* 'village'

** The use of the possessive suffixes with both *ача* and *эрге* indicates a reciprocal possessive relationship.

6. Answer the following questions.

- 1.) Тый кушто тунемат? (at school)
- 2.) Тый мом тунемат? (the Mari language)
- 3.) *Таче куш кает? (to the university)
- 4.) Театрыш кунам кает? (in the evening)
- 5.) Эргыже кушто ила? (in Yoshkar-Ola)
- 6.) Веран ўдыржө кушто пашам ышта? (at the kindergarten)
- 7.) Нуно куш каят? (to Moscow / *Москва*)

* *таче* 'today'

7. Read the following sentences and form questions by replacing the words printed in italics with *мом*, *көн*, *кунам*, *кушто*, or *куш(ко)*.

- 1.) Мый *Йошкар-Олаште* илем.
- 2.) Эчан *Москвашке* кая.
- 3.) Елун *ўдыржө йоча садыш* коштеш.
- 4.) Миклай *уроным* ышта.
- 5.) Тиде *Йыванын* книгаже.
- 6.) Серген ачаже *кастене* толеш.
- 7.) Елун аваже **ялыште* ила.

* *ялыште* 'in the village, in the countryside'

8. Add the possessive suffixes (first/second/third persons singular and third person plural) to the following nouns:

паша	йоча	ача
кече	пöрт	йылме
урем	ўдыр	ийкид*

* *кид* 'arm, hand'

9. Form possessive forms as indicated. Example: *ял (мый) – ялем

ўдыр (нуно)	шўжар (тудо)	шешке (мый)
вер (тудо)	вате (мый)	пöрт (нуно)
ака (тый)	марий (мый)	шольо (тый)
эрге (нуно)	эрге (мый)	номер (тудо)
енга (тудо)	венге (тудо)	ола (нуно)
шольо (нуно)	курска (тый)	ийгот (тый)

10. Translate. Example: *my work – пашам*

his/her work	my son	his/her (younger) brother
my house	his wife	my (elder) sister
their village	her husband	his/her grandchild
your age	his/her editorial office	your son-in-law
my teacher	my father	my grandfather
your number	your mother	
their child	their grandmother	

11. Insert the following words into the appropriate sentences: *курска, уныка, кова, коча, венге, кугыза.*

- 1.) Авамын ачаже ...
- 2.) Акамын марийже ...
- 3.) Кочамын ватыже ...
- 4.) Ачамын изаже ...
- 5.) Ўдыремын марийже ...
- 6.) Эргын йочаже ...

12. Transform the sentences according to the example: Ануш Эчанын ўдыржö. > Эчан Анушын ачаже.

- 1.) Сергей Стапанын уныка.
- 2.) Анук Вöдырын ватыже
- 3.) Йыван Миклайын эргыже.
- 4.) Лизук Борисын шўжарже.
- 5.) Салика Елун ачаже.

13. Read the following short dialogues.

- а) – Поро кечет лийже, Анук.
 – Поро кече, Эчан. Кузе илет?
 – Илем эркин-эркын. А тый кузе?
 – *Мыят тугак.

* *МЫЯТ ТУГАК* 'me too, same here'

- b)
- Поро кече, Васлий.
 - Поро кече, Миклай.
 - Куш кает?
 - Киношко. А тый куш кает?
 - Мый – *спортзалыш.
 - Тугеже, чеверын.
 - Чеверын.

* *спортзал* 'sports hall'

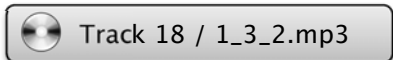
14. Translate into Mari.

My name is Serge. I live in Yoshkar-Ola. I am twenty years old. I study Mari at the university.

Her name is Ludmila /*Людмила*/. She lives in Morko. She is 45 years old. She works in a factory.

His name is Echan. He lives in Kozmodemyansk /*Козьмодемьянск*/. He is four years old. He goes to kindergarten.

15. Write down the dictation.

I.4. Нылымше урок: Сапаевмыт дек уна-влак толыт

Track 19 / 1_4_1.mp3

I. Text

С: – Елу, таче мемнан деке венгр уна-влак толыт.

Е: – Пеш сай. Кунам толыт?

С: – Кастене. Кызыт мый пашаш каем. Кас марте чеверын.

Е: – Чеверын.

(Уна-влак толыт.)

Я: – Поро кас лийже!

Е: – Поро кас! Толза, толза. Ме тендам вучена. Те марла кутыреда?

Я: – Изиш кутырена.

С: – Палыме лийза: тиде мыйын ватем. Тудын лүмжө Елу. А тиде мемнан йочана-влак: Ануш ден Эчан.

Я: – Палыме лийына. Ме Венгрий гыч улына. Мыйын лүмем Янош.

К: – Мыйын лүмем Каталин.

Е: – Те могай ола гыч улыда?

Я: – Ме Будапештыште илена.

Е: – Мемнан Йошкар-Олана тыланда келша мо?

К: – Мотор, ужар ола. Тендан олаштыда мыняр ег ила?

С: – 280 000 (кок шүдö кандашле тўжем).

Е: – Шергакан уна-влак, ме тендам үстел деке ўжына.

Я: – Тау.

Калык мут

Шуко лудат – шуко палет.

II. Vocabulary

Будапешт	Budapest	палаш (-ем)	to know
венгр	Hungarian	Палыме лийза.	lit. 'Be acquainted.' > 'Allow me to introduce.'
Венгрий	Hungary	пеш	very
вучаш (-ем)	to wait	сай	good, nice
гыч	from, out	таче	today
дек(е)	to	те	you (plural) /cf. IV.1./
енг	person	тендам	you (plural) (accusative of <i>те</i> 'you'; cf. III.5)
изиш	a little, a bit, somewhat	тендан	your (plural) (genitive of <i>те</i> 'you'; cf. III.5.)
кас	evening	толза	come (in) (2Pl imperative < <i>толаш</i> 'to come')
келшаш (-ем)	to please; to like; to agree /cf. IV.5./	тудын	his/her (genitive of <i>тудо</i> 'he/she/it'; cf. III.5)
кутыраш (-ем)	to speak	тыланда	you (plural) (dative of <i>те</i> 'you'; cf. III.5.)
кызыт	now	ужар	green
лийза	(2Pl imperative < <i>лияш</i>)	уке	no; is not
лияш (-ям)	to be; to become	уна	guest
лудаш (-ам)	to read	ўжаш (-ам)	to invite
марла	(in) Mari /cf. III.9./	ўстел	table
марте	till, until	шергакан	dear
ме	we	шуко	much, many
мемнан	our (genitive form of <i>ме</i> 'we', cf. III.5.)	ял	village
мо	(interrogative particle, cf. IV.4.)		
мотор	beautiful		
мыйын	my (genitive form of <i>мый</i> 'I'; cf. III.5.)		

III. Grammar

1. Conjugation – present tense, first and second persons plural: In the first and second persons plural – present tense the endings are as follows:

	Conjugation I	Conjugation II
1Pl	-ына	-ена (-эна)
2Pl	-ыда	-еда (-эда)

Example with *тунем-аш* 'to learn' (conjugation I) and *ил-аш* 'to live' (conjugation II).

	Conjugation I	Conjugation II
1Pl	тунем-ына	ил-ена
2Pl	тунем-ыда	ил-еда

Note the spelling of conjugation II verbs with stems ending in a vowel: *пуаш* /puaʃ/ 'to give' > *пуэна* /puena/ 'we give', *пуэда* /pueda/ 'you give'.

Examples of full verbal conjugation in the present tense:

	Conjugation I		Conjugation II	
	тол-аш 'to come'	луд-аш 'to read'	ил-аш 'to live'	вуч-аш 'to wait'
1Sg	тол-ам	луд-ам	ил-ем	вуч-ем
2Sg	тол-ат	луд-ат	ил-ет	вуч-ет
3Sg	тол-еш	луд-еш	ил-а	вуч-а
1Pl	тол-ына	луд-ына	ил-ена	вуч-ена
2Pl	тол-ыда	луд-ыда	ил-еда	вуч-еда
3Pl	тол-ыт	луд-ыт	ил-ат	вуч-ат

2. *улаш* 'to be': The full paradigm of *улаш* in the present tense is as follows. Note that in sentences of the type 'A = B' the form in the third person singular is usually omitted, cf. I.3.(III.2.).

1Sg	ул-ам	Мый журналист улам.	I am a journalist.
2Sg	ул-ат	Тый журналист улат.	You are a journalist.
3Sg	[ул-еш]	Тудо журналист.	(S)he is a journalist.
1Pl	ул-ына	Ме журналист улына.	We are journalists.
2Pl	ул-ыда	Те журналист улыда.	Your are journalists.
3Pl	ул-ыт	Нуно журналист улыт.	They are journalists.

3. Possessive suffixes – first and second persons plural: The possessive suffix in the first person plural is *-на* and in the second person plural *-да*. These endings are always stressed: *ола-на* 'our city', *ола-да* 'your city'. For the difference in meaning between the endings of the second person singular and plural, cf. IV.1.

a) The suffixes *-на* and *-да* appear directly after stressed vowels and consonants.

1Pl	уна ава чүчү	уна-на ава-на чүчү-на	our guest our mother our uncle
2Pl	уна ава чүчү	уна-да ава-да чүчү-да	your guest your mother your uncle

1PI	ўстел урем ийгот	ўстел-на урем-на ийгот-на	our table our street our age
2PI	ўстел урем ийгот	ўстел-да урем-да ийгот-да	your table your street your age

b) If a word ends in an unstressed vowel, the vowel changes to the reduced *ы* before the endings *-на* and *-да* are added.

1PI	кече тумо кўзö тема	кечы-на тумы-на кўзы-на темы-на	our day our oak tree our knife our topic
2PI	кече тумо кўзö тема	кечы-да тумы-да кўзы-да темы-да	your day your oak tree your knife your topic

4. Dative case: The dative case is used in answer to the question *кö-лан* 'to/for whom' and *мо-лан* 'to/for what'. It is the marker for secondary and indirect objects.

Елулан кнйгам пуэм.	I will give the book (object 1) to Yelu (object 2).
Тидым Сергелан ойлем.	I will tell this (object 1) to Serge (object 2).

The dative case ending is the invariable *-лан*. This ending can be either stressed or unstressed: *Елу* > *Елу-лан* ~ *Елу-лан*.

a) The suffix *-лан* appears directly after stressed vowels and consonants.

Nominative		Dative
йоча	child	йоча-лан
ола	city	ола-лан
чўчў	uncle	чўчў-лан

пöрт	house	пöрт-лан
журналист	journalist	журналист-лан
ўдыр	daughter	ўдыр-лан

b) If a word ends in an unstressed vowel, the vowel changes to the reduced *ы* before the suffix *-лан* is added.

кече	day; sun	кечы-лан
тумо	oak tree	тумы-лан
кўзö	knife	кўзы-лан

5. Personal pronouns in the genitive, accusative, and dative: The six personal pronouns can also be used in the genitive, accusative, and dative cases.

	Nominative	Genitive	Dative	Accusative
1Sg	мый	мыйын	мыланем ~ мылам	мыйым
2Sg	тый	тыйын	тыланет ~ тылат	тыйым
3Sg	тудо	тудын	тудлан	тудым
1Pl	ме	мемнан	мыланна	мемнам
2Pl	те	тендан	тыланда	тендам
3Pl	нуно	нунын	нунылан	нуным

Dative: Note that there are two forms for personal pronouns in the first and second persons singular: *мыланем ~ мылам* and *тыланет ~ тылат*, the shorter forms being more typical in colloquial speech. (Also note the dative of the demonstrative pronoun *тиде* 'this': *тидлан*.)

Genitive: The forms of the personal pronouns in the genitive can be used to show possession of nominals. In general, the nouns have possessive suffixes as well. One can thus say *пөртем* or *мыйын пөртем* 'my house'. The two constructions are synonymous.

1Sg	пөртем	мыйын пөртем
2Sg	пөртет	тыйын пөртет
3Sg	пөртшө	тудын пөртшө
1Pl	пөртна	мемнан пөртна
2Pl	пөртда	тендан пөртда
3Pl	пөртышт	нунын пөртышт

Note that personal pronouns in the genitive remain unchanged when the case of the nouns with which they are used changes: *мыйын пөртем* 'my house /nominative/', *мыйын пөртыштем* 'in my house /inessive/', *мыйын пөртышкем* 'into my house /illative/'.

6. Animacy – inanimacy: A category relevant for Mari nouns and personal pronouns is that of animacy and inanimacy. Animate nouns refer to people or animals and inanimate nouns refer to everything else. Inanimate nouns are used in all grammatical cases, whereas animate nouns do not occur in local cases. Thus, animate nouns cannot be used in the inessive (*-ште/-што/ -штө*) or illative (*-шке/-шко/-шкө*). (To express the spatial concepts of these cases (in ~ into) in conjunction with animate nouns, various postpositions are used in place of the case suffixes.) The personal pronouns are used only in the nominative, accusative, dative, and genitive, but note that the third person pronouns *тудо* 'he/she/it' and *нуно* 'they' can refer both to animate and inanimate nouns.

7. Order of possessive and case suffixes: When used together in one word the order of the possessive and the case suffixes depends on the particular case suffix. If it is the genitive or accusative suffix, the order is: possessive

suffix + case suffix – cf. I.1.(III.5.). With the inessive and illative case suffixes the order is the opposite: case suffix + possessive suffix. In the dative, both arrangements are possible.

	Nominative	Genitive	Accusative
1Sg	пöрт-ем	пöрт-ем-ын	пöрт-ем-ым
2Sg	пöрт-ет	пöрт-ет-ын	пöрт-ет-ым
3Sg	пöрт-шö	пöрт-шы-н	пöрт-шы-м
1Pl	пöрт-на	пöрт-на-н	пöрт-на-м
2Pl	пöрт-да	пöрт-да-н	пöрт-да-м
3Pl	пöрт-ышт	пöрт-ышт-ын	пöрт-ышт-ым

	Inessive	Illative
1Sg	пöрт-ышт-ем	пöрт-ышк-ем
2Sg	пöрт-ышт-ет	пöрт-ышк-ет
3Sg	пöрт-ышты-жö	пöрт-ышкы-жö
1Pl	пöрт-ышты-на	пöрт-ышкы-на
2Pl	пöрт-ышты-да	пöрт-ышкы-да
3Pl	пöрт-ышты-шт	пöрт-ышкы-шт

	Dative
1Sg	пöрт-ем-лан ~ пöрт-лан-ем
2Sg	пöрт-ет-лан ~ пöрт-лан-ет
3Sg	пöрт-шы-лан ~ пöрт-лан-же
1Pl	пöрт-на-лан ~ пöрт-лан-на
2Pl	пöрт-да-лан ~ пöрт-лан-да
3Pl	пöрт-ышт-лан ~ пöрт-лан-ышт

Illative: Note that possessive suffixes can only be connected to the long form of the illative.

Dative: Compare the form *пöрт-шы-лан* with e.g., *ача-ж-лан*, *эргы-ж-лан*. Note here that the short form of the possessive suffix 3Sg -же/-жо/-жö is used after stems ending a vowel.

8. Plural suffixes: The plural suffix normally used with nouns is *-влак*. In writing it is always connected to the noun with a hyphen: *пöрт-влак* ‘houses’, *уна-влак* ‘guests’, *йылме-влак* ‘languages’. The noun is not modified in any way when the plural suffix is added. An alternative plural suffix is *-шамыч*, which is also added in writing using a hyphen.

Note that the plural suffixes are omitted when the plurality of the noun in question can be assumed from the context.

Me унам вучена.	We are expecting guests.
Ош пеледышым йöратем.	I like white flowers.

Predicative adjectives and nouns are not put into the plural.

Пеледыш-влак мотор улыт.	The flowers are beautiful.
Нуно туныктышо улыт.	They are teachers.

Remember that after a numeral, the noun remains in the singular and the finite verb is conjugated in the singular as well: *Йоча вуча, кок йоча вуча*, but *йоча-влак вучат*.

Order of plural suffix + case suffix: When co-occurring in one word, the case suffix follows the plural suffix. Note the shift in stress to the plural suffix and the resultant effect on vowel harmony.

Nominative	пӧрт-влак
Genitive	пӧрт-влак-ын
Dative	пӧрт-влак-лан
Accusative	пӧрт-влак-ым
Inessive	пӧрт-влак-ыште
Illative	пӧрт-влак-ыш(ке)

Order of plural suffix + possessive suffix: When co-occurring in one word, the plural suffix can either follow or precede the possessive suffix.

1Sg	пӧрт-влакем	пӧртем-влак
2Sg	пӧрт-влакет	пӧртет-влак
3Sg	пӧрт-влакше	пӧртшӧ-влак
1Pl	пӧрт-влакна	пӧртна-влак
2Pl	пӧрт-влакда	пӧртда-влак
3Pl	пӧрт-влакышт	пӧртышт-влак

Order of plural suffix + possessive suffix + case suffix: When all these suffixes occur in one word, there are two suffix order possibilities: 1) The stem can be followed by the plural suffix to which the possessive suffix and the case suffix (genitive, accusative, dative) or the case suffix (inessive, illative) and the possessive suffix are attached. 2) The possessive suffix can be added to the stem, followed by the plural suffix and the case suffix. In the following example only the possessive suffix – first person singular is shown.

Nominative	пӧрт-влакем	пӧртем-влак
Genitive	пӧрт-влакемын	пӧртем-влакын
Dative	пӧрт-влакемлан	пӧртем-влаклан
Accusative	пӧрт-влакемым	пӧртем-влакым
Inessive	пӧрт-влакыштем	пӧртем-влакыште
Illative	пӧрт-влакышкем	пӧртем-влакыш(ке)

Plural suffix -мыт. This sociative plural suffix is highly restricted in its use. It is attached to names and nouns denoting humans and is a heterogenous plural, meaning 'the noun and his/her family/group/friends, etc.'. The exact translation of a noun + -мыт will depend on the context. Thus, *Сапаевмыт* could mean 'the Sapayevs ~ Sapayev and his family', *Петямыт* 'Petya and his family, Petya and those with him, Petya and his friends', *авамыт* 'my mother and her group, my mother and those with her'.

Note that it is also possible to use the normal plural suffix(es) in such situations, i.e., *Сапаев-влак*, *Сапаев-шамыч*. The usage of the suffix -мыт implies a higher degree of familiarity with the people in question.

9. Adverbial suffix -ла: The stressed adverbial suffix -ла is added to words denoting nationalities to form adverbs pertaining to languages. These adverbs are typically used with certain verbs, such as *кутыраш (-ем)* 'to speak', *возаш (-ем)* 'to write', *каласаш (-ем)* 'to say, to speak', *йодаш (-ам)* 'to ask', *мураш (-ем)* 'to sing': *марла кутыраш* 'to speak (in) Mari', *рушла возаш* 'to write (in) Russian'. Note the form *мар-ла* 'in Mari' < *марий*.

IV. Words and word usage

1. Тый 'you' ~ те 'you': Mari distinguishes between several types of 'you'. The singular second person pronoun *тый* is informal and is used when addressing children, family members, and close friends, as well as animals or inanimate objects. The pronoun *те*, on the other hand, is used in the following cases:

a) As the plural when addressing more than one child, family member, close friend, etc.

b) As the formal or polite form when addressing all other people, whether one or more. The pronoun *те* is always used with the plural form of the verb, even when used to address only one person.

The possessive suffixes -ет (second person singular) and -да (second person plural) are used accordingly.

2. Postpositions: The Mari language uses a large number of postpositions to complement the case system. Their usage is similar to that of prepositions in English, but they follow the noun rather than precede it. The noun is usually in the nominative case. (Exceptions to this rule will be noted.)

гыч	from	Венгрий гыч	from Hungary
дек(е)	to	Сапаевмыт дек	to the Sapayevs
ден(е)	with; and	Елу ден Серге	Yelu and Sergey
марте	till, until	кас марте	till evening

Postpositions can also be used in conjunction with personal pronouns. When this occurs, there are different possibilities regarding the case of the pronoun (nominative or genitive) and the suffixing of the postposition (\pm possessive suffix). In the text of this lesson *мемнан деке* 'to us' occurred with *ме* 'we' in the genitive case and the postposition without a possessive

suffix. 'To me ~ to you' would however be *мый дек-ем* and *тый дек-ет* with *мый* 'I' and *тый* 'you' in the nominative and the postposition with possessive suffixes. The usage of postpositions with personal pronouns as well as the short and long forms of some postpositions will be discussed in a later lesson.

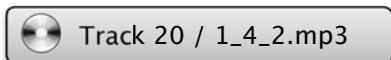
3. Cardinal and ordinal numbers from 50: Note that the cardinal numbers 60, 70, 80, 90, 100, and 1000 possess only one form.

	Cardinal number		Ordinal number
	Short form	Long form	
50	витле		витлымше
51	витле ик	витле икте	витле икымше
60	кудло		кудлымшо
62	кудло кок	кудло кокыт	кудло кокымшо
70	шымле		шымлымше
73	шымле кум	шымле кумыт	шымле кумшо
80	кандашле		кандашлымше
84	кандашле ныл	кандашле нылыт	кандашле нылымше
90	индешле		индешлымше
95	индешле вич	индешле визыт	индешле визымше
100	шўдө		шўдымшө
106	шўдө куд	шўдө кудыт	шўдө кудымшо
200	кок шўдө		кок шўдымшө
207	кок шўдө шым	кок шўдө шымыт	кок шўдө шымше
368	кум шўдө кудло кандаш	кум шўдө кудло кандаше	кум шўдө кудло кандашымше
1000	тўжем		тўжемше
5287	вич тўжем кок шўдө кандашле шым	вич тўжем кок шўдө кандашле шымыт	вич тўжем кок шўдө кандашле шымше

4. Interrogative particles: In addition to the interrogative pronoun *мо* 'what' there is an interrogative particle *мо*, which is used at the end of sentences to mark them as being yes or no questions.

Мемнан олана тыланда келша мо?	Do you like our city?
Кинош кает мо?	Are you going to the cinema?

The use of the particle *мо* in yes or no questions is not compulsory. When it is not used, the fact that the sentence is a question is indicated by means of intonation.

Тудо туныктышо мо?	Is (s)he a teacher?
Тудо туныктышо?	Is (s)he a teacher?
Тудо туныктышо.	(S)he is a teacher.
Тыйын пöртет уло мо?	Do you have a house?
Тыйын пöртет уло?	Do you have a house?
Мыйын пöртем уло.	I have a house.
Ола тылат келша мо?	Do you like the city?
Ола тылат келша?	Do you like the city?
Ола мылам келша.	I like the city.

5. келшаш (-ем) 'to like': This verb has several meanings: 'to like; to please; to agree'. In the sense of 'to like' it is primarily used in the third person (singular and plural). Its grammatical usage with a noun or pronoun in the dative case corresponds not to the English verb 'to like', but to the phrase 'to please/be pleasing to someone'. Thus: 'Do you like our city?' > ('Is our city pleasing to you?') > *Мемнан олана тыланда келша мо?*

When used in the meaning of 'to agree', this verb governs the postposition *дене* 'with'.

Тиде ола мыланем келша.	I like this city.
Мый тидын дене келшем.	I agree with this.

6 Asking someone's age: In addition to the structure with *ияш* explained in I.1.(IV.3.) one can also use a structure with the dative and the word *ий* 'year'.

Тый мыняр ияш улат?	How old are you?
Мый 25 ияш улам.	
Тыланет (тылат) мыняр ий?	I am 25 years old.
Мыланем (мылам) 25 ий.	

7. Greetings: Here are some of the most common greetings used in Mari. Note that they can be used with or without *лийже* 'may /something/ be/ - cf. I.3.(IV.3.).

Салам!	Hello!
Салам лийже!	Hello!
Поро эр!	Good morning!
Поро эр лийже!	(эр 'morning')
Поро кече!	Hello!
Поро кече лийже!	/Good day! /
Поро кас!	Good evening!
Поро кас лийже!	Good evening!

8. сай, поро 'good': Both of these words translate as 'good'. The more general of the two is *сай*. The word *поро* can also imply good-heartedness and kindness.

9. уже 'no': Stress on this word can fluctuate, being either on the first or second syllable: *уже* ~ *уже*.

V. Exercises

1. Rewrite the following sentences replacing *мый* with *ме* and *тый* with *те*.

- 1.) Мый унам вучем.
- 2.) Тый *поездым вучет.
- 3.) Мый марла кутырем.
- 4.) Тый венгрла кутырет.
- 5.) Мый Анушым *кинош ўжам.
- 6.) Тый Ивукым *театрыш ўжат.

* *поезд* 'train', *кино* 'cinema; movie', *театр* 'theater'

2. Complete the following sentences using the appropriate verb in the proper form. (*ўжаш, вучаш, тунемаш, каяш, ышташ, толаш*)

- 1.) Ивук пашам
- 2.) Ме унам ...
- 3.) Нуно Венгрий гыч
- 4.) Серге ватыжым театрыш
- 5.) Елу ден Эчан *концертыш
- 6.) Ануш школышто

* *концерт* 'concert'

3. Answer the following questions, replacing *те* with *ме* and putting the word in parentheses into the proper case.

- 1.) Те кушто пашам ыштеда? (университет)
- 2.) Те мом тунемыда? (марий йылме)
- 3.) Те кушто иледа? (Морко)
- 4.) Те театрыш көм ўжыда? (авана)
- 5.) Те көм вучеда? (мемнан туныктышына)
- 6.) Те кунам толыда? (кастене)
- 7.) Те куш каеда? (школ)
- 8.) Те мом лудыда? (книга)

4. Answer the questions using the words in parentheses.

- 1.) Ме *Финляндий гыч улына. А те? (*Эстоний)
- 2.) Ме туныктышо улына. А те? (*студент)
- 3.) Мый 26 (коло куд) ияш улам. А тый? (24)
- 4.) Ме ял гыч улына. А те? (ола)
- 5.) Мый Йошкар-Ола гыч улам. А тый? (Исменца)
- 6.) Мый врач улам. А тый? (*инженер)

* *Финляндий* 'Finland', *Эстоний* 'Estonia', *студент* '(university) student', *врач* 'doctor', *инженер* 'engineer'

5. Answer the following questions using the numbers in parentheses.

- 1.) Тыйын ялыштет мыняр пөрт уло? (200)
- 2.) Тудын ялыштыже мыняр пөрт уло? (150)
- 3.) Тендан ялыштыда мыняр пөрт уло? (100)
- 4.) Нунын ялыштышт мыняр пөрт уло? (130)

6. Answer the following questions using the words in parentheses in the proper case. Regard *тендан* as being polite usage and begin the answers with *мыйын*.

- 1.) Тендан олаштыда мыняр ег ила? (459,000)
- 2.) Тендан *акада көм вуча? (коча)
- 3.) Тендан ватыда мом ышта? (врач)
- 4.) Тендан *изада кунам толеш? (таче)
- 5.) Тендан *шольыда кинош көм ўжеш? (Серген ўдыржө)
- 6.) Тендан эргыда кушто пашам ышта? (йоча сад)

* *ака* '(elder) sister', *иза* '(elder) brother', *шольо* '(younger) brother'

7. Put the following nouns into the dative case. Example: *уна* > *уналан*, *уна-влак* > *уна-влаклан*.

пөрт	йоча-влак	ўдыр-влак	*енгада
пөрт-влак	изана	урем	йочашт
ават	уныкашт	урем-влак	ўдыржө
эргыже	ўдыр	шўжарем	
акам	марийда	*шешкыда	

* *шешке* 'daughter-in-law', *енга* 'sister-in-law (elder brother's wife)'

8. Read the following dialogues and then rewrite them using the words in parentheses.

- а) – Эчан, тылат мыняр ий?
 – Латнылыт (Латныл ий).
 – Ануш, тый мыняр ияш улат?
 – Вич ияш.

(коча, 79 ий – *кова, 75 ий)

- b) – Иван Петрович, тыланда мыняр ий?
 – Нылле визыт (Нылле вич ий).
 – Пётр Петрович, те мыняр ияш улыда?
 – Витле кок ияш.

(Елена Петровна, 35 ий – Сергей Николаевич, 37 ий)

* *кова* ‘grandmother’

9. Read the following dialogues and then rewrite them each three times using the words in parentheses.

- a) – Те куш каеда?
 – *Санкт–Петербургышко.
 – Тиде ола тыланда келша?
 – Пеш келша.

(*Москва, Будапешт, Саранск)

- b) – Тый кушто пашам ыштет?
 – Редакцийыште. Мый журналист улам.
 – Тиде паша тыланет (тылат) келша?
 – Келша.

(школ – туныктышо; *завод – инженер; *больнице – врач)

* *Москва* ‘Moscow’, *Санкт–Петербург* ‘St. Petersburg’, *завод* ‘factory, plant’, *больнице* ‘hospital’

10. 1.) Add all six possessive suffixes to *пöрт* and *пöрт-влак*. 2.) Put *пöртем* and *пöртем-влак* into the genitive, dative, accusative, inessive, and illative cases. 3.) Add all six possessive suffixes to *уна* and *уна-влак*. 4.) Put *унаже* and *унаже-влак* into the genitive, dative, and accusative cases.

11. Add the necessary possessive and/or case suffixes to the words in parentheses.

- 1.) Мемнан (ял) 400 пöрт уло.
- 2.) Тиде (книга) 375 *странице уло.
- 3.) Мемнан (*библиотек) 10 000 книга уло.
- 4.) (Верук) (ача) 68 ий.

* *странице* ‘page’, *библиотек* ‘library’

12. Use the appropriate adverbial form in *-ла* in the second sentence.
Example: *Мый марий улам. Мый марла кутырем.*

- 1.) Мый венгр улам. Мый ... кутырем.
- 2.) Мый *руш улам. Мый ... кутырем.
- 3.) Мый *эстон улам. Мый ... кутырем.
- 4.) Мый *н'емыч улам. Мый ... кутырем.
- 5.) Мый *француз улам. Мый ... кутырем.
- 6.) Мый *татар улам. Мый ... кутырем.
- 7.) Мый *чуваш улам. Мый ... кутырем.
- 8.) Мый *удмурт улам. Мый ... кутырем.
- 9.) Мый *финн улам. Мый ... кутырем.

* *руш* 'Russian', *эстон* 'Estonian', *н'емыч* 'German', *француз* 'French', *татар* 'Tatar', *чуваш* 'Chuvash', *удмурт* 'Udmurt', *финн* 'Finn'

13. Read the following dialogue and then rewrite it four times, using the words given.

- Те марий улыда?
- Уке, мый венгр улам.
- А марла кутыреда?
- Изиш кутырем.

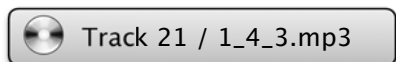
- 1.) руш – марий
- 2.) марий – француз
- 3.) н'емыч – эстон
- 4.) татар – чуваш

14. Insert the necessary postposition (*дек*, *марте*, or *гыч*) into the following sentences.

- 1.) Поезд кастене Санкт-Петербург ... толеш.
- 2.) Москва ... Санкт-Петербург ... 632 (шўдö кумло кок) *километр.
- 3.) Ме унам ўстел ... ўжына.
- 4.) Кас ... чеверын.
- 5.) Кызыт тудо Сапаевмыт ... кая.

* *километр* 'kilometer'

15. Write down the numbers you hear in the recording. Also note if it is a number's short or long form.

16. Read the following dialogues.

- a) – Салам лийже!
 – Салам!
 – Ме таче кастене тендам вучена. Толыда мо?
 – Толына, толына.
 – Тугеже, кас марте чеверын!
 – Чеверын.

- b) – Ануш, Эчан, ме таче кастене тендам театрыш ўжына. Каеда мо?
 – Тау, каена.
 – Тугеже ме тендам вучена.
 – Чеверын.
 – Чеверын.

- c) – Салам лийже!
 – Салам. Палыме лийына. Мыйын лўмем Васлий.
 – Мыйын лўмем Иштван.
 – Те могай ола гыч улыда?
 – Будапешт ола гыч. А те Москваште иледа?
 – Уке, мый Йошкар–Ола гыч улам.

17. Translate the English portions of the following dialogues into Mari.

- a) – Салам лийже!
 – *Hello.*
 – Те марла кутыреда?
 – *I speak a little bit.*
 – Те куш каеда?
 – *I'm going to Yoshkar-Ola.*
 – А Йошкар–Олаште мом ыштеда?
 – *I'm learning Mari.*

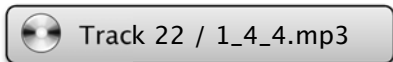
- b) – Поро кечыда лийже!
 – *Hello.*
 – Палыме лийына: мыйын лўмем Янош.
 – *My name is Echan.*
 – Те венгрла кутыреда?
 – *No, I am from Yoshkar-Ola, I speak Mari.*

- c) – Верук, Эчан! Салам лийже!
 – *Hello!*
 – Те кызыт кушто иледа?
 – *In St. Petersburg.*
 – Санкт–Петербургышто мом ыштеда?
 – *We're studying at the university. We're learning Finnish and Estonian.*

18. Translate into Mari.

Today my friend /*Йолташ*/ from Estonia is coming to (see) us /*Мемнан дек*/. He lives in Tartu. His name is Urmas. He is 20 years old. He studies /*тунемаш*/ at the university. His father is an engineer. His mother is a teacher. Urmas is learning Mari. He speaks and reads a little bit of Mari. We will speak /present tense/ Mari and Estonian with him /*тудын дене*/.

19. Write down the dictation.

I.5 *Ушештарымаш

* *ушештарымаш* 'review'

1. Conjugation: present tense

	Conjugation I		Conjugation II	
	тунем-аш	тол-аш	ышт-аш	вуч-аш
мый	тунем-ам	тол-ам	ышт-ем	вуч-ем
тый	тунем-ат	тол-ат	ышт-ет	вуч-ет
тудо	тунем-еш	тол-еш	ышт-а	вуч-а
ме	тунем-ына	тол-ына	ышт-ена	вуч-ена
те	тунем-ыда	тол-ыда	ышт-еда	вуч-еда
нуно	тунем-ыт	тол-ыт	ышт-ат	вуч-ат

	Conjugation I		Conjugation II	
	ли-яш	*шу-аш	ка-яш	*пу-аш
мый	ли-ям	шу-ам	ка-ем	пу-эм
тый	ли-ят	шу-ат	ка-ет	пу-эт
тудо	ли-еш	шу-эш	ка-я	пу-а
ме	лий-ына	шу-ына	ка-ена	пу-эна
те	лий-ыда	шу-ыда	ка-еда	пу-эда
нуно	лий-ыт	шу-ыт	ка-ят	пу-ат

* *шуаш (-ам)* 'to reach, to arrive', *пуаш (-эм)* 'to give'

2. Possessive suffixes

	ава		пөрт	
1Sg	ава-м	мыйын ава-м	пөрт-ем	мыйын пөрт-ем
2Sg	ава-т	тыйын ава-т	пөрт-ет	тыйын пөрт-ет
3Sg	ава-же	тудын ава-же	пөрт-шө	тудын пөрт-шө
1Pl	ава-на	мемнан ава-на	пөрт-на	мемнан пөрт-на
2Pl	ава-да	тендан ава-да	пөрт-да	тендан пөрт-да
3Pl	ава-шт	нунын ава-шт	пөрт-ышт	нунын пөрт-ышт

	*тумо		марий	
1Sg	тум-ем	мыйын тум-ем	мари-ем	мыйын мари-ем
2Sg	тум -ет	тыйын тум-ет	мари-ет	тыйын мари-ет
3Sg	тумы-жо	тудын тумы-жо	марий-же	тудын марий-же
1Pl	тумы-на	мемнан тумы-на	марий-на	мемнан марий-на
2Pl	тумы-да	тендан тумы-да	марий-да	тендан марий-да
3Pl	тумы-шт	нунын тумы-шт	марий-ышт	нунын марий-ышт

* *тумо* 'oak'

3. Case suffixes, plurala) Animate nouns

Nominative	Кө?	йоча	йочам	йоча-влак	йоча-влакем йочам-влак
Genitive	Көн?	йочан	йочамын	йоча-влакын	йоча-влакемын йочам-влакын
Dative	Кöлан?	йочалан	йочамлан йочаланем	йоча- влаклан	йоча-влакемлан йочам-влаклан
Accusative	Көм?	йочам	йочамым	йоча-влакым	йоча-влакемым йочам-влакым

b) Inanimate nouns

Nominative	Мо?	пöрт	пöртем	пöрт-влак	пöрт-влакем пöртем-влак
Genitive	Мон?	пöртын	пöртемын	пöрт- влакын	пöрт- влакемын пöртем- влакын
Dative	Молан?	пöртлан	пöртемлан	пöрт- влаклан	пöрт- влакемлан пöртем- влаклан
Accusative	Мом?	пöртым	пöртемым	пöрт- влакым	пöрт- влакемым пöртем- влакым
Inessive	Кушто?	пöртыштö	пöртыштем	пöрт- влакыште	пöрт- влакыштем пöртем- влакыште
Illative	Куш(ко)?	пöртыш(кö)	пöртышкем	пöрт- влакыш(ке)	пöрт- влакышкем пöртем- влакыш(ке)

4. Personal pronouns

Nominative	мый	тый	тудо
Genitive	мыйын	тыйын	тудын
Dative	мыланем (мылам)	тыланет (тылат)	тудлан
Accusative	мыйым	тыйым	тудым

Nominative	ме	те	нуно
Genitive	мемнан	тендан	нунын
Dative	мыланна	тыланда	нунылан
Accusative	мемнам	тендам	нуным

5. Postpositions

гыч	Мый таче университет гыч кастене толам.
дек(е)	Ме кочай дек(е) каена.
марте	Нуно кас марте пашам ыштат.

Exercises

1. Complete the following sentences using one of the verbs given in the proper form. (*вучаш, кутыраш, каяш, кошташ, ұжаш, улаш, тунемаш, ышташ, толаш, келшаш*)

- 1.) Микале марий книгам лудаш *библиотекеыш
- 2.) Таче *турист-влак Йошкар-Ола гыч *Францийыш
- 3.) Те кӧм ... ?
- 4.) *Изам мыйым Саранскыш
- 5.) Серге марла, *рушла, *н'емычла, *финнла
- 6.) Мый университетыште
- 7.) Таче кастене мемнан деке уна-влак
- 8.) Нунын эргышт *заводышто пашам
- 9.) Мыланем Йошкар-Ола пеш
- 10.) Ме *инженер

* *библиотек* 'tourist', *турист* 'tourist', *Франций* 'France', *иза* '(elder) brother', *руш* 'Russian', *н'емыч* 'German', *финн* 'Finn', *завод* 'factory, plant', *инженер* 'engineer'

2. Put the words in parentheses into the proper case.

- 1.) Ме марий (*литератур) (университет) тунемына.
- 2.) Таче кастене нуно (уна-влак) вучат.
- 3.) Кызыт тудо (*кино) кая.
- 4.) Таче мый (те) *шкенам дек ұжам.
- 5.) Мемнан олана (Янош) пеш келша.
- 6.) Елу ден Серге (Йошкар-Ола) Эшпай (урем) илат.
- 7.) Ме шуко (книга) лудына.

* *литератур* 'literature', *кино* 'cinema; movie', *шкенам дек* 'to us, to our place'

3. Form questions by replacing the words written in italics with interrogative pronouns and adverbs.

- 1.) *Микалын* ачаже *математикым туныкта.
- 2.) Микалын ачаже **математикым* туныкта.
- 3.) Марий *республикыште *14* (латныл) *район уло.
- 4.) «Риа–Риа» *ансамбль *концерт *дене **Испанийыш* кая.
- 5.) Ивукын эргыже *школышто* тунемеш.
- 6.) Серге «*Марий Эл*» *газетын журналистше.

* *математика* 'mathematics', *республик* 'republic', *район* 'district, area, zone', *ансамбль* 'ensemble', *концерт* 'concert', *дене* 'with', *Испаний* 'Spain' *эл* 'country, land' *газет* 'newspaper'

4. Add the proper possessive suffixes to the following nouns.

1.) мыйын (лўм)	4.) мемнан (коча)	7.) нунын (уна–влак)
2.) нунын (йоча)	5.) тыйын (ўстел)	8.) тендан (ола)
3.) тудын (вате)	6.) тендан (иза)	9.) тыйын (ял)

5. Form sentences using the words given. Add suffixes as required.

- 1.) шуко, мыйын, лудаш, иза, книга
- 2.) кастене, деке, тудо, таче, каяш, эрге
- 3.) финн йылме, ме, *филологий факультет, тунемаш, университет
- 4.) венгр, вучаш, таче, Сапаевмыт, кастене, уна–влак
- 5.) деке, шергакан, ўжаш, Серге, уна–влак, ўстел, вате

* *филологий факультет* 'philology, faculty ~ Faculty of Philology'

6. Read the following dialogue.

- Эчан, тендан *ешда *кугу?
- Кугуат *огыл, изиат огыл. /It's neither large nor small./
- Те ешыштыда **мынярын улыда? /How many are there in your family?/
- **Нылытын улына. /There are four of us./
- Те кушто иледа?
- Ме Йошкар–Олаште Эшпай уремыште, 12–шо (латкокымшо) номеран пўртыштö илена.
- Ачат ден ават кушто пашам ыштат?
- Ачам «Марий Эл» газетын редакцийыште пашам ышта. Авам университетыште туныкта.
- Тыйын *акат–шўжарет, изат–*шольыч улыт?
- Мыйын ик шўжарем *гына уло.
- Тудо мыняр ияш?
- Вич ияш.
- А тый мыняр ияш улат?
- Латныл ияш.

* *еш* 'family', *кугу* 'large', *огыл* 'not', *ака* '(elder) sister', *шольо* '(younger) brother', *гына* 'only'

** The long form of the cardinal numbers can be combined with the genitive case ending to form collective numerals used to express that there is a certain number of people or things. In contrast to the cardinal numbers they stress the individual units belonging to the set mentioned – cf. IV.2.(III.1.).

7. Write down the dictation.

Track 23 / 1_5_0.mp3

II. Кокымшо тема: Паша да каныме кече

II.1. Икымше урок: Эрдене

 Track 24 / 2_1_1.mp3

I. Text

- Е: – Эчан, Ануш, вашкерак кын'елза! 7 шагат шуын. Вашкыза!
 Э: – Кын'елына, кын'елына, авай.
 Е: – Шўргыдам мушса да кочкаш шичса.
 Э: – Йора, йора.
 Е: – Эчан, ўстембаке погаш полшо: киндым шул, совлам, кўзым ямдыле.
 С: – Йоча-влак, айста ынде кочкаш шинчына.
 Е: – Серге, тый мыняр шагатлан паша гыч толат?
 С: – Мый таче визытат пелылан пашам пытарем.
 Е: – Тугеже тый кастене Анушым йоча сад гыч нал. Мыланем библиотекеш каяш кўлеш.
 С: – Йора, налам. Ну, йоча-влак, ямде улыда?
 Э: – Ямде, ямде.
 Е: – Тугеже, айста каена.

II. Vocabulary

айста	(imperative particle, 1Pl /cf. III.1e./)	полшаш (-ем)	to help
библиотек	library	пытараш (-ем)	to finish, end (something)
вашкаш (-ем)	to hurry, to rush	совла	spoon
визытат пелылан	at 5:30 /cf. IV.4./	ўстембаке	onto the table /cf. IV.5./
йора	good, fine	ўстембаке погаш (-ем)	to set the table
каныме кече	day off; day of rest	шагат	hour; time; clock, watch
кинде	bread	шинчаш (-ам)	to sit down
кочкаш (-ам)	to eat	шуаш (-ам)	to arrive, to come to; to reach, to achieve
кўзö	knife	шулаш (-ам)	to cut, to slice
кўлаш (-ам)	to need; to be necessary; to have to /cf. IV.3./	шуын	(second past tense, 3Sg <i>шуаш (шуам)</i>): 7 шагат шуын. 'It's already seven o'clock.'
кын'елаш (-ам)	to get up	шўргö	face
мушкаш (-ам)	to wash	ынде	now /cf. IV.6./
мыняр шагатлан?	when? at what time?	эр	morning; early
налаш (-ам)	to take; to buy	эрдене	in the morning
ну	well, so	ямде	ready
паша кече	workday, working day	ямдылаш (-ем)	to prepare
пеле	half		
погаш (-ем)	to collect, to gather; to put together		

III. Grammar

1. Verbal stem: In order to be able to grasp the various forms of Mari verbs that will be introduced in the course of the following lessons, it is necessary to have an understanding of the verbal stem, since this verbal stem forms the basis of these forms. The two conjugations will be discussed separately here.

Conjugation I: The verbal stem of first conjugation verbs is obtained by removing the infinitive ending *-аш*.

Verb		Verbal stem
тол-аш (тол-ам)	to come	тол-
тунем-аш (тунем-ам)	to learn	тунем-
луд-аш (луд-ам)	to read	луд-
нал-аш (нал-ам)	to take	нал-

If the infinitive ends in *-яш*, the verbal stem ends in *-й*: *лияш* /lijaš/ 'to be; to become' > *лий-* /lij-/.

Automatic simplification of consonant clusters:

If the verbal stem of a first conjugation verb ends in one of the following four clusters, it is automatically simplified if the verbal stem occurs in word-final or syllable-final position – i.e., when it is followed by a suffix starting in a consonant.

1. -кт- > -к
2. -шк- > -ш
3. -чк- > -ч
4. -нч- > -ч

Verb		Verbal stem	Simplified stem
лект-аш (лект-ам)	to go	лект-	лек-
мушк-аш (мушк-ам)	to wash	мушк-	муш-
кочк-аш (кочк-ам)	to eat	кочк-	коч-
шинч-аш (шинч-ам)	to sit down	шинч-	шич-

Conjugation II: The verbal stem of second conjugation verbs is obtained by removing the infinitive ending *-аш* and adding *o*, *e*, or *ö* in accordance with the rules of vowel harmony. The stem is therefore at least bisyllabic.

Verb		Verbal stem
ил-аш (ил-ем)	to live	иле-
пытар-аш (пытар-ем)	to finish	пытаре-
туныкт-аш (туныкт-ем)	to teach	туныкто-
кутыр-аш (кутыр-ем)	to speak	кутыро-
үд-аш (үд-ем)	to sow	үдө-

Consonant clusters are not simplified since due to the presence of the word-final vowels in the stem (*o/e/ö*) they are not in word-final position.

2. Imperative: Verbs in Mari have special imperative forms, both positive and negative, in the second and third persons singular and plural. (For notes on the first person plural cf. below.) In this lesson the formation of the positive /non-negated/ imperative in the second person, singular and plural, will be discussed.

a) Imperative – second person singular

Conjugation I

In most cases, the imperative second person singular is identical to the verbal stem.

Verb	Verbal stem	Imperative 2Sg
тол-аш (тол-ам)	тол-	тол
тунем-аш (тунем-ам)	тунем-	тунем
луд-аш (луд-ам)	луд-	луд
нал-аш (нал-ам)	нал-	нал

As this puts the stem in the word-final position, the automatic simplification rules discussed above apply.

Verb	Verbal stem	Imperative 2Sg
лект-аш (лект-ам)	лект-	лек
мушк-аш (мушк-ам)	мушк-	муш
кочк-аш (кочк-ам)	кочк-	коч
шинч-аш (шинч-ам)	шинч-	шич

The first conjugation verb *возаш* ‘to lie down; to fall’ has the verbal stem *воз-*, but is *воч* in the imperative second person singular. This is due to the shift of *з > ч* in the syllable-final position, cf. Introduction 6b.

Conjugation II

In most cases this form is identical to the verbal stem in this conjugation as well.

Verb	Verbal stem	Imperative 2Sg
ил-аш (ил-ем)	иле-	иле
пытар-аш (пытар-ем)	пытаре-	пытаре
туныкт-аш (туныкт-ем)	туныкто-	туныкто
кутыр-аш (кутыр-ем)	кутыро-	кутыро
ўд-аш (ўд-ем)	ўдõ-	ўдõ

In two cases the imperative is not always identical to the verbal stem: 1) If the verbal stem ends in *-yo*, the final *-o* is deleted in the imperative second person singular, e.g., *пуаш* 'to give' > verbal stem *пуо-* > imperative *пу*. 2) Verbal stems ending in */-je/, /-jo/, and /-jõ/*, particularly those of words used frequently, have alternative forms in the imperative with or without the final vowel: *каяш* /*kajaš*/ 'to go' > verbal stem *кае* /*kaje*/ > imperative *кае* ~ *кай*, *лўяш* 'to shoot' > verbal stem *лўйõ* > imperative *лўйõ* ~ *лўй*.

b) Imperative – second person plural: In both conjugations the imperative forms of the second person plural are formed by adding a suffix to the verbal stem. In the first conjugation this suffix is *-за* or *-са*; in the second conjugation, only *-за*. The vowel *a* in these endings is never stressed.

Conjugation I: To form the second person plural form, the suffix form *-за* is added to stems ending in vowels or the consonants *й, л, м, н, нг, and р*. After all other consonants the suffix form *-са* is used.

Verb	Verbal stem	Imp. 2Pl
тол-аш (-ам)	тол-	тол-за
тунем-аш (-ам)	тунем-	тунем-за
нал-аш (-ам)	нал-	нал-за
кудаш-аш (-ам)	кудаш-	кудаш-са
кошт-аш (-ам)	кошт-	кошт-са
поч-аш (-ам)	поч-	поч-са
ўж-аш (-ам)	ўж-	ўж-са
луд-аш (-ам)	луд-	луд-са

As the verbal stem is in syllable-final position (i.e., is followed by a consonant), consonant clusters are automatically simplified and the suffix variant is always *-са* in these cases.

Verb	Verbal stem	Imp. 2Pl
лект-аш (-ам)	лек	лек-са
мушк-аш (-ам)	муш	муш-са
кочк-аш (-ам)	коч	коч-са
шинч-аш (-ам)	шич	шич-са

Also note *воз-аш (-ам)* 'to lie down; to fall' > verbal stem *воч* > imperative second person plural *воч-са*.

Conjugation II: To form the second person plural form *-за* is added to the verbal stem, the final vowel (*o/e/ö*) becoming *ы* before the suffix.

Verb	Verbal stem	Imp. 2Pl
ил-аш (-ем)	иле-	илы-за
пытар-аш (-ем)	пытаре-	пытары-за
туныкт-аш (-ем)	туныкто-	туныкты-за
кутыр-аш (-ем)	кутыро-	кутыры-за
ўд-аш (-ем)	ўдö-	ўды-за
пу-аш (-эм)	пуо-	пуы-за

In the case of second conjugation verbs with verbal stems ending in *-й*, which have two variants in the imperative second person singular, the stem is not shortened in the second person plural: *ка-яш (ка-ем)* > imperative second person singular *кай ~ кае /kae/*, imperative second person plural *кайы-за*.

Stress in imperative forms: Attention must be paid to the proper stressing of imperative forms. The only rule in addition to the usual stress patterns is the non-stressing of the final *a* in the imperative forms of the second person plural (*-са, -за*): *тунемаш* 'to learn' > *тунемам, тунем - тунемза*; *пытараш* 'to finish' > *пытарем, пытаре - пытарыза*; *возаш* 'to write' > *возем, возо - возыза*; *ямдылаш* 'to prepare' > *ямдылем, ямдыле - ямдылыза*; *туныкташ* 'to teach' > *туныктем, туныкто - туныктыза*.

c) Imperative – first person plural (positive): In the first person plural the imperative form is formally identical with the indicative form:

(Me) каена.	We are going.	Каена!	Let's go!
(Me) кочкына.	We are eating.	Кочкына!	Let's eat!

d) Imperative particles: Verbs in the imperative mood are often preceded by the imperative particles *айда* and *айста* that give a milder, more inviting tone to the statement. The particle *айста* is only used with the first person plural.

2Sg	Кай! Айда кай!
1Pl	Каена! Айда каена! Айста каена!
2Pl	Кайыза! Айда кайыза!

3. Comparative form of adjectives and adverbs: The comparative form of adjectives and adverbs is formed with the suffix *-рак*. If it is added to a stem ending in an unstressed *o/e/ö*, the final vowel becomes *ы*.

Positive		Comparative	
сай	good	сайрак	better
мотор	beautiful	моторрак	more beautiful
ужарге	green	ужаргырак	greener
шуко	much, many	шукырак	more
вашке	quickly, quick	вашкерак	more quickly, quicker

IV. Words and word usage

1. ўстембаке 'onto the table': This form is actually a fusion of ўстел 'table' and the postposition ўмбаке 'onto'. Postpositions of this type will be discussed in lesson IV.1.

2. полшаш 'to help': The verb полшаш (-ем) 'to help' governs the dative case.

Серге, мылам пашам ышташ полшо!	Serge, help me work!
Эмма, мыланна марий йылмым тунемаш полшо!	Emma, help us learn Mari!

3. Constructions with кўлаш: Two constructions with the first conjugation verb кўлаш are commonly used.

a) кўлаш = 'to need': Whatever is needed is in the nominative case, whereas the person or thing needing something is in the dative, and the verb кўлаш agrees in person and number with what is needed. This construction is, in other words, more similar to the uncommon 'Something is needful to me' than to the usual 'I need something'.

Ивуклан книга кўлеш.	Ivuk needs a book.
Ивук, Анук, тыланда мо кўлеш?	Ivuk, Anuk, what do you need?

Note that if whatever is needed is in the plural, кўлаш must also be in the plural:

Туныктышо-влак кўлыт.	Teachers are needed.
-----------------------	----------------------

b) кўлаш = 'to have to': In this impersonal construction the verb кўлаш appears only in the third person singular along with an infinitive. The person or object that has to do something is in the dative case.

Ивук француз йылмым тунемеш. Тудлан французла шуко лудаш да кутыраш кўлеш.	Ivuk is learning French. He has to read and speak French a lot.
Йоча-влаклан урокым ышташ кўлеш.	The children have to do homework.

4. Telling time: In answer to *Мыняр жап?* or *Мыняр шагат?* 'What time is it?' the following constructions can be used. Note the usage of *-ат* 'and', *пеле* 'half', as well as the suffix *-де* 'without', which is always stressed. While the a.m./p.m system is not used, in accordance with European customs one can specify if one means a certain time in the morning (*эр*) or in the evening (*кас*). In case of possible confusion the 24-hour system can be employed.

Кандаш шагат.	(It's) eight o'clock.
Кандаш шагат эр.	(It's) eight a.m.
Кандаш шагат кас.	(It's) eight p.m.
Кандаш шагатат (кандашат) лучко (латвич) минут.	(It's) a quarter after eight.
Кандашат (кандаш шагатат) пеле.	(It's) half past eight.
Лучко (латвич) минутде лу.	(It's) a quarter to ten.
Латкок шагат. Кечывал.	(It's) twelve o'clock. (It's) noon.
Латкок шагат (коло ныл шагат). Пелйүд.	(It's) twelve o'clock midnight (It's) midnight.

5. Dative in temporal expressions: The dative case is often used in temporal constructions.

a) The dative case can be equivalent to the English 'at': *мыняр шагатлан?* 'at what time?', *шым шагатат пелылан* 'at seven thirty'.

Шым шагатлан тол!	Come at seven o'clock!
Шым шагатат пелылан кын'елза.	Get up at seven thirty.
Лу минутде ныл шагатлан толам.	I will come at ten to four.

b) The dative case can express limits of time.

Кум кечылан олаш каем.	I am going to the city for three days.
ик кечылан паша	work for one day
Каслан ямдыле!	Prepare it (have it ready) by evening.

6. *да, а, ден* 'and': All three words can be used to express 'and', but cannot always be used interchangeably. The word *ден* is used to connect two nouns or pronouns and emphasizes that they somehow belong together: *Елу ден Серге* 'Yelu and Serge (Serge together with Yelu)', *марий ден ватыже* 'a man and his wife (his wife together with a man)'.

The word *да*, when used in a similar construction, signifies a looser connection: *автобус да трамвай* 'bus and tram', *издер да ече* 'sled and skis'. This conjunction also connects verbs or clauses with one another: *Мый толам да урокым ыштем* 'I will come and do homework'.

The conjunction *а* has a contrasting nature; it can also be translated as 'but': *Мый каем, а тый толат* 'I am going, and/but you are coming'.

7. КЫЗЫТ, ЫНДЕ 'now':

The word *КЫЗЫТ* emphasizes that something is happening at this very moment: *Мый кызыт книгам лудам.* 'I'm reading a book (right) now.' The word *ЫНДЕ* is used when one wishes to compare the current situation with a past one: *Ынде мый тидым умылем.* 'I understand this now.'

V. Exercises

1. Form the imperative forms (second person singular and plural) from the following verbs:

a) First conjugation verbs: тунемаш, кошташ, толаш, лудаш, ўжаш, кын'елаш, кочкаш, мушкаш, шинчаш, шулаш, налаш

b) Second conjugation verbs: илаш, ышташ, туныкташ, кутыраш, каяш, келшаш, вучаш, погаш, полшаш, пытараш

2. Form the appropriate imperative forms in the second person plural.

- 1.) 7 (шым) шагат шуын. Эчан, кын'ел. Саша ден Ануш, ... !
- 2.) Янош венгр уна. Мый тудым ўстел деке ўжам: Янош, кочкаш шич!
Янош ден Каталин венгр уна-влак улыт.
Мый нуным ўстел деке ўжам: Янош, Каталин, ўстел деке ...!
- 3.) Серге, мылам пашам ышташ полшо!
Серге да Эчан, мылам пашам ышташ ... !
- 4.) Эчан, урокетым ямдыле! Йоча-влак, урокдам ... !
- 5.) Елу, мыланем *газетым *киоскышто нал!
Йоча-влак мыланем газетым ... !

* *газет* 'newspaper', *киоск* 'kiosk'

3. Put the verbs in parentheses into the imperative, second person singular, or if required by context, the second person plural.

- 1.) Вашкерак (толаш).
- 2.) Эрдене 7 (шым) шагатлан (кын'елаш).
- 3.) Вашкерак шўргетым (мушкаш).
- 4.) Киндым (шулаш), совлам, кўзым (ямдылаш).
- 5.) Кочкаш (шинчаш).
- 6.) Эркын (каяш).
- 7.) Кандаш шагат марте (кодаш).
- 8.) Урокетым *сайын (ышташ).
- 9.) Кастене мемнам (вучаш).
- 10.) Мыланем марий йылмым тунемаш (полшаш).
- 11.) Ануш, Эчан, урокдам (ышташ).
- 12.) *Кинотеатрыште сай *кино кая. Киношко (каяш).
- 13.) Унам ўстел деке (ўжаш).
- 14.) *Текстым (лудаш).
- 15.) Мылам книгам (*пуаш).

* *сайын* 'well' (adverb formed from *сай*), *кинотеатр* 'cinema', *кино* 'cinema; movie', *текст* 'text', *пуаш (-эм)* 'to give'

4. Answer the following questions using the times in parentheses.

- 1.) Кызыт мыняр шагат? (four o'clock)
- 2.) Тый мыняр шагатлан пашаш кает? (8:30)
- 3.) Тый мыняр шагатлан паша гыч толат? (6:30)
- 4.) Тый мыняр шагатлан тудым вучет? (midnight)
- 5.) Те мыняр шагатлан кын'елыда? (6 o'clock)
- 6.) Те мыняр шагатлан кинош каеда? (at 7 o'clock)
- 7.) Те мыняр шагатлан эрдене кочкыда? (at ten to seven)
- 8.) Тудо мыняр шагатлан пашам пытара? (at 5 o'clock)
- 9.) Нуно мыняр шагатлан *театрыш каят? (at 8 o'clock)

* *театр* 'theater'

5. Read the following dialogue and then rewrite it three times using the words given.

- *Алло, тиде Ануш мо?
- Мый улам. *Салам лийже!
- Салам лийже, Ануш. Тиде Йыван. Таче кинош кает?
- Мыняр шагатлан?
- Кудытат пелылан.
- Йора. Кудытат лучко *минутлан мемнан деке тол. *Иквереш каена.
- Толам, вучо. Чеверын.
- Чеверын.

- 1.) театр – 7:00 – 6:30.
- 2.) библиотек – 9:15 – 9:00.
- 3.) *конференций 10:00 – 9:30

* *алло* 'hello (telephone)', *салам* 'hello', *минут* 'minute', *иквереш* 'together', *конференций* 'conference'

6. Use the words in italics in the comparative in the following sentences.

- 1.) Мый *вашке* толам. ... тол!
- 2.) Олаште илаш *сай*. А ялыште –
- 3.) Нинан книгаже *шуко* уло. А Олюкын –
- 4.) Петян ватыже пеш *мотор*. А ўдыржө –

7. Read the following dialogues and then rewrite each of them twice using the words given.

- a) – Ивук, тыланет мо күлеш?
 – Мыланем книга күлеш.
 – Книгат *шөрлыкыштө, нал.

- b) – Ивук, Анук, тыланда мо кўлеш?
 – Мыланна книга кўлеш.
 – Книгада шўрлыкыштө, налза.

- 1.) газет > *сумка
 2.) *ручка, *карандаш > *пенал

* *шўрлык* 'shelf', *сумка* 'bag', *ручка* 'pen', *карандаш* 'pencil', *пенал* 'pencil case'

8. Answer the following questions.

- 1.) Эрдене тылат мом ышташ кўлеш? (get up at six o'clock)
 2.) Пашашке тыланда мыняр шагатлан каяш кўлеш? (at 7:30)
 3.) Уроким ышташ кўлан полшаш кўлеш? (our daughter)
 4.) *Эрла тыланет мыняр шагатлан кын'елаш кўлеш? (at five o'clock)

* *эрла* 'tomorrow'

9. Insert the appropriate infinitives into the sentences. (*погаш, кочкаш, каяш, кын'елаш, полшаш, пытараш, ышташ*)

- 1.) Эрла ме ялыш каена. Мыланна эрдене 6 (куд) шагатлан ... кўлеш.
 2.) Тиде пашам вашкерак ... кўлеш.
 3.) *Москва гыч *поезд 8 (кандаш) шагатат 20 (коло) минутлан толеш. *Вокзалыш ... кўлеш.
 4.) Таче Сапаевмыт дек уна-влак толыт. Нунылан ўстембаке ... кўлеш.
 5.) Йоча-влаклан уроким ... кўлеш.
 6.) Икымше *классыште йоча-влаклан уроким ышташ ... кўлеш.

* *Москва* 'Moscow', *поезд* 'train', *вокзал* 'train station', *класс* 'class'

10. Answer the following questions about the text *Эрдене*.

- 1.) Эчан ден Ануш эрдене мыняр шагатлан кын'елыт?
 2.) Эрдене йоча-влак мом ыштат?
 3.) Серге мыняр шагатлан паша гыч толеш?
 4.) Анушым йоча сад гыч кў налеш?
 5.) Елулан кастене куш каяш кўлеш?

11. Complete the following text using the verbs given in the appropriate form. (*шулаш, мушкаш, шинчаш, каяш, каяш, погаш, кын'елаш, лудаш, ышташ, ямдылаш, толаш*)

Эрдене Вёдыр 6:30 (куд шагатат пелылан) ... , *зарядкым ... , *вара *ванныйыш ... да шўргыжым 7:00 (шым шагатлан) ўстембаке ... , киндым ... , совлам, кўзым ... , вара кочкаш 8:00 (кандаш шагатлан) тудо пашашке Паша гыч Вёдыр 19:00 (латиндеш шагатлан)... . Кастене тудо газетым да книгам

* *зарядке* 'physical exercises, gymnastics', *вара* 'then', *ванный* 'bathroom'

12. Complete the following dialogue.

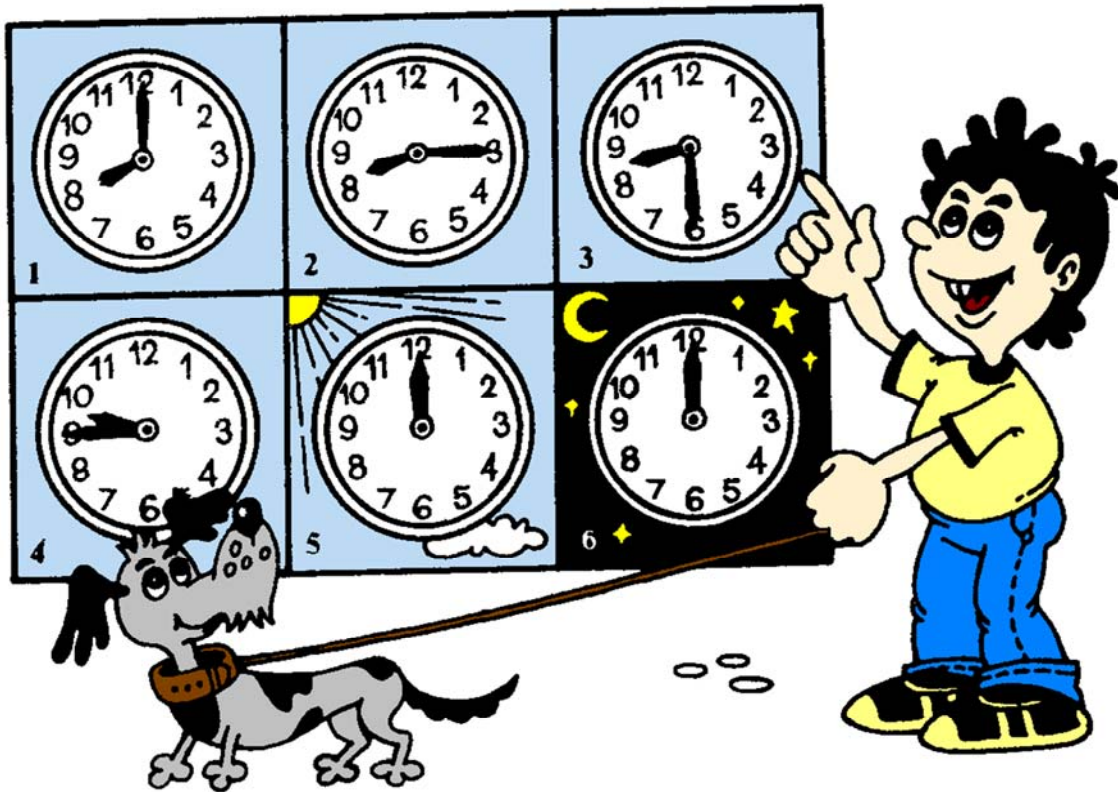
- Эргым, ... ! 7:30 (шым шагатат пеле) шуын.
- ... , авай. Поро эр лийже!
- Поро эр, эргым, ... муш да ўстембаке погаш
- Мом ышташ, авай?
- Киндым ... , ... ямдыле.
- Йёра, авай.
- Ынде, айда ... шинчына.

13. Put the nouns and pronouns in parentheses into the proper case.

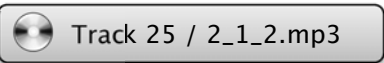
Эрдене мый 7 (шагат) кын'елам. (Шўргө) мушкам да кочкаш шинчам. *Вара (газет) налам да изиш лудам. (Мый) палыме журналистем пеш сай (*статья) *воза. (Газет) шуко *онгай *материал уло. *Лудшо-влакат (газет) *тўрлө материалым возат. *Мутлан, (мый) Ивановын *серышыже пеш келша. Тудо туныктышын пашаж *нерген воза. 8.30 мый (паша) каем. (Паша) мый *эре *йолын коштам.

* *вара* 'then', *статья* 'article, essay', *возаш (-ем)* 'to write', *онгай* 'interesting', *материал* 'material', *лудшо* 'reader', *тўрлө* 'different, varying', *мутлан* 'for example', *серыш* 'letter', *нерген* 'about, on', *эре* 'always', *йолын* 'on foot'

14. What is the time of day indicated in the following six pictures?

15. Write down the dictation.

II.2. Кокымшо урок: Рушарня

I. Text

Таче рушарня. Рушарнян Сапаевмыт пашаш огыт кошт. Нуно кандаш шагатлан кын'елыт, кочкыт да ече дене ешге мунчалташ каят. Сапаевмыт ече дене кошташ йӧратат. Игече йӱштӧ огыл, изи лум лумеш. Икманаш, мотор теле кече. Елу, Серге, Ануш да Эчан кечывал марте мунчалтат. 13 шагатлан мӧнгышкышт пӧртылыт. Кечывал деч вара чыланат изиш каналтат.

Таче кастене театрыште марий драматург Сергей Николаевын «Салика» лӱман пьесыже кая. Елу ден Серге театрыш каяш ямдылалтыт. Эчан театрыш огеш кай. Тудо Ануш шӱжарже дене мӧнгыштӧ кодеш. Нуно коктын М. Казаковын «Арня» почеламутым тунемыт:

Шочмо,
Кушкыжмо,
Вӱргече,
Изарня да кугарня
Теве кодо шуматкече,
Толын шуо рушарня –
Эртен кайыш ик арня.

II. Vocabulary

арня	week	кечывал	noon
вара	then; late	кодо	(first past tense, 3Sg < кодаш 'to remain')
вӱргече	Wednesday	коктын	two of ... (нуно коктын 'the two of them')
дене	with	кугарня	Friday
деч вара	after (postposition, lit. later than)	кушкыжмо	Tuesday
драматург	dramatist, playwright	лум	snow
ече	ski	лумаш (-ам)	to snow
ече дене	to ski	лум лумеш	it's snowing
мунчалташ (-ем)		лӱман	named /cf. IV.3/
еш	family	мӧнгыш(кӧ)	home /cf. IV.4./
игече	weather	мӧнгыштӧ	at home /cf. IV.4./
изарня	Thursday	мунчалташ (-ем)	to slide, slip, ski
изи	little, small	огеш	negative particle, 3Sg /cf. III.1./
икманаш	in a word	огыл	negative particle /cf. III.1./
йӧраташ (-ем)	to love, to like	огыт	negative particle, 3Pl /cf. III.1./
йӱштӧ	cold		
каналташ (-ем)	to rest, to relax		

почеламут	роет	толын шуо	(first past tense, 3Sg < <i>толын шуаш</i> 'to arrive, come')
пъртылаш (-ам)	to return, to come back, to go back	чылан	everybody, all
пьесе	(theater) play	шочмо	Monday
рушарня	Sunday	шуматкече	Saturday
рушарнян	on Sunday /cf. III.5./	эртен кайыш	(first past tense, 3Sg < <i>эртен каяш</i> 'to go by, to pass')
Салика	(woman's name)		
театр	theater	ямдылалташ (-ам)	to prepare oneself, to get ready
теве	so, now, thus		
теле	winter		

III. Grammar

1. Negation of the present tense: In Mari the present tense is negated with a special negation verb followed by the verbal stem. The negation verb is conjugated for tense, mood, person, and number.

Negation verb: In the present tense the forms of the negation verb are as follows:

1Sg	ом
2Sg	от
3Sg	огеш (ок)
1Pl	огына (она)
2Pl	огыда (ода)
3Pl	огыт

In the third person singular and first and second persons plural there are double forms (*огеш* – *ок*, *огына* – *она*, *огыда* – *ода*). These are completely synonymous, the shorter forms being more typical of spoken Mari.

Verbal stem: The negation verb always requires the verbal stem. Because it is in word-final position, the usual rules for the simplification of consonant clusters in the first conjugation apply – cf. II.1.(III.1.). In the case of second conjugation verbs, the *o* in verbal stems ending in *-yo* is eliminated and there are alternative forms of certain verbs ending in *-яш* – cf. II.1.(III.2.). This means that this form is identical to the imperative second person singular discussed in II.1.(III.2.).

		Conjugation I		Conjugation II	
		лудаш 'to read'		вучаш 'to wait'	
		Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	Мый лудам.	Мый ом луд.	Мый вучем.	Мый ом вучо.	
2Sg	Тый лудат.	Тый от луд.	Тый вучет.	Тый от вучо.	
3Sg	Тудо лудеш.	Тудо огеш луд. Тудо ок луд.	Тудо вуча.	Тудо огеш вучо. Тудо ок вучо.	
1Pl	Ме лудына.	Ме огына луд. Ме она луд.	Ме вучена.	Ме огына вучо. Ме она вучо.	
2Pl	Те лудыда.	Те огыда луд. Те ода луд.	Те вучеда.	Те огыда вучо. Те ода вучо.	
3Pl	Нуно лудыт.	Нуно огыт луд.	Нуно вучат.	Нуно огыт вучо.	

		Conjugation I		Conjugation II	
		кочкаш 'to eat'		пуаш 'to give'	
		Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	Мый кочкам.	Мый ом коч.	Мый пуэм.	Мый ом пу.	
2Sg	Тый кочкат.	Тый от коч.	Тый пуэт.	Тый от пу.	
3Sg	Тудо кочкеш.	Тудо огеш коч. Тудо ок коч.	Тудо пуа.	Тудо огеш пу. Тудо ок пу.	
1Pl	Ме кочкина.	Ме огына коч. Ме она коч.	Ме пуэна.	Ме огына пу. Ме она йорате.	
2Pl	Те кочкида.	Те огыда коч. Те ода коч.	Те пуэда.	Те огыда пу. Те ода пу.	
3Pl	Нуно кочкит.	Нуно огыт коч.	Нуно пуат.	Нуно огыт пу.	

Note that the negation verb is always directly connected to the connegative form: *Мый ече дене ом мунчалте* 'I am not skiing'.

2. Negation of the verb *улаш* 'to be' in the present tense: For the negation of *улаш* in the present tense, there are special forms for each person.

1Sg	омыл
2Sg	отыл
3Sg	огыл
1Pl	огынал (онал)
2Pl	огыдал (одал)
3Pl	огытыл

There are double forms in the first and second persons plural (*огынал* – *онал*, *огыдал* – *одал*). These forms are synonymous, the shorter ones being typical of the spoken language. (Historically, *омыл*, *отыл* < *ом ул*, *от ул*, etc.)

	Positive	Negative
1Sg	Мый журналист улам. (I am a journalist.)	Мый журналист омыл. (I am not a journalist.)
2Sg	Тый туныктышо улат. (You are a teacher.)	Тый туныктышо отыл. (You are not a teacher.)
3Sg	Тудо йоча. ((S)he is a child.)	Тудо йоча огыл. ((S)he is not a child.)
1Pl	Ме студент улына. (We are students.)	Ме студент огынал (онал). (We are not students.)
2Pl	Те драматург улыда. (You are a playwright. ~ You are playwrights.)	Те драматург огыдал (одал). (You are not a playwright. ~ You are not playwrights.)
3Pl	Нуно марий улыт. (They are Maris.)	Нуно марий огытыл. (They are not Maris.)

3. огыл as a negation particle: The form *огыл* can be used to negate other parts of speech, functioning then as a negation particle.

мый огыл	not me	рушарнян огыл	not on Sunday
йуштö огыл	not cold	Елу огыл	not Yelu
шуко огыл	not much	таче огыл	not today
Лудаш огыл, возаш күлеш.		You have to read, not write. (lit. Not reading, but writing, is necessary.)	

4. Comitative: The suffix of the comitative case, expressing 'with, together with', is *-ге*. The vowel of the suffix is always stressed.

Nominative		Comitative	
еш	family	еш-ге	together with the family
йоча	child	йоча-ге	with the child
книга	book	книга-ге	with the book

In contrast to the postposition *дене* used in similar situations, the comitative expresses an even closer relationship. It is also often used to denote that something is included in its entirety: *Книгаге, ручкаге сумкаш чыла пыштем* 'I put the books, the pens – everything – into my bag'.

5. Case suffix usage in temporal expressions: Several cases can be used in Mari to form expressions related to time.

a) Accusative: The accusative case ending is used for the seasons of the year and some times of day.

шошо	spring	шошым	in spring
кенез	summer	кенезым	in summer
шыже	fall	шыжым	in fall
теле	winter	телым	in winter

кечывал	noon	кечывалым	at noon; during the day
йўд	night	йўдым	at night

Note, however, *эр* 'morning' – *эрдене* 'in the morning', *кас* 'evening' – *кастене* 'in the evening'.

b) Genitive: The genitive case ending is used for the days of the week.

шочмо	Monday	шочмын	on Monday
кушкыжмо	Tuesday	кушкыжмын	on Tuesday
вўргече	Wednesday	вўргечын	on Wednesday
изарня	Thursday	изарнян	on Thursday
кугарня	Friday	кугарнян	on Friday
шуматкече	Saturday	шуматкечын	on Saturday
рушарня	Sunday	рушарнян	on Sunday

c) Inessive: The inessive case ending is used with the months of the year – cf. I.2.(IV.1.) – for example, *январь* 'January' – *январьыште* 'in January'.

d) Genitive or inessive: With some expressions either the genitive or the inessive can be used.

кече	day	тиде кечын тиде кечыште	on this day
ий	year	тиде ийын тиде ийыште	(in) this year
арня	week	тиде арнян тиде арняште	(in) this week

e) Dative: cf. II.1.(IV.4.)

IV. Words and word usage

1. Noun modifying noun: It is characteristic of Mari that a noun can modify a following noun: *йоча* 'child' + *сад* 'garden' > *йоча сад* 'kindergarten', *теле* 'winter' + *кече* 'day' > *теле кече* 'winter day'. When these compound expressions are used, suffixes are added only to the second component: *йоча садыште* 'in kindergarten', *теле кечын* 'on a winter day'.

2. -ат. The particle *-ат* 'and, also, too' – cf. I.3.(IV.5.) – can be used with different parts of speech. Note that reduplicated *-ат ... -ат* can mean 'both ... and' or in negated sentences 'neither ... nor'.

Эргыжат толеш.	His/her son is coming, too.
Ўдыр-влакат толыт.	The girls are also coming.
Вучашат кўлеш, каяшат кўлеш.	Both waiting and going are necessary.
изиат огыл, кугуат огыл.	neither small, nor large

3. *лўман*. This word, composed of *лўм* 'name' + the adjective ending *-ан* – cf. I.2.(IV.2.) – is often used when the name of something is given. The English equivalent 'called, entitled' is often superfluous in translation. Note the word order in these constructions: «Салика» *лўман пьесе* 'the play (called) Salika', «Арня» *лўман почеламут* 'the poem (called) Arnya', *Нева лўман журнал* 'the magazine (called) Neva'.

4. *МЎНГЫШТЎ – МЎНГЫШ(КЎ)*: These forms are derived from *МЎНГЎ* 'house, home'. With the inessive case the meaning is 'at home, home'; with the illative case 'home' in the sense of 'going home'. They can be used with possessive suffixes.

Сапаевмыт 13 шагатлан мўнгышкў пўртылыт.	The Sapayevs return home at 1 p.m.
Тудо мўнгыштў кодеш.	(S)he stays at home.

5. *каяш*. The verb *каяш* 'to go' is also used with movies and plays in the sense of 'to play, to be played'.

Таче кастене театрыште «Салика» лўман пьесе кая.	Tonight «Salika» is playing at the theater.
--	---

6. *дене*: The postposition *дене* is used to mark the instrument with which an action is carried out: *ручка дене возаш* 'to write with a pen', *ече дене мунчалташ* 'to ski (lit. to slide with skis)', *поезд дене каяш* 'to go by train'.

V. Exercises

1. Negate the following sentences. Example: *Мый школыш каем. – А мый ом кай.*

- 1.) Мый пашаш вашкем.
- 2.) Мый *серышым *возем.
- 3.) Мый тыйым вучем.
- 4.) Мый тый денет келшем.
- 5.) Мый кодам.
- 6.) Мый шуматкечын пашам ыштем.
- 7.) Мый ече дене мунчалташ йоратем.
- 8.) Мый изиш каналтем.

* *серыш* 'letter', *возаш (-ем)* 'to write'

2. Put the sentences in Exercise 1 into the first person plural. Example: *Ме школыш каена. А ме огына (она) кай.*

3. Give negative answers to the following questions. (Remember that *улаш* is not negated like all other verbs.) Example: *Тый вашкет мо? – Уке, ом вашке.*

- a) 1.) Тый мыйым вучет?
 2.) Ече дене мунчалташ кает?
 3.) *Йолташет дене келшет?
 4.) Тый мӧнгыштӧ кодат?
 5.) Киндым кочкат?
 6.) Венгрла кутырет?
 7.) Тый *инженер улат?
- b) 1.) Ирина марла кутыра?
 2.) Ивук йоча садыш коштеш?
 3.) Павылын ватыже кызыт редакцийыште пашам ышта?
 4.) Марина тый декет шочмын толеш?
 5.) Рушарнян Серге театрыш кая?
 6.) Таче лум лумеш?
 7.) Тудо *врач мо?
- c) 1.) Йоча–влак эрдене вашкат?
 2.) Сапаевмыт таче *музейыш каят?
 3.) Рушарнян йоча–влак школыш коштыт?
 4.) Нуно *сайын илат?
 5.) Ивук ден Эчан урок деч вара кодыт?
 6.) Елу ден Ольга туныктышо улыт мо?

* *инженер* 'engineer', *йолташ* 'friend', *врач* 'doctor', *музей* 'museum', *сайын* 'well' (adverb formed from *сай*)

4. Negate the following sentences with *огыл* and then translate them.

- 1.) Таче игече сай
 2.) Таче йуштӧ
 3.) Тудо мӧнгыштӧ
 4.) Эчан шуматкечын ... , рушарнян толеш.
 5.) Ме изарнян ... , кугарнян ече дене мунчалтена.

5. Read the following dialogues.

- a) – Йыван, тый таче ече дене мунчалташ кает?
 – Уке, ом кай.
 – А рушарнян?
 – Рушарнянат ом кай. Пашам пеш шуко.

- b) – Йоча–влак, те таче ече дене мунчалташ каеда?
 – Уке, она кай.
 – А шуматкечын?
 – Шуматкечынат она кай. Пашана пеш шуко.

6. Translate.

- 1.) Ме ешге *стадионыш коштына.
- 2.) Нуно йочаге *зарядкым ыштат.
- 3.) Чылан журналистге *митингыш каят.
- 4.) Петровмыт эргыге–ўдырге ече дене мунчалташ каят.
- 5.) Таче изиге, *кугуге театрыш каят.
- 6.) Шыжым олаге, ялге садыште пашам ыштат.

* *стадион* ‘stadium’, *зарядке* ‘physical exercises’, *МИТИНГ* ‘meeting’, *кугу* ‘big, large’,

7. Put the words in parentheses into the appropriate case.

- 1.) Ме эрдене 7 (шагат) кын'елына.
- 2.) Тиде (ий) Вёдырын Ўдыржё Ониса (*Москва) тунемаш кая.
- 3.) (Вўргече) Эшкининмыт дек уна–влак толыт.
- 4.) (Теле) чыланат ече дене мунчалтат.
- 5.) 14–ше (июнь) «Марий *Эл» редакцийыште венгр журналист–влакым вучена.
- 6.) (Кенгеж) нуно *Кавказыш каналташ каят.
- 7.) (Шуматкече) мыланна пашам ышташ кўлеш.

* *Москва* ‘Moscow’, *Кавказ* ‘Caucasus’, *эл* ‘land, country’

8. Answer the following questions. Regard *те/тендан* as being polite usage and begin your answers with *мый/мыйын*.

- 1.) Те эрдене мыняр шагатлан кын'елыда? (at five o'clock)
- 2.) Тендан эргыда *армий гыч могай *тылзыште толеш? (in November)
- 3.) Унадам кунам вучеда? (at seven o'clock)
- 4.) Эчукын ачаже Москвашке кунам кая? (on Saturday)
- 5.) Тендан марийда паша гыч кунам толеш? (at five thirty)

* *армий* ‘army’, *тылзе* ‘moon; month’

9. Complete the following dialogues with the necessary words or phrases.

- a) – Эчан, Ануш, кын'елза!
 – ..., авай?
 – 7:30 (шым шагатат пеле) шуын. Шүргыдам ... да кочкаш
 – Ончал, Ануш, лум Могай сай ... !
 – Авай, таче ече дене ... каена?
 – ..., йоча-влак. Таче йүштö

* *ончалаш* (-ам) 'to look'

- b) – Серге, театрыш мыняр ... каена?
 – 6:30 (кудытат пелылан). Тый ямде ... ?
 – Уке, *Эше 10 (лу) минут мыланем кўлеш.
 – Вашкерак 6:25 (кудытат коло вич минут) шуын.

* *эше* 'still'

- c) – Эчан, мыйын книгам кушто?
 – *Шөрлыкыштет, ... !
 – Тый мыланем книгам ... ?
 – Лудам. Айда *диванеш ... да
 – Тыланет тиде почеламут ... ?
 –
 – Тугеже, айда

* *шөрлык* 'shelf', *диван* 'couch', *диванеш* 'onto the couch'

10. In the following dialogue translate into Mari the questions for the following answers.

- *At what time do you (Sg) get up on Sunday?*
 – Мый рушарнян 8 (кандаш) шагатлан кын'елам.
 – *What do you do then?*
 – Зарядкым ыштем.
 – *How many minutes?*
 – 15 (латвич) минут.
 – *What do you do in winter?*
 – Телым ече дене мунчалтем.
 – *How long? /мыняр жап – how much time/*
 – Кечывал марте.
 – *And what do you do in the afternoon?*
 – Кечывал деч вара *кинош, театрыш коштам ал'е книгам лудам.

* *КИНО* 'cinema; movie'

11. Translate the following the sentences.

- 1.) Мый йолташем дене ече дене мунчалташ йӱратем.
- 2.) Таче Сапаевмыт дек Саранск гыч уна-влак толыт.
- 3.) Ме Москвашке *самолёт дене огыл, *поезд дене каена.
- 4.) Эчан йолташыжым кас марте вуча.
- 5.) Тудо кызыт тендан дене ила?
- 6.) Ме марий *писатель Юрий Галютин дене палыме улына.
- 7.) Ивук ден Пӱтыр кӧ дене кутырат?

* *самолёт* 'airplane', *поезд* 'train', *писатель* 'writer, author'

12. Translate the following phrases.

- 1.) «Марий Эл» лўман *газет
- 2.) йоча-влакын «Кече» лўман *журналышт
- 3.) Серген Ануш лўман ўдыржӧ
- 4.) «Марий эл» лўман поезд
- 5.) А. С. Пушкинын «Кавказ» лўман почеламутшо

* *газет* 'newspaper', *журнал* 'magazine'

13. Translate the following sentences into Mari. Translate you as *тый*, if the context doesn't dictate otherwise.

- 1.) Are you going to the movies today? – No, I'm not going; there's a lot of work (to do).
- 2.) Come over to our place /*мемнан деке*/ in the afternoon at three o'clock.
- 3.) Are you ready? – No, I'm not ready; wait a bit.
- 4.) Children, are you going to go skiing? The weather is very nice.
- 5.) Wash your face and sit down to eat.
- 6.) Set the table; the guests will be coming soon.
- 7.) I like S. Nikolayev's play «Salika».
- 8.) On Wednesday the Ivanovs are expecting Hungarian journalists.
- 9.) Today it's not cold; it's not snowing.

14. Write down the dictation.

II.3. Кумшо урок: Ануш черле

Track 28 / 2_3_1.mp3

I. Text

- Е: – Ануш, ўдырем, кын'ел, вашке кочкаш шинчына.
 А: – Кочмем ок шу, авай. Мыйын вуем да логарем коршта.
 Е: – Туге гын, ит кын'ел, йоча садыш огына кай. Врачым ўжына. Серге, поликлиникиш йынггырте, врачым ўж: Анушна черле. Мыйын пашашкат йынггырте: «ок тол», ман.
 А: – Йбра, Елу, кызытак йынггыртем.
 (Врач толеш.)
 В: – Поро кече лийже!
 Е: – Поро кече!
 В: – Кө тендан черле?
 Е: – Ўдырем черле. Ончыко эртыза.
 В: – Лүмет кузе, ўдырем?
 А: – Ануш.
 В: – Моэт коршта, Ануш?
 А: – Вуем да логарем коршта.
 В: – Умшатым поч да а-а-а ман.
 А: – А-а-а.
 В: – Логарже йошкарге. Температуржат уло. Йочадам кудашса, мый тудым колыштам. Тудын – ангин. Йочалан садикыш кошташ ок лий. Мый тыланда рецептым возем. Тиде эмым кечеш кум гана пуыман. Эше витам инан чайым да шокшо шбрым йўктыман.
 Е: – Витаминан чайжым кузе ыштыман?
 В: – Шокшо вүдеш иктаж 15 (латвич) минут наре түрлө шудым шолтыза да тиде чайым йочаланда йўктыза.
 Е: – Поро кангашланда тау. Мыланна поликлиникиш кунам мийыман?
 В: – Черле йоча дене ида кошт. Мый кум кече гыч шке толам. Таза лийза!
 Е: – Пеш кугу тау. Чеверын!

II. Vocabulary

ангин	tonsillitis	логар	throat
вита́мин	vitamin	манаш (-ам)	to say
витамина́н чай	vitamin tea /cf. I.2.(IV.2.)/	минут	minute
возаш (-ем)	to write	мияш (-ем)	to come, to go, to arrive
врач	doctor (physician)	наре	approximately, about
вуй	head	ончыко	forward, onward, ahead
вуд	water	поликлиник	(outpatient) clinic
гана	time, times	почаш (-ам)	to open
гын	if	пуаш (-эм)	to give
ида	(imperative form of the negation verb, second person plural) /cf. III.1/	рецепт	prescription
иктаж	about, approximately	садик	= йоча сад
ит	(imperative form of the negation verb, second person singular) /cf. III.1/	таза	healthy
йукташ (-ем)	to give to drink, to have somebody drink	Таза лйза!	Good-bye! All the best!
йынгырташ (-ем)	to call (telephone)	температур	temperature
кангаш	advice	туге	so, like this/that
кечеш кум гана	three times a day	туге гын	in this case
колышташ (-ам)	to listen (to)	тўрлө	different, various
коршташ (-ем)	to hurt	умша	mouth
кочмем ок шу	I don't feel like eating /cf. IV.4./	чай	tea
кө тендан	which one of you?	черле	sick, ill; sore
кугу	big, large	шке	(one)self (here: myself)
кудашаш (-ам)	to undress; to take off	шокшо	warm, hot
кызытак	кызыт 'now' + -ак /cf. IV.1./	шолташ (-ем)	to boil, to cook
		шөр	milk
		шудо	grass, hay; herb
		эм	medicine
		эрташ (-ем)	to go, to walk, to pass (through, over, by)
		эше	still, yet, more

III. Grammar

1. Negation of the imperative (second person): The forms of the negation verb in the infinitive second person are *ит* (singular) and *ида* (plural). These forms are followed by the verbal stem, subject to the same modifications that apply to the positive imperative second person singular – cf. II.1.(III.2.).

Conjugation I

Infinitive	2nd person singular		2nd person plural	
	Positive	Negative	Positive	Negative
толаш	тол	ит тол	толза	ида тол
тунемаш	тунем	ит тунем	тунемза	ида тунем
лудаш	луд	ит луд	лудса	ида луд
ўжаш	ўж	ит ўж	ўжса	ида ўж
кодаш	код	ит код	кодса	ида код
налаш	нал	ит нал	налза	ида нал

Conjugation II

Infinitive	2nd person singular		2nd person plural	
	Positive	Negative	Positive	Negative
илаш	иле	ит иле	илыза	ида иле
туныкташ	туныкто	ит туныкто	туныктыза	ида туныкто
кутыраш	кутыро	ит кутыро	кутырыза	ида кутыро
вучаш	вучо	ит вучо	вучыза	ида вучо
полшаш	полшо	ит полшо	полшыза	ида полшо
пуаш	пу	ит пу	пуыза	ида пу

2. Negation of the imperative (first person plural): As was the case with the positive forms, the negated form of the imperative first person plural is identical to the indicative of the first person plural: *Каена!* 'Let's go!', *Огына кай!* 'Let's not go!'.

3. Lative: The lative case answers the question *кушан?*, which depending on the verb used can correspond to either *where?* or *where to?*. The marker of this case is either *-ш*, *-еш*, or *-эш*.

Formation: a) The ending *-ш* is used after word-final, stressed *-а*, *-я*, *-е*, or *-э*. b) The ending *-еш* is used if the word ends in a consonant and also when the word ends in an unstressed *-о/-е/-ө*. In the latter case the word-final *-о/-е/-ө* is dropped before the addition of *-еш*. c) The ending *-эш* is used after word-final, stressed *-и*, *-о*, *-ө*, *-у*, and *-ў*.

	Nominative		Lative
a)	ола	city	ола-ш
	шопке	aspen tree	шопке-ш
	куэ	birch tree	куэ-ш
b)	ял	village, town	ял-еш
	урем	street, road	урем-еш
	кудо	hut, house	куд-еш
	кече	day; sun	кеч-еш
	көргө	(the) inside	көрг-еш
c)	Пасу	field	пасу-эш

Usage: The lative is used far less often than the illative and occurs particularly often in connection with certain verbs. Here are several examples:

шинчаш (-ам)	to sit down	диван-еш шинчаш	to sit down on the couch
кодаш (-ам)	to remain	ял-еш кодаш	to remain in the village
шочаш (-ам)	to be born	кресаньык еш-еш шочаш	to be born into a farmer's family
сакаш (-ем)	to hang up/on	пырдыж-еш сакаш	to hang (something) on the wall
пышташ (-ем)	to put	мешак-еш пышташ	to put into a sack

Note that the verb indicates whether motion takes place or not. The usage of the lative case is idiomatically more restricted than that of the illative or the inessive case. Many verbs can also be used with either the lative or the illative case. For example, one could also say *диван-ыш шинчаш*, *мешак-ыш пышташ*, *пырдыж-ыш сакаш* instead of the forms given above. There are, however, a large number of idiomatic expressions that use the lative, e.g., *вуетш налаш* 'to be offended' (< *вуй* 'head'), *тачетш сита* 'that's enough for today' (*таче* 'today'), and *кечетш кум гана* 'three times a day' (*кече* 'day').

Possessive and plural suffixes are attached to words in the lative case in the same order as they are to words in the inessive and illative cases: *ялешыже* 'in(to) his/her village', *урем-влакешна* 'in(to) our streets', *пӧрт-влакешем*, *пӧртем-влакеш* 'in(to) my houses'.

4. Necessitive infinitive: In addition to the normal infinitive in *-аш* there is a second infinitive, known as the necessitive infinitive.

Formation: The marker of the necessitive infinitive is *-ман*, which is added directly to the verbal stem. First conjugation verbal stems that end in certain consonant clusters are automatically simplified – cf. II.1.(III.1.). In the second conjugation the word-final *-о/-е/-ӧ* becomes *ы* before the ending is added.

Conjugation I		
Infinitive	Verbal stem	Necessitive infinitive
тол-аш	тол-	тол-ман
код-аш	код-	код-ман
нал-аш	нал-	нал-ман
кочк-аш	коч-	коч-ман
*воз-аш	воч-	воч-ман

* *возаш (-ам)* 'to fall'

Conjugation II		
Infinitive	Verbal stem	Necessitive infinitive
вуч-аш	вучо-	вучы-ман
кутыр-аш	кутыро-	кутыры-ман
ил-аш	иле-	илы-ман
пу-аш	пуо-	пуы-ман
ка-яш	кае-	кайы-ман

Function: The construction with the necessitive infinitive is synonymous with the construction 'infinitive + *кўлеш*' - cf. II.1.(IV.3.): *луд-ман ~ лудаш кўлеш* '(one) must read', *кайы-ман ~ каяш кўлеш* '(one) must go'. In both of these constructions the person who must do something is in the dative case.

Таче мыланна школыш кандаш шагатлан толман. Таче мыланна школыш кандаш шагатлан толаш кўлеш.	Today we have to go to school at eight o'clock.
---	---

Negation: The necessitive infinitive is negated with the particle *огыл*. Compare the following: *вашкаш* 'to hurry' > а) *вашкыман ~ вашкыман огыл*, б) *вашкаш кўлеш > вашкаш ок кўл*.

5. Factual conditional sentences: Factual conditional sentences, referring to true, factual, or at least possible conditions or situations, are formed with the word *гын* 'if', which is positioned at the end of the conditional clause and generally are in the present tense. The conditional clause generally precedes the main clause.

Туге гын, ит кын'ел.	If that is so, don't get up.
Тый кает гын, мый ом кай.	If you go, I won't go.
Билетым налат гын, кинош каена.	If you buy tickets, we'll go to the cinema.

6. 'to be': The full paradigm of the verb of being in Mari consists of the two verbs *улаш* (-ам) and *лияш* (-ям). The verb *лияш* also bears the meaning of 'to become' and can be used to express the future.

а) Copula: The usage of *улаш* in predicative constructions (A=B) in the present tense has already been discussed - I.1.(III.2.), I.3.(III.2.), I.4.(III.2.), II.2.(III.2.). The verb *улаш* expresses the present tense in such constructions and *лияш* expresses the future.

Мый журналист улам. Мый журналист омыл.	I am a journalist. I am not a journalist.
Мый журналист лиям. Мый журналист ом лий.	I will be/become a journalist. I will not be/become a journalist.
Тудо черле. Тудо черле огыл.	(S)he is sick. (S)he is not sick.
Тудо черле лиеш. Тудо черле ок лий.	(S)he will be/become sick. (S)he will not be/become sick.

b) Sentences of existence: One must differentiate between two types here, sentences of pure existence ('There is a problem.', 'There is no problem.') and sentences denoting where things exist ('There is bread on the table.', 'There is no bread on the table.')

b1) Sentences of pure existence: These primarily occur in the third person singular and plural. The verbal forms used in the present tense are *уло* (singular) and *улыт* (plural), and the negated forms are *уке* and *уке улыт*, respectively. The future forms are *лиеш* and *лийыт* in the positive, and *ок/огеш лий* and *огыт лий* in the negative.

Юмо уло. Юмо уке.	There is a god. There is no god.
Сар лиеш. Сар ок лий.	There will be a war. There will not be a war.
Йолташ-влак улыт. Йолташ-влак уке улыт.	There are friends. There are no friends.
Йолташ-влак лийыт. Йолташ-влак огыт лий.	There will be friends. There will be no friends.

Existential constructions in other persons are rare, but possible. In these cases, the various forms of *улаш* are negated with *уке*:

Шонем, тугеже улам. Ом шоно, тугеже уке улам.	I think, therefore I am. I don't think, therefore I am not.
--	--

b2) Locational existential sentences: Such constructions can occur in all persons. Once again, *улаш* denotes the present tense and *лияш*, the future. In the third person singular present, the form of 'to be' can be omitted or can be *уло* – cf. I.1.(III.2.). The negation follows the normal pattern for 'to be' as shown in II.2.(III.2.) – *омыл*, etc.

Мый Йошкар–Олаште улам. Мый Йошкар–Олаште омыл.	I am in Yoshkar–Ola. I am not in Yoshkar–Ola.
Мый Йошкар–Олаште лиям. Мый Йошкар–Олаште ом лий.	I will be in Yoshkar–Ola. I will not be in Yoshkar–Ola.
Ўстел вес пӧлемыште (уло). Ўстел вес пӧлемыште огыл.	The table is in the other room. The table is not in the other room.
Сумка–влак кухныйшто улыт. Сумка–влак кухныйшто огытыл.	The bags are in the kitchen. The bags are not in the kitchen.
Туныктышо–влак школышто лийыт. Туныктышо–влак школышто огыт лий.	The teachers will be at school. The teachers will not be at school.

c) Possessive constructions: Possessive constructions consist of three elements: the possessor, the possessed, and a form of 'to be'. The verb forms here are identical to those in pure existential constructions. The possessor can be a personal pronoun or a noun.

c1) Possessor = noun: The possessor must be in the genitive. The possessed is usually marked with a possessive suffix in the third person singular or plural. In the written language, usage of possessive suffixes is preferred.

Серген машина(же) уло. Серген машина(же) уке.	Serge has a car. Serge does not have a car.
Серген машина(же) лиеш. Серген машина(же) ок лий.	Serge will have a car. Serge will not have a car.
Йоча–влакын пий(ышт) уло. Йоча–влакын пий(ышт) уке.	The children have a dog. The children do not have a dog.
Йоча–влакын пий(ышт) лиеш. Йоча–влакын пий(ышт) ок лий.	The children will have a dog. The children will not have a dog.

c2) Possessor = pronoun: Here there are three possibilities: 1) the possessed is marked with a possessive suffix (*пӧртем*), 2) the possessed is marked with a possessive suffix and the personal pronoun is in the genitive (*мыйын пӧртем*), or 3) the possessor is in the genitive and no suffix is attached to the possessed (*мыйын пӧрт*). The first two options are preferred in the written language.

Ўдырышт уло. Ўдырышт уке.	They have a daughter. They do not have a daughter.
Мыйын пырыс(ем) лиеш. Мыйын пырыс(ем) ок лий.	I will have a cat. I will not have a cat.
Тыйын окса(т) уло? Тыйын окса(т) уке?	Do you have money? Don't you have money?

Plurality of the possessed: In general, Mari avoids sentences of the type 'I have apples', 'You have houses' and prefers more specific statements such as 'I have two houses', 'He has many apples'. In certain cases, however, plurality can explicitly be expressed with *-влак* in such constructions:

Нунын мўкш омарта-влакышт улыт?	Do they have beehives?
Нунын мўкш омарта-влакышт уке улыт?	Don't they have beehives?

IV. Words and word usage

1. -ак: The intensifying particle *-ак* (roughly: 'just, exactly, namely') is often used in Mari. When added to words ending in *-o/-e/-ö* this final vowel is dropped: *кызыт* 'now' > *кызыт-ак*, *шокшо* 'warm' > *шокш-ак*, *каяш кўлеш* '(one) must go' > *каяшак кўлеш* ~ *каяш кўлешак*. It can also be used to stress identity or equation: *тудо* 'he, she' > *тудак*, *тиде рвезе* 'this boy' > *тиде рвезак*.

2. Suffixation of interrogative pronouns: The interrogative pronouns *мо* 'what' and *кө* 'who' can be used in conjunction with the possessive suffixes. Examples:

Моэт (моч) коршта?	What hurts (you)?
Можо коршта?	What hurts (him/her)?
Мошт уло?	What do they have?
Мода уке?	What do you not have?
Көдам вучеда?	Who are you waiting for?

As regards *мо-эт* ~ *мо-ч*, cf. I.3.(III.4.) (kinship terms): *эрг-ет* ~ *эрг-ыч* 'your son'.

3. Possessive suffix third person singular as a determining or emphatic particle: The possessive suffix in the third person singular is often used not in its main function, namely to express possession, but rather to express determination – usually to indicate that something or someone has already been spoken of, that someone or something has already been introduced in the conversation. It can thus be translated with the English definite article in certain, but not all cases. For example, depending on the context the expression *витаминан чай-же* could be translated either as 'his/her vitamin tea' or as 'the vitamin tea' (that has already been mentioned)'.

This suffix also exists as an emphatic particle. In this function it can also be added to other parts of speech: *А тиды-же кө?* 'But who is this?', *Кузе тудым палаш-ыже?* 'How can one know him/her?' It can also be added to words that already include a possessive suffix: *кид-ышт-ем-же* 'in my hand'. In such cases, the suffix is positioned at the end of the word: *эрг-ым-же* 'the son (accusative + emphatic particle)'.

4. Кочмем ок шу: In this construction the word *кочмем* consists of the verb *кочкаш* 'to eat', followed by the ending of the passive participle (*-мо/-ме/-мө*), which will be discussed in lesson III.4., and the possessive suffix of the first person singular: *кочкаш* > *коч-мо* > *коч-м-ем*. Together with the verb *шуаш* (*-ам*), used here only in the third person singular, the construction acquires the meaning of 'wanting to do something, feeling like doing

something' – in this case not wanting to eat, not feeling like eating. This specific construction will also be covered in lesson III.4.

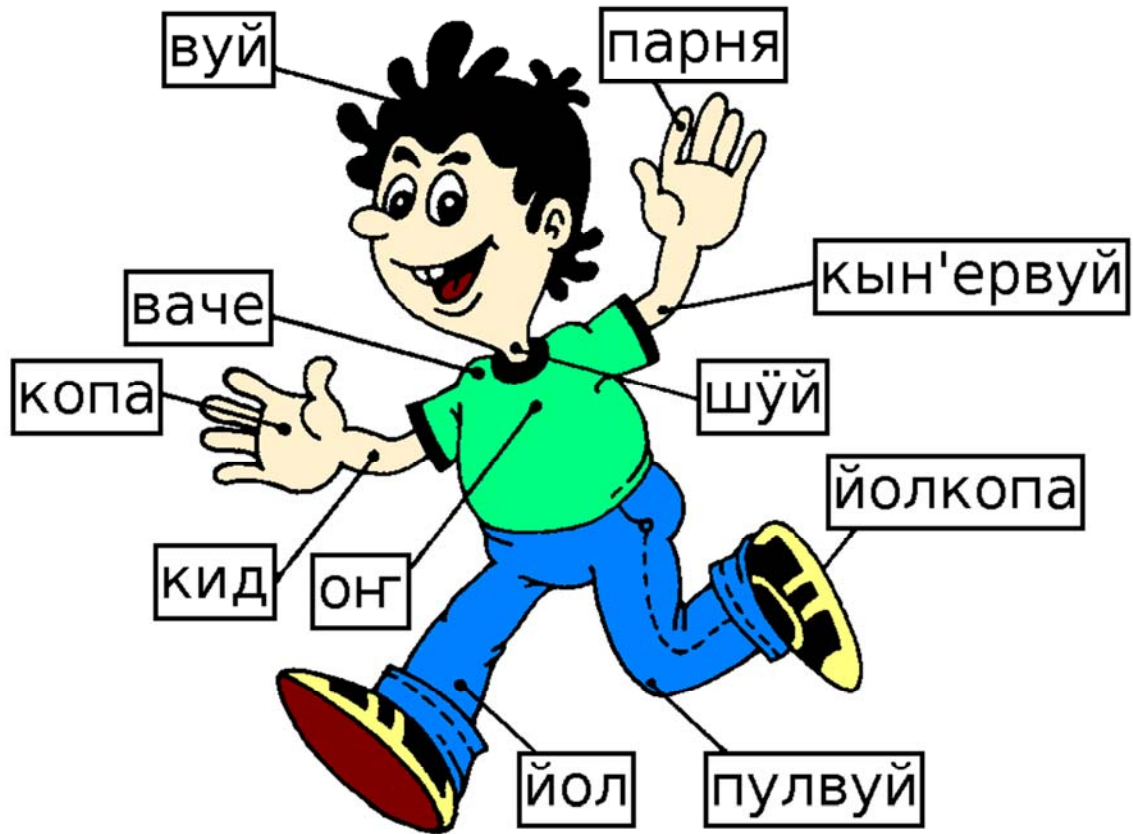
5. *Тудын – ангин*: In connection with illnesses, 'to have' is expressed not with the word *уло* and possessive suffixes – cf. I.2.(III.7.) – but simply with the genitive and the name of the illness: *Тудын – ангин* '(S)he has tonsillitis', *Тыйын – грипп* 'You have the flu.'

6. Infinitive usage: Note that the use of the infinitive in impersonal constructions is not possible in English.

Тиде книгам кушан пышташ?	Where should this book be put? (Where should I put this book?)
Тиде портретым кушан сакаш?	Where should this picture be hung? (Where should I hang this picture?)
Рисым могай вүдеш шолташ?	What kind of water should rice be cooked in?

7. Anatomical terms: Note the following common anatomical terms.

Parts of the body		Parts of the face	
вуй	head	санга	forehead
парня	finger	ўп	hair
ваче	shoulder	шинчапун	eyebrow
кын'ервуй	elbow	шинча	eye
шўй	neck	пылыш	ear
копа (йолкопа)	hand/palm; sole	нер	nose
кид	hand; arm	умша	mouth
онг	chest	пўй	tooth
йол	leg; foot	тўрвө	lip
пулвуй	knee	онгылаш	chin

Words referring to body parts that come in pairs – eyes, ears, arms, hands, legs, feet – can refer to either one of the pair or to both. Thus, *шинчам* means both ‘my eye’ and ‘my eyes’. If it is necessary to refer explicitly to one item of the pair, one must specify which one, using the words *пурла* ‘right’ or *шола* ‘left’,

Мыйын пылышем коршта.	My ear(s) hurt.
Кудо пылышет?	Which ear?
Мыйын пурла/шола пылышем коршта.	My right/left ear hurts.

8. *кодаш (-ам) ~ кодаш (-ем)*: Note the difference in meaning between the intransitive verb *кодаш (-ам)* ‘to stay, to remain’ and the transitive verb *кодаш (-ем)* ‘to leave (something)’.

Кочай, ковай, кодса!	Grandfather, grandmother, stay!
Рецептдам кодыза.	Leave your prescription.

9. *гыч*: This postposition, meaning ‘from’, can also be used in a temporal sense, signifying an action that will be carried out after a certain time period. In combination with *марте*, it can also be used to signify a time period.

Кум кече гыч толам.	I will come in three days
Кок арня гыч Козьмодемьянскыш каем.	In two weeks I will be going to Kozmodemyansk.
шочмо гыч вүргече марте	from Monday to Wednesday
ик шагат гыч кокыт марте	from one o'clock to two o'clock

10. *йынгырташ (-ем)* ‘to call, to phone’: This verb governs the dative (when denoting a person called) or the illative case (when denoting a location to call).

Йынгырте мылам!	Call me!
Пашаш йынгыртыза!	Call work!

11. *лияш (-ям)* ‘to be, to become’: The third person singular forms of this verb (*лиеш, ок лий*) are often used in the sense of ‘it is possible to’ or ‘one cannot, one should not’. If the person connected with the activity is cited, the dative case is used.

Тидым кок кечыште ышташ лиеш.	This can be done in two days.
Йочалан садикыш кошташ ок лий.	The child should not go to kindergarten.

12. Yes and no questions:

a) Positive answer: The words *туге* and *да* can be used, with or without a fuller answer. It is also possible not to use a particle and to simply repeat the word in question.

- Толат мо? - Туге. - Да. - Туге, толам. - Да, толам. - Толам.	-Are you coming? -Yes.
- Тудо туныктышо? - Туге. - Да. - Туге, туныктышо. - Да, туныктышо. - Туныктышо.	-Is (s)he a teacher? -Yes.

b) Negative answer: The word *уке* is used, with or without a negation of the question's content. Note that in the first person singular the additional form *огым* exists as an alternative to *ом* + main verb (apart from the verb 'to be'): *Кочкат мо? Ом коч/огым*. It is not used in combination with *уке*.

- Толат мо? - Уке. - Уке, ом тол. - Ом тол. - Огым.	-Are you coming? -No.
- Тудо туныктышо? - Уке. - Уке, туныктышо огыл. - Туныктышо огыл.	-Is (s)he a teacher? -No.

13. черле: This word has the meaning 'sick, ill', or when referring to parts of the body, 'sore, diseased, bad'.

Таче Ануш черле.	Anush is sick today.
Мыйын шўмем черле.	I have a bad heart.

14. иктаж ~ наре: Both words can mean 'about, approximately'. Note that *наре* is a postposition and thus comes after the noun it refers to; *иктаж* precedes the word it refers to. These words can be used together, placed before and after the words in question, or on their own.

Шокшо вүдеш иктаж 15 (латвич) минут наре түрлө шудым шолтыза.	Cook various herbs in hot water for about fifteen minutes.
Иктаж кум шүдө витле тенгем пуэн кертаат?	Can you give me approximately three hundred and fifty rubles?
Шочмо эл деч тораште кок ий наре иленам.	I lived away from my native country for about two years.

15. коршташ: Note that this verb is only used in the third person singular.

Вуем коршта.	My head hurts.
Кидем коршта.	My hand hurts./My hands hurt.
Вуем да логарем коршта.	My head and throat hurt.

V. Exercises

1. Negate the following imperative forms.

- 1.) Йынгырте! Йынгыртыза!
- 2.) Шолто! Шолтыза!
- 3.) *Саке! Сакыза!
- 4.) Вozo! Возыза!
- 5.) Кын'ел! Кын'елза!
- 6.) Тол! Толза!

* *сакаш (-ем)* 'to hang'

2. Form the negated imperative forms in the second person singular and plural of the following verbs.

налаш, кочкаш, колышташ, ляяш, вучаш

3. Negate the following sentences.

- 1.) Тиде книгам лудса.
- 2.) Таче кастене толза.
- 3.) Шочмын урок деч вара кодса.
- 4.) Мыланем полшыза.
- 5.) Эрдене 7 шагатлан кын'ел.
- 6.) Тиде рушарнян унадам ўжса.
- 7.) Айста тиде вереш шинчына.
- 8.) Тудым таче вучо.
- 9.) Тиде *упражненийым ыштыза.

* *упражнений* 'exercise'

4. Insert the negated imperative form of the appropriate verb into the following sentences. Use the second person plural if indicated by the context, otherwise the second person singular. (*погаш, малаш, кын'елаш, йўкташ, йынгырташ, кудашаш, вашкаш*)

- 1.) Эрдене шуко ... , кын'елза да *зарядкым ыштыза.
- 2.) Тудлан ... , тудо мўнгыштыжў огыл.
- 3.) Ёдырда черле, йўштў шўрым
- 4.) Таче эрдене куд шагатлан
- 5.) Ёстембаке ... , уна-влак огыт тол.
- 6.) *Пальтодам ... , *тыште йўштў.
- 7.) ... , *жапда шуко уло.

* *зарядке* 'physical exercises, gymnastics', *пальто* 'overcoat', *тыште* 'here', *жап* 'time'

5. Put the following nouns into the lative case.

урем	парня	копа	кас
лум	ял	ваче	логар
йоча сад	кинде	пўрт	шинча
кид	шўр	совла	йылме
йол	еш	вуй	умша

6. Translate into English.

- 1.) Книгам верышкыже *пыштыза.
- 2.) Айста *диванеш шинчына да изиш каналтена.
- 3.) Тиде шудым шокшо вўдеш шолто да ўдыретлан кечеш кум гана йўктў.
- 4.) Тиде *фотографий мыланем пеш келша, мый тудым *пырдыжеш сакем.

* *пышташ (-ем)* 'to put, to place', *диван* 'couch', *фотографий* 'photo', *пырдыж* 'wall'

7. Answer the questions using the words in parentheses.

- 1.) Тый кушан шинчат? (диван)
- 2.) Тиде книгам кушан пышташ кўлеш? (верже)
- 3.) Тиде *портретым кушан сакаш? (пырдыж)
- 4.) *Рвезе-влак кушан кодыт? (ял)
- 5.) *Рисым могай вўдеш шолташ? (шокшо)

* *портрет* 'portrait, picture', *рвезе* 'boy', *рис* 'rice'

8. Transform the following constructions with *кўлеш* into ones with the necessitive infinitive –*ман*. Example: *каяш кўлеш* > *кайыман*.

1.) кочкаш кўлеш,	3.) ямдылалташ кўлеш,
2.) полшаш кўлеш,	4.) вучаш кўлеш

9. In the following sentences replace the construction with an infinitive and *кўлеш* by using the necessitive infinitive in *-ман*.

- 1.) Таче мыланна университетыш индеш шагатлан толаш кўлеш.
- 2.) Изиди йоча-влаккан урокым ышташ полшаш кўлеш.
- 3.) Тиде эмым кечеш кум гана йўкташ кўлеш.
- 4.) *Ача-авам колышташ кўлеш.
- 5.) Кечеш ныл гана кочкаш кўлеш.

* *ача-ава* 'parents'

10. Choose the appropriate infinitive.

- 1.) Таче *сочиненийым ... кўлеш. Таче сочиненийым
(возаш, возыман)
- 2.) Эмым кум гана Эмым кум гана ... кўлеш. (*йўаш, йўман)
- 3.) Анушлан шокшо чайым Анушлан шокшо чайым ... кўлеш.
(йўкташ, йўктыман)
- 4.) Ача-авам ... кўлеш. Ача-авам (колышташ, колыштман)

* *сочинений* 'essay', *йўаш (-ам)* 'to drink'

11. Translate into English.

- 1.) Авай, жапна уло, вашкыман огыл.
- 2.) Ачий, сочиненийым кузе возыман?
- 3.) Тыйым мыняр шагат марте вучыман?
- 4.) Йочана черле: врачым ўжман.
- 5.) Кечывал деч вара изиш каналташ кўлеш.
- 6.) Эрдене *жапыште кын'елман.
- 7.) Таче ече дене мунчалташ кўлеш.

* *жапыште* 'in time, at the proper time'

12. Read the following sentences, paying particular attention to the usage of the particles.

- 1.) Тудо кызыт кушто ила? – Йошкар-Олаштак. Тиде книга Йошкар-Олаштат уке.
- 2.) Мый кызытак тудым ўжам. Тудо кызытат школышто.
- 3.) Эчан эрденат, кастанат зарядкым ышта. Тудо эрденак пашаш кая.
- 4.) Тиде туныктышак *н'емыч йылмым туныкта. Тиде туныктышат марий университетыште туныкта.

* *н'емыч* 'German'

13. Answer the following questions about the dialogue *Ануш черле*.

- 1.) *Молан таче Ануш ок кын'ел?
- 2.) Тудын можо коршта?
- 3.) Кө поликлиникиш йынгырта да врачым үжеш?
- 4.) Врач мом ышта?
- 5.) Витаминан чайым кузе ыштыман?

* *молан* 'why'

14. Insert the appropriate words. (*йўман, шу, кай, коршто, йошкарге, каем (Зх), налам, коршта, воза, колыштеш*)

- 1.) Мыйын вуем
- 2.) Кочмем ок
- 3.) Мый поликлиникиш
- 4.) Врач мыйым ... , вара рецептым
- 5.) Мый *аптеказыш ... да эмым
- 6.) Эмым кум гана
- 7.) Кум кече гыч мый *адак врач дек
- 8.) Вуем ынде ок ... , логарем ... огыл.
- 9.) Эше кок кече пашаш ом

* *аптек* 'pharmacy', *адак* 'again'

15. Complete the following sentences according to the example. *Мый черле улам. Мыйын вуем коршта.*

- 1.) Мый черле улам. Мыйын (пылыш) коршта.
- 2.) Тый черле улат. Тыйын (пүй) коршта.
- 3.) Тудо черле. Тудын (онг) коршта.
- 4.) Ме черле улына. Мемнан (йол) коршта.
- 5.) Те черле улыда. Тендан (кид) коршта.
- 6.) Нуно черле улыт. Нунын (логар) коршта.

16. Read the following dialogues.

- *Алло, тиде поликлиник мо?
- Туге, поликлиник.
- Врач Смирнова таче кунам пашам ышта?
- Индеш шагат гыч кокыт марте. Фамилийда кузе?
- Иванов Пётр Петрович.
- Мыняр ияш улыда?
- 45 (нылле вич) ияш.
- Кушто иледа?
- Петров уремыште, 10-шо пörтыштö, 27-ше *пачерыште.
- 11 шагатлан толза!
- Пеш кугу тау, чеверын!

* *алло* 'hello (telephone)', *пачер* 'apartment'

Аптекыште:

- Поро кече лийже!
- Поро кече!
- Тиде эм тендан уло?
- Кызыт уке, рецептдам *кодыза, ямдылена. Кастене толза.
- Тау, чеверын.
- Чеверын.

* *кодаш (-ем)* 'to leave'

- Тендан *антигриппин уло мо?
- Қолан: йочалан ал'е *кугыенлан?
- Йочалан.
- Рецептда уло?
- Уло. Теве.
- Тиде *порошокым кечеш ныл гана йочаланда йўктыза.
- Мынярым *тўлыман?
- 15 (латвич) *тенгем.

* *антигриппин* 'flu medicine', *кугыен* 'adult', *порошок* 'powder', *тўлаш (-ем)* 'to pay', *тенге* 'ruble'

17. Complete the following dialogue with the words given. (*ангин, йошкарге, коршта, уло, почса, толза, *ончем, Тендан мода коршта? рецепттым*)

- *Салам лийже, *доктор!
- Салам.
- Вуем да логарем
- Температурдат уло?
-
- Умшадам ... , логардам Логарда Тендан Мый тыланда ... возем. Кум кече гыч
- Кугу тау, доктор. Чеверын.

* *ончаш (-ем)* 'to look at, to see'; *салам* 'hello', *доктор* 'doctor, physician'

18. Translate into Mari.

I am sick. I'm not going to work. I call the doctor and ask him to come. The doctor comes at 11 o'clock. He listens to me and writes a prescription. Then I go to the pharmacy and buy the medicine. This medicine must be taken four times a day. In three days I will go /present tense/ to the clinic again.

19. Write down the dictation.

Track 29 / 2_3_2.mp3

II.4. Нылымше урок: Идалык жап

Track 30 / 2_4_1.mp3

I. Text

Таче Ануш йоча садыш кая. Воспитатель Ануш дене идалык жап нерген кутыра.

В: – Ануш, идалыкыште мыняр идалык жап?

А: – Нылыт: теле, шошо, кенгеж, шыже.

В: – Тый могай идалык жапым эн чот йоратет?

А: – Телым.

В: – Тыланет теле молан келша?

А: – Телым лум лумеш. Мланде ош мамык төшакла коеш. Эше телым издер да ече дене мунчалташ лиеш, телым мый У ий пайремым йоратем. Йүштө Кугыза толеш, пөлекым конда.

В: – А теле почеш мо толеш?

А: – Кенгеж.

В: – Йонгылыш лият. Вет теле деч вара шошо толеш.

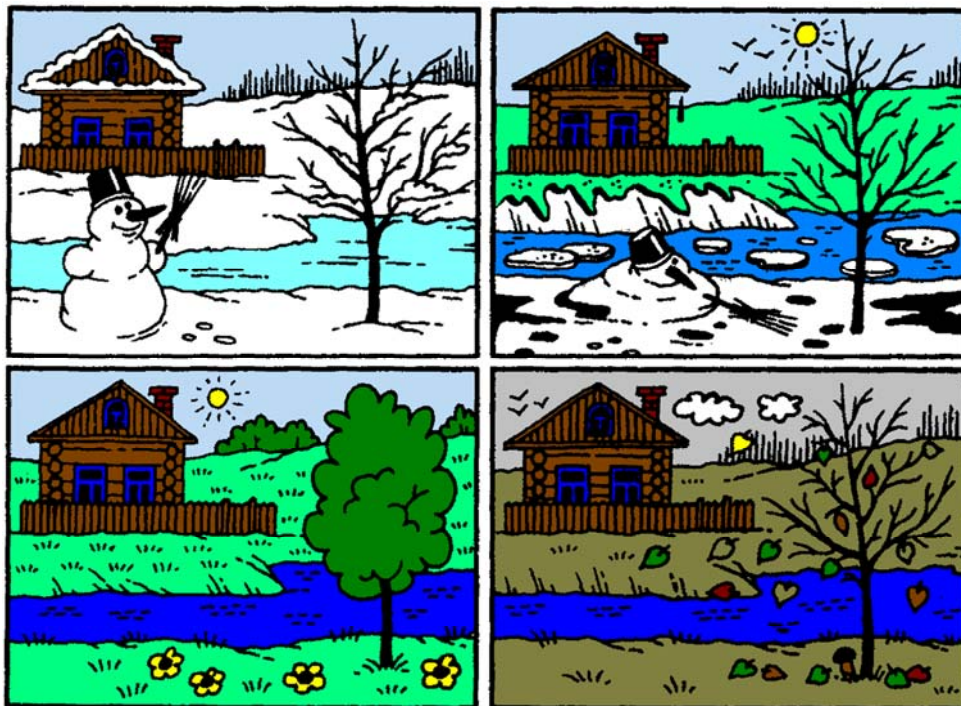
А: – Чынак, чынак, ончыч шошо толеш, а вара кенгеж.

В: – А шошыжо кенгеж деч мо дене ойыртемайтеш?

А: – Шошым лум шула. Шошо кече тулшолла йошкарген лектеш. Шокшо эл гыч кайык-влак чонгештен толыт. Пушенге-влак ужаргат. А кенгежым игече шокшырак. Кенгежым чодыраште түрлө саска шочеш.

В: – Ануш, а шыже нерген мом каласен кертат?

А: – Шыжым кече шагал ырыкта. Чүчкыдын йүр йүреш, мардеж пуа, кайык-влак шокшо вельш чонгештен каят.

II. Vocabulary

вел	side, direction, region	ончыч	before, earlier; ago
вет	for, so, indeed, probably (particle)	ош(о)	white
воспитатель	(here) kindergarten teacher	пайрем	festival, holiday
деч	from, of (postposition)	почеш	after, behind
жап	time	пөлек	present
идалык	year	пуаш (-эм)	to blow
идалык жап	season	пушенге	tree
издер	sled	саска	fruit
издер дене	to sled, to go	тельым	in winter
мунчалташ (-ем)	sledding	төшак	mattress, featherbed
йонгылыш	mistake; mistaken, false	тулшол	coal
йонгылыш лияш (-ям)	to be mistaken	у	new
йошкаргаш (-ем)	to become red	У ий	New Year's Day
йүр	rain	ужаргаш (-ем)	to become green
йүраш (-ам)	to rain	чодыра	forest
йүр йүреш	it's raining	чонгешташ (-ем)	to fly
Йүштө Кугыза	Grandfather Frost	чонгештен каяш (-ем)	to fly away
кайык	bird	чонгештен толаш (-ам)	to come flying, to arrive by air
каласаш (-ем)	to say, to speak, to tell	чот	very, a lot, strongly
кенгеж	summer	чүчкыдын	often
кенгежым	in summer	чын	truth, true
керташ (-ам)	to be able to	чынак	actually, really, truly, in fact
кондаш (-ем)	bring	шагал	little, a little, few
кояш (-ям)	to resemble, to look like; to be visible	шошо	spring
кугыза	(paternal) uncle	шошым	in spring
лекташ (-ам)	to go, to leave; to come up (sun)	шочаш (-ам)	to be born, to arise; to come up, to grow
мамык	down, down feather	шулаш (-ем)	to melt
мардеж	wind	шыже	fall, autumn
мланде	earth, land, soil	шыжым	in fall, in autumn
молан	why	ырыкташ (-ем)	to warm, to heat
нерген	about, on (postposition)	эл	country, land
ойыртемалташ (-ам)	to differ, to be different from	эн	the most (superlative) /cf. III.5/

III. Grammar

1. Gerund in *-н* (affirmative instructive gerund).

a) Formation: To form the gerund in *-н* drop the infinitive ending *-аш* (*-яш*) and add the ending *-ын* to first conjugation verbs and *-ен* (*-эн*) to second conjugation verbs. In accordance with the general rules, the ending *-ен* (*-эн*) of the second conjugation is stressed, whereas the ending of the first conjugation with the reduced vowel (*-ын*) is not.

Conjugation I		Conjugation II	
Infinitive	Gerund in <i>-н</i>	Infinitive	Gerund in <i>-н</i>
луд-аш	луд-ын	йошкарг-аш	йошкарг-ен
кочк-аш	кочк-ын	шул-аш	шул-ен
колышт-аш	колышт-ын	эрт-аш	эрт-ен
тол-аш	тол-ын	ил-аш	ил-ен

Note that the ending of the gerund in first conjugation verbs (*-ын*) can optionally be left out, particularly when it would be the third syllable of a verb formed with certain derivative suffixes, e.g., *-ал*. Thus, the gerund of *нумалаш* 'to bring, to carry' can be *нумал-ын* or *нумал* and the gerund of *тунемаш* (*-ам*) is often *тунем*. The ending for second conjugation verbs (*-ен*) is never dropped.

Note the spelling of the gerund of certain verbs: *лияш* > *лийын*, *каяш* > *каен*, *пуаш* > *пуэн*.

b) Usage of the gerund: The gerund in *-н* is a very common form in Mari and can be used in different ways.

b1) Adverbial: The gerund in *-н* can be used as a free adverbial in a sentence, much as the English gerund in *-ing*.

Ивук, книга ^м налын, школыш кая.	Taking the book, Ivuk leaves for school.
Ануш куржын толеш.	Anush comes running.

Often, instead of using two finite verbs one will appear as a gerund. The two actions can occur simultaneously or one after another.

Мом те ыштеда? Кочкын шинчена.	What are you doing? Sitting and eating.
Тый тыште мом ыштет? Тыйым вучен шинчем.	What are you doing here? Sitting waiting for you.
Библиотекеште книга ^м налын, мый мӱнгыш каем.	After I take out a book at the library, I'll go home.

b2) Gerunds in the converb construction: The so-called converb construction is very typical of the Mari language. It is comprised of two elements: gerund + second and finite verb. It is the second verb which then is inflected for person, number, tense, and mood, while the gerund remains unchanged. Converb constructions can be regarded as separate vocabulary items in their own right and should be learned as such. There are a number of verbs that are typically used as the second element of converb constructions, e.g., *налаш* 'to take', *шындаш* 'to put, to place', *лекташ* 'to go, to leave', *пытараш* 'to finish, to end'.

With verbs denoting motion the meaning of a converb construction can usually be deduced from the meaning of the two verbs.

чонгешташ 'to fly'	каяш 'to go'	чонгешт-ен каяш 'to fly off, to fly away'
чонгешташ 'to fly'	толаш 'to come'	чонгешт-ен толаш 'to come flying, to arrive by air'
лекташ 'to go, to leave'	каяш 'to go'	лектын каяш 'to go out, to go away'

More often, however, the converb construction has a meaning that cannot easily be deduced solely on the basis of its elements. The second verb typically provides an additional, usually aspectual nature to the gerundial verb and loses its basic meaning.

йораташ 'to love'	шындаш	йоратен шындаш 'to become fond of, to fall in love'
лудаш 'to read'	лекташ	лудын лекташ 'to read through, to finish reading'
тунемаш 'to learn'	пытараш	тунем пытараш 'to finish a school ~ a course'
мушкаш 'to wash'	налаш	мушкын налаш 'to wash out'
ышташ 'to do'	шындаш	ыштен шындаш 'to do, to finish, to complete'
кутыраш 'to speak'	налаш	кутырен налаш 'to have a talk, to talk'
йошкаргаш 'to become red'	каяш	йошкарген каяш 'to turn red'
палаш 'to know'	налаш	пален налаш 'to experience, to recognize'

b3) Gerund with auxiliary verbs: The gerund is used in connection with certain auxiliary verbs, such as *керташ (-ам)* 'to be able to', instead of the infinitive as in English.

Positive	Negative	
Мый толын кертам.	Мый толын ом керт.	I can/cannot come.
Тый вучен кертаат.	Тый вучен от керт.	You can/cannot wait.
Тудо полшен кертеш.	Тудо полшен огеш (ок) керт.	(S)he can/cannot help.
Ме лудын кертына.	Ме лудын огына (она) керт.	We can/cannot read.
Те налын кертыда.	Те налын огыда (ода) керт.	You can/cannot take/buy.
Нуно каласен кертыт.	Нуно каласен огыт керт.	They can/cannot speak.

Мый венгрла лудын кертам.	I can read Hungarian.
Кечывалым мый мален ом керт.	I cannot sleep during the day.

2. Comparative case: The marker of the comparative case is *-ла*. Note that it is unstressed, unlike the adverbial marker *-ла* (марла ‘in Mari’), cf. 1.4.(III.9.). The basic meaning of the case ending is ‘like (something), as (something)’.

төшак	төшакла	‘featherbed – like a featherbed’
тулшол	тулшолла	‘(piece of) coal – like (a piece of) coal’
кайык	кайыкла	‘bird – like a bird’

The comparative suffix generally follows possessive suffixes: *пөрт-ем-ла*, *ача-т-ла*. The other suffix order is less common.

The comparative case is often used with the verb *кояш (-ям)* ‘to resemble, to look like, to seem to be’.

Positive	Negative	
Мый авамла коям.	Мый авамла ом кой.	I (don’t) resemble my mother.
Тый ачатла коят.	Тый ачатла от кой.	You (don’t) resemble your father.
Тудо изажла коеш.	Тудо изажла огеш (ок) кой.	(S)he resembles (doesn’t resemble) his/her older brother.
Ме ача-аванала койына.	Ме ача-аванала огыда (ода) кой.	We (don’t) resemble our parents.
Те издадала койыда.	Те издадала огыда (ода) кой.	You (don’t) resemble your older brother.
Нуно акаштла койыт.	Нуно акаштла огыт кой.	They (don’t) resemble their older sister.

3. Adjectives with short and long forms: There is a small group of adjectives in Mari that possess a short and a long form. Most of these adjectives denote colors.

Short form	Long form	
йошкар	йошкарге	red
ош	ошо	white
сандал	сандалге	rosy, pink
ужар	ужарге	green
шем	шеме	black

кошар	кошарге	pointed, sharp
ныжыл	ныжылге	tender, gentle

The two forms are synonymous, but are used differently in sentences. When the adjective is used as an attribute (standing before a noun), the short form is used. In other cases, e.g., as a predicative adjective, the long form is used. Note that this usage parallels the long and short forms of the cardinal numbers, cf. I.1.(III.6.)

Short form	Long form
ош пеледыш 'white flower'	Пеледыш ошо. 'The flower is white.'
ужар кож 'green fir tree'	Кож тельмат ужарге. 'Fir trees are green in winter as well.'

4. Object of comparison: The equivalent for English *than* when used with adjectives in the comparative degree (*-рак*) is the postposition *деч* 'of, from', which follows the object of comparison.

Йошкар–Ола Волжск деч кугурак.	Yoshkar–Ola is bigger than Volzhsk.
Ануш Эчан деч изирак.	Anush is smaller than Echan.
Кенгежым кече йүд деч кужурак.	In summer the days are longer than the nights.

Note that in such constructions it is also possible for the adjective to be used without the marker of the comparative *-рак*, i.e., in the positive degree.

Лум кагаз деч ошо.	Snow is whiter than paper.
Юл энгер Какшан энгер деч келге.	The Volga is deeper than the Kakshan river.

5. Superlative degree of the adjective: The superlative degree of adjectives is formed by placing the particle *эн* before the positive degree. Note that the suffix of the comparative degree *-рак* is not used in the superlative.

Positive	Comparative	Superlative	
поро	порырак	эн поро	good
изи	изирак	эн изи	small
шокшо	шокшырак	эн шокшо	warm, hot
кугу	кугурак	эн кугу	big

IV. Words and word usage

1. идалык, ий 'year': Both words mean 'year', but they are not used in the same way. *идалык* places greater emphasis on the abstract notion of a period of twelve months, whereas *ий* usually has a modifier and is used to denote a particular year.

Идалыкыште ныл идалык жап.	There are four seasons in a year.
----------------------------	-----------------------------------

тиде ийыште	(in) this year
2010-шо ий (кок түжем луымшо ий)	the year 2010

2. кече, тылзе: The word *кече* can mean either 'sun' or 'day'; the word *тылзе* can mean either 'moon' or 'month'.

Эрдене кече лектеш.	The sun comes up in the morning.
Кенгежым кече йүд деч кужурак.	In summer the days are longer than the nights.
Тылзыш чонгештен моштена.	We can fly to the moon.
Идалыкыште латкок тылзе.	There are twelve months in the year.

3. шинчаш (-ам) 'to sit down' ~ шинчаш (-ем) 'to sit': Note the difference in meaning between these two verbs.

Йоча-влак, айста ынде кочкаш шинчына.	Children, let's sit down now and eat.
Тыйым вучен шинчем.	I'm sitting and waiting for you.

4. шулаш (-ам) 'to cut, to slice' ~ шулаш (-ем) 'to melt': Note the difference in meaning between these two verbs.

Эчан киндым шулеш.	Echan is slicing bread.
Шошым лум шула.	In spring the snow melts.

5. пуаш (-эм) 'to give' ~ пуаш (-эм) 'to blow': Note the difference in meaning between these two second conjugation verbs:

Аватлан мом пуэт?	What are you giving your mother?
Мардеж пуа.	The/a wind is blowing.

6. МОЛАН 'to what; why': The dative form of the demonstrative pronoun *МО* 'what' is commonly used in the sense of 'why, for what reason'.

Молан от тол?	Why aren't you coming?
---------------	------------------------

The word *МО* can also be used, although less commonly, in the sense of 'why'.

Мо пеш шуко мален киеда?	Why do you lie around and sleep so much?
--------------------------	--

V. Exercises

1. Form the gerund in *-н* of the following verbs.

лудаш	тунемаш	кын'елаш	шинчаш (-ем)
кодаш (-ам)	каяш	кочкаш	*малаш
*кодаш (-ем)	йөраташ	вучаш	ойыртемалташ
кутыраш	каналташ	пуаш	илаш
кошташ	ямдылаш	ўжаш	йынгырташ
кояш	ышташ	мушкаш	ужаргаш
толаш	возаш (-ем)	шинчаш (-ам)	

* *кодаш (-ем)* 'to leave', *малаш (-ем)* 'to sleep'

2. Translate the following combinations of gerund in *-н + керташ*. Example: *каласен керташ* 'to be able to speak'

полшен керташ	вучен керташ
ямдылен керташ	налын керташ
пытарен керташ	каналтен керташ
толын керташ	*чыла вере мален керташ

* *чыла вере* 'everywhere'

3. Form the gerunds of the following verbs and insert them into the proper sentences. (*полшаш, кочкаш, *ончаш, вучаш, ышташ, лудаш*)

- 1.) Мыйын *шинчам черле, мый ... ом керт.
- 2.) Изиды *чыла *буквам пала, тудо ... кертеш.
- 3.) Мый тиде пашам ... ом керт, *кидем коршта.
- 4.) Нуно тендам ... огыт керт, жапышт уке.
- 5.) Мемнан пашана пеш шуко, те мыланна ... кертыда?
- 6.) Тудын *пүйжө коршта, ... ок керт.

* *шинча* 'eye', *чыла* 'all, everything', *ончаш (-ем)* 'to look at; to see', *буква* 'letter (of the alphabet)', *кид* 'arm, hand', *пүй* 'tooth'

4. Complete the following dialogue, using negated forms of the verb *керташ*.

- 1.) – Тый мылам полшен кертат? – Уке, кызыт полшен ом керт, жапем уке.
 – А Йыван полшен кертеш? – Уке, тудат
 – Тый мыйым вучен кертат? – Уке, мый
 – А Серге? – Уке, Сергеат
- 2.) – Тый таче пашам ыштен кертат? – Уке, ом керт, *йолем коршта.
 – А Пöтыр ден Йыван? – Уке, нунат
- 3.) – Тый тиде *погынымашыш каен кертат? – Уке, ом керт, мый черле улам.
 – А Ирук ден Верук? – Уке,
- 4.) – Тый таче *шольыч дене кодын кертат? – Уке, ом керт, мыланем университетыш кайыман.
 – А тый, Нина? – Уке, мыламат

* йол 'leg, foot', погынымаш 'meeting', шольо '(younger) brother'

5. Give negated answers to the following questions.

- 1.) Те (Pl.) *кечывалым мален кертыда?
- 2.) Тый мыйым кас марте вучен кертат?
- 3.) Тый мыланем марий йылмым туныктен кертат?
- 4.) Тиде черле кайык чоҗештен кертеш?
- 5.) Таче кастене мыланем йынгыртен кертат?
- 6.) Эчан рушарнян театрыш каен кертеш?
- 7.) Тиде *предложенийым *руш йылмыш *кусарен кертат?

* кечывалым 'at noon, during the day', предложений 'sentence', руш 'Russian', кусараш (-ем) 'to translate'

6. Translate into Mari.

- 1.) I can help you (Sg).
- 2.) He cannot come this evening.
- 3.) We cannot teach you (Pl); we don't know Finnish /финн йылме/.
- 4.) They can finish this work on Sunday.
- 5.) I cannot love him/her. (S)he is not a good person (= is not good).
- 6.) You (Pl) can rest a bit.

7. Form constructions with a gerund and a main verb and say what they mean. Example: шолташ + кочкаш > шолтен кочкаш 'to cook and eat'.

кочкаш + шинчаш	малаш + *кияш	ырыкташ + кочкаш
вучаш + шинчаш	малаш + шинчаш	шинчаш + каналташ

* кияш (-ем) 'to lie'

8. Translate into English.

- 1.) Тиде ийыште тудо университетым тунем ок пытаре.
- 2.) Мом те ыштеда? – Кочкын шинчена.
- 3.) Тый тыште мом ыштет? – Тыйым вучен шинчем.
- 4.) Мо пеш шуко мален киеда? Кын'елза!
- 5.) Ме Миклай Казаковын почеламутшым йӱратен лудына.
- 6.) Изи ўдыр аважын кидыштыже мален шинча.
- 7.) Мый тудым *ўжын ом тол.

* *ўжын толаш (-ам)* 'to invite'

9. Transform the verbs connected with *да* into a construction with a gerund and a main verb.

- 1.) Шўжаретлан шӧрым шолто да йўктӧ!
- 2.) Ачат толеш да *пура.
- 3.) Мый изиш шинчем да каналтем.
- 4.) Мыйын кочмем шуэш, *шўрым ырыктем да кочкам.

* *пураш (-ем)* 'to enter, to come in', *шўр* 'soup'

10. Translate into English.

- 1.) *Йолташтым ўжын тол, тудо мыланна полшен кертеш.
- 2.) «Мыланем ачам ола гыч шуко книгам *налын толеш», манеш изи Роза.
- 3.) Тиде *упражненийым лудын лекса.
- 4.) Мыланем Эчан дене кутырен налаш кўлеш.
- 5.) Книгам лудын, шуко пален налаш лиеш.
- 6.) Пӧтырын шольыжо, *сумкам налын, уремыш лектын кая.

* *йолташ* 'friend', *налын толаш (-ам)* 'to bring', *упражнений* 'exercise', *сумка* 'bag'

11. Answer the following questions.

- 1.) Пашатым кунам *ыштен пытарет? (5 o'clock)
- 2.) Те (Pl.) мыняр шагатлан мален кын'елыда? (6 o'clock)
- 3.) Кӧм ўжын, Ануш йошкарген кая? (Йыван)
- 4.) Серге эргыжлан мом налын толеш? (пӧлек)

* *ыштен пытараш (-ем)* 'to finish (something)'

12. Translate into Mari. Use the following converbs as needed: *лудын лекташ, пален налаш, налын толаш, чонгештен каяш, йӱратен ончаш, мален кын'елаш, кутырен налаш, тунем пытараш.*

- 1.) Birds fly to a warm country in the fall.
- 2.) Sergey, talk to the editor / *редактор*/.
- 3.) I have to find out when the train / *поезд*/ from Moscow / *Москва*/ arrives.
- 4.) Read this poem and learn it.
- 5.) At what time do you get up in the morning?
- 6.) This year Ivan's son will finish school.
- 7.) The mother looks lovingly at her daughter.

13. Form the comparative case of the following nouns and adjectives.

кече	изи ўдыр	изи
*рвезе	мардеж	черле

* *рвезе* 'boy'

14. Read and complete the following dialogues.

- Ануш, тый черлыла коят. Моч коршта?
- Вуем пеш коршта.
- Ануш, Пӱтыр, те Мода ...?
- ...
- Эчан, тый кӱла коят?
- Ачамла.
- А шӱжарет? Шӱжарем

15. Read and translate the following sentences. Pay attention to the difference in meaning of the unstressed marker of the comparative case *-ла* and the stressed adverbial ending *-ла* used in connection with languages, cf. I.4.(III.9.).

- 1.) Ме рушла, *н'емычла, марла шуко лудына.
- 2.) Мый венгрла изиш кутырем.
- 3.) Тиде изи ўдыр *кугыенла пашам ышта.
- 4.) Эргым, мо изи йочала *шортат?

* *н'емыч*, 'German', *кугыен* 'adult', *шорташ (-ам)* 'to cry'

16. Form sentences with the words given. Use appropriate flexional suffixes as needed.

- 1.) кайык, *кагаз, *самолёт, каяш, чонгешташ
- 2.) шольо, мардеж, мыйын, эрташ, каяш
- 3.) тӱшак, кояш, мамык, теле, мланде
- 4.) йошкаргаш, кече, шошо, лекташ, тулшол

* *кагаз* 'paper', *самолёт* 'airplane'

17. Add the appropriate case suffixes.

- 1.) Ме Йошкар–Ола... илена.
- 2.) Вӱдыр школ... кая.
- 3.) Елу ден Серге йоча... йӱратат.
- 4.) Ивановмыт еш... ече дене мунчалташ каят.
- 5.) Айста *диван... шинчына.
- 6.) Мый *ака... коям.
- 7.) Саша... ӱдыржӱ университет... тунемеш.

* *диван* ‘couch’, *ака* ‘(elder) sister’

18. Read and translate.

- 1.) Телым пушенге–влак ошо улыт, кенгежым – ужарге.
- 2.) Ош *пеледышым мый ом йӱрате.
- 3.) Чодыраште ужар шудо шочеш.
- 4.) изи Ануш
- 5.) Ануш изи.
- 6.) ужар пушенге
- 7.) Пушенге ужарге.
- 8.) шокшо шошо
- 9.) Шошо шокшо.

* *пеледыш* ‘flower’

19. Choose the correct form of the adjective.

- 1.) (шем, шеме) ... *пальто мыланем ок келше. Ирукын пальтожо
- 2.) (ош, ошо) Телым мланде лум мландым *петыра.
- 3.) (йошкар, йошкарге) Уремыште ... *флаг коеш. Розан *чурийже
- 4.) (ужар, ужарге) Кенгежым пушенге–влак ... *шогат. ... шудым поген ямдылыза.

* *пальто* ‘(over)coat’, *петыраш (-ем)* ‘to close; to cover’, *флаг* ‘flag’, *чурий* ‘face’, *шогаш (-ем)* ‘to stand’

20. Form the comparative and superlative degrees.

шокшо	йӱштӧ	шуко
чот	сай	изи

21. Form sentences as in the following example: *Ануш – Эчан (изи) > Ануш Эчан деч изирак.*

- 1.) Эчан – Ануш (кугу)
- 2.) Йошкар–Ола – Волжск (кугу)
- 3.) *кагаз – лум (ошо)
- 4.) кенгежым кече – *йӱд (*кужу)
- 5.) Кичиер – Яльчик (изи)

* *йӱд* ‘night’, *кужу* ‘long’

22. Reformulate the following sentences as in the following example: *Эчан Ануш деч кугурак > Ануш Эчан деч изирак.*

- 1.) Теле кенгеж деч йўштырак.
- 2.) Шошо лум теле лум деч шемырак.
- 3.) *Пырыс *пий деч изирак.
- 4.) *Йолварня *кидпарня деч *кўчыкрак.

* *пырыс* 'cat', *пий* 'dog', *йолварня* 'toe', *кидпарня* 'finger', *кўчык* 'short'

23. Use the adjectives or adverbs given in the comparative and superlative degrees.

- 1.) Мыйын авам поро. – Мыйын – А мыйын
- 2.) Шошым йўд кужу. – Шыжым – А телым
- 3.) Шыжым игече шокшо. – Шошым – А кенгежым
- 4.) Ивук вара толеш. – Пётыр – А Лиза
- 5.) Нинан *ўпшө шеме. Вёдырын – А Ирукын

* *ўп* 'hair'

24. Answer the following questions about the text *Идалык жап.*

- 1.) Воспитатель Ануш дене мо нерген кутыра?
- 2.) Идалыкыште мыняр идалык жап?
- 3.) Шошо почеш могай идалык жап толеш?
- 4.) Теле деч вара мо толеш?
- 5.) Могай идалык жапым Ануш эн чот йөрата?
- 6.) Молан Анушлан теле келша?
- 7.) А тыланда могай идалык жап келша? Молан?

25. Insert the following adjectives into the appropriate sentences: *йўштө, шокшо, ошо, ужарге, изи.*

- 1.) ... теле почеш ... шошо толеш.
- 2.) ... лум мландыште кия.
- 3.) Кайык-влак ... эл гыч шошым чонгештен толыт.
- 4.) Кенгежым пушенге-влак ... шогат.
- 5.) Таче ... йўр йўреш.

26. Fill in the blanks with the appropriate verbs: *чонгештен толаш, чонгештен каяш, лекташ, йўраш, шочаш, шулаш (-ем), лумаш.*

- 1.) Телым лум
- 2.) Шошым лум
- 3.) Эрдене кече
- 4.) Шыжым йўр
- 5.) Шошым кайык-влак
- 6.) Шыжым кайык-влак
- 7.) Кенгежым тўрлө саска

27. Answer the following questions.

- 1.) Шошым игече могай?
- 2.) Кенгежым чодыраште мо шочеш?
- 3.) Телым тый мо дене мунчалтет?
- 4.) Йўр кунам чўчкыдын йўреш?
- 5.) Кече кунам шагал ырыкта?
- 6.) Тый йонгылыш чўчкыдын лият?
- 7.) Теле кече шошо кече деч мо дене ойырте малтеш?
- 8.) У ий пайрем тыланда келша?
- 9.) Йоча-влак У ий пайремым молан йоратат?
- 10.) Йўштө мардеж кунам пуа?

28. Put the words in parentheses into the appropriate case.

Йоча-влак (У ий пайрем) пеш чот йоратат. Нуно (Йўштө Кугыза) вучат. (Йўштө Кугыза) теле нерген, У ий нерген (почеламут) *каласкалат. Йўштө Кугыза (йоча-влак) тўрлө (пөлек) конда.

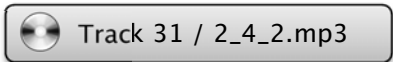
* *каласкалаш (-ем)* 'to tell, to talk'

29. Fill in the blanks with the appropriate conjunction or postposition.

- 1.) Ивук ... Эчан игече ... кутырат.
- 2.) Мый школ ... толам.
- 3.) Йошкар-Ола ... *Озанг ... 150 *менге.
- 4.) Таче Сапаевмыт ... уна-влак толыт.
- 5.) Шошо ... кенгеж толеш.
- 6.) Кум кече ... мыланем поликлиникиш кайыман.
- 7.) Елу тендам кас ... вучен ок керт.
- 8.) Элнет Ушўт ... кужурак.

* *Озанг* 'Kazan', *менге* 'kilometer'

30. Write down the dictation.

II.5. Ушештарымаш

1. Negation in the present tense

	Conjugation I		Conjugation II	
	кын'елаш (-ам)		вашкаш (-ем)	
	Positive	Negative	Positive	Negative
мый	кын'елам	ом кын'ел	вашкем	ом вашке
тый	кын'елат	от кын'ел	вашкет	от вашке
тудо	кын'елеш	огеш (ок) кын'ел	вашка	огеш (ок) вашке
ме	кын'елына	огына (она) кын'ел	вашкена	огына (она) вашке
те	кын'елыда	огыда (ода) кын'ел	вашкеда	огыда (ода) вашке
нуно	кын'елыт	огыт кын'ел	вашкат	огыт вашке

2. Imperative

	Conjugation I		Conjugation II	
	кын'елаш (-ам)		вашкаш (-ем)	
	Positive	Negative	Positive	Negative
2Sg	кын'ел!	ит кын'ел!	вашке!	ит вашке!
2Pl	кын'елза!	ида кын'ел!	вашкыза!	ида вашке!

3. Gerund in -н

Conjugation I: кын'елаш > кын'ел-ын

Conjugation II: вашкаш > вашк-ен

4. Converbs

чонгешташ + толаш > чонгештен толаш
 тунемаш + пытараш > тунем пытараш
 йөраташ + *шындаш > йөратен шындаш
 палаш + налаш > пален налаш
 йошкаргаш + каяш > йошкарген каяш
 малаш + кын'елаш > мален кын'елаш

* *шындаш (-ем)* 'to put, to place'

5. күләш 'to need'

1Sg	Мыланем *газет күләш.	Мыланем газет огеш (ок) күл.
2Sg	Тыланет книга күләш.	Тыланет книга огеш (ок) күл.
3Sg	Тудлан шуко жап күләш.	Тудлан шуко жап огеш (ок) күл.
1Pl	Мыланна кинде күләш.	Мыланна кинде огеш (ок) күл.
2Pl	Тыланда ече күләш.	Тыланда ече огеш (ок) күл.
3Pl	Нунылан кангаш күләш.	Нунылан кангаш огеш (ок) күл.

* *газет* 'newspaper'

6. *күләш* 'to need to, to have to' = necessitive infinitive (*-ман*)

Мыланем каяш күләш.

> Мыланем кайыман.

Мыланем каяш огеш (ок) күл.

> Мыланем кайыман огыл.

7. Order of suffixes

a) Case suffixes and plural markers

a1) Inanimate nouns:

Case		Singular	Plural
Nominative	мо?	пөрт	пөрт-влак
Genitive	мон?	пөрт-ын	пөрт-влакын
Dative	молан?	пөрт-лан	пөрт-влаклан
Accusative	мом?	пөрт-ым	пөрт-влакым
Comparative	мола?	пөрт-ла	пөрт-влакла
Comitative	моге?	пөрт-ге	пөрт-влакге
Inessive	кушто?	пөрт-ыштö	пөрт-влакыште
Illative	кушко?	пөрт-ышкö	пөрт-влакышке
Lative	кушан?	пөрт-еш	пөрт-влакеш

a2) Animate nouns:

Case		Singular	Plural
Nominative	кө?	йоча	йоча-влак
Genitive	көн?	йоча-н	йоча-влакын
Dative	көлан?	йоча-лан	йоча-влаклан
Accusative	көм?	йоча-м	йоча-влакым
Comparative	көла?	йоча-ла	йоча-влакла
Comitative	көге?	йоча-ге	йоча-влакге
Inessive	-	-	-
Illative	-	-	-
Lative	-	-	-

b) Case suffixes and possessive suffixes

b1) Genitive, accusative, comitative: possessive suffix + case suffix

	Genitive: пөрт-ын	Accusative: пөрт-ым	Comitative: еш-ге
1Sg	пөрт-ем-ын	пөрт-ем-ым	еш-ем-ге
2Sg	пөрт-ет-ын	пөрт-ет-ым	еш-ет-ге
3Sg	пөрт-шы-н	пөрт-шы-м	еш-ыж-ге
1Pl	пөрт-на-н	пөрт-на-м	еш-на-ге
2Pl	пөрт-да-н	пөрт-да-м	еш-да-ге
3Pl	пөрт-ышт-ын	пөрт-ышт-ым	еш-ышт-ге

b2) Inessive, illative, lative: case suffix + possessive suffix

	Inessive: пөрт-ыштө	Illative: пөрт-ышкө	Lative: пөрт-еш
1Sg	пөрт-ышт-ем	пөрт-ышк-ем	пөрт-еш-ем
2Sg	пөрт-ышт-ет	пөрт-ышк-ет	пөрт-еш-ет
3Sg	пөрт-ышты-жө	пөрт-ышкы-жө	пөрт-еш-ыже
1Pl	пөрт-ышты-на	пөрт-ышкы-на	пөрт-еш-на
2Pl	пөрт-ышты-да	пөрт-ышкы-да	пөрт-еш-да
3Pl	пөрт-ышты-шт	пөрт-ышкы-шт	пөрт-еш-ышт

b3) Dative, comparative: both orders are possible

	Dative: пөрт-лан	Comparative: пөрт-ла
1Sg	пөрт-ем-лан ~ пөрт-лан-ем	пөрт-ем-ла (пөрт-ла-м)
2Sg	пөрт-ет-лан ~ пөрт-лан-ет	пөрт-ет-ла (пөрт-ла-т)
3Sg	пөрт-шы-лан ~ пөрт-лан-же	пөрт-шы-ла (пөрт-ла-же)
1Pl	пөрт-на-лан ~ пөрт-лан-на	пөрт-на-ла (пөрт-ла-на)
2Pl	пөрт-да-лан ~ пөрт-лан-да	пөрт-да-ла (пөрт-ла-да)
3Pl	пөрт-ышт-лан ~ пөрт-лан-ышт	пөрт-ышт-ла (пөрт-ла-шт)

c) Case suffix + plural marker + possessive suffix

The order of these elements is not completely fixed. For example, 'my apples' can be *олма-м-влак* or *олма-влак-ем*. The following suffix order is common:

c1) Nominative, genitive, dative, accusative, comparative and comitative > possessive suffix + plural marker + case suffix

c2) Inessive, illative, lative > plural marker + case suffix + possessive suffix

Case	Singular	Plural
Nominative	книга-м	книга-м-влак
Genitive	книга-м-ын	книга-м-влак-ын
Dative	книга-м-лан	книга-м-влак-лан
Accusative	книга-м-ым	книга-м-влак-ым
Comparative	книга-м-ла	книга-м-влак-ла
Comitative	книга-м-ге	книга-м-влак-ге
Inessive	книга-шт-ем	книга-влак-ышт-ем
Illative	книга-шк-ем	книга-влак-ышк-ем
Lative	книга-ш-ем	книга-влак-еш-ем

8. Comparison of adjective and adverbs

Positive	Comparative	Superlative
ямде	ямдырак	эн ямде
сай	сайрак	эн сай
шокшо	шокшырак	эн шокшо
ошо	ошырак	эн ошо
шуко	шукырак	эн шуко
ончыч	ончычрак	эн ончыч

9. Postpositions

деч: Мый Сапаевмыт деч толам.
деч вара: Таче паша деч вара ме театрыш каена.
нерген: Нуно игече нерген кутырат.
почеш: Теле почеш шошо толеш.

Exercises

1. Put the verbs in parentheses into the imperative.

Эчан *кия, ок кын'ел, аваже тудлан *ойла: «Вашкерак (кын'елаш)!
*Вакшышетым (погаш)! Шүргетым (мушкаш)! Кочкаш (шинчаш)!
Школыш каяш (ямдылалташ)!

* кияш (-ем) 'to lie', ойлаш (-ем) 'to say', вакшыш 'bed', вакшышым погаш (-ем) 'to make the bed'

2. Put the imperative forms into the polite form (2PI).

- 1.) *Поезд *Москваш кунам кая, пален нал!
- 2.) Ачатым мӧнгышкӧ *ужын тол!
- 3.) Тиде *йомакым *лудын лек!
- 4.) Туныктышо дене кутырен нал!
- 5.) *Шӱрым ырыктен коч!
- 6.) Ола гыч книгаг налын тол!

* *поезд* 'train', *Москва* 'Moscow', *Ужын толаш (-ам)* 'to invite', *лудын лекташ (-ам)* 'to finish reading, to read through', *Йомак* 'story, tale', *шүр* 'soup'

3. Refuse to do what you are told. Examples: *Вашкерак кын'ел!* > *Ом кын'ел. Вашкерак кын'елза!* > *Она кын'ел.* Respond to all orders expressed in the second person plural with the first person plural.

- 1.) Эмым йү!
- 2.) Почеламутым тунемза!
- 3.) Устембаке пого!
- 4.) Мыйым колышт!
- 5.) Ече дене мунчалташ кайыза!
- 6.) Шүргыдам мушса!
- 7.) Мыланем полшо!

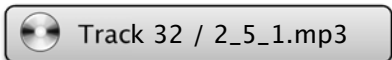
* *йүаш (-ам)* 'to drink'

4. Fill in the blanks with the appropriate postposition.

- 1.) Шыже ... теле толеш.
- 2.) Эчан туныктышыж ... *консультацийыш кая.
- 3.) Ял ... кок *менгге.
- 4.) Мый *йолташем ... паша ... кас ... кутырем.
- 5.) Кечывал ... эше шуко жап.
- 6.) Кечывал ... ме изиш каналтена.

* *йолташ* 'friend', *консультаций* 'consultation', *менгге* 'kilometer'

5. Write down the dictation.

III. Кумшо тема: Кочкыш

III.1. Икымше урок: Эчан кевытыш кая

Track 33 / 3_1_1.mp3

I. Text

Е: – Эчан, кевытышке кай, эрлалан шуко кочкыш күлеш. Эрла уна-влак толыт. Мый когылым ыштынем да команмелнам күэштнем.

Э: – Мом налаш, авай?

Е: – Киндым нал.

Э: – Шемым але ошым?

Е: – Ик сукур шемым да пел сукур ошым.

Э: – Эше мом?

Е: – Холодильникиш ончал, муно уло мо? Уке гын, 20 (коло) муным нал.

Э: – А эше мом налман?

Е: – Эше кок кило шыдан ложашым, 300 (кумшүдө) грамм ұйым, кок кило шылым, кок литр шөрым, уяр шоганым, олмам.

Э: – Олмажым мыняр кило налаш?

Е: – Кумытым.

Э: – Тиде чыла?

Е: – Очын'и, чыла. Кугурак сумкам нал, Эчан.

Э: – Йөра, авай.

Эчан сумкам налеш да кевытыш кая. Кевыт кандаш шагатлан почылтеш. Эчан ондакрак толеш да тудлан икмыняр минутым вучашыже верештеш. Эчан вуча, мом налаш шонен шога. Вашке кевытым почыт. Эчан чыла йөрварым налеш, олма гына кевытыште уке. Эчан пазарыш кая. Тушто түрлө олмам ужалат. Шере олмаже шерге: акше ик килолан 30 (кумло) тенге, шопыжо – шулдырак: 20 (коло) тенгем шога. Эчан кок кило шерым да ик кило шопо олмам висаш йодеш. Чылажлан 80 (кандашле) тенге оксам тўла да мөнгышкыжө кая.

– Мом налнет, Эчан?

– Кок литр шөрым.

II. Vocabulary

ак	price	пел(е)	half /cf. IV.4./
верешташ (-ам)	to have to; to get, catch /cf. IV.2/	почылташ (-ам)	to open (intransitive), to be opened
висаш (-ем)	to weigh, to measure	сукыр	loaf
грамм	gram	сумка	bag
гына	only /cf. IV.3./	тенге	ruble
икмыняр	some, a few	тушто	there
йодаш (-ам)	to ask; to request	тўлаш (-ем)	to pay
йорвар	groceries, food	ужалаш (-ем)	to sell
кевыт	store, shop	ўй	butter
кило	kilogram	чыла	everything, all
когыльо	pie	чылаже	in all, all together
ком	layer	шем(е)	black
команмелна	(Mari layered pancake)	шере	sweet
кочкиш	food	шерге	expensive
кўэшташ (-ам)	to bake	шоган	onion
литр	liter	шогаш (-ем) ¹	to stand /cf. IV.6./
ложаш	flour	шогаш (-ем) ²	to cost /cf. IV.6./
мелна	pancake, crepe	шонаш (-ем)	to think
муно	egg	шопо	sour
олма	apple	шулдо	cheap
ондак	early, before	шыданг	wheat
окса	money	шыл	meat
ончалаш (-ам)	to look	холодильник	refrigerator
очын'и	probably, most likely	эрла	tomorrow
пазар	market, bazaar		

III. Grammar

1. Desiderative mood

Usage of the desiderative mood

With the desiderative mood a wish or intention can be expressed. The usual equivalent in English is 'to want/intend to (do something)': *Мый луднем.* 'I want to/intend to read.' ~ *Мый возынем.* 'I want to/intend to write.' *Мый ынем луд.* 'I don't want/intend to read.' ~ *Мый ынем возо.* 'I don't want/intend to write.'

Formation of the positive desiderative: A verb in the desiderative mood is comprised of the following three elements, the verbal stem – cf. II.1.(III.1.) – the desiderative suffix, and the personal suffixes:

Verbal stem: Since the desiderative suffix starts with a consonant, in first conjugation verbs the automatic simplification of certain consonant clusters occurs. In second conjugation verbs the final vowel *e/o/ö* becomes *ы* before the desiderative suffix.

Desiderative suffix: The suffix of the desiderative mood is *-не-*, which is added to the (modified) verbal stem.

Personal suffixes: The personal suffixes are shown in the following table. They are the same for both conjugations.

Conjugation I		
	лудаш (луд-)	кочкаш (кочк- > коч-)
1Sg	луд-не-м	коч-не-м
2Sg	луд-не-т	коч-не-т
3Sg	луд-не-же	коч-не-же
1Pl	луд-не-на	коч-не-на
2Pl	луд-не-да	коч-не-да
3Pl	луд-не-шт	коч-не-шт

Conjugation II		
	илаш (иле- > илы-)	возаш (возо- > возы-)
1Sg	илы-не-м	возы-не-м
2Sg	илы-не-т	возы-не-т
3Sg	илы-не-же	возы-не-же
1Pl	илы-не-на	возы-не-на
2Pl	илы-не-да	возы-не-да
3Pl	илы-не-шт	возы-не-шт

Formation of the negative desiderative

A verb in the negative desiderative consists of a negation verb marked for mood and person, followed by the verbal stem.

Negation verb: The stem of this verbal form is *ы-*, followed by the mood marker *-не-* and the personal suffixes.

1Sg	ы-не-м
2Sg	ы-не-т
3Sg	ы-не-ж
1Pl	ы-не-на
2Pl	ы-не-да
3Pl	ы-не-шт

Verbal stem: The verbal stem occurs here in the word-final position. This means that in first conjugation verbs the automatic simplification of certain consonant clusters occurs.

Conjugation I		
	лудаш (луд-)	кочкаш (кочк- > коч-)
1Sg	ы-не-м луд	ы-не-м коч
2Sg	ы-не-т луд	ы-не-т коч
3Sg	ы-не-ж луд	ы-не-ж коч
1Pl	ы-не-на луд	ы-не-на коч
2Pl	ы-не-да луд	ы-не-да коч
3Pl	ы-не-шт луд	ы-не-шт коч

Conjugation II		
	илаш (иле-)	возаш (возо-)
1Sg	ы-не-м иле	ы-не-м возо
2Sg	ы-не-т иле	ы-не-т возо
3Sg	ы-не-ж иле	ы-не-ж возо
1Pl	ы-не-на иле	ы-не-на возо
2Pl	ы-не-да иле	ы-не-да возо
3Pl	ы-не-шт иле	ы-не-шт возо

Note, however, that if the verbal stem of a second conjugation verb ends in *-yo*, the final *-o* will be deleted. Second conjugation verbal stems ending in */-je/*, */-jo/* and */-jō/* can also occur without the final vowel – cf. II.1.(III.2.), II.2.(III.1.). Compare the positive and negative forms of the following two second conjugation verbs.

	пуаш		каяш	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	пуы-не-м	ы-не-м пу	кайы-не-м	ы-не-м кай ~ кае
2Sg	пуы-не-т	ы-не-т пу	кайы-не-т	ы-не-т кай ~ кае
3Sg	пуы-не-же	ы-не-ж пу	кайы-не-же	ы-не-ж кай ~ кае
1Pl	пуы-не-на	ы-не-на пу	кайы-не-на	ы-не-на кай ~ кае
2Pl	пуы-не-да	ы-не-да пу	кайы-не-да	ы-не-да кай ~ кае
3Pl	пуы-не-шт	ы-не-шт пу	кайы-не-шт	ы-не-шт кай ~ кае

2. Adjectives + nominal suffixes

While adjectives remain in their base forms in most situations, they can assume usual nominal suffixes (plural suffixes, case suffixes, possessive suffixes) in certain situations.

a) Adjectives used as nouns

Adjectives can be used as nouns in Mari, e.g., *самырык* ‘young; the young (person)’ and *ужарге* ‘green; the green (one)’. In such cases, they are declined as nouns: *самырык-влак* ‘the young’, *самырыкна-влакын пашашт* ‘the work of our young people’, *ужаргым йӱратем* ‘I love the green one’.

The same applies in shortened answers when the noun in question is not repeated.

- Киндым нал.	- Buy bread.
- Шемым ал’е ошым?	- Dark or white?

b) Adjectives following nouns

In their normal position before nouns, as modifiers, adjectives do not assume the nominal suffixes added to the noun and remain unchanged: *изи пӱрт* ‘a small house’, *изи пӱртыштӧ* ‘in a small house’, *изи пӱрт-влак* ‘small houses’. If, however, an adjective comes after a noun – as an afterthought, as it were – it must have the same suffixes that the noun itself has:

Мый пӱрт-ым, изи-м, ыштем.	I’m building a house, a small one.
----------------------------	------------------------------------

IV. Words and word usage

1. *верешташ (-ам)*: This verb has several meanings.

a) ‘to have to’: In this sense the verb is impersonal, occurring only in the third person singular (present tense: *верештеш*), and coupled with an infinitive. The person who has to do something is in the dative case.

Мыланем машинам ужалаш верештеш.	I have to sell the car.
Тудлан вучаш верештеш.	(S)he has to wait.

Instead of marking the person who has to do something with the dative case, a possessive suffix can be attached to the infinitive.

Машинам ужалашем верештеш.	I have to sell the car.
Вучашыже верештеш.	(S)he has to wait.

b) ‘to get, receive, catch’: In this meaning the verb is also impersonal, occurring only in the third person (singular or plural). The person ‘getting, receiving, catching’ is in the dative case.

Эчанлан кугу кол верештеш.	Echan catches a large fish.
----------------------------	-----------------------------

2. гына 'only': The word *гына* comes after the word it refers to.

Эчан чыла йөрварым налеш, олма гына кевытыште уке.	Echan buys all the groceries, there are only no apples in the store.
--	--

3. пел, пеле 'half': The short form *пел* is used attributively ('half a ...') and the long form *пеле*, as a full noun.

Пел суқыр киндым нал!	Buy half a loaf of bread.
кандаш шагата пеле	8:30

The same applies – in less absolute terms – to *мыняр/мыняре* 'how much, how many'. The short form is mostly used attributively and the longer form is used when it stands alone, without a noun following it.

Мыняр олма күлеш?	How many apples are needed?
Мыняре күлеш?	How much is needed? (How many are needed?)

4. уке 'no': The word *уке* can mean 'no' as the opposite of 'yes' – cf. II.3.(IV.12.) – or can be the opposite of *уло* and have the meaning 'not to have, not to be'.

Те венгрла кутыреда? – Уке.	– Do you speak Hungarian? – No.
Кевытыште олма уке.	The store has no apples. ~ There are no apples in the store.
Пörтем уке.	I don't have a house.

5. шогаш (-ем) 'to stand' ~ шогаш (-ем) 'to cost': Note the difference in meaning between these two second conjugation verbs.

Энгыр омса воктене шога.	The fishing rod is standing next to the door.
Олма коло тенгем шога.	The apples cost twenty rubles.

– Олма мош шога? – Коло тенгем.

Also note the government of the verb *шогаш* 'to cost'. In the question 'What does (something) cost?' the word *мо* 'what' is in the illative (*мош*). In all other situations, the amount something costs is in the accusative case or, alternatively, when the verb is not used in the answer, in the nominative.

<ul style="list-style-type: none"> – Олмада мош шога? – Коло тенгем шога. ~ Коло тенгем. ~ Коло тенге. 	<ul style="list-style-type: none"> – What (how much) do your apples cost? – They cost twenty rubles. ~ Twenty rubles.
<ul style="list-style-type: none"> – Ик кило шыл мош шога? – Кок шүдө тенгем шога. ~ Кок шүдө тенгем. ~ Кок шүдө тенге. 	<ul style="list-style-type: none"> – How much does a kilo of meat cost? – It costs two hundred rubles. ~ Two hundred rubles.
<ul style="list-style-type: none"> – Ик кило олма мош шога? – Кумло ныл тенгеат витле ырым шога. ~ Кумло ныл тенгеат витлым. ~ Кумло ныл тенгеат витле. 	<ul style="list-style-type: none"> – How much does a kilo of apples cost? – It costs thirty-four rubles and 50 kopecks. ~ Thirty-four rubles and 50 kopecks.

6. чыла, чылан, чылаже: These words are similar in meaning, but not synonymous: 1. *чыла* 'all, everything' can be used independently or attributively before a noun, 2. *чылан* 'all, everyone, each one' is used independently, 3. *чылаже* 'in all, (everything) altogether'.

Мый тыланет чыла каласем.	I'll tell you everything.
Мый тендам чылам йөрәтем.	I love you all.
Ме эрла чылан толына.	We will all come tomorrow.
Чылан журналистге митингыш каят.	Everyone, along with the journalists, is going to the meeting.
Кок олма да кум олма – чылаже мыняр лиеш?	Two apples and three apples – how many does that make altogether?
Тудын чылаже кум пөрт уло.	(S)he has three houses altogether.

V. Exercises

1. Conjugate in all persons.

- 1.) Мый ялыште илынем. Мый ялыште ынем иле.
- 2.) Мый тиде *оперым колыштнем. Мый тиде оперым ынем колышт.

* *опер* 'opera'

2. Put the verbs in the following sentences into the desiderative. Example: *А. Петров у пьесым воза. > А. Петров у пьесым возынеже.*

- 1.) Тудо редакцияште пашам ышта.
- 2.) Йоча-влак рушарнян театрыш огыт кай.
- 3.) Тый ялыште илет мо?
- 4.) Нуно кечывал деч вара ик шагат каналтат.
- 5.) Тый молан кастене школышто кодат?
- 6.) Тудо могай оперым колыштеш?
- 7.) Ануш, мом кочкат?
- 8.) Мый шым шагатлан ом кын'ел.
- 9.) Мый А. Платоновын «Чевенгур» луман *романжым лудам.
- 10.) Йоча-влак кас марте мунчалтат.

* *роман* 'novel'

3. Answer the following questions, using the words in parentheses.

- 1.) Тый библиотекеште могай книгаг налнет? (dictionary / *мутер*)
- 2.) Те (Pl.) колан полшынеда? (teacher)
- 3.) Эчан, урокемым таче молан ынет ыште? (my head hurts)
- 4.) Могай когылым ыштынет? (meat)
- 5.) Тый Петямытым молан ынет ўж? (Petya's wife is sick)
- 6.) Ивук, пазарыш молан кайынет? (I need flour)
- 7.) Шыданг ложаш дене мом күэштнет? (a layered pancake)
- 8.) *Окнам молан ынеда поч? (it's cold)
- 9.) Нуно пörтыштым молан ужалынешт? (they want to buy a new one)

- 10.) Тудо мом висынеже? (apples)
- 11.) Молан тудо кызыт ынеж тўлө? (she doesn't have money)
- 12.) *Шольыжо *изаж деч мом йоднеже? (a dictionary)
- 13.) Тендан ешыште кө кевытыш коштеш? (my little sister)
- 14.) Те (Pl.) пазарышке кунам каеда? (at 11 o'clock)
- 15.) Пазарыште мом налнет? (meat, bread, eggs)
- 16.) Кушто *паренге шулдырак? (at the market)
- 17.) Кунам олма шергырак? (in winter)
- 18.) Таче шоган мош шога? (one kilo costs 18 rubles)

* *окна* 'window', *шольо* '(younger) brother', *иза* '(elder) brother', *паренге* 'potato'

4. Complete the dialogue, using the words given. *a) команмелна, ужар шоган когыльо, шыл когыльо, муно, олма, үй ден кинде b) муно, ложаш, шыл, шөр, шоган, ик сукыр кинде, олма c) рефератым, возаш, пазарыш, каяш, телевизорым, ончаш*

- a) – Ануш, тый мом кочнет?
– Мый
– А тый, Эчан, мом ... ?
– Мыят
– Ануш ден Эчан, те ... ?
– Ме
- b) – Эчан, тый кевытыште мом налнет?
– Мый
– А Елу мом ... ? – Елу
– Эчан ден Елу ... ? – Нуно
– А те пазарыште мом ... ?
– Ме
- c) – Эрик, тый рушарнян мом ыштынет?
– Мый
– Эрик рушарнян мом ... ? – Тудо
– А тый, Борис, ... ? – Мый
– Эрик ден Борис, те рушарнян мом ... ?
– Ме

* *реферат* 'report, talk', *телевизор* 'television', *ончаш (-ем)* 'to look at, to see'

5. Translate into Mari.

- 1.) Today is my birthday / *шочмо кече*/.
- 2.) I want to invite my friends / *йолташ*/.
- 3.) I want to bake meat pies (Sg).
- 4.) My daughter wants to help me.
- 5.) She says / *ойлаш (-ем)*/, «Mother, I want to help you. I want to bake (make) a little cake / *торт*/.»

* *йолташ* 'friend'

6. Translate the words in parentheses into Mari, putting them in the proper case.

- 1.) Мый *пеледышым, ... (white) , йөрәтем. – А мый ... (white) ом йөрәте.
- 2.) Телым ... (cold) Кугыза толеш, йоча-влаклан ... (many) пөлекым конда.
- 3.) Кенгежым пушенге-влак ... (green) улыт.
- 4.) ... (big) *меран чодыраште ила.
- 5.) Мыйын шўжарем ... (little) .
- 6.) ... (red) *флаг-влак уремыште койыт.
- 7.) Мый ... (green) *тувырым налам, а тый ... (black) .
- 8.) ... (big) йоча-влак издер дене мунчалтат.

* *пеледыш* ‘flower’, *меран* ‘hare’, *флаг* ‘flag’, *тувыр* ‘shirt’

7. Transform the following sentences into conditional sentences with *гын*.
Example: *Эчан, ложашым нал, команмелнам кўэштам.* > *Эчан, ложашым налат гын, команмелнам кўэштам.*

- 1.) Серге, *билетым нал, *кинош каена.
- 2.) Шуко лудса, шуко паледа.
- 3.) Эрдене *зарядкым ыштыза, таза лийыда.
- 4.) Йоча-влак, школышто *сайын тунемза, вара *университетыштат **тунемашда *куштылго лиеш.
- 5.) Ануш, тиде эмым *йў, вашке *паремат.

* *билет* ‘ticket’, *кино* ‘cinema; movie’, *зарядке* ‘physical exercises, gymnastics’, *сайын* ‘well’ (adverb formed from *сай*), *куштылго* ‘easy’, *йўаш (-ам)* ‘to drink’, *паремаш (-ам)* ‘to get better’

** Example of the construction ‘infinitive + possessive suffix’: ‘*Studying at the university will be easy for you.*’ This is an alternative to the construction with the dative: *Тыланда университетыштат тунемаш(да) куштылго лиеш.*

8. Translate the following sentences into Mari.

- 1.) If you (PI) get up early /*эрак*/, set the table.
- 2.) If you (PI) don’t help her, she will not bake (make) you a layered pancake.
- 3.) if you don’t come in time /*жапыштыже*/, I will not wait for you.
- 4.) If you finish your work, go home.
- 5.) If Ivuk does not invite my friend, I will not come either.
- 6.) If birds fly to a warmer country, winter is coming.
- 7.) If it doesn’t get cold tomorrow, let’s go skiing.

9. Answer the following questions about the text *Эчан кевытыш кая*.

- 1.) Эчан куш кая?
- 2.) Кевытыш каяш тудым кө йодеш?
- 3.) Елу мом күэштнеже?
- 4.) Кевыт мыняр шагатлан почылтеш?
- 5.) Эчан кевытыште мом налнеже?
- 6.) Пазарыште могай олмам ужалат?
- 7.) Шере олмаже мош шога?
- 8.) А шопыжо?
- 9.) Эчан мыняр кило олмам налеш?
- 10.) Тудо мыняр тенгем тўла?

10. Using the sentence below as a basis, form five additional sentences incorporating the other personal pronouns and the following infinitives with objects: *шuko книга – лудаш, зарядке – ышташ, когыльо – күэшташ, *арбуз – налеш, шўдў тенге – тўлаш*.

Мыланем *машинам ужалаш верештеш.

* *арбуз* 'watermelon', *машина* 'car'

11. Answer the following questions.

- 1.) Ик кило шыл мош шога? /250 rubles/
- 2.) Ик сукыр шем кинде мош шога? /15 rubles/
- 3.) Ик литр шўр мош шога? /25 rubles/
- 4.) Лу муно мош шога? /38 rubles/
- 5.) Ик кило ужар шоган мош шога? /36 rubles/
- 6.) Ик кило помидор мош шога? /74 in winter, 27 in summer/
- 7.) Ик кугу арбуз мош шога? /69 rubles/.

* *помидор* 'tomato'

12. Read the following dialogue and then rewrite it, using *олма: шере* (25), *шопо* (20).

- *Помидордам ужаледа?
- Ужале. Могайжым налнеда: йошкарным ал'е ужарным?
- Йошкарныже пеш шерге, очын'и?
- Йошкарныже 36 (кумло куд) тенге, ужарныже 24 (коло ныл) тенге.
- Тугеже ик кило ужарным да пел кило йошкарным висыза.
- Теве ик килоат пеле.
- Чылажлан мынярым тўлыман?
- 42 (нылле кок) тенгем.

13. Read the following dialogue and then translate the two different alternatives for the last sentence.

- Эрик, тыйын оксат уло?
- Уло.
- Мыланем эрла марте пуэн кертат?
- Мыняре күлеш?
- Иктаж кум шүдө витле тенггем пуэн кертат?
- Кертам. Мом налнет?
- Эрла ватемын шочмо кечыже, тудлан *духим да икмыняр пеледышым налнем.

- 1.) Tomorrow is my daughter's birthday. I want to buy her a bicycle / *велосипед* /.
- 2.) Tomorrow is our teacher's birthday. We want to buy her a nice / *сылне* / present.

* *духи* 'perfume'

14. Translate the following dialogue into Mari and then rewrite it, using the words given below.

- Give me a loaf of bread, please / *пожалуйста* (pronunciation: /poʒaləste/) /.
- Dark or white?
- Dark. How much does dark bread cost?
- 13 rubles.
- Where do I pay?
- Pay at the cash register / *кассе* /.

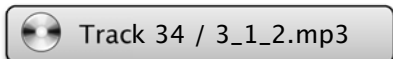
олма, кок кило, йошкарге, ужарге, 50

15. Complete the following dialogue.

- Мом ... , үдырем?
- ... шочмо кечыжлан пеледышым.
- Могай ... ?
- *Роза мош ... ?
- Шүдө
- Тугеже мый ик пеледышым

* *роза* 'rose'

16. Write down the dictation.

III.2. Кокымшо урок: Шочмо кече

Track 35 / 3_2_1.mp3

I. Text

- З: – Поро кече, Елу! Шочмо кечет дене саламлем да пиал ден тазалыкым тыланем!
- Е: – Тау, Зоя!
- З: – Вара пайремет тенггече кузе эртыш?
- Е: – Пеш сайын.
- З: – Шуко уна ыл'е?
- Е: – Пеш шукужак огыл, икмыняр йолташем, пошкудем да родо-влакем.
- З: – Уна-влакетым мо дене сийлышыч?
- Е: – Түрлө когылым ыштышым, команмелнам күэштым. Зоя, айда үстелтöрыш шинчына. Самоварат шолаш пурыш. Чайым йўына, когылым кочкина.
- З: – Тау. Понгго когыл'етат, паренге когыл'етат пеш тамле. Тый вет күэштын пеш моштет.
- Е: – Эгерчыжымат тамлен нал.
- З: – Йöра, тау, кочкин ончем. Елу, тыйын эгерчет мыланем пеш келшыш. Мыйын тугаяк тамле ок лий. Тый могай рецепт почеш ыштет?
- Е: – Тиде «Марий кочкиш» книгесе рецепт. Тенггечысе «Марий Элыштат» эгерчым кузе ышташ кангаш уло, ыштен ончо.
- З: – Эрлак ыштен ончем.

II. Vocabulary

айда	(imperative particle /cf. II.1.(III.2d.)/)	саламлаш (-ем)	to greet; to congratulate /cf. IV.5./
йолташ	friend	самовар	samovar
йуаш (-ам)	to drink	сийлаш (-ем)	to entertain, to serve
кочкын	to taste, to try	тазалык	health
ончаш (-ем)		тамлаш (-ем)	to taste
мошташ (-ем)	to be able to, to be capable of /cf. IV.1./	тамле	tasty, delicious
огым	I don't /cf.II.3.(IV.12.)/	тамлен	to taste, to try
ончаш (-ем)	to look at, to see	налаш (-ам)	
паренге	potato	тенгече	yesterday
пиал	happiness	тенгечысе	yesterday('s)
подкогыльо	curd dumpling	тыланаш (-ем)	to wish
понго	mushroom	ўстелтўрыш	to sit down at the table
почеш	(here) according to /cf. IV.2./	шинчаш (-ам)	
пошкудо	neighbor	шолаш (-ам)	to boil
пураш (-ем)	to enter, to come in	шолаш пураш (-ем)	to start to boil
рецепт	recipe /cf. IV.3./	шочмо кече	birthday
родо	relative(s)	ыштен ончаш (-ем)	to try to do
сайын	well	эгерче	(type of Mari unleavened pastry)

III. Grammar

1. Adjective derivational suffixes *-се* and *-ан*

а) *-се/-со/-сө* (*-ысе/-ысо/-ысө*): Adjectives formed with this productive suffix express local and temporal characteristics derived from the base word. Word-final vowels *-е/-о/-ө* become *-ы* before the suffix.

ял	village, town	ял-ысе	village, of the village
ола	city	ола-се	city, of the city, urban
тенгече	yesterday	тенгечы-се	yesterday('s)
эрла	tomorrow	эрла-се	tomorrow('s)
кызыт	now	кызыт-се	modern, contemporary
пасу	field	пасу-со	(of the) field
пöрт	house	пöрт-ысö	(of the) house

ялысе илыш	village life, life in the country
оласе калык	city people
тенгечысе газет	yesterday's paper, the paper from yesterday
эрласе игече	tomorrow's weather, the weather tomorrow
кызытсе марий йылме	modern Mari language

b) *-ан*: Adjectives formed with this productive suffix express the presence of what the base word denotes. Word-final vowels *-e/-o/-ö* become *-ы* before the suffix.

вўд	water	вўд-ан	watery
пеледыш	flower	пеледыш-ан	flowery
ўй	butter	ўян /üj-ан/	buttery, greasy
пиал	happiness	пиал-ан	happy
уш	mind, intellect	уш-ан	clever

2. Denominal adverbs: With the suffix *-н (-ын)* adverbs can be formed from nominals, especially adjectives. Word-final vowels *-e/-o/-ö* become *-ы* before the suffix.

сай	good	сай-ын	well
шокшо	warm	шокшы-н	warmly
шулдо	cheap	шулды-н	cheaply

3. Comparison of adverbs in *-(ы)н*: These adverbs are compared in the same way as adjectives and other adverbs, i.e., with the addition of *-рак* in the comparative degree and with *эн* in the superlative degree.

Мый писын куржам.	I run quickly.
Тый писынрак куржат.	You run more quickly.
Тудо эн писын куржеш.	(S)he runs the most quickly.
Джереми марла сайын кутыра, эстонла сайынрак, а н'емычла эн сайын.	Jeremy speaks Mari well, Estonian better, and German the best.

The suffix *-рак* can either precede or follow the suffix *-н/-ын*: *сайынрак ~ сайракын*.

4. Simple past tense I: There are a total of six tenses in Mari that refer to the past. In this lesson the first of these, the simple past tense I, will be presented. The negation of this tense will be discussed in the next lesson.

Formation of the simple past tense I: Since the formation of this tense differs for the two conjugations, they will be discussed separately.

Conjugation I: The personal endings listed in the following table are added to the verbal stem.

		лудаш (луд-)	тунемаш (тунем-)	ўжаш (ўж-)
1Sg	-ым	луд-ым	тунем-ым	ўж-ым
2Sg	-ыч	луд-ыч	тунем-ыч	ўж-ыч
3Sg	-о/-е/-ө	луд-о	тунем-е	ўж-ө
1Pl	-на	луд-на	тунем-на	ўж-на
2Pl	-да	луд-да	тунем-да	ўж-да
3Pl	-ыч	луд-ыч	тунем-ыч	ўж-ыч

Note that the ending of the third person singular is *-e/-o/-ö* in accordance with the rules of vowel harmony. Note in addition the regular shift in stress to the final *-a* in the first and second persons plural. The forms of the second person singular and the third person plural are identical.

Palatalization: If the verbal stem ends in an *-л* or an *-н*, in first conjugation verbs in the simple past tense I these two consonants are palatalized in all persons of the singular and in the third person plural, i.e., *-л > -ль* and *-н > -нь*. There is no palatalization in the first and second persons plural. This palatalization is marked in Mari orthography with the soft sign (ь). Note, however, that when the ending of the third person singular is *-e*, *-л* or *-н* is not followed by the soft sign – an unmarked palatalization occurs.

	кын'елаш (кын'ел-)		толаш (тол-)	
	Present	Simple past I	Present	Simple past I
1Sg	кын'ел-ам	кын'ель-ым	тол-ам	толь-ым
2Sg	кын'ел-ат	кын'ель-ыч	тол-ат	толь-ыч
3Sg	кын'ел-еш	кын'ел'-е	тол-еш	толь-о
1Pl	кын'ел-ына	кын'ел-да	тол-ына	тол-на
2Pl	кын'ел-ыда	кын'ел-на	тол-ыда	тол-да
3Pl	кын'ел-ыт	кын'ель-ыч	тол-ыт	толь-ыч

	манаш	
	Present	Simple past I
1Sg	ман-ам	мань-ым
2Sg	ман-ат	мань-ыч
3Sg	ман-еш	ман'-е
1Pl	ман-ына	ман-на
2Pl	ман-ыда	ман-да
3Pl	ман-ыт	мань-ыч

Remember that the apostrophes used in this book to denote palatalization are not used in proper Mari orthography: *кын'ел'е* (in this book), *кынеле* (in proper orthography).

Consonant cluster simplification: Since the personal endings in the first and second persons plural begin with a consonant, certain consonant clusters at the end of the verbal stem are automatically simplified in these persons, cf. II.1.(III.1.).

	кочкаш (кочк- > коч-)	лекташ (лект- > лек-)	мушкаш (мушк- > муш-)	шинчаш (шинч- > шич-)
1Sg	кочк-ым	лект-ым	мушк-ым	шинч-ым
2Sg	кочк-ыч	лект-ыч	мушк-ыч	шинч-ыч
3Sg	кочк-о	лект-е	мушк-о	шинч-е
1Pl	коч-на	лек-на	муш-на	шич-на
2Pl	коч-да	лек-да	муш-да	шич-да
3Pl	кочк-ыч	лект-ыч	мушк-ыч	шинч-ыч

возаш (-ам): Note the consonant alternation *з ~ ч* in the verb *возаш* 'to lie down; to fall' when the stem *воз-* is in syllable-final position in the first and second persons plural, cf. Introduction 6b.

	возаш
1Sg	воз-ым
2Sg	воз-ыч
3Sg	воз-о
1Pl	воч-на
2Pl	воч-да
3Pl	воз-ыч

улаш (-ам): The first conjugation verb *улаш (-ам)* 'to be' is irregular in that: 1) it uses a different stem in the simple past tense I and 2) the final *-л* of the stem is palatalized in all persons, i.e., also in the first and second persons plural.

	улаш
1Sg	ыль-ым
2Sg	ыль-ыч
3Sg	ыл'-е
1Pl	ыль-на
2Pl	ыль-да
3Pl	ыль-ыч

Conjugation II: The marker of the simple past tense I in the second conjugation is *-ш*, which is added to the verbal stem. The stem-final vowels *-e/-o/-ö* all become *-ы* before the tense marker. The tense marker is followed by the personal endings, which in the third person are not identical with the personal endings of the first conjugation. Note that in the third person singular there is no personal ending; the form ends in the tense marker *-ш*.

		возаш (возо-)	малаш (мале-)	кайаш (кае-)
1Sg	-ым	возы-ш-ым	малы-ш-ым	кайы-ш-ым
2Sg	-ыч	возы-ш-ыч	малы-ш-ыч	кайы-ш-ыч
3Sg	-ø	возы-ш	малы-ш	кайы-ш
1Pl	-на	возы-ш-на	малы-ш-на	кайы-ш-на
2Pl	-да	возы-ш-да	малы-ш-да	кайы-ш-да
3Pl	-т	возы-ш-т	малы-ш-т	кайы-ш-т

The personal endings in the first and second person are the same for both conjugations. The differing personal endings of the third person are:

Personal endings – Simple past tense I		
	Conjugation I	Conjugation II
3Sg	-e/-o/-ö	ø
3Pl	-ыч	-т

Usage of the simple past tense I: This tense is especially used to report actions and happenings that the speaker has seen or experienced or that are well known to the speaker, when these are still considered to be connected with the moment of speech or when they have just occurred.

Мый Москваште кок ий илышым.	I lived in Moscow for two years.
Вачи кызыт гына кайыш.	Vachi has just left.

IV. Words and word usage

1. мошташ: The verb *мошташ* 'to be able to, to be capable of' is similar to the verb *керташ* in that it is used with the gerund in *-н* and not with the infinitive, cf II.4.(III.1.). *мошташ* differs from the verb *керташ* in that it emphasizes that the ability has been learned or acquired. In these cases, however, *керташ* is also possible.

Мый марла лудын моштем (кертам).	I can read Mari.
Мый марла лудын ом мошто (керт).	I cannot read Mari.

In the following sentence, only *керташ* is possible as the inability to read is due to external circumstances and not due to one's acquired abilities.

Таче мыйын шинчам коршта, лудын ом керт.	My eyes hurt today, I cannot read.
--	------------------------------------

2. почеш: In addition to meaning 'after; behind' the postposition *почеш* can also mean 'according to'.

Теле почеш мо толеш?	What comes after winter?
Тый команмелнам могай рецепт почеш ыштет?	According to what recipe do you make layered pancakes? /What recipe do you use to make layered pancakes?/

3. вара: The word *вара* meaning 'then, later, after' can also be used as an intensifying particle in interrogative sentences.

Вара пайремет тенгече кузе эртыш?	So, how did your party go yesterday, then?
-----------------------------------	--

4. саламлаш (-ем): The meanings of this verb are 'to greet' and 'to congratulate'. Note that in the latter case the verb governs the postposition *дене* and can be translated in various ways: 'to congratulate somebody on (the occasion of); to wish somebody a happy (birthday, New Year's, holiday, etc.)'.

Уна-влакым шокшын саламлышна.	We greeted the guests warmly. (We gave the guests a warm greeting.)
Шочмо кечет дене саламлем.	I wish you a happy birthday.

5. кояш (-ям): This verb has several meanings: 1) to resemble, to look like something, 2) to be visible, and 3) to be a certain color (usually from a distance).

Тый ачатла коят.	You resemble your father.
Йошкар флаг-влак уремыште койыт.	Red flags are to be seen on the street.
Чодыра ужаргын коеш.	The forest appears green.

6. рецепт. The word *рецепт* can mean either 'recipe' or 'prescription'.

Тиде «Марий кочкыш» книгасе рецепт.	This is a recipe from the book "Mari Cooking".
Мый тыланда рецептым возем.	I will write you a prescription.

V. Exercises

1. Add the ending *-се/-со/-сö* (*-ысе/-ысо/-ысö*) to the words in parentheses and translate.

(ола) калык	(*пасу) паша	(*йўдым) йўр
(ял) илыш	(чодыра) кайык	(кызыт) илыш
(урем) *понар	(таче) *газет	(тенгече) шöр

* *понар* 'light, lamp', *пасу* 'field', *газет* 'newspaper', *йўдым* 'at night'

2. Add the ending *-ан* to the words in parentheses and translate.

(еш) лияш	(эрге)-(ўдыр) лийза	таче (мардеж)
«Марий Эл» (лўм) газет	(пиал) илыш	(окса) лияш
(лум) кече	(йўр) кече	таче пеш (кече)

3. Translate.

- 1.) Ялысе илыш тыланда келша мо?
- 2.) Те ешан улыда?
- 3.) Тендан тенггечысе газет уло?
- 4.) Тендан *изада ватан мо?
- 5.) Таче могай игече? Кечан.
- 6.) А Лондонышто? *Пылан, йўран, мардежан.

* *иза* 'elder brother', *пыл* 'cloud'

4. Form adverbs from the following adjectives. Example: *изи* – *изин*.

мотор	сай	поро	шулдо
ужарге	шокшо	таза	кугу
йўштö	йошкарге	шере	тамле
черле	тўрлö	шерге	ошо

5. Form an adverb from the adjective in parentheses.

- 1.) Ме (сай) илена.
- 2.) Тудо (поро) онча.
- 3.) Чодыра (ужарге) коеш.
- 4.) Тудо (йўштö) ончалеш.
- 5.) Те (тамле) кочкида.
- 6.) Нуно (шулдо) ужалат.

6. Put the adverbs into the comparative degree. Example: *сайын* – *сайынак*.

- 1.) Ме сайын илена. – А ме
- 2.) Мый тамлын кочкам. – А мый
- 3.) Ивук шулдын ужала. – А Пöтыр
- 4.) Чодыра ужаргын коеш. – А пасу
- 5.) Эчан шокшын *чия. – А мый

* *чияш* (-ем) 'to dress'

7. Conjugate the following verbs in the simple past tense I.

күэшташ (-ам), налаш (-ам), висаш (-ем), пуаш (-эм)

8. Put the following into the simple past tense I.

- 1.) мый илем, мый туныктем, мый ыштем, мый ўжам, мый тунемам, мый коштам, мый *пöлеклем
- 2.) тый кает, тый вучет, тый кутырет, тый толат, тый улат, тый кодат
- 3.) тудо келша, тудо вашка, тудо шога, тудо лудеш, тудо налеш, тудо кын'елеш
- 4.) ме ямдылена, ме *шинчена, ме полшена, ме мушкына, ме кочкина, ме налына, ме улына

- 5.) те *петыреда, те йөратеда, те каналтеда, те ямдылалтыда, те почыда, те кудашыда
 6.) нуно *малат, нуно улыт, нуно йўктат, нуно колыштыт, нуно шинчыт, нуно йўыт

* *пөлеклаш (-ем)* 'to give (as) a present', *шинчаш (-ем)* 'to sit', *петыраш (-ем)* 'to close, to cover', *малаш (-ем)* 'to sleep'

9. Read the following dialogues and then put them into the simple past tense I.

- a) – Эчан, эрдене тый мом ыштет?
 – Эрдене мый кын'елам, *зарядкым ыштем, шўргым мушкам, кочкам да школыш каем.
- > – Эчан, таче эрдене тый мом ыштышыч?
 – Таче эрдене мый
- b) – Эчан, а кастене тый мом ыштет?
 – Кастене мый урокым ыштем, *телевизорым ончем, Анушлан книгама лудам.
- > – Эчан, тенгече кастене тый мом ыштышыч?
 – Тенгече кастене мый

* *зарядке* 'physical exercises, gymnastics', *телевизор* 'television'

10. Put the verbs in italics into the simple past tense I.

- 1.) Мый *шонем*, тудо таче толеш.
- 2.) Зоя эгерчым кочкын *онча*.
- 3.) Йоча-влак ачаштым шочмо кече дене *саламлат*.
- 4.) Ме үстелтөрыш *шинчына* да чайым *йўына*.
- 5.) Понго когыл'етым *йөратен *кочкам*.
- 6.) Эчан кевытыш *пура*.
- 7.) Ивук *машинажым *ужала*.
- 8.) Кайык-влак шокшо элыш чонгештен *каят*.
- 9.) Таче йўр *йўреш*.
- 10.) Майра *йошкарга* да *лектын *каят*.
- 11.) Врач *толеш*, йочам *колыштеш* да рецептым *воза*.

* *йөратен кочкаш (-ам)* 'to like to eat', *машина* 'car', *лектын каяш (-ем)* 'to leave, to go away'

11. Insert the verb *улаш* in the simple past tense I.

- 1.) Тиде кастене тый кушто ... ? – Мый библиотекеште
- 2.) Тиде книгаже кушто ... ? – *Шөрлыкыштак
- 3.) Мичу ден Эрик *погынымаш *годым кушто ... ? – Нуно *буфетыште
- 4.) Те *концерт годым кушто ... ? – Ме уремыште

* *шөрлык* 'shelf', *погынымаш* 'meeting', *годым* 'during, at the time of', *буфет* 'snack bar', *концерт* 'concert'

12. Answer the following questions. Use the first person plural when replying to questions expressed in the second person plural.

- 1.) Таче те мыняр шагатлан кын'елда? (at six o'clock)
- 2.) Зарядкым ыштышда? (of course / *кон'ешне*/)
- 3.) Шүргыдам могай вүд дене мушда? (with cold water)
- 4.) Эрдене те мом кочда? (dark bread and butter, eggs)
- 5.) Пашаш мыняр шагатлан кайышда? (at 7:30)
- 6.) Паша гыч мыняр шагатлан толда? (at five o'clock)
- 7.) Кастене мом ыштышда? (I watched television.)
- 8.) Мыняр шагатлан *малаш вочда? (at ten o'clock)

* *малаш возаш (-ам)* 'to go to bed'

13. Answer the following questions about the text *Шочмо кече*.

- 1.) Елу деке кө тольо?
- 2.) Зоя Елум мо дене саламлыш да мом тудлан тыланыш?
- 3.) Елун шочмо кечыже кузе эртыш?
- 4.) Могай уна-влак ыльыч?
- 5.) Елу унажым мо дене сийлыш?
- 6.) Зоялан могай когыльо келшыш?
- 7.) Зоя мом кочкын ончыш?
- 8.) Зоя мом күэштнеже?

14. Translate the following sentences.

- 1.) My birthday is November 26.
- 2.) I want to bake a few pies for my younger brother's / *шольо*/ birthday.
- 3.) I baked a layered pancake.
- 4.) I invited my grandfather.
- 5.) My father's birthday was September 17.
- 6.) We baked a little cake / *торт*/ for our mother's birthday.
- 7.) I gave my little sister a big present.
- 8.) My father invited all his friends.

15. Read and translate the following letter from a pupil to her teacher.

Шергакан Нина Ивановна,

Шочмо кечыда дене шокшын саламлем, кугу пиалым да тазалыкым тыланем.

Тендан *тунемшыда
Ольга Смирнова

* *тунемше* 'pupil, student'

16. Rewrite the following two sentences using all personal pronouns.

- 1.) Мый команмелнам ыштен моштем.
- 2.) Мый сайын возен ом мошто.

17. Translate the following questions.

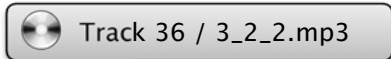
- 1.) Тый витаминан чайым ыштен моштет?
- 2.) Тиде кайык чоҥештен мошта?
- 3.) Те *н'емычла лудын моштеда?
- 4.) Нуно *мурен моштат?
- 5.) Те мом ыштен моштеда?
- 6.) Те мом ыштен ода мошто?

* *н'емыч* 'German', *мураш (-ем)* 'to sing'

18. Translate into Mari.

- 1.) We are able to write in Mari.
- 2.) I know how to bake a layered pancake.
- 3.) Can you (Sg) read Estonian /эстон йылме/?
- 4.) We cannot speak Chuvash /чуваш йылме/.
- 5.) He cannot fly.
- 6.) They do not know how to bake *egerche*.

19. Write down the dictation.

III.3. Кумшо урок: Команмелна

Track 37 / 3_3_1.mp3

I. Text

Елун палымыже команмелнам кўэштнеже. Рецептум сайын палыде, тамле команмелнам кўэшташ огеш лий, сандене тудо Елу деч команмелна рецептум кондаш йодо.

З: – Елу, тый рецептум кондаш шыч мондо?

Е: – Шым мондо, кондышым. Но мый возен шым шукто, жапем уке ыл'е. Мый «Марий кочкыш» книгам кондышым, возен нал.

«Команмелнам ышташ кум түрлө руашым ямдылыман. Кўшыл ком руашлан 150 (шўдө витле) г шўльö ложаш да 250 (кок шўдө витле) г ўмбал кўлеш. Покшел ком руашлан 50 (витле) г шўльö ложаш, 100 (шўдө) г ўмбал да 150 (шўдө витле) г кўчымö торык ал'е кефир кўлеш. Ўлыл ком руашлан 300 (кум шўдө) г шыданг ложаш да 3 – 4 (кум-ныл) муно кўлыт. Мелнам кўэштме деч кандаш шагат ончыч кўшыл ком руашым ямдылыза: шўльö ложашым ўмбал дене лугыза да шокшырак вереш шындыза. Вара ўлыл да покшел ком руашым ыштыза. Руашыш шинчалым пышташ ида мондо.

Шўльö ложашда уке гын, геркулесым налын кертыда. Мелнам кўэшташ ўлыл ком руаш дене тўнгалза. 1,5–2 (иктат пеле – кок) мм кўжгытан комым ыштыза да конгаш кўэштса. Вара тиде ком ўмбалам покшел ком руашым шўрыза да уэш конгаш шындыза. Пытартышлан кокымшо ком ўмбалам кўшыл ком руашым пыштыза да угыч кўэштса. Ямде мелнам ўй дене сайын шўрыза. Перкан лийже!»

II. Vocabulary

возен налаш (-ам)	to copy down/out	перкан лийже!	Enjoy your meal!
возен	to write, to finish	покшел	middle, center
шукташ (-ем)	writing	пытартышлан	at last, finally, in the end
г (= грамм)	gram	пышташ (-ем)	to lay, to put, to place
газ	gas	руаш	dough
геркулес	oatmeal	сандене	therefore, thus, consequently
деч ончыч	before	торык	curds
кефир	kefir	тўнгалаш (-ам)	to begin
конга	oven	угыч	again, anew
кўжгыт	width, thickness	уэш	again, anew
кўчымō	uncooked, raw	ўлыл	lower, bottom
кўчымō торык	sour clotted milk	ўмбал	sour cream
кўшыл	upper, highest	ўмбалам	on, onto
кўэштме деч ончыч	before baking	шинчал	salt
лугаш (-ем)	to mix, to blend	шукташ (-ем)	to carry out, to fulfill
мм (= миллиметр)	millimeter	шўльō	oats
мондаш (-ем)	to forget	шындаш (-ем)	to set, to place, to put
но	but	шўраш (-ем)	to grease, to oil
перкан	substantial, filling, nourishing		

III. Grammar

1. садлан, садлан кōра, сандене: These conjunctions meaning 'therefore, thus, consequently, so' introduce consecutive clauses denoting a consequence or a circumstance justified by the main clause. These clauses typically come after the main clause.

Ивук книгам налнеже, садлан библиотекеыш кая.	Ivuk wants to take out a book and so he goes to the library.
Ивук черле ыл'е, садлан кōра толын ыш керт.	Ivuk was sick and thus was not able to come.
Зоя тамле команмелнам кўэшт ок мошто, сандене Елу тудлан рецептым конда.	Zoya doesn't know how to bake a good layered pancake, so Yelu is bringing her a recipe.

2. Negative gerund in -де

Formation: The gerund is formed with the suffix *-де*, which is added to the verbal stem. The suffix is always stressed. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain

consonant clusters are automatically simplified, cf. II.1.(III.1.). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-o/-e/-ö > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I		
Infinitive	Verbal stem	Gerund in <i>-де</i>
лудаш	луд-	луд-де
налаш	нал-	нал-де
тунемаш	тунем-	тунем-де
кочкаш	кочк-	коч-де
шинчаш	шинч-	шич-де
лекташ	лект-	лек-де

Note in addition the consonant alternation *з ~ ч* in the verb *возаш (-ам)* 'to lie down; to fall': *воч-де*.

Conjugation II		
Infinitive	Verbal stem	Gerund in <i>-де</i>
возаш	возо-	возы-де
пураш	пуро-	пуры-де
илаш	иле-	илы-де
келшаш	келше-	келшы-де
каяш	кае-	кайы-де

Usage: The gerund can express various adverbial complements, such as those of manner, instrument, state, and condition, and can often be translated as 'without doing (something)'.
 Example: *Вудыш пурыде, ияш от тунем.* Without going into the water, you can't learn how to swim.
Сонарзе-влак кочде-йуде вигак чодырашке кайышт. The hunters went straight into the forest without eating or drinking.
Кузе тый пашам ыштыде илен керта? How can you live without working?

Вудыш пурыде, ияш от тунем.	Without going into the water, you can't learn how to swim.
Сонарзе-влак кочде-йуде вигак чодырашке кайышт.	The hunters went straight into the forest without eating or drinking.
Кузе тый пашам ыштыде илен керта?	How can you live without working?

3. Negation of the simple past tense I: The simple past tense I is negated with the negation verb in the past tense followed by the verbal stem. Since the verbal stem is in word-final position, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, cf. II.1.(III.1.).

Negation verb: Simple past tense I	
1Sg	шым
2Sg	шыч
3Sg	ыш
1Pl	ышна
2Pl	ышда
3Pl	ышт

	Conjugation I: лудаш		Conjugation II: возаш	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	лудым	шым луд	возышым	шым возо
2Sg	лудыч	шыч луд	возышыч	шыч возо
3Sg	лудо	ыш луд	возыш	ыш возо
1Pl	лудна	ышна луд	возышна	ышна возо
2Pl	лудда	ышда луд	возышда	ышда возо
3Pl	лудыч	ышт луд	возышт	ышт возо

The only grammatical difference between the negated present and the negated simple past tense I lies in the form of the negation verb.

	Conjugation I: толаш		Conjugation II: ышташ	
	Negated present	Negated past	Negated present	Negated past
1Sg	ом тол	шым тол	ом ыште	шым ыште
2Sg	от тол	шыч тол	от ыште	шыч ыште
3Sg	огеш (ок) тол	ыш тол	огеш (ок) ыште	ыш ыште
1Pl	огына (она) тол	ышна тол	огына (она) ыште	ышна ыште
2Pl	огыда (ода) тол	ышда тол	огыда (ода) ыште	ышда ыште
3Pl	огыт тол	ышт тол	огыт ыште	ышт ыште

IV. Words and word usage

1. Approximate numbers: When expressing approximate numbers, one possibility is to use two numbers after each other.

кум-ныл муно	three or four eggs, three to four eggs
иктат пеле – кок миллиметр	one point five to two millimeters

V. Exercises

1. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below using *садлан*, *садлан көра* or *сандене*.

- 1.) Тиде кочкыш пеш тамле, ...
- 2.) Мый когыльым күэштнем, ...
- 3.) Тиде олма пеш шерге, ...
- 4.) Тудын таче шочмо кечыже, ...
- 5.) Нунылан эрлалан пашам пытарыман, ...

- a.) ... мый тудым ом нал.
- b.) ... тудо команмелнам күэште.
- c.) ... нуно пашам кас марте ыштышт.
- d.) ... мый тудым йөратен кочкам.
- e.) ... мый ложашым налаш каем.

2. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below.

- 1.) Елун таче шочмо кечыже, садлан ...
- 2.) Мемнан ложашна уке, сандене ...
- 3.) Мый эгерчым кузе ышташ ом пале, садлан ...
- 4.) Тиде почеламут мыланем ок келше, сандене ...
- 5.) Тенгече родына тольо, садлан көра ...
- 6.) Ануш пеш черле, садлан ...
- 7.) Таче пеш шокшо, садлан көра ...

- a.) ... *ковамлан йынгыртем.
- b.) ... ме ешге *погынышна.
- c.) ... Серге тудлан *пеледышым пөлекла.
- d.) ... мый тудым ом тунем.
- e.) ... Сапаевмыт ялыш ышт кае.
- f.) ... Эчан кевытыш ложашым налаш кайыш.
- g.) ... аваже пашаш ыш кай.

* *кова* 'grandmother', *погынаш (-ем)* 'to gather, to assemble', *пеледыш* 'flower'

3. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below.

- 1.) ... садлан мый библиотекеыш каем.
- 2.) ... сандене тудо эрдене эрак кын'еле.
- 3.) ... садлан ме самоварым шындышна.
- 4.) ... садлан көра нуно чодыраш кайышт.
- 5.) ... садлан *йолын каяш вереште.

- a.) Вачи ече дене мунчалтынеже,
- b.) Мемнан йўмына шуэш,
- c.) Мылам книга күлеш,
- d.) Мыйын *таксилан оксам ыш сите,
- e.) Тений чодыраште шуко понго уло,

* *йолын* 'on foot', *ситаш (-ем)* 'to be enough, to suffice', *тений* 'this year', *такси* 'taxi'

4. Form the negative gerund of the following verbs. Example: *налаш* > *налде*.

күэшташ	сийлаш	мошташ	пышташ
ончалаш	шолаш	каяш	шындаш
почаш	пураш	тамлен налаш	
шонаш	йўаш	кочкын ончаш	
шогаш	кочкаш	пуаш	

5. Translate into English.

- 1.) Вўдыш пурыде, *ияш от тунем.
- 2.) *Шенгекет ончалде, ончыко ит кае.
- 3.) Калыкым *ужде, илышым от уж.
- 4.) *Тамым налде, кочкышым палаш ок лий.
- 5.) Пашам ыштен пытарыде ит *куане.

* *ияш (-ям)* 'to swim', *шенгекет* 'behind you' /postposition *шенгеке* 'behind' + possessive suffix/, *ужаш (-ам)* 'to see', *там* 'taste' (*тамым налаш* = *тамлен налаш* 'to taste'), *куанаш (-ем)* 'to be happy/glad'

6. Form the negative gerund of the verb in parentheses and translate the sentences into English.

- 1.) Чайым (йўаш) ит кай.
- 2.) Молан пашаш (кочкаш) кает?
- 3.) Унам (сийлаш) ок лий.
- 4.) Кузе тый (пашам ышташ) илен керат?
- 5.) Кочкышым тамлен (налаш) ит *мокто.
- 6.) Эмым (йўаш), от тёрлане.
- 7.) Пашам (пытараш), мўнгышкў ит кай.

* *мокташ (-ем)* 'to praise', *тёрланаш (-ем)* 'to recover, to get better'

7. Form negative gerunds from the following verbs and insert them into the appropriate sentences: *саламлаш, мушкаш, ышташ, кудашаш, *ойлаш*

- 1.) *Кидым ... , кочкаш ит шич.
- 2.) *Пальтом ... , ончыко ит эрте.
- 3.) Молан ... эртен кает?
- 4.) Йолташым ... ок лий.
- 5.) Урокым ... , школыш ит кай.

* *ойлаш (-ем)* 'to say, to tell', *кид* 'arm, hand', *пальто* '(over)coat'

8. Rewrite the following sentences using all personal pronouns.

- 1.) Мый шõрым шым нал.
- 2.) Мый театрыш шым кай.

9. Negate the following sentences.

- 1.) Мый тенггече эгерчым кӯэштым.
- 2.) Кочам шылым нал'е.
- 3.) Ме чодыраште шуко понгым погышна.
- 4.) Эчанлан кугу *кол вереште.
- 5.) Туныктышо Эчаным урокышто йодо.
- 6.) Тудо йолташыжым саламлыш.
- 7.) Зоя когыльым кочко.
- 8.) Тудын кангашыже мыланем келшыш.
- 9.) Кочат кастене тольо.
- 10.) Йоча *йолжым йуштõ вӯд дене мушко.
- 11.) Ме пашанам жапыштыже пытарышна.

* *кол* 'fish', *йол* 'leg, foot'

10. Complete the following dialogues, giving negative answers.

- a) – Эчан, тый пашатым пытарышыч? – Уке, шым пытаре.
 – А йолташет пытарыш? – Уке, тудат
 – Эчан ден Ивук, те пашадам ... ? – Уке,
 – Эчан ден Ивук пашаштым ... ? – Уке,
- b) – Серге, тый тенггече телевизор дене футболым ончышыч?
 – Уке,
 – А Елу ... ? – Уке, тудат
 – А Эчан ден йолташыже? – Уке, нунат

* *телевизор* 'television', *футбол* 'football, soccer'

11. Translate the answers given to the following questions into Mari.

- 1.) Тудо молан когыльым ыш кўэшт? (He doesn't know how to bake pies.)
- 2.) Те молан нуным ышда саламле? (We didn't see them.)
- 3.) Те молан ышда кай? (I was sick yesterday.)
- 4.) Тый молан тудым шыч ўж? (She isn't my friend.)
- 5.) Тудо тыланет молан книгажым ыш пу? (He didn't come to school today.)

12. Give negative answers and explain that you will be doing these things at a later point (denoted in English in parentheses). Example: *Тый пашатым пытарышыч? – Уке, шым пытаре, эрла пытарем.*

- 1.) Тый Ю. Артамоновын *романжым лудыч? (in summer)
- 2.) Тый Когойлан *серышым возышыч? (tomorrow)
- 3.) Тый книгам библиотекеште нальыч? (on Monday)
- 4.) Тый кечываллан кочкич? (in the evening)

* *роман* 'novel', *серыш* 'letter'

13. Give negative answers to the following questions.

- Тый книгам шыч нал? – Уке, шым нал.
- Тый *текстым шыч луд? – Уке,
- Тый уроклан шыч ямдылалт? – Уке,
- Тый пашашке шыч кай? – Уке,
- Тый понгым шыч пого? – Уке,

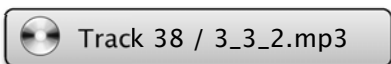
* *текст* 'text'

14. Replace the pronoun *тый* in the questions of the previous exercise with *те* and then give two negative answers, reflecting the fact that *те* can be the second person plural pronoun (answer: *ме*) or the second person polite form singular and plural (answers: *мый* or *ме*). Example: *Те книгам ышда нал? – Уке, шым нал. Уке, ышна нал.*

15. Today Vachi was quite lazy. Translate into Mari everything that he did not do.

- 1.) He didn't help me.
- 2.) He didn't prepare the noon meal. / *кечывал кочкишым ямдылаш* /
- 3.) He didn't go to the store.
- 4.) He didn't buy (any) bread.
- 5.) He didn't bake (any) pies (Sg).
- 6.) He didn't gather (any) mushrooms (Sg).
- 7.) He didn't wash the spoons (Sg).

16. Write down the dictation.

III.4. Нылымше урок: Марий-влак мом кочкыт?

Track 39 / 3_4_1.mp3

I. Text

Марий калыкын илышыже ожнысек пүртүс дене кылдалтын, садлан тудын кочкышыштыжат чодыра поянлык шке палыжым коден. Шошым марий-влак түрлө шудым (почкалтышым, шинчаланшудым) погеныт да шұрым шолтеныт. Тыгай шұр витаминлан поян да тазалыклан пайдале лийын. Кенгежым да шыжым кол да понгго шұрым кочкыныт, вет марий кундемыште энгерыште түрлө-түрлө кол уло, а чодыраште шуко понгго шочеш. Шыл шұрым ожно телым веле кочкыныт, а кызыт – идалык мучко. Марий-влак шопо да шинчалтыме кочкышым эре йөретен кочкыт: шуктымо ковыштам, шинчалтыме понггым, киярым. Шөр да муно кочкышат марий-влакын үстембалнышт чўчкыдын лиеда: подкогыльо, пулашкамуно, салмамуно, муно тувыртыш, туара да молат.

А пайремлан мом гына марий вате ок кўэшт: шемшыдан ал'е шўльö мелнам, команмелнам, түрлө когылым, перемечым (нõшмõ, паренге, торык перемечым), эгерчым, уячам. Тошто марийын йўлаже почеш оръен ватын усталыкшым мелнам кўэштме дене тергеныт.

Калык мут
Шулдо колын лемже шопо.

II. Vocabulary

веле	only /cf. IV.1./	почкалтыш	nettle
да молат	and others, et al.	поян	rich
илыш	life	поянлык	riches, fortune, wealth
йӱратен кочкаш (-ам)	to like to eat, to eat with pleasure	пулашкамуно	omelet
йӱла	custom(s)	пӱртӱс	nature
кияр	cucumber	салмамуно	fried eggs
ковышта	cabbage	тергаш (-ем)	to check, to inspect, to examine
кодаш (-ем)	to leave (trans.) /cf. II.3.(IV.8.)/	тошто	old
кол	fish	тошто марий	ancient Maris, forefathers
кундем	area, region, district	туара	curd cake, cheese pastry
кылдалташ (-ам)	to be connected	тувыртыш	curds
лем	broth, bouillon	тӱрлӧ-тӱрлӧ	all kinds of, various, diverse /cf. IV.2./
лиедаш (-ем)	to be, to happen	тыгай	such a (one), this kind (of) /cf. IV.5./
моло	other, another	усталык	skill, mastery
муно тувыртыш	milk soup with egg	ӱстембалне	on the table /cf. IV.4./
мучко	along, through, throughout	ӱяча	small round loaf of bread
нӱшмӧ	seed, hemp seed	шемшыдаг	buckwheat
ожно	earlier, long ago	шинчаланшудо	sorrel
ожнысек	for a long time, since early times	шинчалташ (-ем)	to salt
орӱен вате	young married woman	шинчалтыме	salted, salty
пайдале	useful, beneficial	шуктымо	sour, fermented, pickled
пале	mark, sign	шӱр	soup
перемеч	curd tart, curd roll	ӱнер	river
		эре	always

III. Grammar

1. Derivational suffixes forming temporal adverbs

a) -сек: This suffix can be added to a few words with a temporal meaning to indicate the beginning of something, i.e., answering the question 'since when, how long'. The most important formations are listed below. (This suffix is not productive, i.e., one should not attempt to form other words with it.)

кунам	when?	кунамсек	since when?
тунам	then	тунамсек	since then
икече	the last time; not long ago	икечсек	since the last time; for a long time
ожно	earlier, long ago	ожнысек	from olden times
тенгече	yesterday	тенгечсек	since yesterday
ўмаште	last year	ўмашсек	since last year
шукерте	long ago	шукертсек	for a long time
эрдене	morning	эрденысек	since morning

Note in addition the postposition *годсек* 'since', e.g., *эр годсек* 'since morning', *шочмо годсек* 'since birth', *изи годсек* 'since (one's) early years', *кок ий годсек* 'for two years'.

b) *-н'ек*. This non-productive suffix has the same meaning as *-сек*, but is even more limited in its usage. Below are two examples:

изи	small	изин'ек	since (one's) early years
рвезе	boy	рвезын'ек	from/in one's youth

2. Verbal derivational suffixes

a) *-алт* (conjugation I): This suffix is used to form passive, intransitive and/or reflexive verbs. In this function, it is fully productive – it can be freely attached to a very large number of verbal stems.

кылдаш (-ем)	to connect	кылдалташ (-ам)	to be connected
ямдылаш (-ем)	to prepare	ямдылалташ (-ам)	to be prepared, to prepare oneself
возаш (-ем)	to write	возалташ (-ам)	to be written
петыраш (-ем)	to close (trans.)	петыралташ (-ам)	to close (intr.)

Тый «еш» мутым мо дене кылдет?	What do you connect with the word "family"?
Шуко лўмлō егын илышыже Йошкар-Ола дене кылдалтын.	The lives of many famous people were connected with Yoshkar-Ola.
Эчан, урокетым ямдыле!	Echan, prepare your lessons!
Уроклан ямдылалташ кўлеш.	You should prepare yourself for your lessons.
Шўжарем у пьесым возынеже.	My little sister wants to write a new play.
Марий лўм Өрмōк рушла Эрмэк семын возалтеш.	The Mari name Өrmōk is written as Ermek in Russian.
Омсам петыре.	Close the door.
Поезд шогалеш. Омса почылтеш, петыралтеш.	The train stops. The doors open and close.

b) *-алт* (conjugation II): This suffix is used to form momentary verbs that denote short or repeated actions. It is not as productive as its first conjugation counterpart above.

канаш (-ем)	to rest	каналташ (-ем)	to rest, to relax
шонаш (-ем)	to think	шоналташ (-ем)	to think, to consider
вучаш (-ем)	to wait	вучалташ (-ем)	to wait (a little)

c) *-ед/-эд* (conjugation II): This suffix is mainly used to form frequentative verbs from other verbs. It is not productive.

лияш (-ям)	to be	лиедаш (-ем)	to be, to happen
пуаш (-эм)	to give	пуэдаш (-ем)	to give, to hand out
кошташ (-ам)	to go	коштедаш (-ем)	to stroll, to wander

3. **Participles:** Mari has a total of four participles, which play a major role in the syntax of Mari sentences. In this lesson two of them, the active and the passive participles, will be presented.

Active participle (formation): The suffix of the active participle is *-шо/-ше/-шө*, with the variants being used in accordance with the rules of vowel harmony. The suffix is added to the verbal stem. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, cf. II.1.(III.1.). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-o/-e/-ö > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I			
Infinitive		Verbal stem	Active participle
лудаш	to read	луд-	луд-шо
тунемаш	to learn	тунем-	тунем-ше
лүдаш	to be afraid of	лүд-	лүд-шө
кочкаш	to eat	кочк-	коч-шо
шинчаш	to sit down	шинч-	шинч-ше

Conjugation II			
Infinitive		Verbal stem	Active participle
кутыраш	to speak	кутыро-	кутыры-шо
илаш	to sleep	иле-	илы-ше
түлаш	to pay	түлө-	түлы-шө
каяш	to go	кае-	кайы-ше

Active participle (usage): In many cases the Mari active participle corresponds to an English verbal form ending in *-ing*.

1) The active participle is most often used as an attribute positioned before a noun. In most of such cases it is necessary in English for it to follow the noun it modifies or for it to be used in a relative clause.

книгам лудшо йоча-влак	children (who are) reading a book
пашаш вашкыше туныктышо	teacher (who is) hurrying to work

2) It can appear as a nominal predicative.

Кочам пеш шуко лудшо ыл'е.	My grandfather read a lot. (... was a great reader.)
----------------------------	--

3) Many active participles have also been substantivized, i.e., they can be used as nouns.

Infinitive		Active participle	Translation
лудаш	to read	лудшо	reader
туныкташ	to teach	туныктышо	teacher
тунемаш	to learn	тунемше	pupil

Passive participle (formation): The suffix of the passive participle is *-мо/-ме/-мӧ*, with the variants being used in accordance with the rules of vowel harmony. The suffix is added to the verbal stem. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, cf. II.1.(III.1.). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-о/-е/-ӧ > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I			
Infinitive		Verbal stem	Passive participle
лудаш	to read	луд-	луд-мо
налаш	to take, to buy	нал-	нал-ме
ўжаш	to invite	ўж-	ўж-шӧ
кочкаш	to eat	кочк-	коч-мо

Conjugation II			
Infinitive		Verbal stem	Active participle
возаш	to write	возо-	возы-мо
йӧраташ	to love, to like	йӧрате-	йӧраты-ме
тўлаш	to pay	тўлӧ-	тўлы-мӧ

Passive participle (usage): In many cases the Mari passive participle corresponds to an English past participle.

1) The passive participle is often used as an attribute positioned before a noun. In most of such cases it is necessary in English for it to follow the noun it modifies or for it to be used in a relative clause.

КОЛЫШТМО МУТ	the word (which has been/was) heard
НАЛМЕ ПӨЛЕК	the present (which has been/was) bought

2) It can appear as the predicate of an impersonal, passive sentence.

«Марий Эл» газетеш Ивукын ачаж нерген возымо.	Ivuk's father was written about in the newspaper "Mari El".
Омсам почмо.	The door is open. (The door was/has been opened.)

In such cases the passive participle is negated with *ОГЫЛ*.

- Серышым возымо?	- Has the letter been written?
- Уке, возымо огыл.	- No, it hasn't been written.

3) Some passive participles have also been substantivized, i.e., they can be used as nouns.

Infinitive		Active participle	Meaning
палаш	to know	палыме	acquaintance
йөраташ	to love	йөратыме	darling, beloved

Many constructions with passive participles have been lexicalized, e.g., *шочмо кече* 'birthday', *илыме вер* 'place of residence'. Some can even be written in one word: *кочмывер* (< *кочмо вер*) 'cafeteria'.

4) Passive participle + possessive suffixes and *шуаш* (-ам) 'to arrive, to come to': This construction, consisting of the passive participle with a possessive suffix and followed by a third person singular form of the verb *шуаш*, is often used to express 'to want to do something; to feel like doing something'. As is also the case with nominals, the possessive suffixes can be used in conjunction with the genitive forms of the personal pronouns or the genitive forms can replace the possessive suffixes altogether (*кочмем* ~ *МЫЙЫН КОЧМЕМ* ~ *МЫЙЫН КОЧМО*).

	Passive participle + possessive suffix	
	кочкаш > кочмо	йүаш > йүмө
1Sg	кочмем	йүмем
2Sg	кочмет	йүмет
3Sg	кочмыжо	йүмыжө
1Pl	кочмына	йүмына
2Pl	кочмыда	йүмыда
3Pl	кочмышт	йүмышт

Examples of the complete construction: ('I (don't) feel like eating. I would (not) like to eat', etc.)

	Positive	Negative
1Sg	(Мыйын) кочмем шуэш.	(Мыйын) кочмем огеш (ок) шу.
2Sg	(Тыйын) кочмет шуэш.	(Тыйын) кочмет огеш (ок) шу.
3Sg	(Тудын) кочмыжо шуэш.	(Тудын) кочмыжо огеш (ок) шу.
1Pl	(Мемнан) кочмына шуэш.	(Мемнан) кочмына огеш (ок) шу.
2Pl	(Тендан) кочмыда шуэш.	(Тендан) кочмыда огеш (ок) шу.
3Pl	(Нунын) кочмышт шуэш.	(Нунын) кочмышт огеш (ок) шу.

Олашке мыйын кайыдем шуэш.	I feel like going to the city.
Олашке мыйын кайыдем огеш шу.	I don't feel like going to the city.

5) Passive participle with temporal postpositions: A number of temporal postpositions can be used with passive participles, for example *деч ончыч* 'before': *мелнам кўэштме деч кандаш шагат ончыч* 'eight hours before baking the crepe' - cf. IV.2.(III.3.).

4. Simple past tense II

Formation (positive): The basis for the positive simple past tense II is the gerund in *-н* - cf. II.4.(III.1.). Note that for first conjugation verbs the basis is always the full form in *-ын* (i.e., the short form without this ending is not used when forming this tense). Second conjugation verbs have the usual ending in *-ен* (*-эн*). The following endings are added to this basis in both conjugations. Note that in the third person singular there is no further ending, i.e., the simple past tense II consists of the gerund in *-н* alone.

1Sg	-ам
2Sg	-ат
3Sg	∅
1Pl	-на
2Pl	-да
3Pl	-ыт

Conjugation I			
	лудаш > лудын	кочкаш > кочкын	налаш > налын
1Sg	лудынам	кочкынам	налынам
2Sg	лудынат	кочкынат	налынат
3Sg	лудын	кочкын	налын
1Pl	лудынна	кочкынна	налынна
2Pl	лудында	кочкында	налында
3Pl	лудыныт	кочкыныт	налыныт

Conjugation II			
	илаш > илен	пураш > пурен	возаш > возен
1Sg	иленам	пуренам	возенам
2Sg	иленат	пуренат	возенат
3Sg	илен	пурен	возен
1Pl	иленна	пуренна	возенна
2Pl	иленда	пуренда	возенда
3Pl	иленыт	пуреныт	возеныт

Formation (negative): The negative forms of the simple past tense II are formed with the gerund in *-н* followed by negated present tense forms of *улаш* 'to be': *омыл, отыл, огыл, огынал (онал), огыдал (одал), огытыл*, cf. II.2.(III.2.).

	лудаш > лудын	возаш > возен
1Sg	лудын омыл	возен омыл
2Sg	лудын отыл	возен отыл
3Sg	лудын огыл	возен огыл
1Pl	лудын огынал (онал)	возен огынал (онал)
2Pl	лудын огыдал (одал)	возен огыдал (одал)
3Pl	лудын огытыл	возен огытыл

'to be': In the simple past tense II the verb *лияш (-ям)* 'to be, to become' is regularly employed instead of *улаш (-ам)* 'to be'. The forms are as follows:

	Positive	Negative
1Sg	лийынам	лийын омыл
2Sg	лийынат	лийын отыл
3Sg	лийын	лийын огыл
1Pl	лийынна	лийын огынал (онал)
2Pl	лийында	лийын огыдал (одал)
3Pl	лийыныт	лийын огытыл

Usage: Compared with the simple past tense I, the simple past tense II is used for actions completed further back in the past that are further away from and not connected with the moment of speech.

Тудо тенгече толын, кызыт кинош кайыш.	He came yesterday; now he went (has gone) to the movies.
Тудо чыла каласен. Тый мом каласышыч?	He said everything. What did you say (just now)?

Whether the speaker considers an action in the past to be connected with the moment of speech is, of course, subjective. Thus, the following dialogue about the same action is quite possible if the first speaker connects the action with the moment of speech and the second speaker does not.

- Тый кунам тольыч? - Мый тенгече толынам.	- When did you come? - I came yesterday.
---	---

IV. Words and word usage

1. веле – гына: Both words can mean ‘only’ and come after the word they refer to.

Шыл шўрым ожно телым веле кочкыныт.	In former times they ate meat soup only in the winter.
Ик книгам гына нальым.	I bought only one book.
А пайремлан мом гына марий вате ок кўэшт.	And on holidays just what (what only) doesn't a Mari woman bake!

2. тўрлө–тўрлө ‘all kinds of, varying, diverse’: This word (< *тўрлө* ‘different’) is a good example of reduplication with an intensifying nuance, cf. I.3.(IV.4.).

3. -лан + поян: The adjective *поян* ‘rich’ is used with the dative case in the sense ‘to be rich in something’.

Марий чодыра понгылан поян.	The Mari forests are rich in mushrooms.
-----------------------------	---

4. ўстембалне ‘on the table’: The word *ўстембалне* ‘on the table’ and *ўстембак(е)* ‘onto the table’ (cf. II.1.) are the result of the melding of the word *ўстел* ‘table’ with the postpositions *ўмбак(е)* ‘onto’ and *ўмбалне* ‘on’. These postpositions will be discussed in more detail in IV.1.(III.2.).

5. тыгай – тугай ‘such a (one), this/that kind of’: These two words are very similar in meaning, but can differ in what they refer to: *тыгай* ‘this kind of, such a ... (like this)’, *тугай* ‘that kind of, such a ... (like that)’.

6. йўратен: This gerund from *йўраташ* ‘to like, to love’ is often paired with a verb to denote that one likes to do something: *йўратен лудаш* ‘to like to read’, *йўратен кочкаш* ‘to like to eat’.

Мый марий радио передачым йўратен колыштам.	I like to listen to Mari radio programs.
Тудо кол шўрым йўратен кочкеш.	(S)he likes to eat fish soup.
Йоча-влак В. Колумбын почеламутшым йўратен лудыт.	The children like to read Valentin Kolumb's poems.

V. Exercises

1. Form the active participle of the following verbs.

шолташ	саламлаш	йўраташ	пуаш
налаш	лудаш	келшаш	шочаш
шогаш	возаш (-ем)	колышташ	
ужалаш	туныкташ	*малаш	

* *малаш (-ем)* ‘to sleep’

2. Form constructions with the active participle. Example: *йоча – шуко книгам лудаш > шуко книгам лудшо йоча*

1.) вүд – шолаш пураш	5.) уна – *үстелтөрыштө шинчаш
2.) ең – шуко кутыраш йөраташ	6.) йоча – шүргым мушкаш
3.) йолташ – мыланем келшаш	7.) туныктышо – пашаш вашкаш
4.) ўдыр – *эрдене эрак кын'елаш	8.) пушенге –ужаргаш тўнгалаш.

* *эрдене эрак* 'early in the morning', *үстелтөрыштө шинчаш (-ем)* 'to sit at the table'

3. Form the passive participle of the following verbs.

шинчалташ	лудаш	шочаш	налаш
йөраташ	келшаш	ямдылаш	шолташ
күэшташ	возаш (-ем)	почаш	

4. Give negative answers to the following questions. Example: *Шўрым шинчалтыме? – Уке, шинчалтыме огыл.*

1.) Пашам тергыме?	4.) Кевытым почмо?
2.) Шўрым шолтымо?	5.) *Серышым возымо?
3.) Мелнам күэштме?	6.) Киндым налме?

* *серыш* 'letter'

5. Read the following dialogues and then rewrite them using the words given.

- a) – *Газетыште мом возымо?
– Шуко *онгайым возымо.

*журнал – онгай *статья

- b) – Чавайнын *произведенийжым могай йылмыш *кусарыме?
– *Н'емыч, *француз, венгр, *эстон да моло йылмышкат.
– А *руш йылмыш кусарыме?
– Кусарыме.

В. Колумб – венгр, н'емыч йылме

* *газет* 'newspaper', *онгай* 'interesting', *журнал* 'magazine', *статья* 'article, essay', *произведений* 'work(s)', *кусараш (-ем)* 'to translate' *н'емыч* 'German', *француз* 'French', *эстон* 'Estonian', *руш* 'Russian'

6. Translate the following participial expressions.

1.) йӧратыме йолташ	8.) келшыме йолташ
2.) шолтымо вӱд	9.) возымо серыш
3.) налме пӧлек	10.) пуымо пӧлек
4.) вучымо жап	11.) кӱэштме мелна
5.) лудмо книга	12.) ямдылыме паша
6.) коштмо *корно	13.) почмо кевыт
7.) колыштмо мут	14.) погымо кияр

* *корно* 'road, way, path'

7. Which of the two participles in parentheses is appropriate when used with the noun that follows?

- 1.) (кӱэштме, кӱэштше) когыльо
- 2.) (лудшо, лудмо) *студент
- 3.) (ӱжшӧ, ӱжмӧ) уна
- 4.) (илыме, илыше) вер
- 5.) (шолтымо, шолтышо) чай
- 6.) (чонгештыше, чонгештыме) кайык
- 7.) (ыштыме, ыштыше) паша

* *студент* '(university) student'

8. Form positive and negative sentences using the construction 'passive participle + possessive suffix + *шуаш*'. Example: *мый, кочкаш* > *Мыйын кочмем шуэш. Мыйын кочмем ок шу.*

- 1.) мый, ече дене мунчалташ
- 2.) тый, серышым возаш
- 3.) тудо, книгаг лудаш
- 4.) ме, *кинош каяш
- 5.) те, *радиом колышташ
- 6.) нуно, мӧнгыштӧ шинчаш
- 7.) туныктышо, тудын дене кутыраш
- 8.) Эчан, тудым вучаш
- 9.) *рвезе-влак, эрдене эрак кын'елаш

* *кино* 'cinema; movie', *радио* 'radio', *рвезе* 'boy'

9. Rewrite the following sentences replacing *МЫЙ* with the other personal pronouns.

- 1.) Мый ялеш шочынам.
- 2.) Мый шӱрым шинчалтенам.

10. Put the following text into the simple past tense II.

Кочам ялыште ила. Тудо школышто пашам ышта, шке пашажым йӧрата. Чылан мыйын кочам *пагалат.

* *пагалаш* (-ем) 'to respect, to honor'

11. Put the following sentences into the simple past tense II.

- 1.) Мичу библиотекеш кая. Тудо тушто книгам налеш.
- 2.) Елу родыжым шке декше ўжеш. Тудо тамле понго шўрым шолта.
- 3.) Эчан школышто сайын тунемеш.
- 4.) Кок арняште лум шула.
- 5.) Ўдыр рушарнян ече дене мунчалта.

12. Put the verbs in parentheses into the simple past tense II.

- 1.) Тудо подкогыльым (кочкаш).
- 2.) Мый совла ден кўзым (налаш).
- 3.) Йоча ечылан оксам (тўлаш).
- 4.) Эчанлан мӧнгышкӧ каяш (верешташ).
- 5.) Ме шинчаланшудо когыльым тамлен (ончаш).
- 6.) Йолташем Санкт-Петербургыш *самолёт дене чоҗештен (каяш).

* *самолёт* 'airplane', *Санкт-Петербург* 'St. Petersburg'

13. Reply to the following requests not to do something by saying that you have already done it. Example: *Шинчалым ит пыште.* > *Мый пыштенам.*

- 1.) Руашым ит луго.
- 2.) Конгам ончалаш ит мондо.
- 3.) Вўдым ит шолто.
- 4.) Таче мелнам ит кўэшт.
- 5.) *Пальтоэтым ит кудаш.
- 6.) *Окнам ит поч.
- 7.) Киндым ит коч.

* *пальто* '(over)coat', *окна* 'window'

14. Rewrite the previous exercise, putting the verbs in the imperative sentences into the second person plural and replying in the first person plural. Change the possessive suffix in sentence 5. Example: *Шинчалым ида пыште.* – *Ме пыштенна.*

15. Complete the following dialogues putting the verbs given into the simple past tense II in the appropriate person.

- a) - Тый тенггече кинош миенат?
 - (мияш)
 - Мом вара онченат?
 - А. Тарковскийын «Андрей Рублёв» лүман фильмим (ончаш)
 - Тиде фильм тыланет ... ? (келшаш)
 - Пеш (келшаш)
- b) - Шочмо кечышкет көм ұжынат?
 - Ұдыр йолташемим (ұжаш)
 - Ават могай когыльым ... ? (күэшташ)
 - Паренге когыльым (күэшташ)

* *фильм* 'film, movie'

16. Rewrite the following sentences replacing *мый* with the other personal pronouns.

- 1.) Мый тиде книгаг налын омыл.
- 2.) Мый тиде пашам терген омыл.

17. Negate the following sentences.

- 1.) Мый тудым таче *ужынам.
- 2.) Ме тидын нерген кутыренна.
- 3.) Йолташем мыйым шочмо кечем дене саламлен.
- 4.) Тенггече йүр йүрын.
- 5.) Пошкудо мыланем сай кангашым пуэн.
- 6.) Тый пашатым пытаренат.
- 7.) Мый шольымлан урокым ышташ полшенам.

* *ужаш (-ам)* 'to see', *шольо* '(younger) brother'

18. Give negative answers in the simple past tense II.

- a) - Тый таче тудын дене урок нерген кутыренат?
 - Уке, (кутыраш)
 - Молан?
 - Мый тудым таче (ужаш)
- b) - Тый таче кочкынат?
 - Уке, (кочкаш)
 - Молан?
 - Кочмем (шуаш)
- c) - Те (Pl.) шуко колым *кученда?
 - Уке, ... (кучаш)
 - Молан?
 - Кол (*чүнгаш).

- d) – Те тенгече *паркыш миенда?
 – Уке, ... (мияш)
 – Молан?
 – Жап (лияш).

* *кучаш (-ем)* ‘to catch’, *чўн-гаш (-ем)* ‘to bite’, *парк* ‘park’

19. Translate the following sentences into Mari asking your friend why (s)he didn't do various things. Use the simple past tense II.

- 1.) Why didn't you catch any fish? / *КОЛЫМ КУЧАШ*/
- 2.) Why didn't you talk with Echan about the lesson?
- 3.) Why didn't you put the book in its place? / *ВЕРЫШ ПЫШТАШ*/
- 4.) Why didn't you return in time? / *ЖАПЫШТЕ ПӨРТЫЛАШ*/
- 5.) Why didn't you invite your (younger) brother?

20. Translate the following sentences into Mari in which a teacher asks a wayward student why (s)he didn't do various things. Use the simple past tense II.

- 1.) Why didn't you do the exercise? / *УПРАЖНЕНИЙ*/
- 2.) Why didn't you read the text? / *ТЕКСТ*/
- 3.) Why didn't you write the essay? / *СОЧИНЕНИЙ*/
- 4.) Why didn't you prepare for the lesson? / *УРОКЛАН ЯМДЫЛАЛТАШ*/
- 5.) Why didn't you help your friend?

21. Use adverbs with –*сек*.

- 1.) Тый тудым (кунам) палет? – (Ожно).
- 2.) Те (кунам) пашам ыштеда? – (Эрдене).
- 3.) Те (кунам) унам вучеда? – (Тенгече).

22. Note the possible positioning of the word *ИЗИН'ЕК* in the following sentence and then insert it three times in each of the sentences in the exercise: [Изин'ек] мый [изин'ек] ече дене [изин'ек] мунчалтен моштем.

- 1.) Тудо англичанла кутыра.
- 2.) Йоча *маркым пога.
- 3.) Мичун эргыже лудаш тунемын.
- 4.) Маринан ўдыржө музыкым йората.
- 5.) Мыйын йолташем почеламутым воза.

* *англичан* ‘English’, *марке* ‘stamp’ *музык* ‘music’

23. Translate.

- 1.) Сапаевмыт кече мучко садыште пашам ыштеныт.
- 2.) Таче Осып пеш *пиалан: кол почеш колым куча.
- 3.) Микушын ватыже Морко кундем гыч.
- 4.) Мирон чодыра нерген веле кутыраш йөрата.
- 5.) Теле мучко йўштö кече *шогыш.
- 6.) Римма идалык мучко йолташыжым *вучен илыш.

* *пиалан* 'happy', *шогаш (-ем)*: in connection with weather conditions also 'to be', *вучен илаш (-ем)* 'to wait (for a longer period)'

24. Insert the following words in the appropriate sentence in the proper forms. (*кол, понго, парк, чодыра, витамин*)

- 1.) Мемнан кундем ... поян.
- 2.) Мемнан энгер ... поян.
- 3.) Мемнан чодыра ... поян.
- 4.) Почкалтыш шўр ... поян.
- 5.) Йошкар-Ола ... поян.

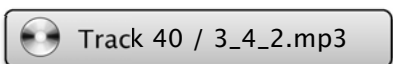
25. Answer the following questions.

- Тый мом кочнет? (паренге когыльо, понго когыльо, подкогыльо, пулашкамуно)
- Ават мом шолтен? (понго шўр, шыл шўр, почкалтыш шўр)
- Те (Pl.) шыжым мом шуктынеда? (кияр, ковышта, понго)

26. Answer the following questions about the text *Марий-влак мом кочкыт?*

- 1.) Марий калыкын илышыже мо дене кылдалтын?
- 2.) Марий-влак шошым могай шўрым шолтеныт?
- 3.) Почкалтыш шўр молан поян?
- 4.) Кол да понго шўрым марий-влак кунам кочкыныт?
- 5.) Могай кочкышым марий-влак эре йөратен кочкыт?
- 6.) Шөр да муно дене марий-влак могай кочкышым ямдылат?
- 7.) Пайремлан марий вате мом ямдыла?
- 8.) Оръенг ватын усталыкшым марий-влак мо дене тергат?

27. Write down the dictation.

III.5. Ушештарымаш

1. Desiderative mood

Conjugation I: йодаш		
	Positive	Negative
1Sg	йоднем	ынем йод
2Sg	йоднет	ынет йод
3Sg	йоднеже	ынеж йод
1Pl	йоднена	ынена йод
2Pl	йоднеда	ынеда йод
3Pl	йоднешт	ынешт йод

Conjugation II: ужалаш		
	Positive	Negative
1Sg	ужалынем	ынем ужале
2Sg	ужалынет	ынет ужале
3Sg	ужалынеже	ынеж ужале
1Pl	ужалынена	ынена ужале
2Pl	ужалынеда	ынеда ужале
3Pl	ужалынешт	ынешт ужале

2. Simple past tense I

Conjugation I: йодаш		
	Positive	Negative
1Sg	йодым	шым йод
2Sg	йодыч	шыч йод
3Sg	йодо	ыш йод
1Pl	йодна	ышна йод
2Pl	йодда	ышда йод
3Pl	йодыч	ышт йод

Conjugation I: кочкаш (Consonant cluster simplification)		
	Positive	Negative
1Sg	кочкым	шым коч
2Sg	кочкыч	шыч коч
3Sg	кочко	ыш коч
1Pl	<i>кочна</i>	ышна коч
2Pl	<i>кочда</i>	ышда коч
3Pl	кочкыч	ышт коч

Conjugation I: манаш (Palatalization of stem-final л, н)		
	Positive	Negative
1Sg	маньым	шым ман
2Sg	маньыч	шыч ман
3Sg	ман'е	ыш ман
1Pl	<i>манна</i>	ышна ман
2Pl	<i>манда</i>	ышда ман
3Pl	маньыч	ышт ман

Conjugation II: саламлаш		
	Positive	Negative
1Sg	саламлышым	шым саламле
2Sg	саламлышыч	шыч саламле
3Sg	саламлыш	ыш саламле
1Pl	саламлышна	ышна саламле
2Pl	саламлышда	ышда саламле
3Pl	саламлышт	ышт саламле

3. Simple past tense II

Conjugation I: тўн алаш		
	Positive	Negative
1Sg	тўн алынам	тўн алын омыл
2Sg	тўн алынат	тўн алын отыл
3Sg	тўн алын	тўн алын огыл
1Pl	тўн алынна	тўн алын огынал (онал)
2Pl	тўн алында	тўн алын огыдал (одал)
3Pl	тўн алыныт	тўн алын огытыл

Conjugation II: шонаш		
	Positive	Negative
1Sg	шоненам	шонен омыл
2Sg	шоненат	шонен отыл
3Sg	шонен	шонен огыл
1Pl	шоненна	шонен огынал (онал)
2Pl	шоненда	шонен огыдал (одал)
3Pl	шоненыт	шонен огытыл

4. Negative gerund in -де

Conjugation I: кочкаш > кочде

Кочде, школыш ида кай!	Don't go to school without eating first.
------------------------	--

Conjugation II: висаш > висыде

Висыде, ложашым ида пыште!	Don't add flour without weighing it first.
----------------------------	--

5. Active and passive participles

Conjugation I: лудаш > лудшо ~ лудмо; кочкаш > кочшо ~ кочмо

Conjugation II: йораташ > йоратыше ~ йоратыме

лудшо йоча йоратыше ава кочшо ег лудшо-влак
лудмо книга йоратыме йоча кочмо шуэш кочшо-влак

6. Formation of adjectives from nouns with -ан and -се/-со/-сö

пиал > пиалан илыш кече > кечан кече
чодыра > чодырасе шудо ял > ялысе йўла

7. Usage of adjectives as nouns

*самырык > Самырык-влак *толын пуреныт.

изи > Изим *чаманаш күлеш.

* *самырык* 'young', *толын пураш (-ем)* 'to arrive, to enter', *чаманаш (-ем)* 'to feel sorry for'

8. Formation of adverbs from adjectives with -ын (-н)

шокшо > шокшын тамле > тамлын шерге > шергын
йўштö > йўштын пайдале > пайдалын шулдо > шулдын

9. Conjunctions

садлан, сандене, садлан көра

Ивук черле ыл'е, садлан толын ыш керт.	Ivuk was sick and so he couldn't come.
--	--

гын

Кайык-влак чонгештен каят гын, шыже толеш.	If the birds are flying away, fall is coming.
--	---

Exercises

1. Put the verbs into the desiderative mood.

- 1.) Мыйын таче шочмо кечем. Мый йолташемым *унала (ўжаш).
- 2.) Мыйын окса уке. Мый тендан деч оксам (йодаш).
- 3.) Мый *кассиш (каяш) да *пачерлан оксам (тўлаш).
- 4.) Самоварна шолаш (пураш).
- 5.) Ануш ўячам (кўэшташ).
- 6.) Ме кенгежым ялыш (каяш).

* *унала ўжаш (-ам)* 'to invite somebody (to be one's guest)', *кассе* 'savings bank; cash desk', *пачер* 'apartment'

2. Tell what you want to do.

- 1.) I want to become a teacher.
- 2.) I want to help him.
- 3.) I want to help her.
- 4.) I want to write a letter /серыш/.
- 5.) I want to buy skis (Sg).
- 6.) I want to rest a bit.

3. Put into the simple past tense I.

Эчан кевытыш кая да түрлө йөрварым налеш. Аваже команмелнам кўэштеш да унам ўжеш. Уна-влак куд шагатлан толыт. Елулан *пеледышым *пөлеклат. Елу уна-влакым сайын *онча.

* *пеледыш* 'flower', *пөлеклаш (-ем)* 'to give (as) a present, *ончаш (-ем)* '(here): to look after, to care for'

4. Put the verbs in parentheses into the simple past tense II.

Марий *поэт Олык Ипай 1912 (тўжем индеш шўдө латкокимшо) ийыште (шочаш). 1937 (тўжем индеш шўдө кумло шымше) ийыште (*колаш). 25 (коло вич) ийым веле (илаш). Тудо Морко *район Тойметсола ялеш (шочаш). 1923–1927 (тўжем индеш шўдө коло кумшо – тўжем шўдө коло шымше) *ийлаште Арын школышто (тунемаш). *Тунам тушто С. Чавайн *директорлан пашам (ышташ). О. Ипай эше Йошкар–Олаште *педтехникумышто (тунемаш). 1928 (тўжем индеш шўдө коло кандашымше) ийыште «*Комсомолын *мурыжо» лўман *первый почеламутым (возаш). Вара тудо *Москваште *кинематографий институтышто (тунемаш). Тудо *кинооператор огыл, поэт (лияш). *Руш йылме гыч Пушкиным, Некрасовым, Маяковскийым, Багрицкийым (*кусараш). Кандаш ийыште кандаш *сборник (лекташ). Почеламут дене возымо «*Тул» *романжат ямде *улмаш. О. Ипай 1937 (тўжем индеш шўдө кумло шымше) ийыште С. Чавайн дене ик жапыште *ўмыржө лугыч кўрылтыныт.

* *поэт* 'poet', *колаш (-ем)* 'to die', *район* 'district, area, zone', *ийлаште* 'in the years' [The plural suffix *-ла* will be discussed in lesson IV.3.], *тунам* 'then, at that time', *директор* 'director', *педтехникум* 'pedagogical secondary technical school', *Комсомол* 'Komsomol (Young Communist League)', *мура* 'song', *первый* (= *икымше*), *Москва* 'Moscow', *кинематографий институт* 'film institute', *кинооператор* 'cameraman', *руш* 'Russian', *кусараш (-ем)* 'to translate', *сборник* 'collection', *тул* 'fire', *роман* 'novel', *улмаш* 'was' (cf. IV.4.), *ўмыржө лугыч кўрылташ (-ам)* 'to meet with an untimely end'.

5. Read the following dialogue and then rewrite it using the following words: *муно, кофе; кияр салат, шыл шўр, паренгге; *пучымыш, шўр*

- Тый таче эрдене мом кочкыч?
- Пучымышым кочкым да чайым йўым.
- А кечывалым?
- Кечываллан ковышта салатым, шўрым, *жаритлыме шылым кочкым.
- А каслан?
- Туарам кочкым да *компотым йўым.

* *кофе* 'coffee', *салат* 'salad', *пучымыш* 'porridge', *жаритлаш (-ем)* 'to fry, to grill', *компот* 'compote, stewed fruit'

6. Insert the following active and passive participles into the appropriate sentences: *моштышо, вучымо, шочмо, возымо, кайыме, йўратыме, почмо*

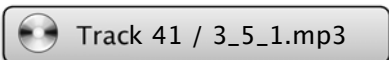
- 1.) Тенгече мыйын ... кечем ыл'е.
- 2.) ... жап тольо.
- 3.) ... йолташемым ужмем шуэш.
- 4.) Кевытым ал'е ... огыл.
- 5.) ... корнет сай лийже.
- 6.) Тыйын ... серышетым мый шым нал.
- 7.) *Н'емычла кутырен ... ег *англичанла кутырашат вашке тунемеш.

* *н'емыч* 'German', *англичан* 'English'

7. Translate into Mari.

- 1.) Did you read V. Kolumb's poem? /simple past tense II/
- 2.) What / = who/ do you want to become?
- 3.) Why did you get up so early? /simple past tense I or II/
- 4.) With whom is he speaking?
- 5.) Have you eaten? /simple past tense I/
- 6.) Yesterday I had a headache (= my head hurt). /simple past tense I or II/
- 7.) The friend I'm waiting for isn't coming.
- 8.) This is my favorite dish.
- 9.) Yyvan invited /simple past tense I/ children on (dative) his birthday. The children came /simple past tense I or II/ in the evening. Yyvan's mother prepared /simple past tense II/ different tasty things to eat (= *кочкыш*). She baked /simple past tense II/ pies and komanmelnа. Everybody had a good time (= the birthday passed /*эрташ*, simple past tense I or II/) merrily /*веселан*/.

8. Write down the dictation.

IV. Нылымше тема: Ялыште

IV.1. Икымше урок: Сай увер

Track 42 / 4_1_1.mp3

I. Text

- С: – Эчан, Ануш, те шкет улыда мо? Авада куш каен?
 Э: – Авай ал'е паша гыч пӧртылын огыл.
 С: – Йоча-влак, мыйын тыланда сай увер уло. Эрла гыч мыйын отпуск тӱнгалеш, ме чыланат ялышке каена.
 А: – Ура! Ковай ден кочай деке каена. Элнетыш йӱштылаш, кол кучаш каена.
 С: – Лыпланыза, лыпланыза. Авада толеш, вара чыла кутырен налына. А-а, тебе тудо толешат.
 Е: – Мо те пеш кугу йӱкын кутыреда? Мо лийын, умылтарыза? Мый н'имомат умылен ом керт.
 С: – Н'имат лийын огыл, Елу. Йоча-влак ялыш кайымылан кӧра йывыртеныт. Мый отпускым налынам.
 Е: – О, тидыже моткоч сай. Тугеже ялыш каяш ямдылалтман. Ануш, кӱлеш модышетым пого. Эчан, кол кучымо ӱзгаретым ямдыле.
 Э: – Ачий, мый н'игузе энгырым муын ом керт.
 С: – Шкап шенгелне кычал ончо, ала тушто?
 Э: – Шкап шенгелне уке.
 С: – Тугеже омса воктене.
 Е: – Серге, ковай ден кочайлан йокмам пышташ монден отыл?
 С: – Уке, монден омыл, пыштенам.
 Е: – Ну, ынде чыла погышна. Иктаж-мом мондышна гынат, вес гана нангаен кертына. Эрла эрден эрак тарванен каена.

– Сайын кайыза! Корныда пиалан лийже! – Сайын кодса!

II. Vocabulary

ала	maybe, perhaps	модыш	toy
ал'е	(here): yet /cf. IV.2./	моткоч	very
вес	other, different	муаш (-ам)	to find
вес ганат	another time	нанггяш (-ем)	to lead; to take away/along
воктен(е)	next to, beside	н'игузе	(in) no way
гынат	although; even if	н'имо	nothing
иктаж-мо	something, anything	о	oh
йокма	(host) present	омса	door
йывырташ (-ем)	to be happy/glad	отпуск	vacation, holiday
йук	voice; sound	пиалан	happy
йукын	out loud, audibly, loudly	тарванаш (-ем)	to move (intr.)
йуштылаш (-ам)	to go swimming	тарванен каяш (-ем)	to leave
кол кучаш (-ем)	to fish	увер	news
кова	grandmother	умылаш (-ем)	to understand
корно	road, way, path	умылтараш (-ем)	to explain
кора	because of, due to /cf. IV.1./	ура	hooray, hurrah
кугу йукын	loudly	узгар	equipment, object, thing
кутырен	to talk, to have a talk	шенгелне	behind
налаш (-ам)		шкап	cupboard, wardrobe, cabinet, dresser
кучаш (-ем)	to catch	шкет ~ шкетын	alone
күлеш	necessary /cf. IV.3./	Элнет	(river in Eastern Mari El, Russian: Илеть)
кычал ончаш (-ем)	to look for	энгыр	fishing rod
кычалаш (-ам)	to look for	эрден(е) зрак	early in the morning
лыпланаш (-ем)	to calm down	ял	(here): countryside /cf. IV.5./
лияш (-ям)	(here): to happen /cf. IV.4./		
модаш (-ам)	to play		

III. Grammar

1. Negative pronouns

Negative pronouns are formed from interrogative pronouns with the prefix *н'и-* (exception: *икташ*).

Interrogative pronouns		Negative pronouns	
кӧ	who	н'игӧ	nobody, no one
мо	what	н'имо	nothing
могай	what kind of	н'имогай	no kind of
мыняр(е)	how many/much	н'имыняр(е)	no, none, not at all
		иктат	nobody, no one

Regarding the shift $k > g$, ($k\ddot{o} > n'ig\ddot{o}$), see Introduction 6d.

Negative pronouns are declined in the same way as interrogative pronouns. Note that *н'игӧ* and *иктат*, like *кӧ*, are not used in all grammatical cases, since they are not used for inanimate objects. In the case of *иктат* the various case suffixes come between the stem *икт-* and *-ат*. The negative pronouns *н'имогай* and *н'имыняр*, as well as *н'имо* when used as an attribute, are also often used before nouns and in this position are not inflected.

Nominative	н'игӧ	н'имо	н'имогай	иктат
Genitive	н'игӧн	н'имон	н'имогайын	иктынат
Dative	н'игӧлан	н'имолан	н'имогайлан	иктыланат
Accusative	н'игӧм	н'имом	н'имогайым	иктымат
Comparative	н'игӧла	н'имола	н'имогайла	–
Inessive	–	н'имошто	н'имогайыште	иктыштат
Illative	–	н'имошко	н'имогайышке	иктышкат
Lative	–	н'имоэш	н'имогаеш	иктешат

Multiple negation: In Mari, multiple negation is the norm. Thus in sentences containing a negative pronoun and a verb, the verb will be negated as well.

Мый н'игӧ деч ом лӱд.	I'm not afraid of anyone.
Н'имо мондалтын огыл.	Nothing was forgotten.
Тудо н'имогай йонгылышым ыштен огыл.	(S)he didn't make any mistakes at all.
Иктат кодын огыл.	Nobody stayed.

2. Adverbs of space: multi-part directional system

The marking of directionality on adverbs of space differs from that on nominals. With the help of various suffixes, they can roughly be classified into a three-part directional system indicating 'motion toward', 'no motion', and 'motion away from'. The suffixes used are partly the usual locational suffixes (inessive, illative) and partly unproductive suffixes no longer used in nominal declension ('motion toward': *-к*, 'no motion': *-не*, 'motion away from': *-ч*). Note that the suffix *-ан* is used to form lative forms that can indicate 'motion toward' as well as 'no motion' – cf. II.3.(III.3.).

Numerous adverbs of space have short and long forms. They are equivalent in meaning – the short forms are more typical of the spoken language.

Motion toward		No motion		Motion away from	
куш(ко) кушан	where to?	кушто кушан	where?	кушеч(ын)	where from?
туш(ко) тушан	(to) there	тушто тушан	there	тушеч(ын)	from there
тыш(ке) тышан	(to) here	тыште тышан	here	тышеч(ын)	from here
воктек(е) воктелан	beside, next to	воктен(е) воктелан	near, next to, beside	воктеч(ын)	past (by)
шенгек(е) шенгелан	back	шенгелне шенгелан	behind	шенгеч(ын)	from behind
ончыко ончылан	forward	ончылно ончылан ончыч(ын)	in front	ончыч(ын)	from the front
ўмбақ(е), ўмбалан	onto	ўмбалне, ўмбалан	on	ўмбач(ын)	from

Тый кушто илет?	Where do you live?
Ават кунам тушечын пörтылеш?	When is your mother getting back from there?
Ончылно изи чодыра койо.	Up ahead a small forest appeared.
Кочам шенгелне шинча.	My grandfather is sitting in the back.

Also note some secondary adverbs of space formed through the fusion of nouns and some of these adverbs: *ўстембак(е)* 'onto the table' (*ўстел* + *ўмбақ(е)*), *ўстембалне* 'on the table' (*ўстел* + *ўмбалне*), *ўстембач(ын)* 'from the table' (*ўстел* + *ўмбач(ын)*).

3. Negative adverbs

Negative adverbs can be formed with the prefix *н'и-* in the manner of the negative pronouns.

Base form		Negative adverb	
кузе	how?	н'игузе	in no way, by no means
кунам	when?	н'игунам	never
куш(ко)	where (to)?	н'игуш(ко)	nowhere, anywhere
кушто	where?	н'игушто	nowhere, anywhere
кушан	where? where to?	н'игушан	nowhere, anywhere
кушеч(ын)	from where?	н'игушеч(ын)	from nowhere

Multiple negation: With these forms multiple negation is the norm.

Н'игуш ит шич!	Don't sit down anywhere.
Нуно н'игунам Озангыште лийын огытыл.	They have never been to Kazan.
Тый н'игунам н'имогай йонгылышым от ыште?	You never make any kind of mistakes at all?

4. Multi-part directional postpositions

Just as in the case of adverbs of space, a number of postpositions can roughly be classified into a three-part directional system indicating 'motion toward', 'no motion', and 'motion away from' with the help of various suffixes. In point of fact, most of these words are ambiguous, and depending on how they are used in a sentence can be postpositions or adverbs of space. Here again, some forms can be used in more than one sense, the context deciding whether 'motion toward', 'no motion', or 'motion away from' is involved. When these postpositions follow a noun, the noun is in the nominative case. Some of the most important postpositions of this type are listed below:

Motion toward		No motion		Motion away from	
воктек(е)	beside, next to	воктен(е) воктелан	beside, next to	воктеч(ын)	(away) from
йымак(е) йымалан	under, underneath	йымалне йымалан	under, underneath	йымач(ын)	out from under
ончыко ончылан	in front of, before	ончылно ончылан	in front of, before	ончыч(ын)	from the front
ўмбак(е) ўмбалан	onto, on top of	ўмбалне ўмбалан	on, on top of	ўмбаач(ын)	from the top of, from above
шенгек(е) шенгелан	behind	шенгелне шенгелан	behind	шенгеч(ын)	out from behind

Порт ўмбалне изи кайык шинча.	A bird is sitting on top of the house.
Школ воктене кугу пушенге шога.	A big tree stands beside the school.
Йур деч ме пушенге йымак шогалына.	To avoid the rain, we're getting under a tree.
Пукен йымач книгатым нал.	Take your book from under the chair.

Postposition (P) ~ adverb of space (A):

(P) Марина Ивук шенгелне шинча.	Marina is sitting behind Ivuk.
(A) Марина шенгелне шинча.	Marina is sitting in the back.
(P) Энгыр омса воктен шога.	The fishing rod is standing next to the door.
(A) Тудо воктен эртен кая.	(S)he is going past.

5. Possessive suffixation of postpositions

Most postpositions can be combined with possessive suffixes to form expressions such as ‘with me’, ‘from you’, ‘behind us’, ‘in front of them’, etc. The system is not completely consistent. In many cases there are different possibilities and parallel forms – personal pronouns can be used instead of or in addition to possessive suffixes. If personal pronouns are employed, they usually are in the genitive case. Here only a few examples are listed with postpositions that have already been used in this lesson.

ОНЧЫЛНО ‘in front of’			
1Sg	ончылнем	мыйын ончылнем	мыйын ончылно
2Sg	ончылнет	тыйын ончылнет	тыйын ончылно
3Sg	ончылныжо	тудын ончылныжо	тудын ончылно
1Pl	ончылнына	мемнан ончылнына	мемнан ончылно
2Pl	ончылныда	тендан ончылныда	тендан ончылно
3Pl	ончылнышт	нунын ончылнышт	нунын ончылно

The postpositions *ончыко*, *ончыч*, *воктеке*, *воктене*, *воктеч*, *йымаке*, *йылмалне*, *йымач*, *умбаке*, *умбалне*, *умбач*, *шенгеке*, *шенгелне* and *шенгеч* are used similarly.

The forms of the postpositions *дене* ‘with’, *деке* ‘to’ and *деч* ‘from’ are highly irregular – in the first and second person singular, the personal pronoun is in the nominative and possessive suffixes are attached to the postposition. In the other persons, the personal pronoun is in the genitive and no possessive suffixes are used.

	дене ‘with’	деке ‘to’	деч ‘from’
1Sg	мый дене, мый денем	мый декем	мый дечем
2Sg	тый дене, тый денет	тый декет	тый дечет
3Sg	тудын дене	тудын деке	тудын деч
1Pl	мемнан дене	мемнан деке	мемнан деч
2Pl	тендан дене	тендан деке	тендан деч
3Pl	нунын дене	нунын деке	нунын деч

Noun + possessive suffix + postposition: Note that if a postposition follows a noun on which possession is to be indicated, the possessive suffix can be attached either to the noun or to the postposition: *пӧртем ончылно* ~ *пӧрт ончылнем* ‘in front of my house’, *садет шенгелне* ~ *сад шенгелнет* ‘behind your garden’.

6. Usage of the passive participle

The passive participle is often used with case suffixes or postpositions with or without possessive suffixes. These common constructions feature prominently in the formation of Mari sentences and are often equivalent to

subordinate clauses in other languages. The possessive suffixes are added to the participle in the usual manner.

ончаш 'to see' > ончымо (passive participle)		каяш 'to go' > кайыме (passive participle)	
1Sg	ончы мем	1Sg	кайы мем
2Sg	ончы мет	2Sg	кайы мет
3Sg	ончы мыжо	3Sg	кайы мыже
1Pl	ончы мына	1Pl	кайы мына
2Pl	ончы мыда	2Pl	кайы мыда
3Pl	ончы мышт	3Pl	кайы мышт

Йоча-влак ялыш кайымылан кӧра йывыртеныт. 'The children were happy about going to the countryside.' *каяш* > *кайы-ме* (passive participle) > *кайы-мы-лан* (passive participle + dative suffix). In this sentence the participle is in the dative case because the postposition *кӧра* 'because of, due to' governs the dative. One could also translate the sentence freely as 'The children were happy because we/they are going to the countryside'. One can form similar sentences adding possessive suffixes to the participle, such as:

Авам-ачам ялыш кайымамлан кӧра йывыртеныт. 'My parents were happy because I am going to the countryside/about my going to the countryside.'

Йолташна ялыш кайымыналан кӧра йывыртен. 'Our friend was happy about our going to the countryside/because we are going to the countryside'

If a noun is used before a passive participle, a possessive construction is formed. The noun will thus be in the genitive case and the participle will often have a possessive suffix, although this is not always obligatory (cf. *ачам-ын пӧрт-шӧ* ~ *ачам-ын пӧрт* 'my father's house'). Depending on the government of the verb in the sentence, the passive participle can then be used in various cases or with a postposition. Examples:

Эчанын толмо нерген кутырышна. 'We talked about Echan's coming.' In this sentence the participle (*толаш* > *толмо*) has no case ending, since this is not required before *нерген*. One could also use a possessive suffix and say *Эчанын толмыжо нерген кутырышна.*

Эчанын толмым вучена. 'We are waiting for Echan to come/we are awaiting Echan's arrival.' In this sentence the passive participle is in the accusative, as this is required by the government of the verb *вучаш* 'to wait for'. One could also say *Эчанын толмыжым вучена.*

Йоча-влакын тунеммыштым сайын ужам. 'I can clearly see that the children have learned/studied.' Here the passive participle has the possessive suffix of the third person plural in accordance with the noun (which is in the genitive plural), and the accusative suffix required by the verb *ужаш* 'to see'.

7. Concessive clauses with *гынат*

Concessive clauses express a condition or a cause that does not have the expected effect. What is said in the concessive clause suggests a certain consequence or result that – with respect to the content of the main clause – fails to materialize or materializes differently. In Mari concessive clauses are formed with the conjunction *гынат* which comes at the end of the clause. The Mari conjunction corresponds to English ‘though’, ‘although’, ‘even though’, ‘while’, and ‘even if’. In Mari the concessive clause itself usually precedes the main clause.

Ўдырна изи гынат, лудын кертеш.	Although our daughter is small, she can read.
Эчаным ўжын огынал гынат, тудо толын.	Although we didn't invite Echan, he came.

IV. Words and word usage

1. *көра* ‘because of, due to’: This postposition governs the dative case.

Осал отметкылан көра студент стипендийым ок нал.	Because of his/her bad grades, the student won't get a grant.
Йүрлан көра ме мөнгыштө кодна.	We stayed at home because of the rain.
Йүштө игечылан көра ме ялыш огына кай.	Because of the cold weather, we're not going to the village.

2. *ал'е*: This word can mean:

a) ‘or’.

Кочай, тый кодат ал'е кает?	Grandfather, are you going to stay or leave?
Тый автобус дене ал'е поезд дене кает?	Are you going by bus or by train?

b) ‘still, yet’. In this sense, it is equivalent to *эше*.

Мый марла ал'е (эше) ом кутыро.	I don't speak Mari yet.
Авай ал'е (эше) паша гыч пörтылын огыл.	Mother hasn't come back from work yet.

3. *күлеш*: This verbal form (<*күлаш* ‘to be necessary, to need’, third person singular) is also used as an adjective meaning ‘necessary’.

Ануш, күлеш модышетым пого!	Anush, gather up the toys you need.
-----------------------------	-------------------------------------

4. лияш (-ям): The verb *лияш (-ям)* 'to be; to become' can also have the meaning 'to happen'.

Мо лийын, умылтарыза!	Explain what happened.
-----------------------	------------------------

5. ял: The word *ял* basically means 'village', but it is often used in the sense of 'countryside, country' as opposed to 'city'.

Мый Йошкар-Олаште илем, но авам-ачам ялыште илат.	I live in Yoshkar-Ola, but my parents live in the countryside.
---	--

6. Phrases used upon departure: When taking leave of someone, one can say to the person leaving:

Сайын кай (кайыза)!
Корнет (корныда) пиалан лийже!
Корнет (корныда) *кучык лийже!

* *кучык* 'short'

In answer to these wishes, the person leaving can say:

Сайын код (кодса)!

7. пеш, моткоч, чот 'very': These words are usually interchangeable.

Мый пеш/моткоч/чот ноенам.	I got very tired.
Тудо пеш/моткоч/чот сай айдеме.	(S)he is a very good person.

The combinations *пеш чот* and *моткоч чот* are possible, and are used to add emphasis.

Мый пеш чот/моткоч чот ноенам.	I really got tired.
Тудо пеш чот/моткоч чот сай айдеме.	(S)he is a really good person.

8. кол(ым) кучаш (-ем) 'to fish': The object of an infinite form is often in the nominative case, whereas it must be in the accusative case when used with a finite verb: *кол кучаш* ~ *колым кучаш* 'to fish, to go fishing', *кид пышташ* ~ *кидым пышташ* 'to sign', but *Мый колым кучем* 'I fish', *Кидым пыште!* 'Sign!'

V. Exercises

1. Translate.

- 1.) Тудо шкетын н'игуш ок кошт.
- 2.) Йоча н'имомат умылен огыл.
- 3.) Школышто тудым иктат ужын огыл.
- 4.) Тудо н'игунам н'игуш ок вашке.
- 5.) Пöтыр н'игöланат н'игунам ок полшо.
- 6.) Тудо эртен кая, но н'игöм н'игунам ок саламле.

2. Insert the following words into the appropriate sentences, putting the negative pronouns into the proper case, if necessary: *н'игунам*, *н'имо* (2), *н'игуш* (2), *н'имогай* (2), *н'игö* (3).

- 1.) Вера мыланем ... умылтарен огыл.
- 2.) Тудо ... тарванен каен огыл.
- 3.) Мый тиде ийыште ... сай *фильмым ужын омыл.
- 4.) Тый ... вучен от керт.
- 5.) Мый ... ом кай.
- 6.) Кол кучаш тудын ... үзгарже уке.
- 7.) Мönгышкö ал'е ... пöртылын огыл.
- 8.) ... тиде темым умылен огыл.
- 9.) Мый тудын деч ... вучен омыл.
- 10.) Ме *Испанийыште ... лийын огынал.

* *фильм* 'film', *Испаний* 'Spain'

3. Translate into Mari. Use the simple past tense II.

- 1.) She didn't wait at all.
- 2.) We didn't understand anything.
- 3.) Nowhere is (anything) written about this.
- 4.) He didn't read any newspaper at all.
- 5.) She didn't make any mistakes at all.
- 6.) He didn't study anywhere.
- 7.) She never greets (people).

4. Insert the following words into the appropriate sentences: *воктен(е)* (2), *воктенем*, *воктеч(ым)*, *воктек(е)*.

- 1.) Эңыр омса ... шога.
- 2.) Кугу пöрт ... толынна.
- 3.) Майра Лизук ... *шинча.
- 4.) *Пасу ... *муру *шокта.
- 5.) Мыйын ... шич да илышет нерген *каласкале.

* *шинчаш (-ем)* 'to sit', *пасу* 'field', *муру* 'song', *шокташ (-ем)* 'to be heard', *каласкалаш (-ем)* 'to tell, to talk'

5. Read the following Mari folk riddles and try to solve them. The answers are given in the key.

- 1.) Пöрт шенгелне *кише *коваште *кеча.
- 2.) Ончыч ончет – ок кой, шенгеч ончет – коеш.
- 3.) Пöрт шенгелнем изи *пием *опта.
- 4.) Кок шольыжо ончыч куржеш, кок *изаже шенгеч *покта.
- 5.) *Янда омса шенгелне *ала-көн *шўмжö *кыра.
- 6.) Пöрт шенгелне шудо *тер шинча.

* *кише* ‘snake’, *коваште* ‘skin, hide; leather’, *кечаш (-ем)* ‘to hang’, *пий* ‘dog’, *опташ (-ем)* ‘to bark’, *куржаш (-ам)* ‘to run’, *иза* ‘(elder) brother’, *покташ (-ем)* ‘to drive; to chase’, *янда* ‘glass’, *ала-кө* ‘someone’, *шўм* ‘heart’, *кыраш (-ем)* ‘to beat, to hit’, *тер* ‘sled’

6. Translate.

- 1.) Пöрт воктенем кугу *куэ шога.
- 2.) Шенгекет ит ончо.
- 3.) Омса воктенет мо *кия?
- 4.) Тудын пöрт шенгелныже *машина шогал’е.
- 5.) Ял шенгелнем чодыра.
- 6.) Ял шенгеке кай.
- 7.) Мемнан пöртна шенгелне пий кия.
- 8.) Йочат воктен н’игö уке.
- 9.) Тудо пушенге шенгек куржо.
- 10.) Тудын вуйжо пушенге шенгеч коеш.
- 11.) Мемнан йоча сад шенгелне *парк.

* *куэ* ‘birch tree’, *кияш (-ем)* ‘to lie’, *машина* ‘car’, *шогалаш (-ам)* ‘to stop’, *парк* ‘park’

7. Translate the following Mari folk proverbs.

- 1.) Пийын *почшым *пўчкаш гынат, *шорык ок лий.
- 2.) Ава *вурса гынат, йöратен вурса.
- 3.) Вўдым *шуареш *шурет гынат, вўдак кодеш.
- 4.) Вўд мыняр *тале гынат, кол тудын *ваштареш *кўза.
- 5.) *Парня шуко гынат, иктыжымат *руал шуымо ок шу.

* *поч* ‘tail’, *пўчкаш (-ем)* ‘to cut’, *шорык* ‘sheep’, *вурсаш (-ем)* ‘to scold’, *шуар* ‘mortar’, *шураш (-ем)* ‘to pound’, *тале* ‘strong’, *ваштареш* ‘against’, *кўзаш (-ем)* ‘to rise; to climb (here: to swim)’, *парня* ‘finger’, *руал шуаш (-эм)* ‘to chop off’

8. Match the concessive and main clauses.

- 1.) Ануш изи гынат, ...
- 2.) Кочай сай уверым налын гынат, ...
- 3.) Игече йўран гынат, ...
- 4.) Йоча черле ыл'е гынат, ...
- 5.) Эчан кол кучымо ўзгарым *кужу жап кычал'е гынат, ...
- 6.) Елу кече мучко пашажым ыштыш гынат, ...

- a.) ... муын ыш керт.
- b.) ... чодыраш каена.
- c.) ... ыштен ыш пытаре.
- d.) ... йывыртен огыл.
- e.) ... школыш кайыш.
- f.) ... лудын кертеш.

* *кужу* 'long'

9. Translate

- 1.) Эрла йўштө лиеш гынат, ече дене мунчалтынем.
- 2.) Тудо ўжеш гынат, мый ом тол.
- 3.) Йолташем ок тол гынат, команмелнам кўэштнем.
- 4.) Тудо *финн йылмым тунемеш гынат, финнла кутырен ок мошто.
- 5.) Йўр йўреш гынат, мый кевытыш каем.

* *финн* 'Finn; Finnish'

10. Translate.

- 1.) Even though I'm on (have) vacation, I don't want to go anywhere.
- 2.) Even though the water is still cold, we are going swimming.
- 3.) Although she didn't invite him, he came.
- 4.) Although we worked all day / *кечыгут* /, we didn't finish the work.
- 5.) Although it is already seven o'clock, he still hasn't gotten up.

11. Form the passive participles from the verbs in parentheses and use them in the proper case. If there is a noun or pronoun in the genitive case before the participle, add the proper possessive suffix.

- 1.) Черле (лияш) көра мый *концертышке шым кай.
- 2.) *Удан (умылтараш) көра мый тиде пашам ыштен шым керт.
- 3.) Мый тудын (умылтараш) шым умыло.
- 4.) Ивук кол (кучаш) ончаш йөрата.
- 5.) Эңырым кужу жап (кычалаш) көра мый *автобусыш шым шу.
- 6.) Вачи ачажын (толаш) нерген пален огыл.
- 7.) Йўр (йўраш) көра ме мўнгыштө кодна.
- 8.) Сай уверым (налаш) көра тудо пеш йывыртен.

* *концерт* 'concert', *уда* 'bad, poor', *автобус* 'bus'

12. Answer the following questions about the text *Сай увер*.

- 1.) Елу кушеч пörтылын огыл?
- 2.) Серге могай уверым конда?
- 3.) Йоча-влак молан йывыртеныт?
- 4.) Сапаевмыт куш каяш ямдылалтыт?
- 5.) Ялыште кө ила?
- 6.) Эчан ден Ануш ялыш мом налыт?
- 7.) Эчан мом кычалеш?
- 8.) Тудо энгырым кушто муэш?
- 9.) Серге ачаж ден аважлан мом ямдыла?

13. Add the appropriate endings to the words in parentheses. Use the present tense except for the last sentence (simple past tense I). In the fourth sentence use the verbs in the desiderative mood.

Таче (Серге) отпуск (тўнгалаш). Нуно (еш) ялыш (каяш). Йоча-влак пеш (йывырташ). Нуно (йўштылаш), чодыраш (кошташ), (понго) (погаш), (кол) (кучаш). (Сапаев) ялыш каяш (ямдылалташ). Серге коваж ден (кочаж) (йокма) (ямдылаш), Ануш (модыш) (погаш), Эчан (энгыр) (кычалаш). Тудо (тудо) омса шенгелне (муаш). Вашке нуно чыла (*поген пытараш), машинаш (пышташ) да (тарванен каяш).

* *поген пытараш* 'to finish gathering'

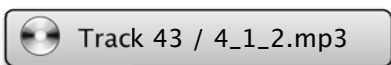
14. Read and translate.

*Ушан пий

Теле толеш. Мый *мален кын'ельым. Ончем: авам *ала-могай пийым муын конден. Пий *кўвар *покшелне кия. Кугу, кугу! *Тыглай пий огыл, а туныктымо. Кочкаш пуэна – огеш коч. Йўаш пуэна – огеш йў. – Ала,- манына, *лўмын огеш коч, вет мемнам огеш пале. *Луым пуэна, шылым пуэна – огешат тарване. Вара авам «коч»! – *манын *кычкырал'е. Пий *тунамак кочкаш тўнгал'е.

* *ушан* 'clever', *мален кын'елаш (-ам)* 'to get up (after sleeping)', *ала-могай* 'some (sort of)', *кўвар* 'floor', *покшелне* 'in the middle of', *тыглай* 'simple', *лўмын* 'intentionally, purposely', *лу* 'bone', *манын* 'saying (used in conjunction with direct speech, see V.III)', *кычкыралаш (-ам)* 'to yell, to shout', *тунам* 'then, at that time'

15. Write down the dictation.

IV.2. Кокымшо урок: Ялысе суртышто

Track 44 / 4_2_1.mp3

I. Text

Эвай кугыза ден ватыже Пүнчерьялыште илат. Пүнчерьял – изи мотор ял, Элнет сереш верланен. Ожно тиде верыште пеш кугу пүнчö-влак кушкыт ыл’е, а кызыт пүнчим южо вере веле ужаш лиеш: чыла руэн пытариме.

Эвай кугызайын пöртшö мундырчынак коеш. Пöрт ончылно ладыра куэ кушкеш, пöрт воктене сад-пакча, а сурт шенгелне ужар олык коеш. Ял лишнак кумда пасу, лонга чодыра. Эвай кугыза ынде самырык огыл гынат, пашалан пеш тале. Пенсийыш лекме деч ончыч тудо мукшотарыште пашам ышта ыл’е. А кызыт ватыж дене коктынат пенсионер улыт. Но ялыште илыме годым сурт көргыштат паша пеш шуко уло. Эрат-касат йол умбалне. Эрден эрак Эвайын ватыже ушкалым лүшта, а Эвайже соснам, лудым, комбым, чывым пукша. Кечывалым нуно пакчаште түрлö пашам ыштылыт. Мукш ончашат шуко жап күлеш.

Теве тачат Эвай мукш омарта воктен шогылтеш, уныкаштан у муйым погынеже. Мукш омарта воктен шогылтмыж годым кенета Шемеч опташ тунгал’е. Лектын онча – шерге уна-влак толыныт: Елу, Серге, Эчан ден Ануш. Эвай кугыза ден ватыже пеш йывыртеныт: вет нуно Сапаевмытым шукертсек вучат. Шемечат, Эчаным ужын, пеш куанен, йол йырже пöрдеш, кидшым, шургыжым нулаш төча. Ануш кудывечыште лудигым, комбигым, чывигым куанен онча, кидышкыжат налнеже да агытан да узо комбо деч лүдеш. Эвай кугыза уна-влакыштлан сад-пакчам ончыкта. Вара чыланат пöртыш пурат да у муй дене чайым йуйыт, кутырен шинчат.

Эвай кугыза пеш йывыртен: шерге уна-влак толыныт.

II. Vocabulary

агытан	rooster	ончылно	in front of
верланаш (-ем)	to be situated/placed on; to take a seat, to make oneself comfortable	опташ (-ем)	to bark
годым	when, at the time of	пакча	(vegetable) garden
йол	leg, foot	пасу	field
йыр	around	пенсий	pension; retirement
кид	arm, hand	пенсийыш лекташ (-ам)	to retire
кенета	suddenly	пенсионер	retiree, pensioner
кечывалым	during the day; at noon	пёрдаш (-ам)	to turn, to circle
комбиге	gosling /cf. IV.4./	пукшаш (-ем)	to feed
комбо	goose	пўнчө	pine tree
кõргõ	(the) inside	руаш (-эм)	to cut down
кõргыштõ	in, inside	руэн пытараш (-ем)	to cut/chop down, to fell
куанаш (-ем)	to be glad, happy	сад-пакча	orchard
кудивече	yard, courtyard	самырык	young
кумда	wide, broad	сер	shore, banks
кушкаш (-ам)	to grow	сõсна	pig
куэ	birch (tree)	сурт	farm/village house with outlying buildings
ладыра	branchy, wide-spreading	тале	powerful; skilled, capable /cf. IV.2./
лонга	dense, thick	тõчаш (-ем)	to try
лудиге	duckling /cf. IV.4./	ужаш (-ам)	to see
лудо	duck	узо	male /cf. IV.3./
лўдаш (-ам)	to be afraid/frightened of (governs деч)	ушкал	cow
лўшташ (-ем)	to milk	ўмбалне	on, on top of
мўй	honey	чыве	chicken
мўкш	bee	чывиге	chick /cf. IV.4./
мўкш омарта	beehive	шогылташ (-ам)	to stand (around)
мўкшотар	apiary, beeyard	шукертсек	for a long time
мўндырч(ын)	from a distance, from afar /cf. IV.1./	ыштылаш (-ам)	to do, to carry out, to perform
нулаш (-ем)	to lick	эрат-касат	day and night
олык	meadow	южо	some, a few
омарта	hive, beehive	южо вере	in some places
ончыкташ (-ем)	to show	ялысе	village, of the village

III. Grammar

1. Collective numerals: So-called collective numerals can be formed with the suffix *-(ы)н* from the long forms of the cardinal numbers starting with 2 or from indefinite numerals.

Cardinal number	Collective numeral
КОКЫТ	КОКТЫН
кумыт	кумытын
НЫЛЫТ	НЫЛЫТЫН
ВИЗЫТ	ВИЗЫТЫН
кудыт	кудытын
ШЫМЫТ	ШЫМЫТЫН
кандаше	кандашын
индеше	индешын
лу	луын
КОЛО	КОЛЫН

Indefinite numeral	Collective numeral
шүкө	шүкын
шагал	шагалын

Collective numerals are used to express that a certain number of people or things are members of a unit of some sort and can be used to stress that there are a certain number or people or things of a certain type.

Мемнан кундем гыч чылаже ШЫМЫТЫН УЛЫНА.	There are seven of us altogether from our district.
Ме нылытын сай йолташ улына.	The four of us are good friends.

2. Verbal derivational suffix *-(ы)л*

This suffix is used to form new verbs from other verbs. The derived verb is generally a first conjugation verb. With regard to the base verb, the derived verb has a frequentative or momentary nature. Thus, the latter can express that the action takes place over a longer period of time, with interruptions and less intensity. Examples: *ышташ (-ем)* 'to do' > *ыштылаш (-ам)*, *күэшташ (-ам)* 'to bake' > *күэштылаш*, *чонгешташ (-ем)* 'to fly' > *чонгештылаш (-ам)*, *тарванаш (-ем)* 'to move (intr.)' > *тарванылаш (-ам)*, *шындаш (-ем)* 'to put' > *шындылаш (-ам)*.

3. Passive participle and temporal postpositions

The passive participle in *-ме/-мо-/мө* is often used with temporal postpositions, e.g., *годым* 'when, during', *деч ончыч* 'before', *деч вара* 'after'.

Ялыште илыме годым сурт кӧргыштат паша пеш шуко уло.	When living in the countryside, there is a lot of work to do in the barnyard.
Пенсийыш лекме деч ончыч тудо мӱкшотарыште пашам ышта ыл'е.	Before retiring, (s)he worked in an apiary.
Пенсийыш лекме деч вара тудо англичан йылмым тунемаш тунгал'е.	After retiring, (s)he started to learn English.

The passive participle can be used with possessive suffixes to indicate the person carrying out the action.

Ялыште илышем годым мый чодыраш коштынам.	When I lived in the countryside I often went to the forest.
Ялыште илымет годым чодыраш коштынат?	When you lived in the countryside did you often go to the forest?

With *деч ончыч* and *деч вара*, the expression indicating the amount of time before or after can either be placed between *деч* and *ончыч/вара*, or directly before the passive participle.

пашам пытарыме деч кок шагат ончыч пашам кок шагат пытарыме деч ончыч	two hours before finishing work
пашам пытарыме деч кок шагат вара пашам кок шагат пытарыме деч вара	two hours after finishing work

4. Compound past tense I

Formation: The compound past tense I is formed by adding the particle *ыл'е* to the present tense forms of the verb. This applies to both conjugations and to both the positive and the negative forms.

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам ыл'е	ом луд ыл'е
2Sg	лудат ыл'е	от луд ыл'е
3Sg	лудеш ыл'е	огеш (ок) луд ыл'е
1Pl	лудына ыл'е	огына (она) луд ыл'е
2Pl	лудыда ыл'е	огыда (ода) луд ыл'е
3Pl	лудыт ыл'е	огыт луд ыл'е

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем ыл'е	ом возо ыл'е
2Sg	возет ыл'е	от возо ыл'е
3Sg	воза ыл'е	огеш (ок) возо ыл'е
1Pl	возена ыл'е	огына (она) возо ыл'е
2Pl	возеда ыл'е	огыда (ода) возо ыл'е
3Pl	возат ыл'е	огыт возо ыл'е

Usage: The compound past tense I is used to express continuous or repeated non-delimited actions or states in the past. It can also express that an action in the past occurred simultaneously with another action, and is comparable in this function to the English past progressive tense ('I was going.'). It is also characteristic of this tense that it is used when the speaker knows something from direct (e.g., eye-witness) experience.

Ожно тиде верыште пеш кугу пўнчө-влак кушкыт ыл'е.	Earlier, very large pine trees grew on this spot.
Мый ялыште илымем годым чодыраш кошташ йоратем ыл'е.	When I lived in the country I used to like to go to the forest.
Мый книгаг лудам ыл'е, тиде жапыште шольым толын пурыш.	I was reading a book; at this time my brother came in.
Мый таче тудын дек мийышым. Тудо Валентин Колумбын почеламутшым лудеш ыл'е.	Today I visited him/her. (S)he was reading Valentin Kolumb's poem.

улаш (-ам) in the compound past tense I:

	Positive	Negative
1Sg	улам ыл'е	омыл ыл'е
2Sg	улат ыл'е	отыл ыл'е
3Sg	(улеш) ыл'е	огыл ыл'е
1Pl	улына ыл'е	огынал (онал) ыл'е
2Pl	улыда ыл'е	огыдал (одал) ыл'е
3Pl	улыт ыл'е	огытыл ыл'е

IV. Words and word usage

1. Multi-part directional adverbs: *лишне* 'near', *мўндырнө* 'far', *көргыштө* 'inside'

Motion toward		No motion		Motion away from	
лишке лишан	near (to)	лишке лишан	close by, nearby	лишыч(ын)	from close by
мўндыркө мўндыран	far off	мўндырнө мўндыран	at a distance, far off	мўндырч(ын)	from afar
көргыш(кө) көргеш	inside, inward	көргыштө көргеш	inside, within	көргө гыч	from within

Мый пий дек лишке ом мий.	I'm not going near the dog.
Мыйын йолташем мўндырнө ила.	My friend lives far away.
Пеш мўндырч, кайыкла, толынам унала.	From far away, like a bird, I came on a visit.
Пөрт көргышкө иктаж-кө пурен?	Did someone enter the house?
Пөрт көргыштө иктат лийын огыл.	No one was in the house.

These multi-part directional adverbs can also be used after a noun as postpositions. In such a function, however, the forms of *мундырнӧ*, *лишне*, etc. always come after the postposition *деч*: *деч мундыркӧ*, *деч мундыран*, *деч мундырнӧ*, *деч мундырч(ын)*, *деч лишне*, etc.

Пий – ончылно.

Пий – шенгелне.

Пий – кӧргыштӧ.

Пий – ӱмбалне.

2. Adjectives with the dative: Like *поян* 'rich', the adjectives *пайдале* 'useful; beneficial' and *тале* 'powerful; skilled, capable' are also used with the dative case: *-лан поян* 'rich in something', *-лан пайдале* 'useful for, beneficial to something', *-лан тале* 'skilled, good at something'.

Марий Эл чодыралан поян.	Mari El is rich in forests.
Салат тазалыклан пайдале.	Salad is good for your health.
Тудо чылалан тале.	(S)he is skilled in everything.

3. Animal names and genders: Like other languages, Mari can indicate the male and female genders of animal species with specific words, e.g., *ӱшкыж* 'bull' ~ *ушкал* 'cow', or with the defining words *узо* 'male' and *ава* 'female': *узо сӧсна* 'male pig (boar)' ~ *ава сӧсна* 'female pig (sow)'.

4. Animal young: In Mari the names for animal young are often formed with the word *иге*, e.g., *комбо* 'goose' > *комбиге* 'gosling', *лудо* 'duck' > *лудиге* 'duckling', *чыве* 'chicken' > *чывиге* 'chick'.

5. куанаш, йывырташ 'to be glad, happy': These two words are equivalent.

Тыйым ужин, мый йывырте/куанем.	I'm happy to see you.
Мый сай игечылан йывырте/куанем.	I'm happy about the good weather.

V. Exercises

1. Form participial constructions (without possessive suffixes), add the postposition given, and translate. Example: *ялыште илаш, годем* > *ялыште илыме годем* 'when/while living in the countryside'.

- 1.) мукшотарыште пашам ышташ, деч вара
- 2.) кастене ушкалым лүшташ, годем
- 3.) чывым пукшаш, деч ончыч
- 4.) мукш омарта воктен шогылташ, годем
- 5.) Вудым опташ, деч вара
- 6.) уныкам вучаш, годем
- 7.) сад-пакчам ончыкташ, деч ончыч
- 8.) чайым йуаш, деч вара
- 9.) мелнам күэшташ, годем
- 10.) кочкаш шинчаш, деч ончыч

2. Match and translate.

- 1.) Пашаш кайымыж годем Ивук ...
 - 2.) *Иктаж-көм вучымо годем жап ...
 - 3.) Туныктышын умылтарымыж годем Эрик ...
 - 4.) *Почтальон толмо годем Зоя ...
 - 5.) Йур йурмо годем ме ...
- a.) мӧнгыштӧ *шинчена ыл'е.
 - b.) пеш йывырта.
 - c.) кевытыш пурыш.
 - d.) *окнаш ончен шинча.
 - e.) *кужун эрта.

* *шинчаш (-ем)* 'to sit', *иктаж-кӧ* 'somebody' *почтальон* 'mailman' *окна* 'window', *кужун* 'slowly'

3. Form participial constructions with the appropriate possessive suffixes and the postposition *деч вара*. Answer questions expressed in the second person plural with the first person plural.

- 1.) Тый кунам ече дене мунчалташ кает? (урокым ышташ)
- 2.) Тудо кунам пӧртылеш? (пашам пытараш)
- 3.) Тудо кунам толеш? (телевизор дене *кином ончаш)
- 4.) Нуно кунам пашам угыч ышташ тӱнгалыт? (изиш каналташ)
- 5.) Те кунам зарядкым ыштеда? (кын'елаш)

* *телевизор* 'television', *зарядке* 'physical exercise, gymnastics', *кино* 'cinema; movie'

4. Match appropriately.

- 1.) Пенсийыш лекме деч ончыч тудо ...
- 2.) Уныкажым ужмыж годым тудо ...
- 3.) Мый самырык улмем годым ...
- 4.) *Радиом колыштмо деч вара мый ...
- 5.) *Телефон йынгыртыме годым тый ...
- 6.) Ялыште илымына годым ме ...
- 7.) Тудым вучымо годым ме ...
- 8.) *Москваш кайыме деч ончыч тудо ...

- a.) *футбол дене пеш сайын модынам.
- b.) чот йывыртен.
- c.) чўчкыдын чодырашке коштынна.
- d.) школышто пашам ыштен.
- e.) Йошкар-Олаште илен.
- f.) кушто ыльыч?
- g.) чыла нерген кутырен налынна.
- h.) кочамлан у уверым *каласкаленам.

* *радио* 'radio', *телефон* 'telephone', *Москвa* 'Moscow', *футбол* 'football, soccer', *каласкалaш (-ем)* 'to tell, to talk'

5. Translate into Mari.

- 1.) before baking pancakes (Sg)
- 2.) after watching a movie / *фильм* /
- 3.) before the store opened (= before opening the store)
- 4.) while we were waiting
- 5.) before going to bed / *малаш возаш (-ам)* /
- 6.) before drinking tea
- 7.) after cutting down the forest
- 8.) upon returning from the village
- 9.) while swimming
- 10.) after fishing
- 11.) while looking for this house
- 12.) after finding this house
- 13.) while paying

6. Rewrite the following sentences in all persons, singular and plural.

- 1.) Мый школышто пашам ыштем ыл'е.
- 2.) Мый *кажне кечын йўштылам ыл'е.
- 3.) Мый тидым ом пале ыл'е.
- 4.) Мый *тунам олаште ом иле ыл'е.

* *кажне* 'each, every', *тунам* 'then, at that time'

7. Put the verbs in parentheses into the compound past tense I.

- 1.) Ожно тыште *кужу пўнчө–влак (кушкаш).
- 2.) Мый ялыште илымем годым чодыраш кошташ (йөраташ).
- 3.) Пөрт ончылно ладыра куэ (кушкаш).
- 4.) Кочаже мўкшотарыште мўкшым (ончаш).
- 5.) Коваже ушкалым (лўшташ).
- 6.) Нуно кенгежым кече мучко (йўштылаш).
- 7.) Нунын толмо годым те мом (ышташ)?

* *кужу* 'long'

8. Translate the answers given in English into Mari.

- a) Уна толмо кечын тый мом ыштет ыл'е?
I was fishing.
Уна толмо кечын *акат мом ышта ыл'е?
She was reading a book.
Уна толмо кечын те мом ыштеда ыл'е?
We were in town.
Уна толмо кечын ачат ден ават мом ыштат ыл'е?
They were feeding the roosters.
- b) Почтаьон газетым кондымо годым тый мом ыштет ыл'е?
I was sleeping / *малаш (-ем)* / .
А *изат? He was preparing his homework.
А *шольыч? He was writing a letter / *серыш* /
А акат ден шўжарет? They were milking the cows.
- c) Чодыраште понггым погымо годым тый мом ужынат?
I saw a wolf. / *пире* /
Чодыраште понггым погымо годым ачат мом ужын?
My father saw a bear. / *маска* /
Чодыраште понггым погымо годым шўжарет мом ужын?
My sister saw a hare. / *меранг* /
Чодыраште понггым погымо годым изат ден акат мом ужыныт?
My brother and sister saw a fox. / *рывыж* /
Чодыраште понггым погымо годым те мом ужында?
We saw a hedgehog. / *шоншо* /
Чодыраште понггым погымо годым Ануш мом ужын?
Anush saw a squirrel. / *ур* /

* *ака* '(elder) sister', *газет* 'newspaper', *иза* '(elder) brother', *шольо* '(younger) brother'

9. Read and translate the following Mari folk proverbs.

- 1.) Мўндыран пыштымыжым лишычрак налат, лишан пыштымыжым мўндырнырак налат.
- 2.) *Олмапужо деч олмаже мўндыркө ок *воч.
- 3.) Олманат *ўмбалже *чевер, да кўргыштыжө *шукш лийын кертеш.
- 4.) *Шенгекет ончалде, ончыко ит кае.

* *олмапу* 'apple tree', *возаш (-ам)* 'to lie down; to fall'; *умбал* 'surface', *чевер* 'beautiful', *шукш* 'worm', *шенгек(е)* 'back, behind'

10. Read the following two Mari folk riddles and try to solve them. The answers are given in the key.

- 1.) Йошкар *кашта умбалне ош чыве шинча.
- 2.) Пөрт *умбачем пел ече дене *волем.

* *кашта* 'beam, crossbar', *умбач(ын)* 'from the top of, from above', *волаш (-ем)* 'to descend, to come down'

11. Insert the following adverbs/postpositions into the appropriate sentences: *мундыркө, көргыштө, воктене (2х), ончыко, мундырнө, шенгекке, шенгелне, умбалне, мундырчын, ончылно (ог шенгелне), *шенгечын, *умбаке, ончылнем, *воктеке.*

- 1.) Мыйын акам ... ила.
- 2.) Пушенге ... кайык шинча.
- 3.) Мый ... ом уж.
- 4.) Семон кугыза ... Епрем кугыза шинча.
- 5.) Сурт ... шуко паша уло.
- 6.) *Турист-влак энгер ... *верланеныт.
- 7.) Ме эре ... каена.
- 8.) Йоча пөрт ... *күза.
- 9.) Мый авамым ... палышым.
- 10.) Пушенге ... пырыс лекте.
- 11.) Пөрт ... куэ кушкеш.
- 12.) Йоча пөрт ... кайыш.
- 13.) Пакча ... Элнет коеш.
- 14.) Мыйын ... уныкам шинча.
- 15.) Куэ ... мотор удыр *толын шогал'е.

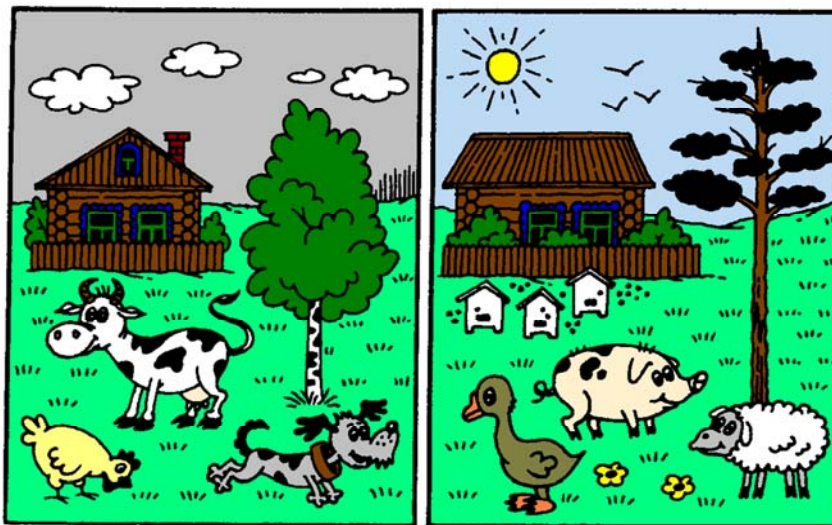
* *шенгеч(ын)* '(out) from behind', *умбак(е)* 'onto, on top of', *воктек(е)* 'beside, next to', *турист* 'tourist', *күзаш (-ем)* 'to climb', *пырыс* 'cat', *толын шогалаш (-ам)* 'to go up to, to come up to, to approach'

12. Translate.

- 1.) Мемнан ончылно энгер.
- 2.) *Шөрлыкыштө ончал.
- 3.) Мланде умбалне ош лум *кия.
- 4.) Ме школ деч мундырнө илена.
- 5.) Мый тыйым мундырч палышым.
- 6.) Эңыр омса воктен шога.
- 7.) Воктенем шич.
- 8.) Кайык куэ умбак шинче.

* *шөрлык* 'shelf', *кияш (-ем)* 'to lie'

13. Compare the two pictures and translate the answer to the question:
*Кокымшо *сүрет икымше деч мо дене ойыртемалтеш?*

Кече кечан. *Пыл уке. Кайык-влак *каваште *чонгештылыт. Пöрт кок окнан гына. *Тўнык огеш *кой. Пöрт лишне пўнчö кушкеш, *пеледыш *пеледеш. Пöрт ончылно кум мўкш омарта. Кудывечыште, пўнчö воктене, сöсна, *шорык, лудиге улыт.

* сүрет 'picture, drawing', пыл 'cloud', чонгештылаш (-ам) 'to fly (about)', тўнык 'chimney', каваш 'sky', пеледыш 'flower', пеледаш (-ам) 'to flower, to bloom', шорык 'sheep'

14. Insert the following verbs in the proper form into the appropriate sentences. Use the present tense. (*ышташ, ончаш, кочкаш, лекташ, лўшташ, шогаш, кушкаш, тöчаш, лўдаш, пукшаш, йывырташ, пöрдаш*)

- 1.) Ануш чывым
- 2.) Кочай мўкшым
- 3.) Пöрт шенгелне ладыра куэ
- 4.) Пўнчö кенгежымат, телымат ужарге
- 5.) Нуно эрат-касат пашам
- 6.) Ковай ушкалым
- 7.) Эвай пенсийыш
- 8.) Ануш мўйым
- 9.) Коча ден кова пеш
- 10.) Шемеч йол йыр
- 11.) Ануш агытан деч
- 12.) Шемеч Эчанын кидшым да шўргыжым нулаш

Ануш чывигым пукша. Шемеч Эчаным нулынеже.

15. Translate into Mari.

- 1.) Anush went into the yard and fed the ducks, the geese, and the chickens (Sg).
- 2.) In the barnyard there is always much work to do.
- 3.) Grandfather and grandmother are on (their) feet day and night.
- 4.) Grandmother milks the cows and grandfather feeds the cattle /*ВОЛЫК*/ and looks after the bees.

16. Translate the following dialogue.

- Стапан кугызай, те кунам пенсийыш лектында?
- Тиде ий гыч мый пенсионер улам.
- Пенсийыш лекме деч вара тендан *яра жапда шуко уло?
- *Ойлыманат огыл. Эрдене эрак н'игуш ом вашке, чыла пашам вашкыде ыштем.
- Яра жапыште те мом ыштеда?
- Шуко лудам, *радиом колыштам, телевизорым ончем.
- Те вет *кид-йоллан пеш мастер улыда. Ынде, очын'и, *күслем ышташ жапда уло.
- Чынак. Ондак эре жап ок *сите ыл'е. А кызыт *йоратыме пашамлан *уло *чоным пуэм.
- А тазалыкда *кузерак?
- Тазалыклан *вуйым ом ший. Мый шке тазалыкем эре *пенгыдемдем:зарядкым ыштем, телым ече дене коштам, йўштылам.
- Телымат йўштылыда?
- Йўштылам. Тиде вет пеш пайдале.

* *яра жап* 'free time', *ойлыманат огыл* 'that goes without saying', *радио* 'radio', *кид-йоллан мастер* 'jack-of-all-trades; someone who can turn his hand to anything', *кўсле* 'gusli (folk instrument similar to a zither)', *ситаш (-ем)* 'to be enough, to be sufficient', *йўратыме* 'favorite', *уло* 'whole, entire', *чон* 'soul, spirit', *кузерак (=кузе)*, *-лан вуйым шияш (-ям)* 'to complain about something', *пенгыдемдаш (-ем)* 'to strengthen'

17. Write down the dictation.

IV.3. Кумшо урок: Паша тургым

Track 46 / 4_3_1.mp3

I. Text

Сылне кенгеж кече. Канде каваште ик пылат огеш кой. Яллаште шудо солымо пагыт тўнгалын. Пўнчеръял уремыште шып, ик чонат уке. Эсогыл икшыве ден шонго енгжат пасушто улыт.

Эвайын суртыштат таче чыланат пеш эр кын'елыныт. Нуно чодырашке шудо солаш каят. Эвайын олыкшо ял деч мўндырнў огыл, сандене нуно тушко йолын каят да вашке миен шуыт. Олык йыр лонга чодыра. Чодыраште куку мура. Ала-кушеч кўшыч турий муру йўк шокта. Шудо коклаште йошкар мўр кўэш.

Эвай кугыза йырваш ончал'е, саважым солалтыш да тўн корным тўнгал'е. Тудын почеш молыштат шогальыч. *Сава-влак йыл-йол, йыл-йол веле койыт. Паша дене жап шижде эрта. Кас марте нуно делянкым солен пытареныт. Эвай кугыза пеш йывыртен. Вет Серге ден Елу толын огыт керт ыл'е гын, кунам тудо шкетын чыла солен пытара ыл'е.

А коваже ден уныкаже мўнгыштў сурт кокла пашам ыштылыт. Нуно пакчаште шоган, ковышта, кешыр йырангыш вўдым оптат, шўкшудым сомылат, емыжым погат. Кастене кўтў толмеке, ушкар ден шорыкым вўташ пуртат, вольыкым пукшат, шудо солышо-влакын толмашешышт кас кочкышым ямдылат.

*Сава-влак йыл-йол, йыл-йол веле койыт.
Scythes glitter here, there, and everywhere.

II. Vocabulary

ала-кушеч	from somewhere /cf. IV.2./	паша тургым	harvest time
вольык	cattle	пурташ (-ем)	to bring in, to lead into
вўдым опташ (-ем)	to water	пыл	cloud
вўта	cattle shed	сава	scythe
делянке	allotment; plot (of land)	солалташ (-ем)	to sharpen
емыж	berries, fruit	солаш (-ем)	to mow
икшыве	child	солен	to finish mowing
йолын	on foot	пытараш (-ем)	
йыл-йол	/denotes quick, intermittent actions/	сомылаш (-ем)	to weed
йыранг	bed, patch	сурт кокла паша	house-keeping / farmyard work
йырваш	everywhere, on all sides, around	сылне	beautiful
кава	sky	толмаш	the coming, the arrival
канде	blue	тургым	harvest time, hard work
кас кочкыш	evening meal	турий	(sky)lark
кешыр	carrot	туш(ко)	(to) there
коклаште	in the middle, among, between /cf. IV.3./	тўн	main, primary, chief
куку	cuckoo	тўн корно	first strip
кўаш (-ам)	to ripen, to mature	чон	soul, spirit
кўтў	herd	шижаш (-ам)	to feel, to sense
кўшыч	from above /cf. IV.2./	шижде	without being noticed, imperceptibly
миен шуаш (-ам)	to come, to arrive	шогалаш (-ам)	to stand (up)
молыштат	the others too /cf. III.4/	шокташ (-ем)	to be heard
мўр	strawberry	шонго	old
мураш (-ем)	to sing	шорык	sheep
муру	song	шудо солымо	haymaking time
мўндырнў	far, far off, at a distance	пагыт (жап)	
опташ (-ем)	to place, to set	шўкшудо	weed(s)
пагыт	time	шып	quiet, calm
		эсогыл	even

III. Grammar

1. Counterfactual conditional clauses: In such constructions, the conditional clause expresses a condition that is false or unlikely. They are often used to express possibilities that existed in the past, but that were not fulfilled. As in factual conditional sentences – cf. II.3.(III.6.) – the word *ГЫН* ‘if’ comes at the

end of the conditional clause. The semantic difference between factual and counterfactual conditional sentences is expressed grammatically through the choice of tense. In counterfactual conditional sentences the compound past tense I (present tense + particle *ыл'е*) is used in either the main clause alone or in both the conditional and the main clauses.

Тидым палем ыл'е гын, толам ыл'е.	If I had known that, I would have come.
Тудо йўштө вўдым ок йў гын, ок черлане ыл'е.	If (s)he had not drunk cold water, (s)he would not have gotten sick.
Мо лиймым палем ыл'е гын, тыге ом ыште ыл'е.	If I had known what would happen, I would not have done it like this.

Note that Mari does not distinguish between time levels (e.g., would go ~ would have gone) in counterfactual conditional sentences. Thus in the following sentence several translations are possible. The 'correct' translation depends on the context.

Ана серышым налеш ыл'е гын, пеш йывырта ыл'е.	<ol style="list-style-type: none"> 1. If Ana got a letter, she would be happy. 2. If Ana had gotten a letter, she would be happy. 3. If Ana had gotten a letter, she would have been happy.
---	--

2. Gerund in *-мек(е)* (gerund of prior action):

Formation: The gerund suffix *-мек(е)* is added to the verbal stem. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified – cf. II.1.(III.1.). In the second conjugation the word-final *-о/-е/-ө* becomes *ы* before the ending is added.

	Infinitive	Verbal stem	Gerund
Conjugation I	лудаш	луд-	луд-мек(е)
	толаш	тол-	тол-мек(е)
	кочкаш	кочк-	коч-мек(е)
	лекташ	лект-	лек-мек(е)
Conjugation II	вучаш	вучо-	вучы-мек(е)
	ышташ	ыште-	ышты-мек(е)
	каяш	кае-	кайы-мек(е)
	пуаш	пуо-	пуы-мек(е)

The shorter form *-мек* is more typical of the spoken language.

Usage: The gerund in *-мек(е)* is used to express an action occurring prior to the action expressed by the main conjugated verb (regardless of which tense this verb is in). In the English equivalents 'after' can generally be used.

Изиш каналтымеке ме угыч пашам тўнгалына.	After resting a little we'll start working again.
Урокым ыштымеке Эчан телевизорым ончыш.	After doing his homework Echan watched television.
Мўнгышкў пўртылмеке ме тудын дене чыла нерген кутырен налынна.	After returning home we talked with him/her about everything.

If the agent of the gerundial action is a personal pronoun, it can be explicitly indicated with possessive suffixes. Note the parallel forms in the third person singular.

	лудаш > луд-мек(е)	кочкаш > кочмек(е)
1Sg	лудмекем	кочмекем
2Sg	лудмекет	кочмекет
3Sg	лудмекыже ~ лудмекше	кочмекыже ~ кочмекше
1PI	лудмекына	кочмекына
2PI	лудмекыда	кочмекыда
3PI	лудмекышт	кочмекышт

	каяш > кайымек(е)	мураш > мурымек(е)
1Sg	кайымекем	мурымекем
2Sg	кайымекет	мурымекет
3Sg	кайымекыже ~ кайымекше	мурымекыже ~ мурымекше
1PI	кайымекына	мурымекына
2PI	кайымекыда	мурымекыда
3PI	кайымекышт	мурымекышт

It is also possible to use the genitive form of the pronoun along with the suffixed form of the gerund: *мыйын лудмекем*, *тыйын кочмекет*, etc. The agent can also be indicated with the genitive form of the pronoun alone: *мыйын лудмеке*, *тыйын кочмеке*.

Университетым пытарымекем, мый аспирантурыш тунемаш пурышым.	After finishing the university, I started a postgraduate course of studies.
Тудын толмекыже ме вокзалыш кайышна.	After (s)he came, we went to the station.
Тудын кайымеке мый малаш возым.	After (s)he left, I went to bed.

If the agent of the gerundial action is a noun, it can be in the nominative or the genitive. In the latter case the gerund usually has a possessive suffix: *кўтў толмеке* 'after the herd comes', *Ивук толмеке ~ Ивукын толмекыже* 'after Ivuk comes', *Сапаевмытын толмекышт* 'after the Sapayevs come'.

Авада толмеке, те куш каеда?	After your mother comes, where will you go?
Ирукын кайымекыже, кў толын?	After Iruk left, who came?

Note that the gerund in *-меке* expresses only that the action occurs prior to something else. Whether it should be translated with the present or past tense, depends on the context.

Авада толмеке, те куш каеда?	After your mother comes, where will you go?
Авада толмеке, те куш кайышда?	After your mother came, where did you go?

Note that a parallel form of the gerund in *-меке* is the participial construction with the postposition *деч вара*.

Пенсийыш лекме деч вара, тудын шуко яра жапше лие. Пенсийыш лекмеке, тудын шуко яра жапше лие.	After retiring, (s)he had a lot of free time.
---	---

3. Plural suffix *-ла*: In addition to the plural suffixes *-влак*, *-шамыч*, and *-мыт*, the plural suffix *-ла* can also be used. This suffix is restricted in scope: it is generally, though not exclusively, used with inanimate nouns with local meaning in the local cases (inessive, illative, lative): *ял* 'village' > *ял-ла-ште*, *ял-лаш(ке)*, *ял-ла-ш*.

Чодыралаште могай емыж кушкеш?	What kind of berries grow in the forests?
Могай олалаште шуко пörтым ыштат?	In which cities are many houses being built?
Могай исторический жап дене тиде верла кылдалтыныт?	With which historical era were these places associated?
Яллам, олалам ужын коштым.	I traveled about and saw villages and cities.

4. Possessive suffix 3Pl as a plural suffix: The possessive suffix of the third person plural *-шт* can on occasion be used as a plural marker such as *-влак*.

Тудын почеш молыштат шогальыч.	And the others followed after him/her.
--------------------------------	--

IV. Words and word usage

1. *ик ... -ат*. The construction with *ик* and a noun with the particle *-ат* has the meaning 'not a single ..., not even one ...'. The verb is negated in such instances.

Ик пылат огеш кой.	Not a single cloud is to be seen.
Ик егат ыш тол.	Not a single person came.

2. Multi-part directional adverbs: ала-кушто 'somewhere', кўшнө 'up, above', ўлнө 'below'

Motion toward		No motion		Motion away from	
ала-куш(ко), ала-кушан	(to) somewhere	ала- кушто, ала- кушан	some- where	ала- кушеч(ын)	from some- where
кўш(кө), кўшан	upward, above	кўшнө, кўшан	up, above	кўшыч(ын)	from above
ўлык(ө)	down(ward)	ўлнө ўлан	below, underneath	ўлыч(ын)	from below

Ала-кушто мўндырнө куку мура.	Somewhere in the distance, a cuckoo is singing.
- Мичу, мом кычалат? - Ручкам ала-кушан пыштенам, муын ом керт.	- What are you looking for, Michu? - I put my pen somewhere and now I can't find it
Самолёт кўшкө чонгештен кайыш.	The airplane flew up and away.
Кўшычын ончымо годым чыла изин коеш.	When looking from above, everything seems small.
Вазым кўшан шынде.	Put the vase up there.
Ўлыкө сумкатым пыште.	Put your bag down.
Ўлнө н'имат уке.	There's nothing down there.

3. Multi-part directional postposition коклаште 'in the middle, among'

Motion toward		No motion		Motion away from	
коклаш(ке)	into the middle of, among	коклаште	in the middle of, between, among	кокла гыч	from the middle of

Ег коклаш(ке) ит пуро.	Don't meddle in other people's business.
Шуко миллион шўдыр коклаште шкендын шўдыретым кычал.	Among many millions of stars, search for your very own one.
Чыла студент кокла гыч эн сайжым регионысо олимпиадыш колтена.	Out of all the students, the very best is sent to the regional competition.

4. тошто, шонго 'old': Both of these words mean old. The word *тошто* is used more in the sense of 'not new' and with inanimate objects, whereas *шонго* is used more in the sense of 'not young': *тошто пөрт* 'old house', *шонго шорык* 'old sheep'.

5. жал, пагыт 'time': These words are synonymous. *жал* is the more usual of the two.

6. *опташ (-ем)* 'to place, to set' ~ *опташ (-ем)* 'to bark': Note the difference in meaning between these two second conjugation verbs.

Мом тынаре шуко сумкаш оптенат?	Why did you put so much into your bag?
Көн пийже опта?	Whose dog is barking?

7. *мотор, сылне* 'beautiful': These words are synonyms: *мотор ўдыр* ~ *сылне ўдыр* 'beautiful day', *мотор кече* ~ *сылне кече* 'beautiful day'.

8. *йоча, икшыве* 'child': These words are synonyms.

V. Exercises

1. Translate.

- 1.) Мый тидым палем ыл'е гын, тудлан йынгыртем ыл'е.
- 2.) Тудо вўдым ок опто ыл'е гын, чыла саска *кошка ыл'е.
- 3.) Тый таче от тол ыл'е гын, тудым от уж ыл'е.
- 4.) Тудо пашажым рушарнян тўнгалеш ыл'е гын, таче марте пытара ыл'е.
- 5.) Мичу *серышым ок возо ыл'е гын, мый ом тол ыл'е.

* *кошкаш (-ем)* 'to dry (out) (intr.)', *серыш* 'letter'

2. Continue the sentences, using the phrases in parentheses. Negate, if appropriate.

- 1.) Тудо эр кын'елеш ыл'е гын, (шуко пашам ыштен керташ).
- 2.) Тудо эр ок кын'ел ыл'е гын, (шуко пашам ыштен керташ).
- 3.) Мый йолын каем ыл'е гын, (*вараш кодаш).
- 4.) Мый йолын ом кай ыл'е гын, (вараш кодаш).
- 5.) Тый мыланем вўдым опташ полшет ыл'е гын, (пашам вашкерак пытараш).
- 6.) Тый мыланем вўдым опташ от полшо ыл'е гын, (*кинош шуаш).
- 7.) Почеламутым огыда тунем ыл'е гын, (*кокытаным налаш).

* *вараш кодаш (-ам)* 'to be late', *кино* 'cinema; movie', *кокытан* 'a two (failing grade in the Russian educational system)'

3. Жапет лиеш ыл'е гын, мом ыштет ыл'е?

- 1.) (кова деке *миен толаш)
- 2.) (чодыраш понгым погаш каяш)
- 3.) (кевытыш каяш)
- 4.) (команмелнам кўэшташ)
- 5.) (ече дене мунчалташ)
- 6.) (кол кучаш каяш)
- 7.) (ковышта когылъым ышташ)
- 8.) (театрыш каяш)

* *миен толаш (-ам)* 'to visit, to drop in on'

4. Finish the following sentences by translating the words in parentheses into Mari.

- 1.) *Директор лиям ыл'е гын, (I would have a secretary / *секретарь*/).
- 2.) Йўр ок лий ыл'е гын, (I would collect mushrooms in the forest).
- 3.) Таче кастене толат ыл'е гын, (I would bake you a layered pancake).
- 4.) *Миллион тенгем *модын налам ыл'е гын, (I would buy a car / *машина*/).
- 5.) Ялыште илем ыл'е гын, (my health would be better).

* *директор* 'director', *миллион* 'million', *модын налаш (-ам)* 'to win'

5. Translate.

- 1.) If he had come earlier / *ондакрак*/, he would have seen her.
- 2.) If Anna got a letter / *серыш*/, she would be happy.
- 3.) If the children caught any fish, they would cook fish soup / *кол лем*/.
- 4.) If you had put the fishing rod in its place, you would not have looked (for it) until evening.
- 5.) If I didn't know (anything) about this, I wouldn't tell / *ойлаш (-ем)*/ (it) to you.
- 6.) If she hadn't drunk cold water, she wouldn't have gotten sick / *чераланаш (-ем)*/.

6. Form the gerund in *-меке* from the following verbs.

каяш	погаш	йўкташ	висаш
вучаш	полшаш	йўаш	шочаш
кутыраш	манаш	ырыкташ	миен шуаш
шинчаш (-ам)	колышташ	шонаш	

7. Form the gerund in *-меке* from the verbs in parentheses.

- 1.) Изиш (каналташ) ме угыч пашам тўнгалына.
- 2.) *Текстым (возен налаш) мый тудым марий йылмыш *кусарем.
- 3.) Мўнгышкў (пўртылаш) ме тудын дене чыла нергенат кутырен налынна.
- 4.) Урокым (ышташ) Эчан *телевизорым ончыш.
- 5.) Йыраңым (сомылаш) вўдым опто.

* *текст* 'text', *кусараш (-ем)* 'to translate', *телевизор* 'television'

8. Finish the following sentences by translating the words in parentheses into Mari.

- 1.) Вуй корштымым шижмеке, (she went home) .
- 2.) Унам *ужатымеке, (he watched television).
- 3.) Эрден эрак кын'елмеке, (they do gymnastics /зарядке/).
- 4.) Вольыкым пуртымеке, (they milk the cows).
- 5.) Серышым возымеке, (he went to the post office /почто/).
- 6.) Икмыняр жап эртымеке (Echan came).

* *ужаташ (-ем)* 'to accompany'

9. Translate the following sentences

- 1.) Шудым солен пытарымеке, Сергемит мўнгышкышт кайышт.
- 2.) Каналтымеке, мый пашам ыштынем.
- 3.) Кином ончымеке, ме *рестораныш пурышна.
- 4.) Мўрым погымеке, *вареньым шолтышна.
- 5.) Уремыш лекмеке, Серген ўдыржым ужна.
- 6.) Чайым йўмеке, телевизорым ончышна.
- 7.) Авана толмеке ме театрыш каена.
- 8.) Ирукын кайымекеже Ивук толын.

* *ресторан* 'restaurant', *варен'е* 'jam'

10. Rewrite the following phrases with a participial construction and *деч вара* by using the gerund in *-меке*. Example: *кинош кайыме деч вара > кинош кайымеке*

- 1.) университетыш толмо деч вара
- 2.) *декан дене кутырымо деч вара
- 3.) шудо солымо деч вара
- 4.) паренгым погымо деч вара
- 5.) *диктантым тергыме деч вара
- 6.) пенсийыш лекме деч вара
- 7.) вуд шолаш пурымо деч вара

* *декан* 'faculty dean', *диктант* 'dictation'

11. Translate. Use the gerund in *-меке*.

- 1.) After starting, the work must be finished.
- 2.) After giving the sick child vitamin tea to drink, she must be put to bed / *малаш пышташ* /.
- 3.) After the sun comes up / *лекташ* /, the birds start to sing.
- 4.) After coming from the shop, call your father at work.
- 5.) When the berries have ripened, we will go pick (them).
- 6.) After feeding the cattle, you can go outside / *уремыш* / (and) play.
- 7.) After the herd comes, drive the cows (Sg) and sheep (Sg) into the cattle shed.

12. Form the inessive forms of the plural in *-ла* from the following words.

ял	вер	урем	пөрт
сурт	чодыра	ола	энгер

13. Form sentences from the following words.

- 1.) чодыралаште, емыж, кушкаш, могай
- 2.) энгерлаште, марий *республикысе, кол, илаш, могай
- 3.) тиде верла, кылдалташ, *исторический жап дене, могай
- 4.) могай, олалаште, пөрт, ышташ, шуко
- 5.) *кияш, үстеллаште, мо

* *республик* 'republic', *исторический* 'historical', *кияш (-ем)* 'to lie'

14. Add the particle *-ат* to the following nouns and insert them into the appropriate sentences. (*кайык, пыл, йолташ, енг, шукшудо, *пеледыш*)

- 1.) Тыште ик ... уке.
- 2.) Йырангыште ик ... лектын огыл.
- 3.) Йур толмо годым ик ... ок муро.
- 4.) Тудын йыранже пеш сай, ик ... уке.
- 5.) Каваште ик ... ок кой.
- 6.) Мыйын ик ... уке.

* *пеледыш* 'flower'

15. Insert the following words into the appropriate sentences and translate.
(*кокла гыч, кўшкө, кўшнө, ала-кушто, ала-кушко, ала-кушеч кўшыч*)

- 1.) Элексей оксажым ... пыштен да н'игузеат муын ок керт.
- 2.) Мемнан ... иктат Пөтырым ужын огыл.
- 3.) ... *кагаз *самолёт чонгештен тольо.
- 4.) ... ончал, тиде мо – палет?
- 5.) Коват кушто? – ... пакчаште йырангым сомыла.
- 6.) ... турий мура.

*кагаз 'paper', самолёт 'airplane'

16. What do the following compounds mean?

турий муру	ушкал күтү	чодыра кайык
чодыра емыж	кайык муру	сава йүк
түн паша	куэвүд	ял урем
шорык күтү	сурткайык	пөрт паша

17. Replace the words in italics with synonyms.

- 1.) Пөрт воктене *мотор* куэ кушкеш.
- 2.) Мый тудым ончен *йывыртом*.
- 3.) *Йоча-влак* мөнгышкө пөртылыт.
- 4.) Шудо солымо *жап* *толын шуо.
- 5.) Могай *сылне* пеледыш!
- 6.) Серышым налмеке, мый пеш *куанышым*.

* *толын шуаш (-ам)* 'to come, to arrive'

18. Answer the following questions about the text *Паша тургым*.

- 1.) Ял уремыште молан ик чонат огеш кой?
- 2.) Шоңго ден икшыве-влак кушто улыт?
- 3.) Эвайын суртышто молан чыланат эр кын'елыныт?
- 4.) Молан нуно чодыраш йолын каят?
- 5.) Могай кайык-влак чодыраште мурат?
- 6.) Түн корным кө түнгалеш?
- 7.) Сапаевмыт кунам олыкым солен пытареныт?
- 8.) Молан Эвай кугыза пеш йывыртен?
- 9.) Кова ден уныкаже мом ыштат?

19. Add the following words in the necessary form to the following dialogues: *шудо, мөр (2x), ныл, шуко уло, вольык, огыл, полшаш, солаш, пурташ*.

- a) – Елу, айда чодыраш каена. ... кўын.
– Кызыт ... погаш жапем уке. Ме шудым ... каена. Авамлан ... күлеш.

- b) – Эчан, күтү толын. ... пурто.
 – Йора, ковай. А ушкалым кунам пурташ?
 – Ушкалым йүктө да вара вүташ
- c) – Елу, те кунам мөнгыш каеда?
 – ... солен пытарымеке.
 – А солашда ... ?
 – Пеш шукыжак
 – Мыняр шагат гыч пытареда?
 – Иктаж ... шагат гыч.

20. What do the following Mari folk proverbs mean?

- 1.) Ик корно гыч чыла корныш каяш лиеш.
- 2.) Пиал корно *күчык, *ойго корно *кужу.
- 3.) *Писе енгын агытанжат писе.
- 4.) Поро мут чонымат ырыкта.
- 5.) Йылмыже үй, чонжо *кү.

* *күчык* 'short', *ойго* 'grief, sorrow', *кужу* 'long', *писе* 'fast; nimble', *кү* 'stone'

21. Read and translate the captions of the following pictures.

Елу ден Эчан ялыш каят.

Ялыште игече *вашталтын, йуштылаш ок лий. Вуд йуштö.

Нуно кечыште кият. Нунын деч *лишне мукш омарта уло.

Мукш-влак нунын йыр *чонгештылыт. Теве *пушкылыт.

Кастене нуно *мален огыт керт. *Кровать *йымалне *коля-влак
*кудалыштыт.

Вес кечын олыкышто *кишкым ужит. Нуно пеш кишке деч лўдынит.

Вара йўр йўреш тўнгал'е. Йўр *пөлемым *нөртыш.

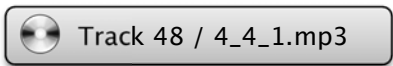
Отпускым *мучашке эртарыде, мӧнгышкышт кайышт.

* *вашталташ* (-ам) 'to change (intr.)', *лишне* 'close by, close to', *чонгештылаш* (-ам) 'to fly (about)', *пүшкылаш* (-ам) 'to sting', *малаш* (-ем) 'to sleep', *кровать* 'bed', *йымалне* 'under, underneath', *коля* 'mouse', *кудалышташ* (-ам) 'to run around', *кишке* 'snake', *пӧлем* 'room', *нӧрташ* (-ем) 'to make wet', *мучаш* 'end', *эрташ* (-ем) 'to spend (time) | отпускым мучашке эрташ: 'to stay to the end of the vacation' |'

22. Write down the dictation.

IV.4. Нылымше урок: Озанлык вуйлатышым мо тургыжландара?

I. Text

- С: – Салам лийже, Иван Петрович! Мый «Марий Эл» газетын журналистше Сапаев Сергей Николаевич улам. Тендан озанлыкда да пашада нерген газетыш возаш сомыл дене толынам. Икмыняр йодышлан вашмутым пуаш тореш огыда лий? «У илыш» луман озанлыкым те шукерте огыл вуйлатеда. Кузерак вара Те кучык жапыште лушкыдо озанлыкым йол умбаке шогалтен кертында?
- И: – Почеш кодшо озанлыкым йол умбаке шогалташ куштылго огыл. Эн ончыч ме озанлыкым виянгдыме да пашаш у йоным пуртымо нерген йодышым терген налынна. Пашам ыштымаште подряд да коопераций йоным кумдан шарен колташ лийна. Кучылтмо у йон мыланна ял озанлык лектышым кугемдаш полшен.
- С: – Пытартыш ийлаште кресаньык-влак мландылан оза улмыштым монденит, садлан паша кумылышт волен. Тиде шотышто тендан проблеме уло?
- И: – Да, тиде чын. Ожно ыштышаш пашам: кунам да мыняр куралаш, могай пырчым удаш, мо дене мландым уянгдаш, мыняр вуй вольыкым ашнаш да молымат – кучык ончыктен пуат ыл'е. Кресаньык шкевуя шонымыжым монден. Ме озанлыкыштына у системе почеш пашам ыштыме дене кресаньыкым мланде деке пörтылтышна.
- С: – Шуко озанлыкыште ял гыч кайымылан көра пашаенг огеш сите. А тендан озанлыкыште кузерак?
- И: – Ожно мемнан денат пашаенг ситен огыл. Кызыт арендыш куснымо дене паша вийым кучылтмо шотышто проблеме лектын. Мутлан, ончыч мланде пашам 50 гыч 70 марте енг шуктен гын, ынде тиде пашам 20 енг ышта. Тыгак вольык ончышо-влакат утеныт. ынде нунылан пашам ситарыман.
- С: – Кушто нунылан пашам муаш шонеда?
- И: – Мемнан ик йон гына – подсобный озанлык. Но тудо кызыт марте мемнан дене пеш начарын виянгын. Поснак удыр-влаклан паша вер шагал. Садлан огыл мо мемнан дене тачысе кечылан 70 наре качымарий уло, а удыр-влакым парня денат шотлен лекташ лиеш. Теве чонгалтше кок пачашан пörтыштö вургем ургымо цехым почына.
- С: – Кызыт калыкым изи ял проблеме чот тургыжландара. Тендан озанлыкыште изи ялым арален кодашлан мо ышталтеш?
- И: – Мемнан озанлыкыште изи ял проблеме уке. Ме икмыняр ий ончыч асфальт корно дене чыла ялым ушышна, кажне ялеш кевытым, клубым чонгышна, кажне пörтыш пуч дене вудым, газым пуртышна. Паша верат ситышын уло.
- С: – Вашмутланда пеш кугу тау, Иван Петрович. Тетла мый тендан жапдам налаш ом тошт. Умбакежат чыла шотыштат у сенгымашке шуаш тыланем. Вескана ужмешке чеверын.
- И: – Чеверын.

II. Vocabulary

аралаш (-ем)	to preserve, to maintain, to protect, to defend	куралаш (-ам)	to plow
арален кодаш (-ем)	to preserve, to save, to defend	куснаш (-ем)	to move, to transfer, to shift (intr.)
аренде	lease, rent, rental	кучылташ (-ам)	to use, to utilize, to make use of
асфальт	asphalt	куштылго	easy
ашнаш (-ем)	to keep (animals), to raise	кўчык	short
вашмут	answer	лектыш	harvest, yield, crop; income, profit
вескана	another time, the next time	лушкыдо	weak; loose
вескана ужмешке	Good-bye! Until we meet again!	мутлан	for example
вий	force, power, strength	мыняр вуй вольык	how many head of cattle
виянгаш (-ам)	to develop (intr.), to be developed; to become stronger	начар	bad, poor, weak
вияндаш (-ем)	to develop (trans.), to strengthen	оза	master, owner, proprietor
волаш (-ем)	to come down, to descend; to lessen, to decrease	озанлык ончыктен пуаш (-эм)	enterprise, farm; economy to show, to indicate, to specify
вольык ончышо	livestock breeder, stock raiser	парня	finger
вуйлаташ (-ем)	to manage, to head	пачаш	floor, level, story
вуйлатыше	leader, manager, director	паша вий	labor force, manpower, workforce
вургем	clothes, clothing	пашаен	worker
газет	newspaper	подряд	contract
йодыш	question	подсобный	subsidiary, auxiliary
йол ўмбаке шогалташ (-ем)	to raise to one's feet, to put back on one's feet	подсобный озанлык	subsidiary company/enterprise
йөн	method, way	поснак	particularly, especially
кажне	every, each	почеш кодаш (-ам)	to be/fall behind, to be backward
качымарий	fellow, boy, lad, guy	пөртылташ (-ем)	to return, to give back, to restore
клуб	club, clubhouse	правлений	management, government, board of administration
колташ (-ем)	to send /cf. IV.3/	проблеме	problem
коопераций	cooperation	пуч	pipe, conduit
кресаньык	farmer	пырче	grain; seed
кугемдаш (-ем)	to increase, to enlarge	пытартыш	last
кузерак	= кузе /cf. IV.1./	Салам (лийже)!	Hello! Good morning/ afternoon/evening!
кумыл	mood, desire		

сенгымаш	victory; achievement	ўмбак(е)	on, onto, on top of
системе	system	ўянгдаш (-ем)	to fertilize, to manure
ситараш (-ем)	to provide, to secure, to ensure	цех	workshop, shop
ситааш (-ем)	to be enough, to be sufficient, to suffice	чонгалташ (-ам)	to be built, to be under construction
ситышын	enough, sufficiently, in a sufficient amount	чонгааш (-ем)	to build
сомыл	work, business, activity, reason	шараш (-ем)	to spread, to diffuse, to propagate
тачысе	today's, of today	шарен	to spread, to diffuse, to propagate
терген	to check, to examine, to verify, to test	колташ (-ем)	to spread, to diffuse, to propagate
налаш (-ам)	to check, to examine, to verify, to test	шкевужа	independently, by oneself, without assistance
тетла	even more, more than this	шогалташ (-ем)	to stand (trans.), to place
тиде шотышто	in this regard, concerning this	шонымо	thought, thinking, reflection; idea
тореш	against	шотлаш (-ем)	to count
тореш лияш (-ям)	to be against, to oppose	шотлен	to count (up), to calculate, to reckon
тошташ (-ам)	to dare	лекташ (-ам)	to count (up), to calculate, to reckon
тургыжландараш (-ем)	to worry, to disturb, to trouble	шотышто	concerning, regarding
тыгак	also, as well, too	шукерте	long ago
умбакыжат	for/in the future, subsequently	шукерте огыл	not long ago, recently, not for long
ургааш (-ем)	to sew	ышталташ (-ам)	to happen, to be performed/accomplished/done
утааш (-ем)	to become superfluous/unnecessary	эн ончыч	first of all, at the very beginning
ушаш (-ем)	to join, to connect, to link	ял озанлык	agriculture, rural economy, farming
ўдааш (-ем)	to sow, to plant		

III. Grammar

1. Deverbal nominal suffix -маш

This is a common and productive suffix that serves to form nouns from verbs. The nouns formed denote above all an abstract action or state. The suffix is added to the verbal stem. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified – cf. II.1.(III.1.). In the second conjugation the word-final *-o/-e/-ö* becomes *ы* before the ending is added.

Conjugation I				
Verb		Verbal stem	Noun	
куржаш	to run	курж-	курж-маш	running, race
лудаш	to read	луд-	луд-маш	reading
лекташ	to leave	лект-	лек-маш	leaving, departure

Conjugation II				
Verb		Verbal stem	Noun	
илаш	to live	иле-	илы-маш	life
сенгаш	to conquer	сенге-	сенгы-маш	achievement
мураш	to sing	муро-	муры-маш	singing

Note that for these nouns in *-маш*, the inessive or illative case endings generally meld directly with the stem without a connecting vowel: *сенгымаш* + *-шке/-ште* > *сенгымашке* ~ *сенгымаште*. This occurs with other nouns ending in *ш* as well: *мучаш* 'end' + *-шке/-ште* > *мучашке* ~ *мучаште*.

2. Deverbal nominal suffix -ыш

This fairly common, but not very productive deverbal suffix is used to form nouns denoting the results of an action or the action itself: *йод-аш* 'to ask' > *йод-ыш* 'question', *мод-аш* 'to play' > *мод-ыш* 'game', *кочк-аш* 'to eat' > *кочк-ыш* 'food', *пелед-аш* 'to bloom' > *пелед-ыш* 'flower'.

3. Denominal verbal suffix -ан

This productive suffix is used to form first conjugation verbs from nominals. It has a translative meaning – to become, to turn into: *вий* 'force, power, strength' > *виян-аш (-ам)* 'to become stronger'; *кумда* 'wide, broad' > *кумдан-аш (-ам)* 'to widen, to broaden (intr.)'

4. Deverbal verbal suffix -д/-т

This suffix is used to form second conjugation causative/transitive verbs: *пураш (-ем)* 'to enter' > *пурташ (-ем)* 'to bring in, to lead into'; *виян-аш (-ам)* 'to become stronger, to develop (intr.)' > *виян-даш (-ем)* 'to make stronger, to develop (trans.)'.

5. Compound past tense II

Formation: The compound past tense II is formed by adding the particle *улмаш* to the present tense forms of the verb. This applies to both conjugations and to both the positive and the negative forms. Thus in appearance it only differs from the compound past tense I in that it employs *улмаш* and not *ыл'е*.

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам улмаш	ом луд улмаш
2Sg	лудат улмаш	от луд улмаш
3Sg	лудеш улмаш	огеш (ок) луд улмаш
1Pl	лудына улмаш	огына (она) луд улмаш
2Pl	лудыда улмаш	огыда (ода) луд улмаш
3Pl	лудыт улмаш	огыт луд улмаш

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем улмаш	ом возо улмаш
2Sg	возет улмаш	от возо улмаш
3Sg	воза улмаш	огеш (ок) возо улмаш
1Pl	возена улмаш	огына (она) возо улмаш
2Pl	возеда улмаш	огыда (ода) возо улмаш
3Pl	возат улмаш	огыт возо улмаш

Usage: Like the compound past tense I, the compound past tense II is used to express continuous or repeated non-delimited actions or states in the past. It can also express that an action in the past occurred simultaneously with another action and is comparable in this function to the English past progressive tense. It differs from the compound past tense I, however, in that it indicates that the speaker derives his/her knowledge from indirect experience or perception ('it seems, it turns out, it appears').

Тудо университетыште тунемеш улмаш.	It turns out that (s)he studied at the university. (I didn't know this before, but now I do.)
Мый пален омыл, тудо н'емычла кутыра улмаш.	I didn't know that (s)he spoke German.

Compare the following sentences, using the compound past tenses I and II, respectively:

Германийыште улмыж годым тудо эре н'емычла кутыра ыл'е.	(S)he always spoke German when (s)he was in Germany.
Германийыште улмыж годым тудо эре н'емычла кутыра улмаш.	It appears (s)he always spoke German when (s)he was in Germany.

улаш (-ам) in the compound past tense II:

	Positive	Negative
1Sg	улам улмаш	омыл улмаш
2Sg	улат улмаш	отыл улмаш
3Sg	(улеш) улмаш	огыл улмаш
1Pl	улына улмаш	огынал (онал) улмаш
2Pl	улыда улмаш	огыдал (одал) улмаш
3Pl	улыт улмаш	огытыл улмаш

6. Future-necessitive participle in -шаш

Formation: The participle is formed from the verbal stem with the suffix *-шаш*. First conjugation verbs with a verbal stem ending in certain consonant clusters are automatically simplified - cf. II.1.(III.1.). In the second conjugation the word-final *-o/-e/-ö* becomes *ы* before the ending is added.

Conjugation I			
Verb		Verbal stem	Participle
лудаш	to read	луд-	луд-шаш
ўжаш	to invite	ўж-	ўж-шаш
кочкаш	to eat	кочк-	коч-шаш

Conjugation II			
Verb		Verbal stem	Participle
возаш	to write	возо-	возы-шаш
виянгдаш	to develop	виянде-	виянды-шаш
ўдаш	to sow	ўдö-	ўды-шаш

Usage: Used as an attribute, the participle can have either an active or a passive meaning. It denotes an action that must/should be carried or occur in the future: *ыштышаш паша* 'work which must be done ~ work to do', *лудшаш текст* 'text that should be read ~ text to read', *толшаш уна* 'guest who will/must/should come'.

7. Infinitive + лияш (-ям): This construction can be used with the meaning 'to decide to do something, to promise to do something'.

Пашам ыштымаште подряд да коопераций йõным кумдан шарен колташ лийна.	In our work we decided to make wide employment of a system using contracts and cooperation.
Тудо толаш лие.	(S)he promised to come.

IV. Words and word usage

1. -рак: The suffix *-рак* does not always denote the comparative degree of adjectives and adverbs, but can be used to indicate a lesser intensity of the quality in question (*изирак капан* 'short; of small stature' < *кап* 'body') or simply as a particle without a well-defined characteristic meaning (*кузерак?* 'how?').

2. ончыч 'ago' ~ гыч 'in': These two postpositions are commonly used in temporal expressions: *кум кече ончыч* 'three days ago', *кум кече гыч* 'in three days'.

3. колташ (*-ем*): In its original meaning, this verb means 'to send'.

Мый серышым колтышым.	I sent a letter.
Кö тыйым колтен?	Who sent you?

Furthermore, it is used quite frequently in converb constructions – cf. II.4.(III.1). As an aspect giver, it can indicate that: 1) the action is carried out to its conclusion or that 2) the action is inchoative (beginning).

йўын колташ	to drink up ('to drinking send')
нелын колташ	to swallow down ('to swallowing send')
куржын колташ	to take off running ('to running send')
шортын колташ	to break out crying ('to crying send')

4. тореш 'against': This postposition can be coupled with nominals and verbs. Nominals connected with it are in the dative case. Verbs connected with it can be in the infinitive or the dative of the passive participle.

Икмыняр йодышлан вашмутым пуаш тореш огыда лий?	Would you mind (are you opposed to) answering a few questions?
Тиде пöртым мемнан кудывечыште ыштымылан ме тореш улына.	We're against the construction of this house in our yard.
Мый тидлан тореш омыл.	I'm not against this.
Тиде планлан нуно тореш огытыл.	They aren't opposed to this plan.

5. Putting and placing: There are various verbs in Mari that can be translated into English as 'to put'. They should not be regarded as synonymous and interchangeable. The correct word depends on the position into which said object is put:

a) Standing position: *шогалташ* (*-ем*) 'to stand /trans./, to place' > *шогаш* (*-ем*) 'to stand'

Мый энгырым лукуш шогалтем.	I put the fishing rod in the corner.
Энгыр лукушто шога.	The fishing rod is standing in the corner

b) Lying position: *пышташ (-ем), опташ (-ем)* 'to put, to place, to lay' > *кияш (-ем)* 'to lie'

Мый книгам үстембак пыштем.	I put the book on the table.
Книга үстембалне кия.	The book is lying on the table.

The word *опташ (-ем)* has the additional connotation that a larger number of objects are placed.

Мый книгам үстембак оптем.	I put books on the table.
Книга-влак үстембалне кият.	The books are lying on the table.

These verbs are also used when objects are placed in bags, etc.

c) Sitting position: *шындаш (-ем)* 'to put, to place, to set' > *шинчаш (-ем)* 'to sit'

Мый вазым окнаш шындем.	I put the vase in the window.
Вазе окнаште шинча.	The vase is sitting in the window.

d) Hanging position: *сакаш (-ем)* 'to put, to hang (up)' > *кечаш (-ем)* 'to hang'

Мый портретым пырдыжыш сакем.	I put the portrait up on the wall.
Портрет пырдыжыште кеча.	The portrait is hanging on the wall

V. Exercises

1. Rewrite the following sentences in all persons, singular and plural.

- 1.) Мый куралам улмаш.
- 2.) Мый ом пале улмаш.
- 3.) Мый үдем улмаш.
- 4.) Мый ом умыло улмаш.

2. Put into the plural.

- 1.) Тый вашмутым пуэт улмаш. Те
- 2.) Тудо редакцийште пашам ышта улмаш. Нуно
- 3.) Мый тиде еным палем улмаш. Ме
- 4.) Вуйлатыше пашаш у йӧным пурта улмаш. Вуйлатыше-влак

3. Negate the following sentences.

- 1.) Тудо тыште шукертсек ила улмаш.
- 2.) Мемнан озанлыкна почеш кодеш улмаш.
- 3.) Йоча-влак *тунам колым кучат улмаш.
- 4.) Мый тиде жапыште *телевизорым ончем улмаш.

* *тунам* 'then, at that time', *телевизор* 'television'

4. Form the future-necessitive participle of the following verbs.

возаш (-ам)	тергаш	ўдаш	ашнаш
ышташ	куралаш	ўянгдаш	ситаш

5. What do the following expressions mean?

возышаш паша	куралшаш пасу	ашнышаш вольык
тергышаш *диктант	ўдышаш пырче	ситышаш паша.

* *ДИКТАНТ* 'dictation'

6. Match the following future-necessitive participles with the appropriate noun:

1.) солышаш	a.) паша
2.) толшаш	b.) пöрт
3.) йўшаш	c.) арня
4.) шолтышаш	d.) почеламут
5.) ыштышаш	e.) эм
6.) шындышаш	f.) шудо
7.) шушаш	g.) пайрем
8.) чоңышаш	h.) пушенге
9.) тунемшаш	i.) шўр

7. Give the verbs (with translations) from which the following words are formed.

вуйлатыше	йодыш	шонымаш	ончышо
вияндыме	кодшо	ыштыме	ситарыман
пуртымо	кучылтмо	кайымылан	чонгалтше
ыштымаш	лектыш	куснымо	ургымо

8. Find equivalents for the following phrases in the text.

1.) up to now	6.) in this regard
2.) in a short period of time	7.) workforce
3.) to put back on one's feet	8.) to count on one's fingers
4.) in the last few years	9.) sewing workshop
5.) the will to work	

9. Form adverbs from the following adjectives.

кумда	кўчык	куштылго
начар	лушкыдо	сылне

10. Read and translate.

- 1.) – Эвай, шудына *тений ушкаллан сита? – Ситараш төчена.
- 2.) – Мо пашадам пеш начарын ыштеда? – Вуйлатышына начар, пашажат начар.
- 3.) – Тиде *художник кумдан палыме? – Кумдан, тудым вес эллаштат палат.
- 4.) «У вий» озанлык *ий гыч ийыш *виян толеш. Вуйлатыше шке озанлыкшым вияндымаште пеш кугун *тырша.
- 5.) Нунын паша лектышышт кугу гынат, эше кугемдынешт.
- 6.) Тиде енгым куштылго кидан маныт. Мом ышташ тунгалеш, чылажымат куштылгын да сайын ышта.

* *тений* 'this year', *художник* 'artist', *ий гыч ийыш* 'from year to year', *виян толеш (-ам)* = *виян гаш, тыршаш (-ем)* 'to endeavor, to work hard'

11. Insert either *кучык* or **кужу*.

- 1.) Сольшо–влак пашаштым ... жапыште пытареныт.
- 2.) Мемнан уремна пеш
- 3.) Телым кече ... , а *йүд ... ; кенгежым кече ... , а йүд
- 4.) Тиде енгын *нерже пеш
- 5.) ... пүнчө–влак ужарген шогат.

* *кужу* 'long', *йүд* 'night', *нер* 'nose'

12. Insert the following words into the appropriate sentences: *тореш, куштылго, кучылтеш, лушкыдо, тургыжландара*

- 1.) Нунын озанлыкышт **ожно** пеш ... улмаш.
- 2.) Мемнан озанлык кумдан аренде йоным
- 3.) Вуйлатышын пашаже ... **огыл**.
- 4.) Кызыт калыкым изи проблеме
- 5.) Мый тидлан ... улам.

13. Fill the blanks with appropriate verbs (cf. III.5.) in the proper form.

- 1.) Ава изи йочам **ончыкыжо** Изи йоча аван **ончылныжо**
- 2.) Тудо *телефоным *күсеныш
- 3.) *Пальтоэтым шкапыш ... ! Пальто шкапыште
- 4.) Тудо *н'игунам йочам *лукыш ок Йоча н'игунам **лукышто ок шого**.

* *телефон* 'telephone', *күсен* 'pocket', *пальто* '(over)coat', *н'игунам* 'never', *лук* 'corner'

14. Insert the following verbs in the appropriate form into the appropriate sentences: *кияш, пышташ* (2x), *сакаш, шогаш* (2x)

- 1.) Аватын мутшым вуешет
- 2.) Мый кужун ом
- 3.) *Пырыс *диваныште
- 4.) Тудо *сүретым
- 5.) Ёстел пөлем покшелне
- 6.) Мый книгаг сумкашке

* *пырыс* 'cat', *диван* 'couch', *сүрет* 'picture, drawing', *пөлем* 'room', *покшелне* 'in the middle'

15. Write down the dictation.

IV.5. Ушештарымаш

1. Compound past tense I

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам ыл'е	ом луд ыл'е
2Sg	лудат ыл'е	от луд ыл'е
3Sg	лудеш ыл'е	огеш (ок) луд ыл'е
1Pl	лудына ыл'е	огына (она) луд ыл'е
2Pl	лудыда ыл'е	огыда (ода) луд ыл'е
3Pl	лудыт ыл'е	огыт луд ыл'е

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем ыл'е	ом возо ыл'е
2Sg	возет ыл'е	от возо ыл'е
3Sg	воза ыл'е	огеш (ок) возо ыл'е
1Pl	возена ыл'е	огына (она) возо ыл'е
2Pl	возеда ыл'е	огыда (ода) возо ыл'е
3Pl	возат ыл'е	огыт возо ыл'е

2. Compound past tense II

Conjugation I: лудаш		
	Positive	Negative
1Sg	лудам улмаш	ом луд улмаш
2Sg	лудат улмаш	от луд улмаш
3Sg	лудеш улмаш	огеш (ок) луд улмаш
1Pl	лудына улмаш	огына (она) луд улмаш
2Pl	лудыда улмаш	огыда (ода) луд улмаш
3Pl	лудыт улмаш	огыт луд улмаш

Conjugation II: возаш		
	Positive	Negative
1Sg	возем улмаш	ом возо улмаш
2Sg	возет улмаш	от возо улмаш
3Sg	воза улмаш	огеш (ок) возо улмаш
1Pl	возена улмаш	огына (она) возо улмаш
2Pl	возеда улмаш	огыда (ода) возо улмаш
3Pl	возат улмаш	огыт возо улмаш

3. Participle in -меке: лудаш > лудмеке, возаш > возымеке

4. Participle in *-шаш*: лудаш > лудшаш, возаш > возышаш

5. Passive participle + postposition:

лудмо деч ончыч	ВОЗЫМО деч ончыч
лудмо годем	ВОЗЫМО годем
лудмо деч вара	ВОЗЫМО деч вара
лудмо нерген	ВОЗЫМО нерген
лудмо дене	ВОЗЫМО дене
лудмо шотышто	ВОЗЫМО шотышто
лудмылан көра	ВОЗЫМЫЛАН көра

6. Plural suffix in *-ла*: ялла, олала

7. Negative pronouns and adverbs:

Negative pronouns	
н'игӧ	nobody, no one
н'имо	nothing
н'имогай	no kind of
н'имыняр(е)	no, none
иктат	nobody, no one

Nominative	н'игӧ	н'имо	н'имогай	иктат
Genitive	н'игӧн	н'имон	н'имогайын	иктынат
Dative	н'игӧлан	н'имолан	н'имогайлан	иктыланат
Accusative	н'игӧм	н'имом	н'имогайым	иктымат
Comparative	н'игӧла	н'имола	н'имогайла	
Inessive		н'имошто	н'имогайыште	
Illative		н'имошко	н'имогайышке	
Lative		н'имозэш	н'имогаеш	

Negative adverb	
н'игузе	in no way, by no means
н'игунам	never
н'игуш(ко)	nowhere, anywhere
н'игушто	nowhere, anywhere
н'игушан	nowhere, anywhere
н'игушеч(ын)	from nowhere

8. Multi-part directional system: adverbs, postpositions

Motion toward		No motion		Motion away from	
куш(ко) кушан	where to?	кушто кушан	where?	кушеч(ын)	where from?
туш(ко) тушан	(to) there	тушто тушан	there	тушеч(ын)	from there

Motion toward		No motion		Motion away from	
воктек(е)	beside, next to	воктен(е) воктелан	beside, next to	воктеч(ын)	(away) from
шенгек(е) шенгелан	behind	шенгелне шенгелан	behind	шенгеч(ын)	out from behind

9. Conjunction: *ГЫНАТ*

Йўр лиеш гынат, толам.	Although there's going to be rain, I'll come.
------------------------	---

Exercises

1. Put the verbs in parentheses into the compound past tense I.

- 1.) Вачин *классыш пурымо годым туныктышо йоча-влаклан у *задачым (умылтараш).
- 2.) *Изажын толмо кечын Настаси пеш (куанаш).
- 3.) Ожно мландым *шога дене (куралаш).
- 4.) Изием годым мый *пий деч (лўдаш).
- 5.) Марийжын *командировко гыч толмо кечын Тайра олыкышто шудым (солаш).

* *класс* 'class', *иза* '(elder) brother', *задаче* 'problem, assignment, lesson', *шога* 'wooden plow', *пий* 'dog', *командировко* 'business trip'

2. Form counterfactual conditional sentences as answers to the questions. Use the verbs in parentheses.

- 1.) – Молан тый мемнан *дене пырля от муру?
– Мутшым (палаш) гын, (мураш).
- 2.) – Молан мыйын киярем ок куш?
– Вўдым жапыштыже (опташ) гын, (кушкаш).
- 3.) – Молан сайрак *пеледышым налын отыл?
– Оксам шукырак (лияш) гын, (налаш).
- 4.) – Молан шоган йыраңым сомылен отыл?
– Йўр ок (йўраш) гын, (сомылаш).
- 5.) – Молан колым шагал кученда?
– *Пурла сереш (верланаш) гын, (кучаш).

* *пеледыш* 'flower', *дене пырля* 'together with', *пурла* 'right'

3. Put the verbs in parentheses into the compound past tense II.

- 1.) Тудо пий деч (лўдаш), сандене мемнан деке толын огыл.
- 2.) Тиде жапыште ме *ерыште (йўштылаш).
- 3.) Лизук *толын пурымо годым мый вўташте вольыкым (пукшаш).
- 4.) Ожно Миша *шахмат дене пеш сайын (модаш).
- 5.) Аважын олаш кайыме годым шым ияш ўдыржў ушкалым шке (лўшташ).

* *ер* 'lake', *толын пураш (-ем)* 'to arrive, to come in', *шахмат* 'chess', *шахмат дене модаш (-ам)* 'to play chess'

4. Insert the following postpositions into the appropriate sentences:
шотышто, көра, гоным, нерген, деч вара, деч ончыч, дене.

- 1.) Кочмо ... огыт кутыро.
- 2.) Ёдымө ... куралаш күлеш.
- 3.) Лудмыж ... *пырысиге пушенге *вуйышко *күзен кайыш.
- 4.) Ургымо ... мыйын кокам пеш *мастар.
- 5.) Колым кучымо ... Эвай кече мучко кутырен кертеш.
- 6.) Йоча-влакын лыпланымышт ... туныктышо *адакат умылтараш тунгал'е.
- 7.) *Осалын пукшымылан ... ушкал шорым шагал пуаш тунгалын.

* *пырысиге* 'kitten', *вуй* (here:) 'top', *күзен каяш (-ем)* 'to climb up/to', *мастар* 'expert, master; talented, skilled', *адакат* 'again, anew', *осал* 'bad, poor'

5. Give opposites.

1. тыште	5. умбалне	9. ончылно
2. шенгеке	6. шенгелан	10. кышыч
3. мундырчын	7. улан	11. тушан
4. улнө	8. воктене	12. улыкө

6. Write down the dictation.

Track 50 / 4_5_1.mp3

Exercise key

0. Introduction

1.		
ава	'mother'	
ача	'father'	
паша	'work'	
шөр	'milk'	
поро	'good'	
шүдө	'hundred'	
2.		
кү	'stone'	
мүй	'honey'	
ял	'village'	
йол	'leg'	
эр	'early'	
ер	'lake'	
3.		
ола	'city'	
коля	'mouse'	
лу	'bone; ten'	
лювык	'messy (person)'	
когыльо	'pie'	
шүльө	'oats'	
4.		
тан	'friend; lover'	
тенге	'ruble'	
понго	'mushroom'	
енг	'person'	
йонгылыш	'mistake'	
паренге	'potato'	
5.		
пеледыш		пөртыштө
пеледеш		пөртыштем
пеледын		кызытсе
толеш		нарынче
толын		ынде
туныктышо		лүмдымө
туныктышем		латшымше
йылме		пылышыже

I.1. Кө тиде?

1. Москваште, Одессыште, Волжскышто, Санкт-Петербургышто, Берлиныште, Шернурышто, Йошкар-Олаште, Парижыште, Иркутскышто, Козьмодемьянскыште, Францийыште, Лондонышто, Нью-Йоркышто, Будапештыште, Польшышто.
2. верыште, уремыште, олаште, университетыште, школышто, районышто.
3. Йыван олаште, Эчан Лондонышто, Ивук уремыште, Пöтыр школышто, Сергей Шернур районышто, Елена университетыште.
4. ик, кум, вич, шым, индеш, латкум, латшым, коло кум, коло шым, кумло вич, кумло индеш, нылле ик, нылле вич, нылле индеш.
5. кокыт, нылыт, кудыт, кандаше, латкокыт, латнылыт, латкудыт, латкандаше, коло нылыт, коло кандаше, кумло кокыт, кумло кудыт, кумло кандаше, нылле кокыт, нылле кандаше.
6. лу, коло, кумло, нылле, витле.
7. 1. Кокыт да кумыт визыт. 2. Кумыт да шымыт лу. 3. Визыт да кокыт шымыт. 4. Индеше да кандаше латшымыт. 5. Коло кумыт да латиндеше нылле кокыт.
8. 10, 42 (short), 27 (short), 3 (long), 40, 4 (long), 37 (short), 44 (short), 1 (long), 19 (long), 28 (short).
9. 1. Визыт./Йошкар-Олаште вич театр. 2. Кандаше./Йошкар-Олаште кандаш музей. 3. Кокыт./Йошкар-Олаште кок кинотеатр. 4. Кумло./Йошкар-Олаште кумло школ.
10. 1. кок 2. вич 3. Кумыт 4. шым 5. Кудыт 6. вич.
11. 1. – Тиде кө? – Тиде Виталий Борисович Эшкинин. – Тудо мыняр ияш? – Тудо 43 (нылле кум) ияш. – Тудо кушто ила? – Тудо Моркышто ила. – Тудо мом ышта? – Тудо журналист. 2. – Тиде кө? – Тиде Анна Ивановна Кузнецова. – Тудо мыняр ияш? – Тудо 19 (латиндеш) ияш. – Тудо кушто ила? – Тудо Йошкар-Олаште, Шабдар уремыште ила. – Тудо мом ышта? – Тудо секретарь.
12. – Тиде кө? – Тиде Иванов Иван Петрович. – Тудо мом ышта? – Тудо тунуктышо. – Тудо кушто ила? – Тудо Москваште ила. – Тудо мыняр ияш? – Тудо 32 (кумло кок) ияш.

I.2. Елу ден Серге

1.

1. тунемеш 2. ила 3. пашам ышта 4. коштеш.

2.

1. илат 2. тунемыт 3. коштыт 4. пашам ыштат.

3.

1. ила, илат 2. тунемеш, тунемыт 3. ышта, ыштат 4. коштеш, коштыт 5. туныкта, туныктат.

4.

a. 1. – Ана кушто ила? – Тудо Москваште ила. – Ана ден Олю кушто илат? – Нуно Москваште илат. 2. – Олю кушто ила? – Тудо Моркышто ила. – Олю ден эргыже кушто илат? – Нуно Моркышто илат. 3. – Эчан кушто ила? – Тудо Волжскышто ила. – Эчан ден ватыже кушто илат? – Нуно Волжскышто илат.

b. 1. – Ана кушто тунемеш? – Тудо лицейыште тунемеш. – Ана ден Олю кушто тунемыт? – Нуно лицейыште тунемыт. 2. – Ивук кушто тунемеш? – Тудо колледжыште тунемеш. – Ивук ден Пöтыр кушто тунемыт? – Нуно колледжыште тунемыт. 3. – Ануш кушто тунемеш? – Тудо университетыште тунемеш. – Ануш ден Йыван кушто тунемыт? – Нуно университетыште тунемыт.

c. 1. – Ивук кушто пашам ышта? – Тудо заводышто пашам ышта. – Ивук ден эргыже кушто пашам ыштат? – Нуно заводышто пашам ыштат. 2. – Миклай кушто пашам ышта? – Тудо школышто пашам ышта. – Миклай ден ватыже кушто пашам ыштат? – Нуно школышто пашам ыштат. 3. – Зина кушто пашам ышта? – Тудо йоча садыште пашам ышта. – Зина ден ўдыржö кушто пашам ыштат? – Нуно йоча садыште пашам ыштат.

5.

пашам, йочам, уремым, Эчаным, Елум, номерым, редакцийым, пöртым, Ивукым, ватым, университетым, йылмым, лўмым, ўдырым.

6.

1. марий йылмым 2. химийым 3. пашам 4. пöртым.

7.

1. – Роза туныктышо. Тудо университетыште пашам ышта. – Роза мом туныкта? – Тудо француз йылмым туныкта. – А Эчук мом ышта? – Эчук инженер. Тудо заводышто пашам ышта. – А ўдырышт? – Ўдырышт школышто тунемеш. – Тудо мом тунемеш? – Тудо математикым, физикым, химийым тунемеш. 2. – Ольга туныктышо. Тудо школышто пашам ышта. – Ольга мом туныкта? – Тудо биологийым туныкта. – А Йыван мом ышта? – Йыван агроном. Тудо фермыште пашам ышта. – А эргышт? – Эргышт колледжыште тунемеш. – Тудо мом тунемеш? – Тудо математикым, физикым, химийым, историйым тунемеш.

8.

Елун, Анан, олан, пöртын, пашан, йочан, эргын, ўдырын, йылмын, ватын, йоча садын, Москван, Йошкар-Олан, калыкын, Эчанын, Йыванын.

9.

пӧртшӧ, пӧртышт; уремже, уремышт; пашаже, пашашт; йочаже, йочашт; ўдыржӧ, ўдырышт; ватыже, ватышт; олаже, олашт; редакцийже, редакцийышт; номерже, номерышт; йылмыже, йылмышт.

10.

1. Серген йочаже. 2. Елун ўдыржӧ. 3. Анан эргыже. 4. Пӧтырын ватыже. 5. Туныктышын книгаже. 6. Нунын ўдыржӧ.

11.

а. 1. – Тиде кӧн ўдыржӧ? – Тиде Елун ўдыржӧ. – Елун мыняр ўдыржӧ уло? – Ик ўдыржӧ. 2. – Тиде кӧн эргыже? – Тиде Серген эргыже. – Серген мыняр эргыже уло? – Ик эргыже. 3. – Тиде кӧн ўдыржӧ? – Тиде Серген ўдыржӧ. – Серген мыняр ўдыржӧ уло? – Ик ўдыржӧ.

б. 1. – Зоя ден Ивукын йочашт уло? – Уло. – Нунын мыняр йочашт уло? – Кум йочашт уло. 2. – Ана ден Пӧтырын йочашт уло? – Уло. – Нунын мыняр йочашт уло? – Вич йочашт уло.

12.

латвизымше январь, латвизымше январьыште
латкокымшо февраль, латкокымшо февральыште
кандашымше март, кандашымше мартыште
коло кокымшо апрель, коло кокымшо апрельыште
икымше май, икымше майыште
латкокымшо июнь, латкокымшо июньышто
латнылымше июль, латнылымше июльышто
кандашымше август, кандашымше августышто
латшымше сентябрь, латшымше сентябрьыште
латкудымшо октябрь, латкудымшо октябрьыште
кудымшо ноябрь, кудымшо ноябрьыште
коло визымше декабрь, коло визымше декабрьыште

13.

1. латкудымшо 2. кокымшо 3. шымше 4. икымше 5. кудымшо.

14.

– Эчан кушто ила? – Эчан Морко районышто, Шӱргыялыште ила. – Эчан мыняр ияш? – Эчан 45 (нылле вич) ияш. – Тудо кушто пашам ышта? – Фермыште. – Тудо мом ышта? – Тудо агроном. – Тудын ватыже кӧ? – Тудо секретарь. – Тудо кушто пашам ышта? – Школышто. – Нунын йочашт уло? – Уло. – Нунын мыняр йочашт уло? – Кок йочашт: эрге ден ўдыр. – Эргышт мыняр ияш? – 18 (латкандаш) ияш. – Тудо мом ышта? – Тудо университетыште тунемеш. – А ўдырышт? – Ўдырышт 12 (латкок) ияш. Тудо школышто тунемеш. – Нунын лўмышт кузе? – Эргыштын лўмжӧ Йыван, ўдырыштын – Анук.

15.

Миклай ден Вера Москваште илат. Нуно Пушкин уремыште, нылле визымше номеран пӧртыштӧ илат. Миклай лицейыште пашам ышта. Тудо историйым туныкта. Тудын ватыже университетыште тунемеш. Нунын ик йочашт. Тудын лўмжӧ Пӧтыр. Тудо вич ияш. Йоча садыш коштеш.

16.

Тиде Иванов Иван Григорьевич. Тудо туныктышо. Тудо университетыште пашам ышта, марий йылмым туныкта. Тудо 47 (нылле шым) ияш. Тудо Палантай уремыште, 17-ше (латшымше) номеран пӧртыштӧ ила. Тудын кок йочаже уло. Нуно школышто тунемыт. Нунын лӱмышт – Айвика да Вачи.

I.3. Эчан ден кочаже

1.

1. пашам ыштем 2. тунемам 3. туныктем 4. тунемам 5. кодам.

2.

кодам, кодат, кодеш, кодыт; толам, толат, толеш, толыт; коштам, коштат, коштеш, коштыт; туныктем, туныктет, туныкта, туныктат; ыштем, ыштет, ышта, ыштат; каем, кает, кая, каят

3.

1. – Изай, тый кө улат? – Мый агроном улам. – Тый мыняр ияш улат? – Мый 25 (коло вич) ияш улам. – А кушто тый пашам ыштет? – Фермыште. 2. – Кокай, тый кө улат? – Мый туныктышо улам. – Тый мыняр ияш улат? – Мый 53 (витле кум) ияш улам. – А кушто пашам ыштет? – Школышто. 3. – Акай, тый кө улат? – Мый студент улам. – Тый мыняр ияш улат? – Мый 19 (латиндеш) ияш улам. – А кушто тунемат? – Университетыште.

4.

1. кинош(ко) 2. олаш(ке) 3. пашаш(ке) 4. школыш(ко) 5. театрыш(ке)

5.

1. пашаш(ке) 2. университетыште 3. йоча садыш(ке) 4. ялыште 5. школышто 6. марий йылмым 7. универсистетыште 8. пашаш(ке)

6.

1. Мый школышто тунемам. 2. Мый марий йылмым тунемам. 3. Таче университетыш(ке) каем. 4. Кастене театрыш(ке) каем. 5. Эргыже Йошкар-Олаште ила. 6. Веран ўдыржө йоча сад(ик)ыште пашам ышта. 7. Нуно Москваш(ке) каят.

7.

1. Тый кушто илет? 2. Эчан куш(ко) кая? 3. Елун ўдыржө куш(ко) коштеш? 4. Миклай мом ышта? 5. Тиде көн книгаже? 6. Серген ачаже кунам толеш? 7. Елун аваже кушто ила?

8.

пашам, пашат, пашаже, пашашт; кечем, кечет, кечыже, кечышт; уремем, уремет, уремже, уремышт; йочам, йочат, йочаже, йочашт; пörтем, пörтет, пörтшө, пörтышт; ўдырем, ўдырет, ўдыржө, ўдырышт; ачам, ачат, ачаже, ачашт; йылмем, йылмет, йылмыже, йылмышт; ием, иет, ийже, ийышт; кидем, кидет, кидше, кидышт.

9.

ўдырышт, верже, акат, эргышт, енгаже, шольышт, шўжарже, ватем, марием, эргым/эргем, венгыже, курскат, шешкем, пörтышт, шольыч/шол'ет, номерже, олашт, ийготет

10.

(тудын) пашаже, (мыйын) пörтем, (нунын) ялышт, (тыйын) ийготет, (мыйын) туныктышем, (тыйын) номерет, (нунын) йочашт, (мыйын) эргым/эргем, (тудын) ватыже, (тудын) марийже, (тудын) редакцийже, (мыйын) ачам, (тыйын) ават, (нунын) ковашт, (тудын) шольыжо, (мыйын) акам, (тудын) уныкаже, (тыйын) венгыч/венгет, (мыйын) кочам.

11.

1. коча 2. курска 3. кова 4. кугыза 5. венге 6. уныка

12.

1. Стапан Сергейын кочаже. 2. Вёдыр Анунын марийже. 3. Миклай Йыванын ачаже. 4. Борис Лизунын изаже. 5. Елу Саликан шўжарже.

14.

Мыйын лўмем Серге. Мый Йошкар–Олаште илем. Мый коло ияш улам. Мый университетыште марий йылмым тунемам.

Тудын лўмжө Людмила. Тудо Моркышто ила. Тудо нылле вич ияш. Тудо заводышто пашам ышта.

Тудын лўмжө Эчан. Тудо Козьмодемьянскыште ила. Тудо ныл ияш. Тудо йоча сад(ик)ыш(ке) коштеш.

15.

Эвай Эчанын кочаже. Тудо ялыште ила. Тудо витле индеш ияш. Тудын ўдыржө – Елу, Эчанын аваже. Нуно олаште илат. А таче Эвай Йошкар–Олаш толеш. Кастене Эвай ден Эчан кинош каят. А Елу кастене пашам ышта.

I.4. Сапаевмыт дек уна-влак толыт

1.

1. Ме унам вучена. 2. Те поездым вучеда. 3. Ме марла кутырена. 4. Те венгрла кутыреда. 5. Ме Анушым кинош ўжына. 6. Те Ивукым театрыш ўжыда.

2.

1. Ивук пашам ышта. 2. Ме унам вучена. 3. Нуно Венгрий гыч толыт. 4. Серге ватыжым театрыш ўжеш. 5. Елу ден Эчан концертыш каят. 6. Ануш школышто тунемеш.

3.

1. Ме университетыште пашам ыштена. 2. Ме марий йылмым тунемына. 3. Ме Моркышто илена. 4. Ме театрыш аванам ўжына. 5. Ме мемнан туныктышынам вучена. 6. Ме кастене толына. 7. Ме школыш(ко) каена. 8. Ме книгаг лудына.

4.

1. Ме Эстоний гыч улына. 2. Ме студент улына. 3. Мый 24 (коло ныл) ияш улам. 4. Ме ола гыч улына. 5. Мый Исменца гыч улам. 6. Мый инженер улам.

5.

1. Мыйын ялыштем 200 (кок шўдө) пөрт уло. 2. Тудын ялыштыже 150 (шўдө витле) пөрт уло. 3. Мемнан ялыштына 100 (шўдө) пөрт уло. 4. Нунын ялыштышт 130 (шўдө кумло) пөрт уло.

6.

1. Мыйын олаштем 459,000 (шўдө витле индеш түжем) ег ила. 2. Мыйын акам кокам вуча. 3. Мыйын ватем врач. 4. Мыйын изам таче толеш. 5. Мыйын шольым/шол'ем кинош Серген ўдыржым ўжеш. 6. Мыйын эргым/эргем йоча садыште пашам ышта.

7.

пөртлан, пөрт-влаклан, аватлан, эргыжлан, акамлан, йоча-влаклан, изаналан, уныкаштлан, ўдырлан, марийдалан, ўдыр-влаклан, уремлан, урем-влаклан, шўжаремлан, шешкыдалан, енгадалан, йочаштлан, ўдыржылан.

8.

а) – Кочай, тылат мыняр ий? – Шымле индеше (Шымле индеш ий). – Ковай, тый мыняр ияш улат? – Шымле вич ияш. б) – Елена Петровна, тыланда мыняр ий? – Кумло визыт (Кумло вич ий). – Сергей Николаевич, те мыняр ияш улыда? – Кумло шым ияш.

9.

а) ... Москваш(ке) ..., ... Будапештыш(ке) ..., ... Саранскыш(ке) ... б) ... Школышто. Мый туныктышо улам. ..., ... Заводышто. Мый инженер улам. ..., ...Больницыште. Мый врач улам. ...

10.

1. пөртем, пөртет, пөртшө, пөртна, пөртда, пөртышт; пөртем-влак/пөрт-влак, пөртет-влак/пөрт-влакет, пөртшө-влак/пөрт-влакше, пөртна-влак/пөрт-влакна, пөртда-влак/пөрт-влакда, пөртышт-влак/пөрт-влакышт 2. пөртемын, пөртемлан, пөртемым, пөртыштем, пөртышкем; пөрт-влакемын/пөртем-влакын, пөрт-влакемлан/пөртем-

влаклан, пöрт-влакемым/пöртем-влакым, пöрт-влакыштем/пöртем-влакыште, пöрт-влакышкем/пöртем-влакышке 3. унам, унат, унаже, унана, унада, унашт; унам-влак/уна-влакем, унат-влак/уна-влакет, унаже-влак/уна-влакше, унана-влак/уна-влакна, унада-влак/уна-влакда, унашт-влак/уна-влакышт 4. унамын, унамлан, унамым; уна-влакемым/унам-влакын, уна-влакемлан/унам-влаклан, уна-влакемым/унам-влакым.

11.

1. Мемнан ялыштына 400 (нылшүдö) пöрт уло. 2. Тиде книгаште 375 (кумшүдö шымле вич) странице уло. 3. Мемнан библиотеказыштына 10,000 (лу тужем) книга уло. 4. Верунын ачажлан 68 (кудло кандаш) ий.

12.

1. венгрла 2. рушла 3. эстонла 4. н'емычла 5. французла 6. татарла 7. чувашла 8. удмуртла 9. финнла.

13.

1. – Те руш улыда? – Уке, мый марий улам. – А рушла кутыреда? – Изиш кутырем. 2. – Те марий улыда? – Уке, мый француз улам. – А марла кутыреда? – Изиш кутырем. 3. – Те н'емыч улыда? – Уке, мый эстон улам. – А н'емычла кутыреда? – Изиш кутырем. 4. – Те татар улыда? – Уке, мый чуваш улам. – А татарла кутыреда? – Изиш кутырем.

14.

1. гыч 2. гыч, марте 3. дек 4. марте 5. дек.

15.

7 (long), 32 (long), 113 (long), 30, 7410, 13 000, 6006 (long), 7234 (short), 5256 (short), 456 788 (short), 770 777 (long), 606 666 (short), 999 099 (long), 444 404 (long), 888 880.

17.

а) – Салам/Салам лийже/Поро кече/Поро кечет лийже! ... – Изиш кутырем. ... – Йошкар-Олаш(ке) каем. ... – Марий йылмым тунемам. б) ... – Салам/Салам лийже/Поро кече/Поро кечыда лийже! ... – Мыйын лүмем Эчан. ... Уке, мый Йошкар-Ола гыч улам, марла кутырем. с) ... – Салам/Салам лийже/Поро кече/Поро кечет лийже! ... – Санкт-Петербургышто. ... – Ме университетыште тунемына. Ме Финн да эстон йылмым тунемына.

18.

Таче мемнан дек Эстоний гыч йолташем толеш. Тудо Тартушто ила. Тудын лүмжö Урмас. Тудо коло ияш. Тудо университетыште тунемеш. Тудын ачаже инженер. Аваже – туныктышо. Урмас марий йылмым тунемеш. Тудо марла изиш кутыра да лудеш. Ме тудын дене марла да эстонла кутырена.

19.

Вашке мый Венгрийыш каем. Будапештыште мыйын акам ила. Тудын лүмжö Марина. Марийжын лүмжö Янош. Тудо венгр да изиш марла кутыра. Нунын Будапештыште мотор пöртышт да ужар садышт уло. Будапешт пеш мотор ола. Мыланем тиде ола пеш келша.

I.5. Ушештарымаш

1.

1. коштеш 2. каят 3. вучеда 4. ўжеш 5. кутыра 6. тунемам 7. толыт 8. ышта 9. келша 10. улына.

2.

1. литературым, университетыште 2. уна-влакым 3. кинош(ко) 4. тендам 5. Яношлан 6. Йошкар-Олаште, уремыште 7. книгаг.

3.

1. Көн ачаже математикым туныкта? 2. Микалын ачаже мом туныкта? 3. Марий республикыште мыняр район уло? 4. «Риа-Риа» ансамбль концерт дене куш(ко) кая? 5. Ивукын эргыже кушто тунемеш? 6. Серге могай газетын журналистше?

4.

1. лүмем 2. йочашт 3. ватыже 4. кочана 5. ўстелет 6. изада 7. унашт-влак/уна-влакышт 8. олада 9. ялет.

5.

1. Мыйын изам шуко книгаг лудеш. 2. Таче кастене тудо эргыж деке кая. 3. Ме университетыште филологий факультетыште финн йылмым тунемына. 4. Таче кастене Сапаевмыт венгр уна-влакым вучат. 5. Серген ватыже шергакан уна-влакым ўстел деке ўжеш.

7.

Мыйын лүмем Тимоти. Мый коло вич ияш улам. Мый туныктышо улам. Мый университетыште марий йылмым туныктем. Марий йылме мыланем пеш келша. Тиде мотор йылме. Мый Вена олаште илем, визымше районышто. Мый вашке Марий Элыш каем. Тушто мый марий йылмым тунемам.

II.1. Эрдене

1.

а) тунем, тунемза; кошт, коштса; тол, толза; луд, лудса; ўж, ўжса; кын'ел, кын'елза; коч, кочса; муш, мушса; шич, шичса; шул, шулза; нал, налза

б) иле, илыза; ыште, ыштыза; туныкто, туныктыза; кутыро, кутырыза; кай/кае, кайыза; келше, келшыза; вучо, вучыза; пого, погыза; полшо, полшыза; пытаре, пытарыза.

2.

1. кын'елза 2. шичза 3. полшыза 4. ямдылыза 5. налза.

3.

1. тол 2. кын'ел 3. муш 4. шул, ямдыле 5. шич 6. кай/кае 7. код 8. ыште 9. вучо 10. полшо 11. ыштыза 12. кай/кае 13. ўж 14. луд 15. пу

4.

1. Қзызыт ныл шагат. 2. Мый кандаш шагатат пелылан пашаш каем. 3. Мый куд шагатат пелылан паша гыч толам. 4. Мый латкок шагатлан/пелйўдлан тудым вучем. 5. Ме куд шагатлан кын'елына. 6. Ме шым шагатлан кинош каена. 7. Ме лу минутде шым шагатлан эрдене кочкина. 8. Тудо вич шагатлан пашам пытара 9. Нуно кандаш шагатлан театрыш каят.

5.

1. ... театрыш(ке) ..., ... шым шагатлан ..., ... кудытат пелылан ... 2. ... библиотекеш(ке) ..., ... индеш шагатат лучко минутлан ..., ... индеш шагатлан ... 3. ... конференцийыш(ке) ..., ... лу шагатлан ..., ... индешат пелылан ...

6.

1. Вашкерак 2. сайрак 3. шуқырак 4. моторрак.

7.

а) 1. – Ивук, тыланет мо күлеш? – Мыланем газет күлеш. – Газетет сумкаште, нал. 2. Ивук, тыланет мо күлеш? – Мыланем ручка ден карандаш күлыт. – Ручка ден карандашет пеналыште, нал.

б) 1. – Ивук, Анук, тыланда мо күлеш? – Мыланна күзө күлеш. – Күзыда үстембалне, налза. 2. – Ивук, Анук, тыланда мо күлеш? – Мыланна ручка ден карандаш күлыт. – Ручка ден карандашда пеналыште, налза.

8.

1. Эрдене мылам куд шагатлан кын'елаш күлеш. 2. Пашашке мыланна шым шагатат пелылан каяш күлеш. 3. Урокым ышташ ўдыремлан полшаш күлеш. 4. Эрла мыланем вич шагатлан кын'елаш күлеш.

9.

1. кын'елаш 2. ышташ 3. каяш 4. погаш 5. пытараш 6. полшаш

10.

1. Эчан ден Ануш эрдене шым шагатлан кын'елыт. 2. Эрдене йоча-влак шўргыштым мушкыт да кочкаш шинчыт. 3. Серге визытат пелылан паша гыч толеш. 4. Анушым йоча сад гыч Серге налеш. 5. Елулан кастене библиотекеш каяш күлеш.

11.

кын'елеш, ышта, кая, мушкеш, пога, шулеш, ямдыла, шинчеш, кая, толеш, лудеш.

12.

кын'ел; кын'елам; шўргетым; полшо; шул; совлам, кўзым; кочкаш

13.

шагатлан, Шўргемым, газетым, Мыйын, статьям, Газетыште, газетыш(ке), мыланем, пашаш(ке), Пашаш(ке),

14.

1. кандаш шагат 2. кандаш шагатат лучко минут 3. кандашат пеле 4. лучко минутде лу 5. латкок шагат/кечывал 6. латкок шагат/коло ныл шагат/пелйўд.

15.

Мый 7 (шым) шагатлан кын'елам. Вара шўргым мушкам да кочкаш шинчам. 7:30 (шым шагатат пелылан) пашаш каем. Мыйын пашам мыланем келша. Кастене мый библиотекеш каем, книгам налам да индеш шагат марте лудам.

II.2. Рушарня

1.

1. А мый ом вашке. 2. А мый ом возо. 3. А мый ом вучо. 4. А мый ом келше. 5. А мый ом код. 6. А мый пашам ом ыште. 7. А мый ом йорате. 8. А мый ом каналте.

2.

1. Ме пашаш вашкена. А ме огына/она вашке. 2. Ме серышым возена. А ме огына/она возо. 3. Ме тыйым вучена. А ме огына/она вучо. 4. Ме тый денет келшена. А ме огына/она келше. 5. Ме кодына. А ме огына/она код. 6. Ме шуматкечын пашам ыштена. А ме пашам огына/она ыште. 7. Ме ече дене мунчалташ йоратена. А ме огына/она йорате. 8. Ме изиш каналтена. А ме огына/она каналте.

3.

а) 1. Уке, ом вучо. 2. Уке, ом кай/кае. 3. Уке, ом келше. 4. Уке, ом код. 5. Уке, ом коч. 6. Уке, ом кутыро. 7. Уке, инженер омыл.

б) 1. Уке, огеш/ок кутыро. 2. Уке, огеш/ок кошт. 3. Уке, пашам огеш/ок ыште. 4. Уке, огеш/ок тол. 5. Уке, огеш/ок кай/кае. 6. Уке, огеш/ок лум. 7. Уке, врач огыл.

в) 1. Уке, огыт вашке. 2. Уке, огыт кай/кае. 3. Уке, огыт кошт. 4. Уке, сайын огыт иле. 5. Уке, огыт код. 6. Уке, туныктышо огытыл.

4.

1. Таче игече сай огыл. – The weather is not good today. 2. Таче йуштö огыл. – It is not cold today. 3. Тудо мöнгыштö огыл. – (S)he is not at home. 4. Эчан шуматкечын огыл, рушарнян толеш. – Echan is not coming on Saturday, but on Sunday. 5. Ме изарнян огыл, кугарнян ече дене мунчалтена. – We aren't going skiing on Thursday, but on Friday.

6.

1. Our whole family is going to the stadium. 2. They are doing morning excercises with their children. 3. All journalists are going to the meeting. Everybody along with the journalists is going to the meeting. 4. The Petrovs are going skiing with their children. 5. Young and old are going to the theater today. 6. In fall, people work in the garden in cities and in villages.

7.

1. шагатлан 2. ийыште, Москваш(ке) 3. Вүргечын 4. Телым 5. июньышто 6. Кенгежым 7. Шуматкечын.

8.

1. Мый эрдене вич шагатлан кын'елам. 2. Мыйын эргым/эргем армий гыч ноябрьыште толеш. 3. Унамым шым шагатлан вучем. 4. Эчукын ачаже Москвашке шуматкечын кая. 5. Мыйын марием паша гыч визытат пелылан толеш.

9.

а) Мыняр шагат, мушса, шичса, лумеш, игече, мунчалташ, йöра, огыл

б) шагатлан, улат, омыл, ямдылалт

в) нал, лудат, шинчына, лудына, келша, Келша, лудына.

10.

Тый рушарнян мыняр шагатлан кын'елат? Вара тый мом ыштет? Мыняр минут? Телым мом ыштет? Мыняр жап? А кечывал деч вара мом ыштет?

11.

1. I love to go skiing with my friend. 2. Today visitors from Saransk are coming to the Sapayevs. 3. We are not going to Moscow by plane, but by train. 4. Echan will wait for his friend till evening. 5. Does (s)he live with you now? 6. We know the Mari author Yuriy Galyutin. 7. Who are Ivuk and Pötyr talking to?

12.

The newspaper called "Mari El", the children's journal "Keche", Sergey's daughter Anush, the train called "Mari El", A. S. Pushkin's poem "The Caucasus".

13.

1. Тый таче кинош(ко) кает? – Уке, ом кай/кае, пашам пеш шуко. 2. Кечывал деч вара кум шагатлан мемнан деке тол. 3. Тый ямде улат? Уке, ямде омыл, изиш вучо. 4. Йоча-влак, те таче ече дене мунчалташ каеда? Игече пеш мотор. 5. Шүргетым муш да кочкаш шич. 6. Ёстембаке погыза, уна-влак вашке толыт. 7. С. Николаевын «Салика» луман пьсыже мыланем/мылам келша. 8. Вүргечын Ивановмыт венгр журналист-влакым вучат. 9. Таче йўштö огыл, лум ок лум.

14.

Ме рушарнян каналтена, пашаш огына кай. Телым ешге ече дене мунчалтена. Чыланат ече дене кошташ йöратат. Лу шагат гыч латкок шагат марте мунчалтена. Латкум шагатлан мöнгышкö толына. Кастене театрыш каена.

II.3. Ануш черле

1.

1. Ит йынггырте! Ида йынггырте! 2. Ит шолто! Ида шолто! 3. Ит сакел! Ида сакел! 4. Ит возо! Ида возо! 5. Ит кын'ел! Ида кын'ел! 6. Ит тол! Ида тол!

2.

ит нал, ида нал; ит коч, ида коч; ит колышт, ида колышт; ит лий, ида лий; ит вучо, ида вучо.

3.

1. Тиде книгам ида луд. 2. Таче кастене ида тол. 3. Шочмын урок деч вара ида код. 4. Мыланем ида полшо. 5. Эрдене шым шагатлан ит кын'ел. 6. Тиде рушарнян унадам ида ўж. 7. Айста тиде вереш огына/она шич. 8. Тудым таче ит вучо. 9. Тиде упражнениым ида ыште.

4.

1. ида мале 2. ит йынггырте 3. ида йўктө 4. ит кын'ел 5. ит пого 6. ида кудаш 7. Ида вашке.

5.

уремеш, лумеш, йоча садеш, кидеш, йолеш, парняш, ялеш, киндеш, шөреш, ешеш, копаш, вачеш, пөртеш, совлаш, вуеш, касеш, логареш, шинчаш, йылмеш, умшаш

6.

1. Put the book into its place. 2. Let's sit down on the couch and relax a little. 3. Boil this herb in hot water and give it to your daughter to drink three times a day. 4. I like this photo a lot, I will hang it on the wall.

7.

1. Мый диванеш шинчам. 2. Тиде книгам верешыже пышташ күлеш. 3. Тиде портретым пырдыжеш сакаш. 4. Рвезе-влак ялеш кодыт. 5. Рисым шокшо вүдеш шолташ.

8.

1. кочман 2. полшыман 3. ямдылалтман 4. вучыман.

9.

1. толман 2. полшыман 3. йўктыман 4. колыштман 5. кочман.

10.

1. возаш, возыман 2. йўман, йўаш 3. йўктыман, йўкташ 4. колышташ, колыштман.

11.

1. Mother, we have time; there is no need to rush. 2. Father, how must one write an essay? 3. Till when must one wait for you? 4. Our child is sick: we must call the doctor. 5. One must relax a bit in the afternoon. 6. One must get up at the proper time in the morning. 7. One must go skiing today.

13.

1. Ануш черле. 2. Тудын вуйжо да логарже коршта. 3. Серге поликлиникиш йынггырта да врачым ўжеш. 4. Врач Анушым колыштеш, рецептым воза. 5. Шокшо вүдеш иктаж 15 (латвич) минут наре тўрлө шудым шолтат.

14.

1. коршта 2. шу 3. каем 4. колыштеш, воза 5. каем, налам 6. йўман 7. каем 8. коршто, йошкарге 9. кай/кае.

15.

1. пылышем 2. пўет 3. онжо 4. йолна 5. кидда 6. логарышт.

17.

Тендан мода коршта?, коршта, уло, почса, ончем, йошкарге, ангин, рецептым, толза.

18.

Мый черле улам. Пашаш ом кай. Врачлан йынггыртем да тудым ўжам. Врач латик шагатлан толеш. Тудо мыйым колыштеш да рецептым воза. Вара аптекаш каем да эмым налам. Тиде эмым кечеш ныл гана йўман. Кум кече гыч адак поликлиникиш каем.

19.

Таче мый поликлиникиш каем. Мыйын вуем да логарем коршта. Изиш температуржат уло. Врач пашаш кандаш шагатлан толеш. Тудо мыйым онча, колыштеш, рецептым воза, кагашым пуа. Кум кече гыч врач дек адак толман.

II.4. Идалык жап

1.

лудын, кодын, коден, кутырен, коштын, койын, толын, тунем(ын), каен, йӱратен, каналтен, ямдылен, ыштен, возен, кын'ел(ын), кочкын, вучен, пуэн, ўжын, мушкын, шинчын, шинчен, мален, ойыртемалт(ын), илен, йынгырген, ужарген.

2.

to be able to help, to be able to prepare, to be able to finish, to be able to come, to be able to wait, to be able to take/buy, to be able to relax, to be able to sleep anywhere.

3.

1. ончен 2. лудын 3. ыштен 4. вучен 5. полшен 6. кочкын.

4.

1. – Уке, тудат полшен ок/огеш керт, жапше уке. – Уке, мый вучен ом керт, жапем уке. – Уке, Сергеат вучен ок/огеш керт, жапше уке. 2. – Уке, нунат огыт керт, йолышт коршта. 3. – Уке, огыт керт, нунат черле улыт. 4. – Уке, мыят ом керт, мыланемат университетыш кайыман.

5.

1. Уке, кечывалым мален она/огына керт. 2. Уке, тыйым кас марте вучен ом керт. 3. Уке, тыланет марий йылмым туныктен ом керт. 4. Уке, тиде черле кайык чоҗештен ок/огеш керт. 5. Уке, таче кастане тыланет йынгырген ом керт. 6. Уке, Эчан рушарнян театрыш каен ок/огеш керт. 7. Уке, тиде предложенийым руш йылмыш кусарен ом керт.

6.

1. Мый тыланет/тылат полшен кертам. 2. Таче кастане тудо толын ок/огеш керт. 3. Ме тендам туныктен огына/она керт, ме финн йылмым огына/она пале. 4. Нуно тиде пашам рушарнян пытарен кертыт. 5. Мый тудым йӱратен ом керт, тудо поро огыл. 6. Те изиш каналтен кертыда.

7.

кочкын шинчаш 'to sit and eat', вучен шинчаш 'to sit and wait', мален кияш 'to lie sleeping', мален шинчаш 'to sit sleeping', ырыктен кочкаш 'to eat and warm up', шинчен каналташ 'to sit and relax'

8.

1. (S)he will not finish studying at the university this year. 2. What are you doing? We are sitting and eating. 3. What are you doing here? I am sitting and waiting for you. 4. What are you lying around and sleeping for? Get up! 5. We like to read Miklay Kazakov's poem(s). 6. The little girl is sitting and sleeping in her mother's arms. 7. We did not invite him/her.

9.

1. шолтен йүктӱ 2. толын пура. 3. шинчен каналтем. 4. ырыктен кочкам.

10.

1. Invite your friend, (s)he can help us. 2. 'My father will bring me many books from town,' little Roza said. 3. Read this exercise. 4. I have to talk to Echan. 5. One learns a lot by reading books. 6. Pötyr's younger brother, having taken his jacket, goes out into the street.

11.

1. Пашамым вич шагатлан ыштен пытарем. 2. Ме куд шагатлан мален кын'елына. 3. Йываным ўжын, Ануш йошкарген кая. 4. Серге эргыжлан пөлекым налын толеш.

12.

1. Кайык-влак шокшо элыш чоҥештен каят. 2. Серге, редактор дене кутырен нал. 3. Мыланем пален налаш күлеш, мыняр шагатлан Москва гыч поезд толеш. 4. Тиде почеламутым лудын лекса да тунемза. 5. Эрдене те мыняр шагатлан мален кын'елыда? 6. Тиде ийыште Йыванын эргыже школым тунем пытара. 7. Ава ўдыржым йөрәтен онча.

13.

кечыла, рвезыла, изи ўдырла, мардежла, изила, черлыла

14.

черлыла койыда, коршта, Вуйна пеш коршта, аванала коеш.

15.

1. We read a lot in Russian, German, and Mari. 2. I speak a little Hungarian. 3. This little girl works like an adult. 4. My son, why are you crying like a little child?

16.

1. Кагаз самолёт кайыкла чоҥештен кая. 2. Мыйын шольым/шол'ем мардежла эртен кая. 3. Телым мланде мамык төшакла коеш. 4. Шошым кече тулшолла йошкарген лектеш.

17.

1. Йошкар-Олаште 2. школыш(ко) 3. йочаштым 4. ешге 5. диванеш 6. акамла 7. Сашан, университетыште.

18.

1. Trees are white in winter and green in summer. 2. I do not like white flowers. 3. Green grass grows in the forest. 4. little Anush 5. Anush is little. 6. green tree 7. The tree is green. 8. hot spring 9. Spring is hot.

19.

1. Шем, шеме 2. ошо, Ош 3. йошкар, йошкарге 4. ужалге, Ужал.

20.

шокшырак, эн шокшо; чотрак, эн чот; йўштырак, эн йўштө; сайрак, эн сай; шуқырак, эн шуко; изирак, эн изи

21.

1. Эчан Ануш деч кугурак. 2. Йошкар-Ола Волжск деч кугурак. 3. Кагаз лум деч ошырак. 4. Кенгежым кече йўд деч кужурак. 5. Кичиер Яльчик деч изирак.

22.

1. Кенгеж теле деч шокшырак. 2. Теле лум шошо лум деч ошырак. 3. Пий пырыс деч кугурак. 4. Кидпарня йол парня деч кужурак.

23.

1. порырак, эн поро 2. кужурак, эн кужу 3. шокшырак, эн шокшо 4. варарак, эн вара 5. шемырак, эн шеме.

24.

1. Воспитатель Ануш дене идалык жап нерген кутыра. 2. Идалыкыште ныл идалык жап. 3. Шошо почеш кенгеж толеш. 4. Теле деч вара шошо толеш. 5. Ануш телым эн чот йората. 6. Телым лум лумеш. Мланде ош мамык тошакла коеш. Эше телым издер да ече дене мунчалташ лиеш, телым тудо У ий пайремым йората. Йүштө Кугыза толеш, пөлекым конда.

25.

1. Йүштө, шокшо 2. Ош 3. шокшо 4. ужарге 5. изи

26.

1. лумеш 2. шула 3. лектеш 4. йүреш 5. чонгештен толыт 6. чонгештен каят 7. шочеш.

27.

1. Шошым игече шокшо. 2. Кенгежым чодыраште түрлө саска шочеш. 3. Телым мый ече дене мунчалтем. 4. Йүр шыжым чүчкыдын йүреш. 5. Кече телым эн шагал ырыкта. 7. Теле кече шошо кече деч кучык/кучыкрак. 9. Йүштө Кугыза толеш, пөлекым конда. 10. Йүштө мардеж шыжым, телым пуа.

28.

У ий пайремым, Йүштө Кугызам, Йүштө Кугызалан, почеламутым, йоча-влаклан, пөлекым

29.

1. ден, нерген; 2. гыч; 3. гыч, марте; 4. дек(е); 5. деч вара; 6. гыч; 7. марте; 8. деч.

30.

Идалыкыште ныл жап: шошо, кенгеж, шыже, теле. Шошым мый йоратем. Шошым кече сайын ырыкта. Лум шула, пушенге-влак ужаргат, кайык-влак чонгештен толыт. Мый кайыкым колышташ йоратем. Могай мотор жап!

II.5. Ушештарымаш

1.

кын'ел, пого, муш, шич, ямдылалт.

2.

1. налза 2. толза 3. лекса 4. налза 5. кочса 6. толза.

3.

1. Ом йү. 2. Огына/Она тунем. 3. Ом пого. 4. Ом колышт. 5. Огына/Она кай/кае. 6. Огына/она муш. 7. Ом полшо.

4.

1. деч вара 2. дек(е) 3. марте 4. дене, нерген, марте 5. марте 6. деч вара.

5.

Таче мотор теле кече. Лум лумеш, мланде ош мамык төшакла коеш. Йоча-влак ече дене мунчалташ каят. А Айвика мунчалташ ок кай. Тудо черле. Тудын вуйжо, логарже коршта. Айвика мӱнгыштӱ кодеш. Ачаже врачым ўжеш. Врач толеш, рецептым воза. Айвикан ачаже эмым налаш кая.

III.1. Эчан кевытыш кая

1.

1. илынем, илынет, илынеже, илынена, илынеда, илынешт; ынем иле, ынет иле, ынеж иле, ынена иле, ынеда иле, ынешт иле 2. колыштнем, колыштнет, колыштнеже, колыштнена, колыштнеда, колыштнешт; ынем колышт, ынет колышт, ынеж колышт, ынена колышт, ынеда колышт, ынешт колышт.

2.

1. ыштынеже 2. ынешт кай/кае 3. илынет 4. каналтынешт 5. коднет 6. колыштнеже 7. кочнет 8. ынем кын'ел 9. луднем 10. мунчалтынешт.

3.

1. Мый библиотекыште мутерым налнем. 2. Ме туныктышылан полшынена. 3. Вуем коршта. 4. Шыл когыльым ыштынем. 5. Петян ватыже черле. 6. Мылам ложаш күлеш. 7. Шыдан ложаш дене команмелнам күэштнем. 8. Тыште йүштө. 9. Нуно у пörтым налнешт. 10. Тудо олмам висынеже. 11. Тудын оксаже уке. 12. Шольыжо изаж деч мутерым йоднеже. 13. Шўжарем кевытыш коштеш. 14. Ме 11 (латик) шагатлан пазарышке каена. 15. Пазарыште шылым, киндым, муным налнем. 16. Паренге пазарыште шулдырак. 17. Олма телым шергырак. 18. Таче шоган 18 (латкандаш) тенгем шога.

4.

а) команмелнам кочнем, кочнет, команмелнам кочнем, мом кочнеда, команмелнам кочнена; ужал шоган когыльым кочнем, кочнет, ужал шоган когыльым кочнем, мом кочнеда, ужал шоган когыльым кочнена; шыл когыльым кочнем, кочнет, шыл когыльым кочнем, мом кочнеда, шыл когыльым кочнена; муным кочнем, кочнет, муным кочнем, мом кочнеда, муным кочнена; олмам кочнем, кочнет, олмам кочнем, мом кочнеда, олмам кочнена; үй ден киндым кочнем, кочнет, үй ден киндым кочнем, мом кочнеда, үй ден киндым кочнена

б) муным налнем, налнеже, муным налнеже, мом налнешт, муным налнешт, налнеда, муным налнена; ложашым налнем, налнеже, ложашым налнеже, мом налнешт, ложашым налнешт, налнеда, ложашым налнена; шылым налнем, налнеже, шылым налнеже, мом налнешт, шылым налнешт, налнеда, шылым налнена; шöрым налнем, налнеже, шöрым налнеже, мом налнешт, шöрым налнешт, налнеда, шöрым налнена; шоганым налнем, налнеже, шоганым налнеже, мом налнешт, шоганым налнешт, налнеда, шоганым налнена; ик сукур киндым налнем, налнеже, ик сукур киндым налнеже, мом налнешт, ик сукур киндым налнешт, налнеда, ик сукур киндым налнена; олмам налнем, налнеже, олмам налнеже, мом налнешт, олмам налнешт, налнеда, олмам налнена

в) рефератым возынем, ыштынеже, рефератым возынеже, мом ыштынет, рефератым возынем, ыштынеда, рефератым возынена; пазарыш кайынем, ыштынеже, пазарыш кайынеже, мом ыштынет, пазарыш кайынем, ыштынеда, пазарыш кайынена; телевизорым ончынем, ыштынеже, телевизорым ончынеже, мом ыштынет, телевизорым ончынем, ыштынеда, телевизорым ончынена.

5.

1. Таче мыйын шочмо кечем. 2. Йолташем–влакым ўжнем. 3. Шыл когыльым кўэштнем. 4. Ўдырем мыланем полшынеже. 5. Тудо оила: «Авай, тылат полшынем. Мый изи тортым ыштынем.»

6.

1. ошым, ошым 2. Йўштө, шуко 3. ужарге 4. кугу 5. изи 6. Йошкар 7. ужар, шемым 8. Кугу.

7.

1. Серге, билетым налат гын, кинош каена. 2. Шуко лудыда гын, шуко паледа. 3. Эрдене зарядкым ыштеда гын, таза лийыда. 4. Йоча–влак, школышто сайын тунемыда гын, вара университетыштат тунемашда куштылго лиеш. 5. Ануш, тиде эмым йўат гын, вашке паремат.

8.

1. Эрак кын'елыда гын, ўстембаке погыза. 2. Тудлан огыда полшо гын, тудо тыланда команмелнам ок кўэшт. 3. Жапыштыже огыда тол гын, мый ом вучо. 4. Пашатым пытарет гын, мөнгышкө кай. 5. Ивук йолташемым ок ўж гын, мыят ом тол. 6. Кайык–влак шокшо элыш чонгештен каят гын, теле толеш. 7. Эрла йўштө ок лий гын, айста ече дене мунчалтена.

9.

1. Эчан кевытыш(ке) кая. 2. Кевытыш каяш тудым аваже йодеш. 3. Елу команмелнам кўэштнеже. 4. Кевыт кандаш шагатлан почылтеш. 5. Эчан кевытыште киндым, муным, ложашым, ўйым, шылым, шөрым, шоганым, олмам налнеже. 6. Пазарыште шере, шопо олмам ужалат. 7. Шере олмаже 30 (кумло) тенгем шога. 8. Шопо олмаже 20 (коло) тенгем шога. 9. Эчан кум кило олмам налеш. 10. Тудо 80 (кандашле) тенгем тўла.

10.

Тыланет шуко книгаг лудаш верештеш. Тудлан зарядкым ышташ верештеш. Мыланна когыльым кўэшташ верештеш. Тыланда арбузым налаш верештеш. Нунылан шўдө тенгем тўлаш верештеш.

11.

1. Ик кило шыл 250 (кок шўдө витле) тенгем шога. 2. Ик суқыр шем кинде 15 (латвич) тенгем шога. 3. Ик литр шөр 25 (коло вич) тенгем шога. 4. Лу муно 38 (кумло кандаш) тенгем шога. 5. Ик кило ужар шоган 36 (кумло куд) тенгем шога. 6. Ик кило помидор телым 74 (шымле ныл), кенгежым 27 (коло шым) тенгем шога. 7. Ик кугу арбуз 69 (кудло индеш) тенгем шога.

12.

– Олмадам ужаледа? – Ужалем. Могайжым налнеда: шерым ал'е шопым? – Шерыже пеш шерге, очын'и? – Шерыже 25 (коло вич) тенге, шопыжо 20 (коло) тенге. – Тугеже ик кило шерым да пел кило шопым висыза. – Теве ик килоат пеле. – Чылажлан мынярым тўлыман? – 35 (кумло вич) тенгем.

13.

1. Эрла ўдыремын шочмо кечыже, тудлан велосипедым налнем. 2. Эрла туныктышынан шочмо кечыже, тудлан сылне пөлекым налнена.

14.

– Мылам ик суқыр киндым пуыза, пожалуйста. – Шемым ал’е ошым? – Шемым. Шем кинде мош шога? – 13 (латкум) тенгем. – Оксам кушто тўлаш? – Кассыште тўлыза.; – Мылам кок кило олмам пуыза. – Йошқаргым ал’е ужаргым? – Йошқаргым. Кок кило йошқар олма мош шога? – 50 (витле) тенгем. – Оксам кушто тўлаш? – Кассыште тўлыза.

15.

налнет, Авамын (e.g.), пеледышым, шога, тенгем, налам.

16.

Таче мый декем уна-влак толыт. Мый кевытыш каем. Мыланем шуко йөрвар күлеш. Мый киндым, муным, шылым налнем. Пазарышкат кайыман. Тушто паренгым, олмам налам. Вара мӧнгышкӧ каем. Мӧнгыштӧ эше пеш шуко паша уло.

III.2. Шочмо кече

1.

оласе, ялысе, уремысе, пасусо, чодырасе, тачысе, йўдымсө, кызытсе, тенгечысе.

2.

ешан, лўман, луман, эрган–ўдыран, пиалан, йўран, мардежан, оксан, кечан.

3.

1. Do you like life in the countryside? 2. Do you have a family? 3. Do you have yesterday's newspaper? 4. Is your elder brother married? 5. What's the weather like today? Sunny. 6. And in London? Cloudy, rainy, windy.

4.

моторын, ужаргын, йўштын, черлын, сайын, шокшын, йошкаргын, тўрлын, порын, тазан, шерын, шергын, шулдын, кугун, тамлын, ошын.

5.

1. сайын 2. порын 3. ужаргын 4. йўштын 5. тамлын 6. шулдын.

6.

1. сайынрак 2. тамлынрак 3. шулдынрак 4. ужаргынрак 5. шокшынрак.

7.

кўэштым, кўэштыч, кўэште, кўэштна, кўэштда, кўэштыч; нальым, нальыч, нал'е, нална, налда, нальыч; висышым, висышыч, висыш, висышна, висышда, висышт; пуышым, пуышыч, пуыш, пуышна, пуышда, пуышт.

8.

1. мый илышым, мый туныктышым, мый ыштышым, мый ўжым, мый тунемым, мый коштым, мый пөлеклышым 2. тый кайышыч, тый вучышыч, тый кутырышыч, тый тольыч, тый ыльыч, тый кодыч 3. тудо келшыш, тудо вашкыш, тудо шогыш, тудо лудо, тудо нал'е, тудо кын'ел'е 4. ме ямдылышна, ме шинчышна, ме полшышна, ме мушна, ме кочна, ме нална, ме ыльна 5. те петырышда, те йоратышда, те каналтышда, те ямдылалтда, те почда, те кудашда 6. нуно малышт, нуно ыльыч, нуно йўктышт, нуно колыштыч, нуно шинчыч, нуно йўыч.

9.

а) кын'ельым, зарядкым ыштышым, шўргым мушкым, кочкым да школыш кайышым.

б) урокым ыштышым, телевизорым ончышым, Анушлан книгаг лудым.

10.

1. шонышым 2. ончыш 3. саламлышт 4. шична, йўна 5. кочкым 6. пурыш 7. ужалыш 8. кайышт 9. йўрө 10. йошкаргыш, кайыш 11. тольо, колышто, возыш.

11.

1. ыльыч, ыльым 2. ыл'е, ыл'е 3. ыльыч, ыльыч 4. ыльда, ыльна.

12.

1. Таче ме куд шагатлан кын'елна. 2. Кон'ешне, зарядкым ыштышна. 3. Шўргынам йўштө вўд дене мушна. 4. Эрдене ме шем киндым, ўйым, муным кочна. 5. Пашаш шым шагатат пелылан кайышна. 6. Паша гыч вич шагатлан толна. 7. Кастене телевизорым ончышым. 8. Лу шагатлан малаш вочна.

13.

1. Елу деке Зоя тольо. 2. Зоя Елум шочмо кечыж дене саламлыш да тудлан пиал ден тазалыкым тыланыш. 3. Елун шочмо кечыже пеш сайын эртыш. 4. Пеш шукыжак огыл, икмыняр йолташыже, пошкудыжо да родо-влакше. 5. Түрлө когылым ыштыш, команмелнам кўэште. 6. Зоялан Елун эгерчыже келшыш. 7. Зоя эгерчым кочкын ончыш. 8. Зоя эгерчым кўэштнеже.

14.

1. Мыйын шочмо кечем – 26-шо (коло кудымшо) ноябрьште. 2. Шольмын шочмо кечыжлан икмыняр когылым кўэштнем. 3. Команмелнам кўэштым. 4. Кочамым ўжым 5. Ачамын шочмо кечыже 17-ше (латшымше) сентябрьште ыл'е. 6. Аванан шочмо кечыжлан изи тортым кўэштна. 7. Шўжаремлан кугу пөлекым пуышым. 8. Ачам чыла йолташыжым ўжын.

15.

Dear Irina Ivanovna, I wish you a happy birthday, and wish you happiness and health. Your pupil, Olga Smirnova.

16.

1. Тый команмелнам ыштен моштет. Тудо команмелнам ыштен мошта. Ме команмелнам ыштен моштена. Те команмелнам ыштен моштеда. Нуно команмелнам ыштен моштат. 2. Тый сайын возен от мошто. Тудо сайын возен ок/огеш мошто. Ме сайын возен она/огына мошто. Те сайын возен ода/огыда мошто. Нуно сайын возен огыт мошто.

17.

1. Can you make vitamin tea? 2. Can this bird fly? 3. Can you read German? 4. Can they sing? 5. What can you do? 6. What can't you do?

18.

1. Ме марла возен моштена. 2. Мый команмелнам кўэштын моштем. 3. Тый эстонла лудын моштет? 4. Ме чувашла кутырен огына/она мошто. 5. Тудо чонгештен ок/огеш мошто. 6. Нуно эгерчым кўэштын огыт мошто.

19.

Мыйын Серге йолташамын тенггече шочмо кечыже ыл'е. Тудын деке родо-влакышт тольыч. Нуно тудым шокшын саламлышт, сай тазалыкым тыланышт. Аваж ден ачаже телевизорым пөлеклышт. Кочаже мотор книга пуыш. Коваже самоварым пөлеклыш. Сергелан чыла пөлек келшыш.

III.3. Команмелна

1.

1d: Тиде кочкыш пеш тамле, садлан/садлан көра/сандене мый тудым йоратен кочкам. 2e: Мый когылым күэштнем, садлан/садлан көра/сандене мый ложашым налаш каем. 3a Тиде олма пеш шерге, садлан/садлан көра/сандене мый тудым ом нал. 4b: Тудын таче шочмо кечыже, садлан/садлан көра/сандене тудо команмелнам күэште. 5c: Нунылан эрлалан пашам пытарыман, садлан/садлан көра/сандене нуно пашам кас марте ыштышт.

2.

1c: Елун таче шочмо кечыже, садлан Серге тудлан пеледышым пөлекла. 2f: Мемнан ложашна уке, сандене Эчан кевытыш ложашым налаш кайыш. 3a. Мый эгерчым кузе ышташ ом пале, садлан ковамлан йынгыртем. 4d. Тиде почеламут мыланем ок келше, сандене мый тудым ом тунем. 5b. Тенгече родына тольо, садлан көра ме ешге погынышна. 6g. Ануш пеш черле, садлан аваже пашаш ыш кай. 7e. Таче пеш шокшо, садлан көра Сапаевмыт ялыш ышт кае.

3.

1c. Мылам книга күлеш, садлан мый библиотеказыш каем. 2a. Вачи ече дене мунчалтынеже, сандене тудо эрдене эрак кын'еле. 3b. Мемнан йўмына шуэш, садлан ме самоварым шындышна. 4e. Тений чодыраште шуко понго уло, садлан көра нуно чодыраш кайышт. 5d. Мыйын таксилан оксам ыш сите, садлан йолын каяш вереште.

4.

күэштде, ончалде, почде, шоныде, шогыде, сийлыде, шолде, пурыде, йўде, кочде, моштыде, кайыде, тамлен налде, кочкын ончыде, пуыде, пыштыде, шындыде.

5.

1. You will not learn to swim if you don't go into the water. 2. Don't go forward without looking back. 3. Without seeing people, you will not see life. 4. Without tasting it, you will not get to know food. 5. Don't be happy without finishing work.

6.

1. йўде 2. кочде 3. сийлыде 4. пашам ыштыде 5. налде 6. йўде 7. пытарыде

7.

1. мушде 2. кудашде 3. ойлыде 4. саламлыде 5. ыштыде

8.

1. Тый шөрым шыч нал. Тудо шөрым ыш нал. Ме шөрым ышна нал. Те шөрым ышда нал. Нуно шөрым ышт нал. 2. Тый театрыш шыч кай. Тудо театрыш ыш кай. Ме театрыш ышна кай. Те театрыш ышда кай. Нуно театрыш ышт кай.

9.

1. Мый тенгече эгерчым шым кўэшт. 2. Кочам шылым ыш нал. 3. Ме чодыраште шуко понггым ышна пого. 4. Эчанлан кугу кол ыш верешт. 5. Туныктышо Эчаным урокышто ыш йод. 6. Тудо йолташыжым ыш саламле. 7. Зоя когыльым ыш коч. 8. Тудын кангашыже мыланем ыш келше. 9. Кочат кастене ыш тол. 10. Йоча йолжым йўштö вўд дене ыш муш. 11. Ме пашанам жапыштыже ышна пыtare.

10.

а) ыш пыtare, пытарышда, ышна пыtare, пытарышт, ышт пыtare б) шым ончо, ончыш, ыш ончо, ышт ончо

11.

1. Тудо когыльым кўэштын ок мошто. 2. Ме нуным ышна уж. 3. Мый тенгече черле ылым. 4. Тудо мыйын йолташем огыл. 5. Тудо таче школыш ыш тол.

12.

1. Уке, шым луд, кенгежым лудам. 2. Уке, шым возо, эрла возем. 3. Уке, шым нал, шочмын налам. 4. Уке, шым коч, кастене кочкам.

13.

шым луд, шым ямдылалт, шым кай, шым пого.

14.

– Те книгаг ышда нал? – Уке, шым нал. Уке, ышна нал.

– Те текстым ышда луд? – Уке, шым луд. Уке, ышна луд.

– Те уроклан ышда ямдылалт? – Уке, шым ямдылалт. Уке, ышна ямдылалт.

– Те пашашке ышда кай? – Уке, шым кай. Уке, ышна кай.

– Те понггым ышда пого? – Уке, шым пого. Уке, ышна пого.

15.

1. Тудо мылам ыш полшо. 2. Тудо кечывал кочкышым ыш ямдыле. 3. Тудо кевытыш ыш кай. 4. Тудо киндым ыш нал. 5. Тудо когыльым ыш кўэшт. 6. Тудо понггым ыш пого. 7. Тудо совлам ыш муш.

16.

Авам таче команмелнам кўэштнеже. Тудын сай рецептше уло. Тиде рецепт почеш тудлан шўльö ложашым, ўмбалым, кўчимö торыкым, муным налман. Команмелналан кум тўрлö руаш кўлеш. Руаш гыч кум комым ыштат. Команмелнам кўэшташ шуко жап кўлеш.

III.4. Марий-влак мом кочкыт?

1.

шолтышо, налше, шогышо, ужалыше, саламлыше, лудшо, возышо, туныктышо, йоратыше, келшыше, колыштшо, малыше, пуышо, шочшо.

2.

1. шолаш пурышо вуд 2. шуко кутыраш йоратыше ег 3. мыланем келшыше йолташ 4. эрдене эрак кын'елше ўдыр 5. ўстелтўрыштў шинчыше уна 6. шўргым мушшо йоча 7. пашаш вашкыше туныктышо 8. ужаргаш тўнгалше пушенге.

3.

шинчалтыме, йоратыме, кўэштме, лудмо, келшыме, возымо, шочмо, ямдылыме, почмо, налме, шолтымо.

4.

1. Уке, тергыме огыл. 2. Уке, шолтымо огыл. 3. Уке, кўэштме огыл. 4. Уке, почмо огыл. 5. Уке, возымо огыл. 6. Уке, налме огыл.

5.

а) – Журналыште мом возымо? – Шуко онгай статьям возымо.

б) – В. Колумбын произведенийжым могай йылмыш кусарыме? – Венгр, н'емыч да моло йылмышкат. – А руш йылмыш кусарыме? – Кусарыме.

6.

1. dear friend 2. boiled water 3. (the) present bought 4. anticipated time 5. (the) book read 6. (the) path walked (down/on) 7. (the) word heard 8. dear friend 9. (the) letter written 10. (the) present given 11. baked pancake 12. (the) work prepared 13. open store 14. (the) cucumbers gathered.

7.

1. кўэштме 2. лудшо 3. ўжмў 4. илыме 5. шолтымо 6. чонгештыше 7. ыштыме.

8.

1. Мыйын ече дене мунчалтымем шуэш. Мыйын ече дене мунчалтымем ок шу. 2. Тыйын серышым возымет шуэш. Тыйын серышым возымет ок шу. 3. Тудын книга лудмыжо шуэш. Тудын книга лудмыжо ок шу. 4. Мемнан кинош кайымына шуэш. Мемнан кинош кайымына ок шу. 5. Тендан радиом колыштмыда шуэш. Тендан радиом колыштмыда ок шу. 6. Нунын мўнгыштў шинчымышт шуэш. Нунын мўнгыштў шинчымышт ок шу. 7. Туныктышын тудын дене кутырымыжо шуэш. Туныктышын тудын дене кутырымыжо ок шу. 8. Эчанын тудым вучымыжо шуэш. тудым вучымыжо ок шу. 9. Рвезе-влакын эрдене эрак кын'елмышт шуэш. Рвезе-влакын эрдене эрак кын'елмышт ок шу.

9.

1. Тый ялеш шочынат. Тудо ялеш шочын. Ме ялеш шочынна. Те ялеш шочында. Нуно ялеш шочыныт. 2. Тый шўрым шинчалтенат. Тудо шўрым шинчалтен. Ме шўрым шинчалтенна. Те шўрым шинчалтенда. Нуно шўрым шинчалтеныт.

10.

Кочам ялыште илен. Тудо школышто пашам ыштен, шке пашажым йоратен. Чылан мыйын кочам пагаленыт.

11.

1. Мичу библиотекеыш каен. Тудо тушто книгам налын. 2. Елу родыжым шке декше ўжын. Тудо тамле понгго шўрым шолтен. 3. Эчан школышто сайын тунемын. 4. Кок арняште лум шулен. 5. Ёдыр рушарнян ече дене мунчалтен.

12.

1. кочкын 2. налынам 3. тўлен 4. верештын 5. онченна 6. каен.

13.

1. Мый лугенам. 2. Мый монденам. 3. Мый шолтенам. 4. Мый кўэштынам. 5. Мый кудашынам. 6. Мый почынам. 7. Мый кочкынам.

14.

1. Руашым ида луго. Ме лугенна. 2. Конгам ончалаш ида мондо. Ме монденна. 3. Вўдым ида шолто. Ме шолтенна. 4. Таче мелнам ида кўэшт. Ме кўэштынна. 5. Пальтодам ида кудаш. Ме кудашынна. 6. Окнам ида поч. Ме почынна. 7. Киндым ида коч. Ме кочкынна.

15.

а) Миенам, онченам, келшен, келшен б) ўжынам, кўэштын, кўэштын.

16.

1. Тый тиде книгам налын отыл. Тудо тиде книгам налын огыл. Ме тиде книгам налын огынал/онал. Те тиде книгам налын огыдал/одал. Нуно тиде книгам налын огытыл. 2. Тый тиде пашам терген отыл. Тудо тиде пашам терген огыл. Ме тиде пашам терген огынал/онал. Те тиде пашам терген огыдал/одал. Нуно тиде пашам терген огытыл.

17.

1. ужын омыл 2. кутырен огынал/онал 3. саламлен огыл 4. йўрын огыл 5. пуэн огыл 6. пытарен отыл 7. полшен омыл.

18.

а) кутырен омыл, ужын омыл
б) кочкын омыл, шуын огыл
с) кучен онал/огыдал, чўнгген огыл
д) миен омыл, лийын огыл.

19.

1. Молан тый колым кучен отыл? 2. Молан тый Эчан дене урок нерген кутырен отыл? 3. Молан тый книгам верышкыже пыштен отыл? 4. Молан тый жапыште пўртылын отыл? 5. Молан тый шольычым/шол'етым ўжын отыл?

20.

1. Молан тый упражненийым ыштен отыл? 2. Молан тый текстым лудын отыл? 3. Молан тый сочиненийым возен отыл? 4. Молан тый уроклан ямдылалтын отыл? 5. Молан тый йолташетлан полшен отыл?

21.

1. кунамсек, ожнысек 2. кунамсек, эрденысек 3. кунамсек, тенггечсек.

22.

1. Изин'ек тудо англичанла кутыра. Тудо изин'ек англичанла кутыра. Тудо англичанла изин'ек кутыра. 2. Изин'ек йоча маркым пога. Йоча изин'ек маркым пога. Йоча маркым изин'ек пога. 3. Изин'ек Мичун эргыже лудаш тунемын. Мичун эргыже изин'ек лудаш тунемын. Мичун эргыже лудаш изин'ек тунемын. 4. Изин'ек Маринан ўдыржө музыкым йората. Маринан ўдыржө изин'ек музыкым йората. Маринан ўдыржө музыкым изин'ек йората. 5. Изин'ек мыйын йолташем почеламутым воза. Мыйын йолташем изин'ек почеламутым воза. Мыйын йолташем почеламутым изин'ек воза.

23.

1. The Sapayevs worked in the garden all day long. 2. Osyp is very happy today: he's catching one fish after another. 3. Mikush's wife is from the Morko district. 4. Miron only likes to talk about the forest. 5. There was cold weather all winter long. 5. Rimma waited for her friend all year round.

24.

1. чодыралан 2. коллан 3. понгылан 4. витаминлан 5. парклан.

25.

Мый паренге когыльым, понго когыльым, подкогыльым, пулашкамуным кочнем. Авам понго шўрым, шыл шўрым, почкалтыш шўрым шолтен. Ме шыжым киярым, ковыштам, понгым шуктынена.

26.

1. Марий калыкын илышыже пўртўс дене кылдалтын. 2. Марий-влак шошым почкалтыш шўрым шолтеныт. 3. Почкалтыш шўр витаминлан поян. 4. Кол да понго шўрым марий-влак кенгежым да шыжым кочкиныт. 5. Марий-влак шопо да шинчалтыме кочкишым эре йоратен кочкыт. 6. Шор да муно дене марий-влак подкогыльым, пулашкамуным, салмамуным, муно тувыртышым, туарам ямдылат. 7. Пайремлан марий вате шемшыданг ал'е шўльö мелнам, команмелнам, тўрлö когыльым, перемечым, эгерчым, ўячам ямдыла. 8. Оръен ватын усталыкшым марий-влак мелнам кўэштме дене тергат.

27.

Марий-влак шошым почкалтыш ал'е шинчаланшудо шўрым кочкыт. Тыгай шўр тазалыклан пайдале. Кол шўрымат нуно йоратен кочкыт. Шыжым да телым ўстембалне шуктымо ковыштам, шинчалтыме киярым ужаш лиеш. Муно кочкишат чўчкидын лиеда: подкогыльö, пулашкамуно, салмамуно, муно тувыртыш, туара.

III.5. Ушештарымаш

1.

1. ўжнем 2. йоднем 3. кайынем, тўлынем 4. пурынеже 5. кўэштнеже 6. кайынена.

2.

1. Мый туныктышо лийнем. 2. Мый тудлан полшынем. 3. Мый тудлан полшынем. 4. Мый серышым возынем. 5. Мый ечим налнем. 6. Мый изиш каналтынем.

3.

Эчан кевытыш кайыш да тўрлө йөрварым нал'е. Аваже команмелнам кўэште да унам ўжө. Уна-влак куд шагатлан тольыч. Елулан пеледышым пөлеклышт. Елу уна-влакым сайын ончыш.

4.

шочын, колен, илен, шочын, тунемын, ыштен, тунемын, возен, тунемын, лийын, кусарен, лектын.

5.

-Тый таче эрдене мом кочкыч? – Муным кочкым да кофем йўым. – А кечывалым? – Кечываллан кияр салатым, шыл шўрым, паренгым кочкым. – А каслан? – Пучымышым кочкым да шөрым йўым.

6.

1. шочмо 2. Вучымо 3. Йөратыме 4. почмо 5. Кайыме 6. возымо 7. моштышо.

7.

1. Тый В. Колумбын почеламутшым лудынат? 2. Тый кө лийнет? 3. Молан тый пеш эр кын'ельыч/кын'елынат? 4. Тудо кө дене кутыра? 5. Тый кочкыч? 6. Тенгече мыйын вуем корштыш/корштен. 7. Вучымо йолташем ок/огеш тол. 8. Тиде мыйын йөратыме кочкышем. 9. Йыван йоча-влакым шочмо кечыжлан ўжө. Йоча-влак кастене тольыч/толыныт. Йыванын аваже тўрлө тамле кочкышым ямдылен. Тудо когыльым, команмелнам кўэштын. Шочмо кече веселан эртыш/эртен.

8.

Ме эрдене торыкым, муным, ўй ден киндым кочкына. Чайым да кофем йўына. Кечываллан шўрым ямдылена: шыл шўрым, кол шўрым, ковышта шўрым. Каслан ме кияр дене тамле салатым ыштена, колым йөрарен кочкына. Пайремлан когыльым, мелнам кўэштына.

IV.1. Сай увер

1.

1. (S)he does not go anywhere alone. 2. The child did not understand anything. 3. No one saw him/her at school. 4. (S)he never hurries anywhere. 5. Pötyr never helps anyone. 6. (S)he passes by, but never greets anyone.

2.

1. н'имом 2. н'игуш 3. н'имогай 4. н'игөм 5. н'игуш 6. н'имогай 7. н'игө 8. Н'игө 9. н'имом 10. н'игунам.

3.

1. Тудо н'имыяр вучен огыл. 2. Ме н'имом умылен онал. 3. Тиде нерген н'игушто возымо огыл. 4. Тудо н'имогай газетым лудын огыл. 5. Тудо н'имогай йонгылышым ыштен огыл. 6. Тудо н'игушто тунемын огыл. 7. Тудо н'игунам ок саламле.

4.

1. воктен(е) 2. воктек(е) 3. воктен(е) 4. воктеч(ын) 5. воктекем

5.

1. үппунем – braid 2. күч – claw, fingernail, hoof 3. товар – ах 4. орава – wagon 5. шагат – clock, watch 6. порт үмыл – the house's shadow.

6.

1. A big birch stands beside the house. 2. Don't look back. 3. What's lying beside your door? 4. A car stood behind his/her house. 5. There's a forest behind the village. 6. Go beyond the village. 7. A dog is lying behind our house. 8. No one is beside your child. 9. (S)he ran behind the tree. 10. His/her head can be seen behind the tree. 11. There is a park behind our kindergarten.

7.

1. You can cut a dog's tail off, but that won't make it a sheep. 2. A mother might scold, but she scolds with love. 3. You can grind water in a mortar, but it will still be water. 4. However strong the current is, a fish can still swim against it. 5. No matter how many fingers you have, you still don't want to chop off even one.

8.

1f: Ануш изи гынат, лудын кертеш.

2d: Кочай сай уверым налын гынат, йывыртен огыл.

3b: Игече йуран гынат, чодыраш каена.

4e: Йоча черле ыл'е гынат, школыш кайыш.

5a: Эчан кол кучымо үзгарым кужу жап кычал'е гынат, муын ыш керт.

6c: Елу кече мучко пашажым ыштыш гынат, ыштен ыш пытаре.

9.

1. Even if it's cold tomorrow, I want to go skiing. 2. Even if (s)he invites me, I will not come. 3. Even if my friend does not come, I want to bake a layered pancake. 4. Even if (s)he is learning Finnish, (s)he can't speak Finnish. 5. Even if it's raining, I'm going to the store.

10.

1. Мыйын отпуск гынат, н'игуш ынем кай. 2. Вүд ал'е йўштө гынат, ме йўштылаш каена. 3. Тудо тудым ўжын огыл гынат, тудо толын. 4. Ме кечыгут пашам ыштышна гынат, пашам ышна пытаре. 5. Шым шагат шуын гынат, тудо ал'е кын'елын огыл.

11.

1. лиймылан 2. умылтарымылан 3. умылтарымыжым 4. кучымым 5. кычалмылан 6. толмыжо 7. йўрмылан 8. налмылан.

12.

1. Елу паша гыч пөртылын огыл. 2. Серге сай уверым конда. 3. Йоча-влак ялышке кайымылан йывыртеныт. 4. Сапаевмыт ялышке каяш ямдылалтыт. 5. Ялыште ковай ден кочай илат. 6. Эчан ден Ануш ялыш күлеш модышыштым, энгырым налыт. 7. Эчан энгырым кычалеш? 8. Тудо энгырым омса воктене муэш. 9. Серге ачаж ден аважлан йокмам ямдыла.

13.

Таче Серген отпуск тўнгалеш. Нуно ешге ялыш каят. Йоча-влак пеш йывыртат. Нуно йўштылнешт, чодыраш коштнешт, понгым погынешт, колым кучынешт. Сапаевмыт ялыш каяш ямдылалтыт. Серге коваж ден кочажлан йокмам ямдыла, Ануш модышым пога, Эчан энгырым кычалеш. Тудо тудым омса шенгелне муэш. Вашке нуно чыла поген пытарышт, машинаш пыштышт да тарванен кайышт.

14.

The Clever Dog – Winter is coming. I got out of bed. I see: my mother is bringing some sort of dog that she found. The dog is lying on the floor. How big, how big (he is)! It isn't a normal dog, but a trained one. We give him food; he doesn't eat. We give him (something) to drink; he doesn't drink.

Maybe, we say, he isn't eating intentionally. I mean, he doesn't know us. We give him a bone; we give him meat; he does not move. Then my mother yelled 'eat!'. Then the dog started eating.

15.

Эрла мыйын отпускем тўнгалеш. Мый ялыш кайынем. Тушто йўштылаш, кол кучаш лиеш. Ялыште мыйын шуко йолташем уло. Мый вет ондак ялыште иленам. Туштак школышто тунемынам. Ялыште кочам ден ковам илат. Нуно мыйын толмекем эре йывыртат.

IV.2. Ялысе суртышто

1.

1. мўкшотарыште пашам ыштыме деч вара 2. кастене ушкалым лўштымō годым 3. чывым пукшымо деч ончыч 4. мўкш омарта воктен шогылтмо годым 5. вўдым оптымо деч вара 6. уныкам вучымо годым 7. сад-пакчам ончыктымо деч ончыч 8. чайым йўмō деч вара 9. мелнам кўэштме годым 10. кочкаш шичме деч ончыч.

2.

1с. Пашаш кайымыж годым Ивук кевытыш пурыш. – On his way to work, Ivuk went to the store. 2е. Иктаж-кōм вучымо годым жап кужун эрта. – Time passes slowly when you are waiting for something. 3d. Туныктышын умылтарымыж годым Эрик окнаш ончен шинча. – While the teacher was explaining things, Erik was sitting and looking out of the window. 4b. Почтальон толмо годым Зоя пеш йывырта. – Zoya was very happy when the postman came. 5. Йўр йўрмō годым ме мōнгыштō шинчена ыл'е. – We were sitting at home when it was raining.

3.

1. Мый урокым ыштымем деч вара ече дене мунчалташ каем. 2. Тудо пашам пытарымыже деч вара пōртылеш. 3. Тудо телевизор дене кином ончымыжо деч вара толеш. 4. Нуно изиш каналтымышт деч вара пашам угыч ышташ тўнгалыт. 5. Ме кын'елмына деч вара зарядкым ыштена.

4.

1d. Пенсийыш лекме деч ончыч тудо школышто пашам ыштен. 2b. Уныкажым ужмыж годым тудо чот йывыртен. 3a. Мый самырык улмем годым футбол дене пеш сайын модынам. 4h. Радиом колыштмо деч вара мый кочамлан у уверым каласкаленам. 5f. Телефон йынгыртыме годым тый кушто ыльыч? 6с. Ялыште илымына годым ме чўчкыдын чодырашке коштынна. 7g. Тудым вучымо годым ме чыла нерген кутырен налынна. 8е. Москваш кайыме деч ончыч тудо Йошкар-Олаште илен.

5.

1. мелнам кўэштме деч ончыч 2. фильмым ончымо деч вара 3. кевытым почмо деч ончыч 4. вучымына годым 5. малаш вочмо деч ончыч 6. чайым йўмō деч ончыч 7. чодырам руэн пытарыме деч вара 8. ял гыч пōртылмō деч вара 9. йўштылмō годым 10. колым кучымо деч вара 11. тиде пōртым кычалме годым 12. тиде пōртым мумо деч вара 13. тўлымō годым.

6.

1. Мый школышто пашам ыштем ыл'е. Тый школышто пашам ыштет ыл'е. Тудо школышто пашам ышта ыл'е. Ме школышто пашам ыштена ыл'е.

Те школышто пашам ыштеда ыл'е. Нуно школышто пашам ыштат ыл'е.

2. Мый кажне кечын йўштылам ыл'е. Тый кажне кечын йўштылат ыл'е.

Тудо кажне кечын йўштылеш ыл'е. Ме кажне кечын йўштылына ыл'е.

Те кажне кечын йўштылыда ыл'е. Нуно кажне кечын йўштылыт ыл'е.

3. Мый тидым ом пале ыл'е. Тый тидым от пале ыл'е.

Тудо тидым ок пале ыл'е. Ме тидым она пале ыл'е.

Те тидым ода пале ыл'е. Нуно тидым огыт пале ыл'е.

4. Мый тунам олаште ом иле ыл'е. Тый тунам олаште от иле ыл'е.

Тудо тунам олаште ок иле ыл'е. Ме тунам олаште она иле ыл'е.

Те тунам олаште ода иле ыл'е. Нуно тунам олаште огыт иле ыл'е.

7.

1. кушкыт ыл'е 2. йөратем ыл'е 3. кушкеш ыл'е 4. онча ыл'е 5. лўшта ыл'е

6. йўштылыт ыл'е 7. ыштеда ыл'е.

8.

а) Мый колым кучем ыл'е. Тудо книгаг лудеш ыл'е. Ме олаште улына ыл'е. Нуно агытаным пукшат ыл'е.

б) Мый малем ыл'е. Тудо урокым ямдыла ыл'е. Тудо серышым воза ыл'е. Нуно ушкалым лўштат ыл'е.

с) Мый пирым ужынам. Ачам маскам ужын. Шўжарем мерангым ужын. Изам ден акам рывыжым ужыныт. Ме шонгшым ужынна. Ануш урым ужын.

9.

1. The further away you put something, the closer it is to get. 2. An apple does not fall far from the apple tree. 3. The surface of an apple can be beautiful, but there can still be a worm in it. 4. Without looking back, don't go forwards.

10.

1. пўй – tooth 2. ўпкорно – hair parting.

11.

1. мўндырнө 2. ўмбалне 3. мўндыркө 4. ончылно/шенггелне 5. кўргыштө 6. воктене 7. ончыко 8. ўмбаке 9. мўндырчын 10. шенггечын 11. воктене 12. шенггеке 13. шенггелне 14. ончылнем 15. воктеке.

12.

1. There is a river ahead of us. 2. Look on the shelf. 3. White snow covers the land. 4. We live far from school. 5. I knew (recognized) you from afar. 6. The fishing rod is standing beside the door. 7. Sit down beside me. 8. The bird sat down on top of the birch tree.

13.

How does the second picture differ from the first one? It's a sunny day. There are no clouds. Birds are flying around in the sky. The house only has two windows. No chimney can be seen. A pine tree is growing close to the house; flowers are blooming. There are three beehives in front of the house. In the yard, beside the pine tree, there is a pig, a sheep, and a duckling

14.

1. пукша 2. онча 3. кушкеш 4. шога 5. ыштат 6. лўшта 7. лектеш 8. кочкеш 9. йывыртат 10. пўрдеш 11. лўдеш 12. тўча.

15.

1. Ануш кудывечыш кайыш да лудым, комбым ден чывын пукшыш. 2. Сурт көргыштө эре шуко паша. 3. Кочай да ковай эрат-касат йол үмбалне. 4. Ковай ушкалым лүшта, вольыкым пукша да мўкшым онча.

16.

– Stapan (old man, uncle), when did you retire? – I’m a pensioner starting this year. This is my first year in retirement. – Since going into retirement, do you have a lot of free time? – That goes without saying. I don’t rush anywhere early in the morning; I do everything without rushing. – What do you do in your free time? – I read a lot, listen to the radio, watch television. – You’re a jack-of-all-trades, aren’t you? Now, apparently, you have time to build guslis. – Right. Before, there was never enough time. But now I can devote myself to the work I love. – And how is your health? – I can’t complain about my health. I try to stay healthy (I always strengthen my health): I do gymnastics, I go skiing in the winter, I swim. – Do you also swim in winter? – Yes, I do. That’s really good for your health.

17.

Эчанын йоча жапше Пўнчерьялыште эртен. Тиде ял – Элнет серыште верлана. Ял пеш мотор да ужарге. Ял лишне кугу лонга чодыра, кумда пасу. Ялыште кызыт шагал калык ила. Шуко ег олаш каен, тыш кенгежым каналташ веле толыт.

IV.3. Паша тургым

1.

1. If I had known this, I would have called him/her. 2. If (s)he had not watered them, all the plants would have dried out. 3. If you had not come today, you would not have seen him/her. 4. If (s)he had started the work on Sunday, (s)he would have finished it by today. 5. If Michu had not written a letter, I would not have come.

2.

1. шуко пашам ыштен кертеш ыл'е 2. шуко пашам ыштен ок керт ыл'е 3. вараш кодам ыл'е 4. вараш ом код ыл'е 5. пашам вашкерак пытарем ыл'е 6. кинош она шу ыл'е 7. кокытаным налыда ыл'е.

3.

1. Кова деке миен толам ыл'е. 2. Чодыраш понггым погаш каем ыл'е. 3. Кевытыш каем ыл'е. 4. Команмелнам кўэштам ыл'е. 5. Ече дене мунчалтем ыл'е. 6. Кол кучаш каем ыл'е. 7. Ковышта когыл'ым ыштем ыл'е. 8. Театрыш каем ыл'е.

4.

1. мыйын секретарем лиеш ыл'е 2. чодыраште понггым погем ыл'е 3. тылат команмелнам кўэштам ыл'е 4. машинам налам ыл'е 5. тазалыкем сайрак лиеш ыл'е.

5.

1. Тудо ондакрак толеш ыл'е гын, тудым ужеш ыл'е. 2. Анна серышым налеш ыл'е гын, пеш йывырта ыл'е. 3. Йоча-влак колым кучат ыл'е гын, кол лемым шолтат ыл'е. 4. Эгырым верышкыже пыштет ыл'е гын, кас марте от кычал ыл'е. 5. Мый тиде нерген ом пале ыл'е гын, тыланет ом ойло ыл'е. 6. Тудо йўштö вўдым ок йў ыл'е гын, ок черлане ыл'е.

6.

кайымеке, вучымеке, кутырымеке, шичмеке, погымеке, полшымеке, манмеке, колыштмеке, йўктымеке, ырыктымеке, шонымеке, висымеке, шочмеке, миен шумеке.

7.

1. каналтымеке 2. возен налмеке 3. пörтылмеке 4. ыштымеке 5. сомылымеке.

8.

1. тудо мōнгышкыжö пörтыльö 2. телевизорым ончыш 3. зарядкым ыштат 4. ушкалым лўштат 5. тудо почтыш кайыш 6. Эчан тольо

9.

1. After finishing the haymaking, Serge and his family went home. 2. After resting a bit, I want to work. 3. After seeing a movie, we went to a restaurant. 4. After gathering berries, we cooked jam. 5. After going outside, we saw Serge's daughter. 6. After drinking tea, we watched television. 7. After our mother came, we went to the theater. 8. After Iruk left, Ivuk came.

10.

1. университетыш толмеке 2. декан дене кутырымеке 3. шудо солымеке 4. паренггым погымеке 5. диктантым тергымеке 6. пенсийыш лекмеке 7. вўд шолаш пурымеке.

11.

1. Тўнгалмеке, пашам пытараш кўлеш. 2. Черле йочалан витаминан чайым йўктымеке, тудым малаш пышташ кўлеш. 3. Кече лекмеке, кайык-влак мураш тўнгалыт. 4. Кевыт гыч толмеке, ачатлан пашаш йынгырте. 5. Мөр кўмеке, погаш каена. 6. Вольыкым пукшымеке, уремыш модаш каен керта. 7. Кўтў толмеке, ушкалым да шорыкым вўташ пурто.

12.

яллаште, суртлаште, верлаште, чодыралаште, уремлаште, олалаште, пўртлаште, энгерлаште

13.

1. Чодыралаште могай емыж кушкеш? 2. Марий республикысе энгерлаште могай кол ила? 3. Могай исторический жап дене тиде верла кылдалтыныт? 4. Могай, олалаште, шуко пўртым ыштат? 5. Ёстеллаште мо кия?

14.

1. егат 2. пеледышат 3. кайыкат 4. шўкшудат 5. пылат 6. йолташат.

15.

1. ала-кушко – Eleksey put his money somewhere and can in no way find it. 2. кокла гыч – Not one of us has seen Pötyr. 3. Ала-кушеч кўшыч – A paper plane came flying from somewhere above. 4. Кўшкө – Look up, do you know what that is? 5. ала-кушто – Where is your grandmother? She is somewhere in the garden weeding a flowerbed. 6. Кўшнө – A sky lark is singing above.

16.

a lark's song, forest fruit, main work, sheep herd, cow herd, bird's song, birch sap, poultry, forest bird, the sound of a scythe, village street, housework.

17.

1. сылне 2. куанем 3. икшыве-влак 4. пагыт 5. мотор 6. йывыртышым.

18.

1. Яллаште шудо солымо пагыт тўнгалын. 2. Шонго ден икшыве-влак пасушто улыт. 3. Чодырашке шудо солаш каят. 4. Эвайын олыкшо ял деч мўндырнө огыл. 5. Чодыраште куку, турий мурат. 6. Эвай кугыза тўн корным тўнгалеш. 7. Сапаевмыт кас марте олыкым солен пытареныт. 8. Эвай кугыза Серге ден Елун толмыштлан пеш йывыртен? 9. Коваже ден уныкаже мўнгыштө сурт кокла пашам ыштылыт.

19.

- a) Мөр, мўрым, солаш, полшаш
- b) Вольыкым, пурто
- c) Шудым, шуко уло, огыл, ныл.

20.

1. One road leads to all other roads. 2. The road of joy is short; the road of sorrow is long. 3. A flink person's rooster is flink as well. 4. Good words warm the soul. 5. His/her tongue is butter and honey, but his/her heart is stone.

21.

1. Yelu and Echan go to the countryside. 2. The weather changes in the countryside; they can't go swimming. The water is cold. 3. They are lying in the sun. There are beehives close to them. 4. Bees fly around them. They sting. 5. In the evening, they can't sleep. Mice are running around under their bed. 6. The next day they see a snake. They were quite scared of the snake. 7. Later, it started raining. Water made the room wet. 8. Without staying to the end of their vacation, they went home.

22.

Могай сылне кенгеж кече! Кава канде, ик пылат ок кой. Ала-кушто кўшнő турий муро йўк шокта. Кенгеж жап – паша тургым пагыт. Ял калык мўкшла пашам ышта: шудым сола, вольыкым онча. Пакчаштат, сурт коклаштат тўрлő пашам ыштыман. Икшыве-влак ача-аваштлан полшат. Ялыште кенгежым паша эре шуко.

IV.4. Озанлык вуйлатышым мо тургыжландара?

1.

1. Мый куралам улмаш. Тый куралат улмаш. Тудо куралеш улмаш.

Ме куралына улмаш. Те куралыда улмаш. Нуно куралыт улмаш.

2. Мый ом пале улмаш. Тый от пале улмаш. Тудо ок пале улмаш.

Ме она пале улмаш. Те ода пале улмаш. Нуно огыт пале улмаш.

3. Мый үдем улмаш. Тый үдет улмаш. Тудо үда улмаш.

Ме үдена улмаш. Те үдеда улмаш. Нуно үдат улмаш.

4. Мый ом умыло улмаш. Тый от умыло улмаш. Тудо ок умыло улмаш.

Ме она умыло улмаш. Те ода умыло улмаш. Нуно огыт умыло улмаш.

2.

1. Те вашмутым пуэда улмаш. 2. Нуно редакцияште пашам ыштат улмаш. 3. Ме тиде енгым палена улмаш. 4. Вуйлатыше-влак пашаш у йӱным пуртат улмаш.

3.

1. Тудо тыште шукертсек ок иле улмаш. 2. Мемнан озанлыкна почеш ок код улмаш. 3. Йоча-влак тунам колым огыт кучо улмаш. 4. Мый тиде жапыште телевизорым ом ончо улмаш.

4.

вочшаш, ыштышаш, тергышаш, куралшаш, үдышаш, үягдышаш, ашнышаш, ситышаш.

5.

work that must be done, dictation that must be checked, field that must be plowed, grain that is to be sown, animal that will be kept, work that will have to suffice.

6.

1f. солышаш шудо 2с. толшаш арня 3е. йүшаш эм 4i. шолтышаш шүр 5а. ыштышаш паша 6h. шындышаш пушенге 7g. шушаш пайрем 8b. чоңгышаш пӱрт 9d. тунемшаш почеламут.

7.

вуйлаташ (-ем) – to manage, to head; виягдаш (-ем) – to develop, to strengthen; пурташ (-ем) – to bring in, to lead in; ышташ (-ем) – to do; йодаш (-ам) – to ask; кодаш (-ам) – to stay, to remain; кучылташ (-ам) – to use, to utilize, to make use of; лекташ (-ам) – to go, to leave; шонаш (-ем) – to think; ышташ (-ем) – to do; каяш (-ем) – to go, to leave; куснаш (-ем) – to move, to transfer, to shift; ончаш (-ем) – to look at, to see; ситараш (-ем) – to provide, to secure, to ensure; чоңалташ (-ам) – to be built, to be under construction (< чоңаш (-ем) – to build); ургаш (-ем) – to sew.

8.

1. кызыт марте 2. кучык жапыште 3. йол үмбаке шогалташ (-ем) 4. пытартыш ийлаште 5. паша кумыл 6. тиде шотышто 7. паша вий 8. парня дене шотлен лекташ (-ам) 9. вургем ургымо цех.

9.

кумдан, начарын, кучыкын, лушкыдын, куштылгын, сылнын.

10.

1. Evay, do we have enough hay for the cows for this year? – We will try to make do. 2. Why are you doing your work so badly? – If the manager is bad, the work is bad too. 3. Is this artist widely known? – Yes, he’s even known in other countries. 4. The enterprise “New Power” grows stronger every year. The manager invests a lot of effort into strengthening the enterprise. 5. Even if their profits are large, they still want to make them bigger. 6. This person is said to have an ‘easy hand’. Whatever (s)he does, it’s easy for him/her and (s)he does it well.

11.

1. кўчык 2. кужу/кўчык 3. кўчык, кужу, кужу, кўчык 4. кужу 5. Кужу

12.

1. лушкыдо 2. кучылтеш 3. куштылго 4. тургыжландара 5. тореш.

13.

1. шында, шинча 2. пышта, кия 3. саке, кеча 4. шогалте, шога.

14.

1. пыште 2. шога 3. кия 4. сака. 5. шога 6. пыштем.

15.

Яндаков Иван Иванович кугу озанлыкым вуйлата. Ондак тиде озанлык лушкыдо лийын, а кызыт йол ўмбак шогалын. Иван Иванович у йўным кумдан шарен. Тиде ял озанлык лектышым кугемдаш полшен. Ялыште кызыт кевыт, клуб уло. Кажне озанлыкыш газым пуртымо. Эше у школым чоҗаш шонат.

IV.5. Ушештарымаш

1.

1. умылтара ыл'е 2. куана ыл'е 3. куралыт ыл'е 4. лүдам ыл'е 5. сола ыл'е.

2.

1. Мутшым палем ыл'е гын, мурем ыл'е. 2. Вўдым жапыштыже оптет ыл'е гын, кушкеш ыл'е. 3. Оксам шуқырак лиеш ыл'е гын, налам ыл'е. 4. Молан шоган йырангым сомылен отыл? – Йўр ок йўр ыл'е гын, сомылем ыл'е. 5. Пурла сереш верланена ыл'е гын, кучена ыл'е.

3.

1. лүдеш улмаш 2. йўштылына улмаш 3. пукшем улмаш 4. модеш улмаш 5. лўшта улмаш.

4.

1. годым 2. деч ончыч 3. дене 4. шотышто 5. нерген 6. деч вара 7. көра

5.

1. тушто 2. ончыко 3. лишычын 4. кўшнө 5. йымалне 6. ончылан 7. кўшан 8. мўндырнө 9. шенгелне 10. ўлыч 11. тышан 12. кўшкө

6.

Тенгече ме шочмо ялышкына мийышна. Мемнан ялна сылне Элнет сереш верланен. Элнет серыште тўрлө пеледыш кушкеш. Кайык-влак мурат. Мўкш-влак мўйым погат. Пытартыш жапыште мемнан ялна пеш мотор лийын. Ялыште у асфальт корным ыштыме. Кресаньык-влак шуко у мотор пёртым чоненыт. Кажне пёртыш вўдым да газым пуртеныт. Нуно шуко вольыкым ончат, ял озанлыкыште тыршен ыштат.

Glossary

A

а	and; but	ал'е	or; yet
ава	mother; female (animal)	алло	hello (telephone)
август	August	ангин	tonsillitis
автобус	bus	англичан	English
агроном	agronomist	ансамбль	ensemble
агытан	rooster	антигриппин	flu medicine
адак	again	апрель	April
адакат	again, anew	аптек	pharmacy, drugstore
айда	(imperative particle)	аралаш (-ем)	to preserve, to maintain, to protect, to defend
айдеме	person	арален	to preserve, to save, to defend
айста	(imperative particle, 1PI)	кодаш (-ем)	
ак	price	арбуз	watermelon
ака	(elder) sister	аренде	lease, rent, rental
ала	maybe, perhaps	армий	army
ала-кӧ	someone	арня	week
ала-куш(ко)	(to) somewhere	аспирантур	(post)graduate course
ала-кушан	(to) somewhere, somewhere	асфальт	asphalt
ала-кушеч	from somewhere	ача	father
ала-кушто	somewhere	ача лӱм	patronym, father's name
ала-могай	some (sort of)	ача-ава	parents
		ашнаш (-ем)	to keep (animals), to raise

Б

библиотек	library	Будапешт	Budapest
билет	ticket	буква	letter (of the alphabet)
биологий	biology	букварь	ABC, primer
больнице	hospital	буфет	snack bar

В

вазе	vase	ванный	bathroom
вакшыш	bed	вара	then
вакшышым погаш (-ем)	to make the bed	вараш кодаш (-ам)	to be late

варен'е	jam	вияндаш (-ем)	to develop (trans.), to strengthen
вате	wife; woman	возалташ (-ам)	to be written
ваче	shoulder	возаш (-ам) ¹	to fall, to lie down
вашкаш (-ем)	to hurry, to rush	возаш (-ем) ²	to write
вашке	soon; quick(ly)	возен налаш (-ам)	to copy down/out
вашмут	answer	возен шукташ (-ем)	to write, to finish writing
вашталташ (-ам)	to change (intr.)	вокзал	train station
ваштареш	against	воктек(е)	beside, next to
вел	side, direction, region	воктелан	beside, next to; near, next to
веле	only	воктен(е)	by, next to, beside
велосипед	bicycle	воктеч(ын)	past (by); from (away)
венгр	Hungarian	волаш (-ем)	to come down, to descend; to lessen, to decrease
Венгрий	Hungary	вольык	cattle
венге	son-in-law	вольык ончышо	livestock breeder, stock raiser
вер	place	воспитатель	educator; kindergarten teacher
верешташ (-ам)	to have to; to get, to catch	врач	doctor (physician)
верланаш (-ем)	to be situated/placed on; to take seats; to make oneself comfortable	вуеш налаш (-ам)	to be offended
вес	other, different	вуй	head; top
вес гынат	another time	вуйлаташ (-ем)	to manage, to head
веселан	merry, happy	вуйлатыше	leader, manager, director
вескана	another time, the next time	вуйым шияш (-ям) /-лан/	to complain about something
вескана ужмешке	Good-bye! Until we meet again!	вургем	clothes, clothing
вет	for, so, indeed, probably (particle)	вурсаш (-ем)	to scold
вигак	directly, straight away	вучалташ (-ем)	to wait (a little)
вий	force, power, strength	вучаш (-ем)	to wait
висаш (-ем)	to weigh, to measure	вучен илаш (-ем)	to wait (for a longer period)
витамин	vitamin	вўд	water
витаминан чай	vitamin tea	вўдым опташ (-ем)	to water
витле	fifty	вўргече	Wednesday
вич, виз(ыт)	five	вўта	cattle shed
виян толаш (-ам)	= виянаш		
виянаш (-ам)	to develop (intr.), to be developed; to become stronger		

Г

газ	gas	грамм (г)	gram
газет	newspaper	грипп	flu, influenza
гана	time, times	гын	if
гармонь	accordion	гына	only
геркулес	oatmeal	гынат	although; even if
Германий	Germany	гыч	from, out
годсек	since		
годым	during, at the time of, when		

Д

да	and; yes; but	деч	from, of (postposition)
да молат	and others, et al.	деч вара	after (temporal)
дек(е)	to	деч ончыч	before (temporal)
декабрь	December	диван	couch
декан	faculty dean	диктант	dictation
делянке	allotment; plot (of land)	директор	director
ден	and	доктор	doctor, physician
дене	with	драматург	dramatist, playwright
дене пырля	together with	духи	perfume

Е

емыж	berries, fruit	ече	ski
енг	person	ече дене	to ski
енга	sister-in-law (elder brother's wife)	мунчалташ (-ем)	
ер	lake	еш	family

Ё

Ж

жап	time	жаритлаш (-ем)	to fry, to grill
жапыште	in time, at the proper time	журнал	magazine
жапыштыже	in/on time	журналист	journalist

З

завод	factory, plant	зарядке	physical exercises, gymnastics
задаче	problem, assignment, lesson		

И

иге	animal young	иктаж	about, approximately
игече	weather	иктаж-кӧ	somebody
ида	(negating particle for imperative, 2Pl)	иктаж-мо	something, anything
идалык	year	иктат	nobody, no one
идалык жап	season	икшыве	child
иза	(elder) brother	икымше	first
изарня	Thursday	илаш (-ем)	to live
издер	sled	илыме вер	place of residence
издер дене мунчалташ (-ем)	to sled, to go sledding	илыш	life
изи	little, small	индеш(е)	nine
изин'ек	since (one's) early years	индешле	ninety
изиш	a little, a bit, somewhat	инженер	engineer
ий	year	институт	institute (of higher education)
ийгот	age	Испаний	Spain
ик(те), иктыт	one	историй	history
иквереш	together	исторический	historical
икече	the last time; not long ago	ит	(negating particle for imperative, 2Sg)
икечсек	since the last time; for a long time	июль	July
икманаш	in a word	июнь	June
икмыняр	some, a few	ияш	years old
		ияш (-ям)	to swim

Й

йодаш (-ам)	to ask; to request	йолварня	toe
йодыш	question	йолкопа	hand, palm; sole
йокма	(host) present	йолташ	friend
йол	leg, foot	йолын	on foot
йол үмбаке шогалташ (-ем)	to raise to one's feet, to put back on one's feet	йомак	story, tale
		йонгылыш	mistake; mistaken, false

йонгылыш лияш (-ям)	to be mistaken	йўкын	out loud, audibly, loudly
йоча	child	йўла	custom(s)
йоча сад	kindergarten	йўр	rain
йошкар(ге)	red	йўр йўреш	it's raining
йошкаргаш (-ем)	to become red	йўраш (-ам)	to rain
йошкарген каяш (-ем)	to turn red	йўштө	cold
йөн	method, way	Йўштө Кугыза	Grandfather Frost
йөра	good, fine	йўштылаш (-ам)	to go swimming
йөраташ (-ем)	to love, to like	йывырташ (-ем)	to be happy/glad
йөратен кочкаш (-ам)	to like to eat, to eat with pleasure	йыл-йол	/denotes quick, intermittent actions/ language; tongue
йөратен шындаш (-ем)	to become fond of, to fall in love	йылме	under, underneath
йөратыме	favorite	йымак(е)	under, underneath
йөрвар	groceries, food	йымалан	under, underneath
йүаш (-ам)	to drink	йымалне	out from under
йүд	night	йымач(ын)	to call (telephone)
йүдым	at night	йынггырташ (-ем)	around
йүдымсө	nightly, of the night	йыр	bed, patch
йүк	voice; sound	йыранг	everywhere, on all sides, around
йүкташ (-ем)	to give to drink, to have somebody drink	йырваш	

К

кава	sky	кандашле	eighty
Кавказ	Caucasus	канде	blue
кагаз	paper	каныме кече	day off; day of rest
кажне	every, each	кагаш	advice
кайык	bird	кап	body
Какшан	(river in Mari El, Russian: Кокшага)	карандаш	pencil
каласаш (-ем)	to say, to speak, to tell	кас	evening
каласкалаш (-ем)	to tell, to talk	кас кочкиш	evening meal
калык	people, nation	кассе	savings bank; cash desk
калык мут	proverb	кастене	in the evening
каналташ (-ем)	to rest, to relax	качымарий	fellow, boy, lad, guy
канааш (-ем)	to rest, relax	кашта	beam, crossbar
кандаш(е)	eight	каяш (-ем)	to go, to leave
		кевыт	store, shop

келге	deep	кодаш (-ам) ¹	to stay, to remain
келшаш (-ем)	to like; to please; to agree	кодаш (-ем) ²	to leave
кенета	suddenly	кож	fir tree
кенгеж	summer	кок(ыт), коктыт	two
кенгежым	in the summer	кока	aunt
керташ (-ам)	to be able to	кокла гыч	from the middle of
кефир	kefir	коклаш(ке)	into the middle of, among, in, to
кечаш (-ем)	to hang	коклаште	in the middle of, between, among
кече	day; sun	коктын	two of ...
кечывал	noon	кокытан	a two (failing grade in the Russian educational system)
кечывал кочкыш	noon meal	кол	fish
кечывалым	at noon; during the day	кол(ым)	to fish
кечыгут	all day long	кучаш (-ем)	
кешыр	carrot	колаш (-ем)	to die
кид	arm, hand	колледж	technical secondary school
кид-йоллан мастар	jack-of-all-trades; someone who can turn his hand to anything	коло	twenty
кидпарня	finger	колташ (-ем)	to send
кило	kilogram	колышташ (-ам)	to listen (to)
километр (км)	kilometer	коля	mouse
кинде	bread	ком	layer
кино	movie theater; movie, film	командировко	business trip
кинематографий	cinematography	команмелна	(Mari layered pancake)
киноматографий институт	film institute	комбиге	gosling
кинооператор	cameraman	комбо	goose
кинотеатр	movie theater	компот	compote, stewed fruit
киоск	kiosk	Комсомол	Komsomol (Young Communist League)
кишке	snake	кондаш (-ем)	bring
кияр	cucumber	кон'ешне	of course
кияш (-ем)	to lie	консультаций	consultation
класс	class	конференций	conference
клуб	club, clubhouse	концерт	concert
книга	book	конга	oven
кова	grandmother	коопераций	cooperation
коваште	skin, hide; leather	копа	hand, palm; sole
ковышта	cabbage	копий	copy
когыльо	pie	корно	road, way, path

коршташ (-ем)	to hurt	куку	cuckoo
кофе	coffee	кум(ыт)	three
коча	grandfather	кумда	wide, broad
кочкаш (-ам)	to eat	кумдангаш (-ам)	to widen, to broaden (intr.)
кочкын ончаш (-ем)	to taste, to try	кумло	thirty
кочкыш	food	кумыл	mood, desire
кочмывер	cafeteria	кунам	when
кошар(ге)	pointed, sharp	кунамсек	since when?
кошкаш (-ем)	to dry (out) (intr.)	кундем	area, region, district
кошташ (-ам)	to go; to attend	куралаш (-ам)	to plow
коштедаш (-ем)	to stroll, to wander	куржаш (-ам)	to run
кояш (-ям)	to resemble, to look like; to be visible	куржмаш	running, race
кө	who	куржын колташ (-ем)	to take off running
көра	because of, due to	курска	brother-in-law (elder sister's husband)
көргеш	inside, inwards; within	кусараш (-ем)	to translate
көргө	(the) inside	куснаш (-ем)	to move, to transfer, to shift (intr.)
көргө гыч	from within	кутыраш (-ем)	to speak
көргыш(кө)	inside, inward	кутырен налаш (-ам)	to have a talk, to talk
көргыштө	in, inside; inside, within	кухньо	kitchen
кресаньык	farmer	кучаш (-ем)	to catch
кровать	bed	кучылташ (-ам)	to use, to utilize, to make use of
куанаш (-ем)	to be happy, glad	куш(ко)	where (to)?
кугарня	Friday	кушан	where?, where to?
кугемдаш (-ем)	to increase, to enlarge	кушеч(ын)	where from?
кугу	big, large	кушкаш (-ам)	to grow
кугу йўкын	loudly	кушкыжмо	Tuesday
кугыенг	adult	кушто	where
кугыза	(paternal) uncle	куштылго	easy
куд(ыт)	six	куэ	birch (tree)
кудалышташ (-ам)	to run around	куэвўд	birch sap
кудашаш (-ам)	to undress; to take off	кў	stone
кудло	sixty	кўаш (-ам)	to ripen, to mature
кудо ¹	which	кўвар	floor
кудо ²	hut, house	кўжгыт	width, thickness
кудывече	yard, courtyard	кўзаш (-ем)	to rise; to climb
кужу	long	кўзен каяш (-ем)	to climb up/to
кузе	how		
кузерак	(=кузе)		

күзө	knife		up, above
күлаш (-ам)	to need; to be necessary; to have to	күшнө	up, above
күлеш	necessary	күшыл	upper, highest
күрылташ (-ам)	to come to a stop, to be severed	күшыч(ын)	from above
күсен	pocket	күэшташ (-ам)	to bake
күсле	gusli (folk instrument similar to a zither)	кызыт	now
күтү	herd	кызытсе	modern, contemporary
күч	finger nail	кылдалташ (-ам)	to be connected
күчык	short, small	кылдаш (-ем)	to connect
күчымө	uncooked, raw	кын'елаш (-ам)	to get up
күчымө торык	sour clotted milk	кын'ервуй	elbow
күш(кө)	upward, above	кыраш (-ем)	to beat, to hit
күшан	upward, above;	кычал ончаш (-ем)	to look for
		кычалаш (-ам)	to look for
		кычкыралаш (-ам)	to yell, to shout

Л

ладыра	branchy, wide-spreading	лишке	near (to)
латвич, латвизыт	fifteen	лишне	close by, nearby; near to
латик(те)	eleven	лишыч(ын)	from close by
латиндеш(е)	nineteen	лияш (-ям)	to be, to become; to happen
латкандаш(е)	eighteen	логар	throat
латкок(ыт)	twelve	ложаш	flour
латкуд(ыт)	sixteen	лонга	dense, thick
латкум(ыт)	thirteen	лу ¹	ten
латныл(ыт)	fourteen	лу ²	bone
латшым(ыт)	seventeen	лугаш (-ем)	to mix, to blend
лекташ (-ам)	to go, to leave; to come up (sun)	лугыч	premature, untimely
лектын каяш (-ем)	to go out/away	лудаш (-ам)	to read
лектыш	harvest, yield, crop; income, profit	лудиге	duckling
лем	broth, bouillon	лудо	duck
лиедаш (-ем)	to be, to happen	лудшо	reader
литератур	literature	лудын	to read through,
литр	liter	лекташ (-ам)	to finish reading
лицей	specialized secondary school	лук	corner
лишан	near (to), close by, nearby	лум	snow
		лум лумеш	it's snowing
		лумаш (-ам)	to snow

лучко	fifteen	лўмлө	famous
лушкыдо	weak; loose	лўмын	intentionally, purposely
лўдаш (-ам) /деч/	to be afraid/ frightened of	лўшташ (-ем)	to milk
лўм	name	лўяш (-ем)	to shoot
лўман	named	лыпланаш (-ем)	to calm down
		лышташ	leaf

M

май	May	минут	minute
малаш (-ем)	to sleep	митинг	meeting
малаш возаш (-ем)	to go to bed	мияш (-ем)	to come, to go, to arrive
мален кын'елаш (-ам)	to get up (after sleeping)	мланде	earth, land, soil
мамык	down, down feather	мо ¹	what
манаш (-ам)	to say	мо ²	/interrogative particle/
мардеж	wind	могай	what (kind)
марий	Mari; husband; man	модаш (-ам)	to play
марке	stamp	модын налаш (-ам)	to win
марла	(in) Mari	модыш	toy
март	March	мокташ (-ем)	to praise
марте	till, until	молан	why
маска	bear	моло	other, another
мастар	expert, master; talented, skilled	мондалташ (-ам)	to be forgotten
математика	mathematics	мондаш (-ем)	to forget
материал	material	Москва	Moscow
машина	car	моткоч	very
ме	we	мотор	beautiful
мелна	pancake, crepe	мошташ (-ем)	to be able to, to be capable of
мемнам	accusative of me	мөнгө	house, home
мемнан	genitive of me	мөнгыш(кө)	home (adverb)
менге	kilometer; verst	мөнгыштө	at home
меранг	hare	мөр	strawberry
метод	method	муаш (-ам)	to find
мешак	sack	музей	museum
миен толаш (-ам)	to visit, to drop in on	музык	music
миен шуаш (-ам)	to come, to arrive	муно	egg
миллиметр (мм)	millimeter	муно тувыртыш	milk soup with egg
миллион	million	мунчалташ (-ем)	to slide, slip, ski
		мураш (-ем)	to sing

муро	song	мүкш омарта	beehive
мут	word	мүкшотар	apiary, beeyard
мутер	dictionary	мүндыран	far off, at a distance
мутлан	for example	мүндыркө	far off
мучаш	end	мүндырнө	at a distance, far (off)
мучко	along, through, throughout	мүндырч(ын)	from a distance, from afar
мушкаш (-ам)	to wash	мый	I
мушкын налаш (-ам)	to wash out	мылам, мыланем	genitive of мый
мүй	honey	мыланна	dative of me
мүкш	bee	мыняр(е)	how much, how many
		мыняр шагатлан	when? at what time?

Н

налаш (-ам)	to take; to buy	н'игушто	nowhere, anywhere
налын толаш (-ам)	to bring	н'имо	nothing
нангаяш (-ем)	to lead; to take away/along	н'имогай	no kind of
наре	approximately, about	н'имыняр(е)	no, none
начар	bad, poor, weak	но	but
нелаш (-ам)	to swallow	номер	number
нелын колташ (-ем)	to swallow down	ноябрь	November
н'емыч	German	нояш (-ем)	to become tired
нер	nose	нөрташ (-ем)	to make wet
нерген	about, on (postposition)	нөшмө	seed, hemp seed
н'игө	nobody, no one	ну	well, so
н'игузе	(in) no way, by no means	нулаш (-ем)	to lick
н'игунам	never	нумалаш (-ам)	to bring, to carry
н'игуш(ко)	nowhere, anywhere	нуно	they
н'игушан	nowhere, anywhere	ныжыл(ге)	tender, gentle
н'игушеч(ын)	from nowhere	ныл(ыт)	four
		нылле	forty

О

о	oh	огыт	negative particle, 3PI
огеш	negative particle, 3Sg	ожно	earlier, long ago
огыл	negative particle	ожнысек	for a long time, since early times

оза	master, owner, proprietor	ончыко	forward, onward, ahead
озанлык	enterprise, farm; economy	ончыкташ (-ем)	to show
Озанг	Kazan	ончыктен пуаш (-эм)	to show, to indicate, to specify
ойго	grief, sorrow	ончылан	forward; in front; in front of, before
ойлаш (-ем)	to say	ончылно	in front; in front of, before
ойлыманат огыл	that goes without saying	ончыч	before, earlier
ойыртемалташ (-ам)	to differ, to be different from	ончыч(ын)	in front, from the front
окна	window	онг	chest
окса	money	онгай	interesting
октябрь	October	онгылаш	chin
ола	city	опер	opera
олимпиаде	Olympics; contest, competition	опташ (-ем) ¹	to place, to set
олма	apple	опташ (-ем) ²	to bark
олмапу	apple tree	орава	wagon, cart
олык	meadow	оръенг вате	young married woman
омарта	hive, beehive	осал	bad, poor
омса	door	отметке	grade, mark
ондак	early, before	отпуск	vacation, holiday
ончалаш (-ам)	to look	очын'и	probably, most likely
ончаш (-ем)	to look at; to see; to look after, to care for	ош(о)	white

Ö

П

пагалаш (-ем)	to respect, to honor	пальто	coat, overcoat
пагыт	time	паремаш (-ам)	to get better, to improve, to recover
пазар	market, bazaar	паренге	potato
пайдале	useful, beneficial	Париж	Paris
пайрем	festival, holiday	парк	park
пакча	(vegetable) garden	парня	finger; toe
палаш (-ем)	to know	пасу	field, meadow
пале	mark, sign	пачаш	floor, level, story
пален налаш (-ам)	to experience, to recognize	пачер	apartment
палыме	acquainted; acquaintance	паша	work

паша вер	place of work	подкогыльо	curd dumpling
паша вий	labor force, manpower, work force	подряд	contract
паша кече	workday, working day	подсобный	subsidiary, auxiliary
паша тургым	harvest time	подсобный озанлык	subsidiary company/enterprise
пашаенг	worker	поезд	train
пашам ышташ (-ем)	to work	пожалуйста /poʒaləste/	please
педтехникум	pedagogical secondary technical school	покташ (-ем)	to drive; to chase
пел(е)	half	покшел	middle, center
пеледаш (-ам)	to flower, to bloom	покшелне	in the middle of
пеледыш	flower	поликлиник	(outpatient) clinic
пелйўд	midnight	полшаш (-ем)	to help
пенал	pencil case	Польша	Poland
пенсий	pension; retirement	помидор	tomato
пенсийыш лекташ (-ам)	to retire	понар	light, lamp
пенсионер	retiree, pensioner	понго	mushroom
пенгыдемдаш (-ем)	to strengthen	поро	good
первый	first	порошок	powder
передаче	(radio/television) program	портрет	portrait, picture
перемеч	curd tart, curd roll	поснак	particularly, especially
перкан	substantial, filling, nourishing	поч	tail
перкан лийже!	Enjoy your meal!	почаш (-ам)	to open (trans.)
петыралташ (-ам)	to close (intr.)	почеламут	poem
петыраш (-ем)	to close; to cover	почеш	after, behind; according to
пече	fence	почеш кодаш (-ам)	to be/fall behind, to be backward
пеш	very	почкалыш	nettle
пиал	happiness	почтальон	mailman
пиалан	happy	почто	post office
пий	dog	почылташ (-ам)	to open (intr.), to be opened
пире	wolf	пошкудо	neighbor
писатель	writer, author	поэт	poet
писе	fast; nimble	поян	rich
погаш (-ем)	to collect, to gather; to put together	поянлык	riches, fortune, wealth
погынаш (-ем)	to gather, to assemble	пөлек	present
погынымаш	meeting	пөлеклаш (-ем)	to give (as) a present
		пөлем	room
		пөрдаш (-ам)	to turn, to circle

пöрт	house	пучымыш	porridge
пöртылаш (-ам)	to return, to come/go back	пушенге	tree
пöртылташ (-ем)	to return, to give back, to restore	пуэдаш (-ем)	to give, to hand out
правлений	management, government, board of administration	пуй	tooth
предложений	sentence	пунчö	pine tree
президиум	presidium	пуртус	nature
проблеме	problem	пукен	chair
произведений	work(s)	пучкаш (-ем)	to cut
пуаш (-эм) ¹	to give	пүшкалаш (-ам)	to sting
пуаш (-эм) ²	to blow	пыл	cloud
пукшаш (-ем)	to feed	пылыш	ear
пулашкамуно	omelet	пырдыж	wall
пулвуй	knee	пырче	grain; seed
пураш (-ем)	to enter, to come in	пырыс	cat
пурла	right	пырысиге	kitten
пурташ (-ем)	to bring in, to lead into	пытараш (-ем)	to finish, end (something)
пуч	pipe, conduit	пытартыш	last
		пытартышлан	at last, finally, in the end
		пышташ (-ем)	to lay, to put, to place
		пьеце	(theater) play

P

радио	radio	родо	relative(s)
район	district; area; zone	роза	Rose
рвезе	boy	роман	novel
рвезын'ек	from/in one's youth	руал шуаш (-эм)	to chop off
регион	region	руаш	dough
редактор	editor	руаш (-эм)	to cut down
редакций	editorial office	ручка	pen
республик	republic	руш	Russian
ресторан	restaurant	рушарня	Sunday
реферат	report, talk	руэн	to cut/chop down, to fell
рецепт	prescription; recipe	пытараш (-ем)	
рис	rice	рывыж	fox

С

сава	scythe	сийлаш (-ем)	to entertain, to serve
сад	garden	системе	system
садик	= йоча сад	ситараш (-ем)	to provide, to secure, to ensure
садлан	therefore, thus, consequently, so	ситаш (-ем)	to be enough, to be sufficient, to suffice
садлан кѳра	therefore, thus, consequently, so	ситышын	enough, sufficiently, in a sufficient amount
сад-пакча	orchard	совла	spoon
сай	good, nice, fine	солалташ (-ем)	to sharpen
сайын	well	солаш (-ем)	to mow
сакаш (-ем)	to hang (up, on)	солен	to finish mowing
Салам (лийже)!	Hello! Good morning/afternoon/evening!	пытараш (-ем)	
саламлаш (-ем)	to greet; to congratulate	сомыл	work, business, activity, reason
салат	salad	сомылаш (-ем)	to weed
салмамуно	fried eggs	сонарзе	hunter
самовар	samovar	сочинений	essay
самолѳт	airplane	сѳсна	pig
самырык	young	спортзал	sports hall
сандал(ге)	rosy, pink	стадион	stadium
сандене	therefore, thus, consequently	статья	essay; article
Санкт-Петербург	St. Petersburg	стипендий	grant, scholarship
санга	forehead	странице	page
сар	war	студент	(university) student
саска	fruit	сукыр	loaf
сборник	collection	сумка	bag
секретарь	secretary	сурт	farm/village house with outlying buildings
семын	like, as, in the manner of	сурт кокла паша	house-keeping/farmyard work
сентябрь	September	сурткайык	poultry
сенгаш (-ем)	to conquer, to overcome	сүрет	picture, drawing
сенгымаш	victory; achievement	сылне	beautiful; nice
сер	shore, banks		
серыш	letter		

Т

таза	healthy	тер	sled
тазалык	health	тергаш (-ем)	to check, to inspect, to examine
такси	taxi	терген налаш (-ам)	to check, to examine, to verify, to test
тале	strong, powerful; skilled, capable	тетла	even more, more than this
там	taste	тиде	this
тамлаш (-ем)	to taste	тиде шотышто	in this regard, concerning this
тамле	tasty, delicious	товар	ах
тамлен налаш (-ам)	to taste, to try	толаш (-ам)	to come
тамым налаш (-ам)	to taste, to try	толмаш	the coming, the arrival
тарванаш (-ем)	to move (intr.)	толын пураш (-ем)	to arrive, to come in
тарванен каяш (-ем)	to leave	толын шогалаш (-ам)	to go up to, to come up to, to approach
татар	Tatar	толын шуаш (-ам)	to come, to arrive
тау	thank you; thanks	тораште	at/in a distance
таче	today	тореш	against
тачысе	today's, of today	тореш лияш (-ям)	to be against
те	you (plural)	торт	cake
театр	theater	торык	curds
теве	so, now, thus; here (it is), here (you go)	тошташ (-ам)	to dare
текст	text	тошто	old
теле	winter	тошто марий	ancient Maris, forefathers
телевизор	television	төрланаш (-ем)	to recover, to get better
телевизорым ончаш (-ем)	to watch television	төчаш (-ем)	to try
телефон	telephone	төшак	mattress, featherbed
телым	in the winter	трамвай	tram
тема	theme; topic	туара	curd cake, cheese pastry
температур	temperature	тувыр	shirt
тендам	accusative of те	тувыртыш	curds
тендан	genitive of те	тугай	so, such, that kind
тений	this year	туге	so, like this/that
тенге	ruble	тугеже	then, in this case
тенгече	yesterday	тудо	he/she/it; that
тенгечысе	yesterday('s)	тул	fire
тенгечсек	since yesterday	тулшол	coal
		тумо	oak

тунам	then, at that time	тўн корно	first strip
тунамсек	since then	тўналаш (-ам)	to begin
тунем	to finish a school	тўрвö	lip
пытараш (-ем)	~ a course	тўрлö	different, various
тунем	to learn (something)	тўрлö-тўрлö	all kinds of, various, diverse
шындаш (-ем)			
тунемаш (-ам)	to learn	тыгай	such a (one), this kind (of)
тунемше	pupil, student		
туныкташ (-ем)	to teach	тыгак	also, as well, too
туныктышо	teacher	тыглай	simple
тургыжландараш (-ем)	to worry, to disturb, to trouble	тый	you (singular)
тургым	harvest time, hard work	тыланаш (-ем)	to wish
турий	(sky)lark	тыланда	dative of те
турист	tourist	тылат, тыланет	genitive of тый
туш(ко)	(to) there	тылзе	moon; month
тушан	(to) there	тынар(е)	so much, so many
тушеч(ын)	from there	тыршаш (-ем)	to endeavor, to work/try hard
тушто	there	тыш(ке)	(to) here
тўжем	thousand	тышан	(to) here, here
тўлаш (-ем)	to pay	тышеч(ын)	from here
тўнык	chimney	тыште	here
тўн	main, primary, chief		

у

у	new	уке	no; is not
У ий	New Year's Day	улаш (-ам)	to be
увер	news	уло ¹	there is
угыч	again, anew	уло ²	whole, entire
уда	bad, poor	умбакыжат	for/in the future, subsequently
удмурт	Udmurt	умша	mouth
ужалаш (-ем)	to sell	умылаш (-ем)	to understand
ужар(ге)	green	умылтараш (-ем)	to explain
ужаргаш (-ем)	to become green	уна	guest
ужаташ (-ем)	to accompany	унала ўжаш (-ам)	to invite somebody (to be one's guest)
ужаш (-ам)	to see	университет	university
ужын кошташ (-ам)	to see, to experience	уныка	grandchild
узо	male (animal)	упражнений	exercise
узо комбо	gander		

ур	squirrel	уш	mind, intellect
ура	hooray, hurrah	ушан	clever
ургаш (-ем)	to sew	ушаш (-ем)	to join, to connect, to link
урем	street, road	ушештарымаш	review
урок	lesson; homework	ушкал	cow
усталык	skill, mastery	ушнаш (-ем)	to succeed
уташ (-ем)	to become superfluous/ unnecessary	уэш	again, anew

ў

ўдаш (-ем)	to sow, to plant	ўмыл	shadow
ўдыр	daughter; girl	ўмыр	life
ўжаш (-ам)	to invite	ўмыр лугыч кўрылташ (-ам)	to meet with an untimely end
ўжын толаш (-ам)	to invite	ўп	hair
ўзгар	equipment, object, thing	ўпкорно	part (in hair)
ўй	butter	ўппунем	braid
ўлан	below, underneath	ўстел	table
ўлнө	below, underneath	ўстелтөрыш шинчаш (-ам)	to sit down at the table
ўлык(ө)	down, downward	ўстелтөрыштө шинчаш (-ем)	to sit at the table
ўлыл	lower, bottom	ўстембак(е)	onto the table
ўлыч(ын)	from below	ўстембаке погаш (-ем)	to set the table
ўмашсек	since last year	ўстембалне	on the table
ўмаште	last year	ўстембач(ын)	from the table
ўмбак(е)	onto, on top of	ўшкыж	bull
ўмбал ¹	sour cream	ўянгдаш (-ем)	to fertilize, to manure
ўмбал ²	surface	ўяча	small round loaf of bread
ўмбалан	on, onto; on top of		
ўмбалне	on, on top of		
ўмбач(ын)	from the top of, from above		

ф

факультет	faculty	Финляндий	Finland
фамилий	last name	финн	Finn
февраль	February	флаг	flag
ферме	farm	фотографий	photo
физика	physics	Франций	France
филологий	philology	француз	French
фильм	film, movie	футбол	soccer, football

X

химий	chemistry	художник	artist
холодильник	refrigerator		

Ц

цех	workshop, shop		
-----	----------------	--	--

Ч

чай	tea	чонештылаш (-ам)	to fly (about)
чаманаш (-ем)	to feel sorry for	чот	very, a lot, strongly
чевер	beautiful	чуваш	Chuvash
чеверын	good-bye	чурий	face
чераланаш (-ем)	to get sick, to fall ill	чўнҗаш (-ем)	to bite (fish)
черле	sick, ill; sore, bad, diseased	чўчкыдын	often
чичи	little chicken	чўчў	uncle (mother's younger brother)
чияш (-ем)	to dress	чўчўньё	aunt (mother's younger brother's wife)
чодыра	forest	чыве	chicken
чон	soul, spirit	чывиге	chick
чонгалташ (-ам)	to be built, to be under construction	чыла	all, everything
чонҗаш (-ем)	to build	чыла вере	everywhere
чонҗешташ (-ем)	to fly	чылаже	altogether, in all
чонҗештен каяш (-ем)	to fly away	чылан	everybody, all
чонҗештен толаш (-ам)	to come flying, to arrive by air	чын	truth, true
		чынак	actually, really, truly, in fact

Ш

шагал	little, a little, few	шем(е)	black
шагат	hour; time; clock, watch	шемшыдан	buckwheat
шараш (-ем)	to spread, to diffuse, to propagate	шенҗек(е)	back, behind
шарен	to spread, to diffuse, to propagate	шенҗелан	back, behind
колташ (-ем)		шенҗелне	behind
шахмат	chess	шенҗеч(ын)	(out) from behind
шахмат дене	to play chess	шергакан	dear
модаш (-ам)		шерге	expensive; dear

шере	sweet	шопке	aspen tree
шешке	daughter-in-law	шопо	sour
шижаш (-ам)	to feel, to sense	шорташ (-ам)	to cry
шижде	without being noticed, imperceptibly	шортын колташ (-ем)	to break out crying
шинча	eye	шорык	sheep
шинчал	salt	шотлаш (-ем)	to count
шинчаланшудо	sorrel	шотлен лекташ (-ам)	to count (up), to calculate, to reckon
шинчалташ (-ем)	to salt	шотышто	concerning, regarding
шинчалтыме	salted, salty	шочаш (-ам)	to be born; to come up, to grow
шинчапун	eyebrow	шочмо	Monday
шинчаш (-ам)	to sit down	шочмо кече	birthday
шинчаш (-ем)	to sit	шочмо эл	native country
шкап	cupboard, wardrobe, cabinet, dresser	шошо	spring
шке	(one)self, one's own	шошым	in spring
шкевуя	independently, by oneself, without assistance	шөр	milk
шкет ~ шкетын	alone	шөрлык	shelf
школ	school	шуар	mortar
шога	wooden plow	шуаш (-ам)	to arrive, to come to; to reach, to achieve
шогалаш (-ам)	to stop; to stand (up)	шуаш (-эм)	to throw
шогалташ (-ем)	to stand (trans.), to place	шудо	grass; herb; hay
шоган	onion	шудо солымо жап/пагыт	haymaking time
шогаш (-ем) ¹	to stand	шукерте	long ago
шогаш (-ем) ²	to cost	шукерте огыл	not long ago, recently, not for long
шогылташ (-ам)	to stand (around)	шукертсек	for a long time
шокташ (-ем)	to be heard	шуко	much, many
шокшо	warm, hot	шукташ (-ем)	to do, to perform, to carry out, to execute
шола	left	шуктымо	sour, fermented, pickled
шолаш (-ам)	to boil	шукш	worm
шолаш пураш (-ем)	to start to boil	шулаш (-ам)	to cut, to slice
шолташ (-ем)	to boil, to cook	шулаш (-ем)	to melt
шольо	(younger) brother	шулдо	cheap
шоналташ (-ем)	to think, to consider	шуматкече	Saturday
шонаш (-ем)	to think	шураш (-ем)	to pound
шонымо	thought, thinking, reflection; idea	шўдö	hundred
шонгго	old	шўдыр	star
шонгшо	hedgehog		

шўжар	(younger) sister	шыдан	wheat
шўй	neck	шыже	fall, autumn
шўкшудо	weed(s)	шыжым	in the fall
шўльб	oats	шыл	meat
шўм	heart	шым(ыт)	seven
шўр	soup	шымле	seventy
шўраш (-ем)	to grease, to oil	шындаш (-ем)	to put, to place
шўргб	face	шып	quiet, calm

Щ

Ы

ынде	now	ыштен ончаш (-ем)	to try to do
ыр	kopeck	ыштен	to finish, to complete
ырыкташ (-ем)	to warm, to heat	пытараш (-ем)	
ышталташ (-ам)	to happen, to be performed/ accomplished/done	ыштен	to finish, to complete
		шындаш (-ем)	
ышташ (-ем)	to do	ыштылаш (-ам)	to do, to carry out, to perform

Э

эгерче	(type of Mari unleavened pastry)	эрге	son; boy
эл	country, land	эрдене	in the morning
Элнет	(river in eastern Mari El, Russian: Илеть)	эрдене эрак	early in the morning
эм	medicine	эрденысек	since morning
эн	the most (superlative)	эре	always
эн ончыч	first of all, at the very beginning	эркын	soft; slow; gradual
энгер	river	эрла	tomorrow
энгыр	fishing rod	эрташ (-ем)	to spend (time)
эр	early; morning	эрташ (-ем)	to go/walk/pass (through, over, by)
эрак	early	эрген каяш (-ем)	to go by, to pass
эрат-касат	day and night	эсогыл	even
		эстон	Estonian
		Эстоний	Estonia
		эше	still

Ю

южо	some, a few	Юл	Volga
южо вере	in some places	юмо	god

Я

ял	village; countryside	ямдылаш (-ем)	to prepare
ял озанлык	agriculture, rural economy, farming	январь	January
ямде	ready	янда	glass (substance)
ямдылалташ (-ам)	to prepare oneself, to get ready	яра	free, empty
		яра жап	free time

